WISDOM OF THE SAGES =

Leon Lander

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

פרקי אבות

פירוש

לעאן לאנדער

ISBN:0-657-13521-6

פרקי אבות

פירוש

פון

אריה (לעאן) לאנדער

מחבר פון „אידיש לעבן אין אַמעריקע"

1968 ה'תשכ"ח

נדפס במדינת ישראל

בדפוס קואופרטיבי „אחוה" בע"מ, ירושלים

Printed in Israel

אינהאַלט

ב"ה

דברי ברכה מאת הרב הגאון מנחם צבי אייכענשטיין

בעה"מ ס. שו"ת „פרי יהושע"

אב"ד דסעינט לואיס, מיזורי, ארצות־הברית

כאשר יודע ומכיר אנכי היטב מכבר את כבוד ידידי המופלג והמשכיל, העסקן הצבורי בעל מדות נעלות ר' אריה לאַנדער נ"י והוא איש יקר ערך מאוד; וכעת הביא לי ספר דרוש על פרקי אבות ועיינתי בדבריו וראיתי כי המה דברים נכונים לפי רוח הזמן שאנו חיים. ע"כ ידי תכון עמו ואומר אני „רק חזק ואמץ מאוד".
והנני ידידי המוקיר ערכו.

מנחם צבי אייכענשטיין
אב"ד דק"ק סט' לואיס

יום ג', פ' שמיני, כ"ה ניסן ה'תשכ"ח. סט' לואיס, מיזורי.

ב״ה

הקדמה

איך בין זיך מודה דאָס צוגרייטנדיק „אַ פּירוש אויף פּרקי אבות״ האָב איך געוווּסט און פולקאָם פאַרשטאַנען אַז דורך דער צייט פון הונדערטער יאָרן האָט זיך אָנגעזאַמלט אַ גרויסע צאָל ווונדערבאַרע פּירושים אויף פּרקי אבות.

צו אַלעם ערשטן — דער מערקווירדיקער ספר „אבות דרבי נתן״ וואָס באַשטייט פון גאַנצע 41 פּרקים מיט אַ צאָל פּירושים אויף אבות דרבי נתן.

דאַן — דער ריז פון תורה און חכמה — דער רמב״ם — דאַן רש״י און עובדיה מברטנורא און אַ סך אַנדערע. אין די שפּעטער־דיקע דורות האָבן זיך באַוויזן ווערטפולע פּירושים און איבערזעצונ־גען פון פּרקי אבות אין פאַרשידענע שפּראַכן. פילע פון די ספרים האָב איך געלערנט און באַוווּנדערט. איך בין זיך מודה, אַז אָן די דאָזיקע ווערק וואָלט מיין באַגרענעצטער פּירוש נישט געקענט דערשיינען.

שטעלט זיך די פראַגע: צו וואָס דאַרף מען אָט דעם קליינעם ספר? אום צו געבן אַן ענטפער אויף דער פראַגע איז נויטיק צו מאַכן אַ קורצע דערקלערונג וועגן פּרקי אבות:

מסכת ״אבות״ וואָס איז אַ טייל פון באַרימטן רעליגיעזן ווערק „משניות״ איז גאַנץ אַנדערש פון די אַנדערע 62 מסכתות אין אינהאַלט.

ווי באַקאַנט איז משניות אַ זאַמלונג פון הלכות און דער באַזיס פון דינים וועלכע ווערן באַהאַנדלט פון די באַרימטע תנאים.

פּרקי אבות אָבער איז אַ לערע פון מאָראַל און נאָבעלע אויפ־פירונג. ס׳איז כדאי צו באַמערקן, אַז טראָץ דעם וואָס די תנאים, וועלכע ווערן קוואָטירט, האָבן געלעבט מיט פילע יאָרהונדערטער צוריק — נעמליך אין די בערך 500 יאָר צווישן 300 פאַר דער היינטיקער צייטרעכנונג ביז אַרום 200 יאָר לויט וועלטלעכן קאַלענ־דאַר, דאָך זיינען די געדאַנקען וואָס ווערן אַרויסגעבראַכט אַן אוצר

פון חכמה און שיינע מידות, וועלכע מאָדערנע מענטשן קענען פון זיי לערנען.

יידן פון היינטיקן דור קענען געפונען ליכט פאַר אַ גראַדן וועג וואָס קען לייזן פילע פּראָבלעמען אין לעבן און צייגן דעם וועג פון נאָבעלער אויפפירונג.

פאַר אַ סך יאָרן האָבן יידן געלערנט „פּרק“ יעדן שבת נאָכ־מיטאָג אָנפאַנגענדיק מיט שבת נאָך פּסח ביז ערב ראש השנה.

אפילו דער פּשוטער ייד וואָס האָט נישט געהאַט די געלעגנהייט צו לערנען משניות און גמרא, איז געווען גענוי באַקאַנט מיט דעם אינהאַלט פון פּרקי אבות, וואָס איז אַריינגענומען געוואָרן אין סידור צווישן די תפילות.

צום באַדויערן זיינען איצט אַנדערע אומשטענדן, דער גרעסטער טייל פון אַמעריקאַנער יידן האָבן קיין באַגריף פון דעם קלאַסישן ווערק „פּרקי אבות“. אַלע 72 גרויסע תנאים פון דעם ווערק, אפשר מיט איין איינציקן אונטערשייד — הלל — זיינען געבליבן אומבאַ־קאַנט צו די יידישע מאַסן.

בכדי צוריק צו ברענגען די ווונדערבאַרע געדאַנקען פון דעם מערקווירדיקן ספר צו מאָדערנע יידן, מוזן די ווערטער אַנאַליזירט און אויסגעטייטשט ווערן אין אַ וועג וואָס היינטיקע מענטשן זאָלן פאַרשטיין. מיין באַשיידענער פּירוש איז פאַרטיילט אין צוויי טיילן — דער אָריגינאַל איז אין העברעאיש — אָבער דער פּירוש פון איין זייט איז אין אַ קלאָרן, פּאָפּולערן יידיש, און פון דער צווייטער זייט, ווי אַ באַזונדער ספר מיט אַ פּירוש אין אַ קלאָרן מאָדערנעם ענגליש וועלכער איז פאַרשטענדלעך צו אַלעמען.

איך האָב די גאַנצע צייט פון שרייבן די ווערטער געהאַט אין זינען אַז „פּרקי אבות“ איז אַ רעליגיעזער ספר און אַ טייל פון משניות, איך האָב אָבער אויך פאַרשטאַנען, אַז דער אינהאַלט איז פון אַזאַ סאָרט מאַטעריאַל וועלכער האָט אַן אינטערעס און באַדיי־טונג פאַר יעדן. איך האָב זיך דערפאַר גענומען די פרייהייט אויס־טייטשן געוויסע שטעלן אויף אַ ליבעראַלן פאַרשטענדלעכן וועג. יעדער מאַן און פרוי, ניט קוקנדיק אויף זייער פאַרשטענדעניש און

אויפפירונג פון יידישער טראַדיציע קען געפונען אַן אינטערעס אין דער לערע.

פרקי אבות איז אַ פערל פון יידישער און וועלטליטעראַטור, וואָס רעדט צום מוח און האַרץ, ווען מען באַנעמט דעם נאָבעלען אינהאַלט.

דער קליינער ספר, האָף איך, איז אין אַ באַשיידענער מאָס אַ ביישטייער פאַר דעם דאָזיקן צוועק.

מיין חנוך וואָס איך האָב באַקומען אין מיין יוגנט אַלס ישיבה בחור אין דער גרויסער קישינאָבער ישיבה, ווו ס׳האָט געהערשט אַן אַטמאָספערע פון תורה און יראת שמים, האָט געהאַט אַ ווירקונג אויף מיין לעבן.

שפּעטער אַלס מנהל פון די פּאַרייניקטע תלמוד תורה׳ס אין סט׳ לואיס האָב איך פּרובירט צו באַאיינפלוסן אידישע קינדער ליב צו האָבן תורה און טראַדיציע.

אין די לעצטע 10 יאָר, אַלס גייסטיקער פירער פון דער קהילה „בית יהודה״, האָב איך די געלעגנהייט צו לערנען מיט אידן צווישן אַנדערע לימודי קודש אויך פרקי אבות יעדן שבת אין די זומער מאָנאַטן.

איך האָב אויך איינגעפירט אַ קורס פון פרקי אבות אין אַ „וועלטלעכן״ אַנשטאַלט פאַר די לעצטע 3 יאָר מיט דערפאָלג.

איך האָב ליב באַקומען פרקי אבות און וויל בייטראָגן מיין קליינעם חלק דורך דעם דאָזיקן ספר, האָפנדיק, בע״ה אַריינברענגען די נאָבעלע לערע אין אַ צאָל אידישע הייזער.

א ר י ה (לעאָן) ל אַ נ ד ע ר

ה׳ אייר ה׳תשכ״ח, יום העצמאות

20 יאָר פון גרינדונג מדינת ישראל

לזכר נשמות הורי היקרים
אברהם בר׳ יהודה ליב ז״ל
סימע יענטע בת ר׳ עזריאל ז״ל

פרק א.

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר: ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי מעשי ידי להתפאר.

אַלע וואָס באַלאַנגען צום יידישן פאָלק האָבן אַ חלק אין דער קומענדער וועלט, ווי עס ווערט געזאָגט ביי דעם נביא אין נאָמען פון גאָט. דיין פאָלק זיינען אַלע צדיקים, זיי וועלן אייביק באַזיצן דאָס לאַנד, זיי זיינען אַ צווייג פון מיין פלאַנצונג, די ווערק פון מיינע הענט, מיט זיי זיך צו באַרימען.

די משנה „כל ישראל" איז ניט אַ טייל פון אבות, זי ווערט דאָך געלערנט אָדער געזאָגט בעפאָר יעדן פרק אַלס אַ פּאַסיקע הקדמה צו דער וואונדערבאַרע לערע פון אהבת התורה און שיינע מדות וואָס ווערט ברייט און טיף אַרויס געבראַכט אין פרקי אבות. דיזע משנה איז דער אָנפאַנג פון לעצטן פרק אין סנהדרין וואו עס האַנדלט זיך וועגן טיף־רעליגיעזן ענין פון עולם הבא ספּעציעל אין דער צייט פון תחיית המתים. עס ווערט דאָרט ערקלערט דאָס יעדער איד מיט דער אויסנאַמע פון שווערע זינדער, האָט אַ חלק אין דער קומענדער וועלט.

דיזע ערקלערונג שטיצט זיך אויף אַ פּסוק אין ישעיה פרק ס׳: „ועמך כלם צדיקים", דיין פאָלק, ציון, זיינען אַלע צדיקים און וועלן אייביק ירשנען די לאַנד. עס ווערט פאַרשטאַנען עולם הבא. עס פאַרענדיקט זיך מיט אַ לויב צו יידן דאָס זיי זיינען „אַ צווייג פון מיין פלאַנצונג די ווערק פון מיינע הענט זיך צו באַרימען". ישעיה פּראָקלאַמירט דאָס אידישע פאָלק אַלס אַ דערהויבענע, זאָגאַר ווען איינצלנע יידן זיינען אין אַ נידעריקער שטופע מיט זייער אויפפירונג. דאָס פאָלק אַלס אַ גאַנצע איז אין אַ הויכער מדרגה: „עמך כלם צדיקים".

עס איז כדאי צו באַמערקן דאָס דער פרק ס׳ אין ישעיה איז דורכאויס קלאָר אַ פּראַכטפולע נבואה צו דער שטאָט ירושלים. עס פאַנגט זיך אָן מיט די ווערטער: קומי אורי, שטיי אויף און באַלייכט. דאַן קומען פאָלגענדע פראַזן: הויב אויף דיינע אויגן און זע ווי

אַלע האָבן זיך פאַרזאַמלט דיינע זין און טעכטער זיינען צוריק געקומען צו דיר. עס וועלן קומען די אַלע וועלכע האָבן ווי געטאָן דיינע קינדער און בעטן פאַרגעבונג אויף זייערע זינד און וועלן דיך רופן, ציון, די שטאָט פון הייליקן גאָט פון ישראל. און צום ענדע דער אויסדרוק ועמך כלם צדיקים. די נבואה האָט אַ נאָענטע שיכות מיט די פלאַמענדע ווערטער פון ישעיה פרק ב׳, „והיה באחרית הימים״, אין די ימות המשיח ווען אַלע פעלקער וועלן קומען קיין ירושלים און וועלן אַנערקענען דעם בורא עולם און זיין תורה: כי מציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלים.

משנה א. משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים, ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלשה דברים: הוו מתונים בדין, והעמידו תלמידים הרבה ועשו סיג לתורה.

משה האָט מקבל געווען די תורה אויף דעם באַרג סיני און זי איבערגעגעבן צו יהושע, יהושע צו די זקנים, די זקנים צו די נביאים און די נביאים האָבן זי איבערגעגעבן צו די מיטגלידער פון כנסת הגדולה. זיי האָבן געזאָגט דריי זאַכן: זייט געדולדיק אין משפט, שטעלט אויף פיל תלמידים און מאַכט אַ צוים צו דער תורה.

דיזע הקדמה וועגן דער תורה איז נויטיק כדי צו אונטער־שטרייכן פאָלגענדע דריי זאַכן:

א. אַז די תורה וואָס מיר באַזיצן האָט משה באַקומען אויפן באַרג סיני, אַז דאָס איז ניט אַ ליטעראַרישע ווערק געשאַפן ביי מענטשן און ס׳קען דערפאַר קיין פונדאַמענטאַלע ענדערונגען ניט געמאַכט ווערן.

ב. דאָס די אידישע פירער: משה, יהושע, די זקנים, די נביאים און די אנשי כנסת הגדולה האָבן געפירט דאָס פאָלק לויט די יסודות פון תורה. דאָס דאַרף דינען אַלס וועג־ווייזער פאַר אידישע מנהיגים פון אַלע דורות.

ג. טראָץ דעם וואָס דער אינהאַלט פון פרקי אבות איז אַנדערש פון אַנדערע משנה׳ס — זיי פאַרהאַנדלען דינים און הלכות, און

„אבות" שטרייכט אונטער מאָראַל און שיינע מידות, דאָך איז דאָס פּונקט אַזוי הייליק ווי די אַנדערע טיילן פון משניות.

די כנסת הגדולה אין דער צייט פון עזרא האָט געלייגט דעם יסוד פון געזעצגעבונג וואָס האָט זיך שפּעטער אַנטוויקלט אַלס תלמוד. זיי האָבן אונטערשטראָכן פאָלגנדע דריי זאַכן:

א. צו זיין פאָרזיכטיק ביי אַרויסגעבן אַ פּסק־דין. עס איז נויטיק פאַר אַ ריכטער אויסצוהערן און אויספאָרשן גרונטלעך אַלע וואָס באַטייליקן זיך אין די פאַרהאַנדלונגען. די זעלבע געדולד דאַרף באַנוצט ווערן אין אַלע פאַרהאַנדלונגען אין דער מענטשלעכער געזעלשאַפט.

ב. עס איז וויכטיק צו פאַרגרעסערן די צאָל תלמידים און ניט זיין איבערקלייבעריש. עס פּאַסירט, דאָס מענטשן פון אַ נידעריקער שטופע זאָלן דורך זייערע פעאיקייטן און התמדה זיך דערהויבן צו דער העכסטער מדרגה. די געשיכטע דערציילט פאַלן וואָס מענטשן פון אַ נידעריקער מדרגה זיינען באַרימט געוואָרן.

ג. עס איז נויטיק צו מאַכן אַ צוים צו דער תורה. די געזעצן זיינען ווי פרוכט אין אַ גאָרטן און מוזן האָבן אַ גדר אַרום צו פאַר־היטן פאַר אַריינדרינגער. אונזערע חכמים און גאונים האָבן געשאַפן געזעצן וועלכע זעען אויס מינדערוויכטיק אום צו פאַרהיטן מענטשן צו באַגיין ערנסטע זינד דורכדעם וואָס זיי היטן זיך צו טאָן זאַכן וואָס קענען פירן צו ערנסטע עברות.

משנה ב. **שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה. הוא היה אומר: על שלשה דברים העולם עומד: על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים.**

שמעון הצדיק פון די איבערגעבליבענע פון כנסת הגדולה פלעגט זאָגן: אויף דריי זאַכן שטייט די וועלט, אויף תורה לערנען גאָטעסדינסט און גוטע באַהאַנדלונג פון מענטשן.

שמעון הצדיק איז געווען איינער פון די לעצטע פון דער כנסת הגדולה וואָס עזרא הסופר און נחמיה האָבן געגרינדעט. ער איז פאַר פילע יאָרן געווען אַ כהן גדול. אין תלמוד ווערט דערציילט

אַז ווען אלכסנדר מוקדון איז געקומען קיין ירושלים איז אים אַנט־קעגן געקומען שמעון הצדיק אָנגעטאָן אין די הייליקע קליידער פון כהן גדול. ווען אלכסנדר האָט אים דערזען איז ער דערציטערט געוואָרן קלערנדיק אַז ער זעט אַ מלאך און איז אַראָפּ פון זיין פערד און געבוקט זיך צו דער ערד. די דריי זאַכן אויף וועלכע די וועלט שטייט זיינען פאָלגנדע:

א. תורה — כדי די וועלט זאָל האָבן אַ קיום איז נויטיק צו לערנען און פאַרשטיין די געזעצן פון דער תורה, ווייל אָן די ידיעות וואָלטן מענטשן ניט געוווּסט ווי צו לעבן צווישן זיך אין יושר און פרידן ניט נאָר אידן נאָר די גאַנצע מענטשהייט וואָלט געווען פאַר־זינקען אין פינסטערניש, אומוויסנהייט און רשעות. די וועלט וואָלט דאַן חרוב געוואָרן.

ב. עבודה — אין די צייטן פון די געצנדינער איז די רעליגיע באַשטאַנען פון מקריב זיין קרבנות. זייער וועג איז געווען אַ ווילדער און אוממאָראַלישער און האָבן אין זייער ווילדקייט זייערע אייגענע קינדער פאַרברענט צו דער עבודה זרה.

די אידישע וועלט מיטן גלויבן אין אַ בורא עולם האָט די עבודה פון קרבנות פאַרהייליקט לויט די געזעצן און פאָרשריפט פון דער תורה. ווען קרבנות זיינען אָפּגעשטעלט געוואָרן, האָט די עבודה זיך פאַרוואַנדלט אין תפילה, וועלכע די רעליגיעזע פירער האָבן מסדר געווען פאַר דער שול און דער היים פאַר יעדער גע־לעגענהייט. זיי האָבן אַריין געבראַכט לעבן און פרייד פאַר שבת, יום טוב און יעדן טאָג. צוזאַמען מיט די תפילות איז דאָס אידישע פאָלק רייך מיט דינים און טראַדיציאָנעלע מנהגים, אָן וועלכע אידישקייט וואָלט קיין קיום נישט געהאַט.

ג. גמילות חסדים — די הילף וואָס מען גיט אַ צווייטן ווען ער איז אין נויט, אַ נדבה אַן אָרעמאַן, צדקה צו ווירדיקע אינסטי־טוציעס, בייזשטייערונגען פאַר תורה־אַנשטאַלטן — זאָגאַר בלויז אַ גוטע עצה אַ גוט וואָרט אין צייט פון נויט. יעדער טאַט וואָס העלפט אַ מענטש אָדער אַ געזעלשאַפט, ווערט פאַררעכנט אַלס אַ גמילות חסד. שמעון הצדיק ווייזט אָן אין קורצע ווערטער דעם זיכערסטן וועג פאַר פריינטלעכער עקזיסטענץ פאַר דער מענטשהייט: ווען

מענטשן ווען רעספעקטירן תורה און חכמה און געבן הילף צו נויטבאַדערפטיקע.

משנה ג. אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק. הוא היה אומר: אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס. ויהי מורא שמים עליכם.

אנטיגנוס פון שטאָט סוכו האָט איבערגענומען פון שמעון הצדיק. ער פלעגט זאָגן: איר זאָלט ניט זיין ווי קנעכט וואָס באַדינען דעם האַר אום צו קריגן באַצאָלט, נאָר איר זאָלט זיין ווי באַדינער וואָס באַדינען דעם האַר ניט פאַר דעם לוין וואָס זיי וועלן קריגן און עס זאָל זיין אויף אייך די מורא פאַר גאָט.

אנטיגנוס ווייזט אָן אין דער משנה דעם וועג פון טון נאָבעלע טאַטן ניט דערפאַר וואָס מען וועט קריגן שכר פאַר די מצוות נאָר אַלס לאָיאַליטעט צו דעם באַשאַפער פון דער וועלט. זיין עצה איז דאָס אַ מענטש זאָל אין זיך אַנטוויקלען אַ חשק צו טון גוטס און הנאה האָבן פון טון מצוות. שכר פאַר דער מצווה וועט קומען, אָבער עס איז בעסער צו פילן פאַרגעניגן אין דער מצווה טון. צו דעם זאָגט אנטיגנוס, איז אויך נויטיק יראת שמים. מורא האָבן פאַר דעם באַשעפער.ביידע צוזאַמען: ליבע און מורא — אהבה און יראה זיינען נויטיק.

ד. יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם. יוסי בן יועזר איש צרדה אומר: יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם.

יוסי בן יועזר פון צרדה און יוסי בן יוחנן פון ירושלים האָבן איבער־גענומען פון זיי. יוסי בן יועזר זאָגט: זאָל דיין הויז זיין אַ פאַרזאַמלונגס הויז פאַר די חכמים און זאָלסט אויף זיך פילן די שטויב פון זייערע פיס און ווי אַ דאָרשטיקער טרינקען זייערע ווערטער.

מיט די צוויי יוסיס הויבט זיך אָן אַ ריי פון פינף פּאָרלעך גע־לערנטע, דער ערשטער — נשיא, דער צווייטער זיין געהילף און אב בית דין פון סנהדרין. יוסי בן יועזר איז באַגייסטערט פאַר תורה און חכמה און ראָט יעדן זיך צו פאַרבונדן מיט תורה און אירע לערנער דורך פאָלגנדע מיטלען:

א. אַ מענטש זאָל שטרעבן, אַז אין זיין הויז זאָלן זיך פאַרזאַמ־לען קלוגע און געלערנטע; ב. ער זאָל נאָכגיין די באַרימטע מענטשן; ג. טרינקען ווי אַ דאָרשטיקער זייערע ווערטער. זייערע ווערטער זאָלן זיין ווי אַ פרישער קוואַל וואַסער פאַר אַ דאָרשטיקן.

תורה און חכמה זיינען תמיד געווען דער ווונטש פון עלטערן פאַר זייערע קינדער. ניט רייכטום, ניט פיזישע שטאַרקייט האָבן געקענט פאַרנומען דעם פּלאַץ פון תלמוד חכם ביי אידן.

ה. יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר: יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך, ואל תרבה שיחה עם האשה. באשתו אמרו קל וחמר באשת חברו. מכאן אמרו חכמים כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנם.

יוסי בן יוחנן פון ירושלים זאָגט: זאָל דיין הויז ברייט אָפן זיין, זאָלן די אָרעמע זיין אַ טייל פון דיין הויזגעזונד און זאָלסט ניט רעדן צופיל מיט אַ פרוי. די חכמים לערנען פון דעם ניט נאָר מיט אַ פרעמדער נאָר אפילו מיט זיין אייגן ווייב, ווייל פיל רעדן קען ברענגען שלעכטע רעזולטאַטן, ברענגען קריג און אויך פאַרנומען די צייט פון לערנען און אויף זיך ברענגען גיהנם.

יוסי בן יוחנן פון ירושלים גייט אַ שריט ווייטער פון זיין חבר יוסי בן יועזר און זאָגט: עס איז ניט גענוג צו עפענען דאָס הויז פאַר קלוגע און געלערנטע, נאָר אויך ברייט אָפן זיין פאַר אורחים אָרעמע און היימלאָזע. ער זאָגט ווייטער, אַז ווען מען נויטיקט זיך אין באַדינער און אַרבעטער זאָל מען אָנשטעלן די אָרעמע וואָס נויטיקן זיך אין דעם לויז און ווען זיי זיינען באַשטימט פאַר זייער אַרבעט אָל מען זיי מאַכן פילן ווי אייגענע מענטשן און ווי אַ טייל

פון דער משפחה. יוסי בן יוחנן וואָרנט שטרענג ניט צו פאַרפירן לאַנגע געשפרעכן מיט פרויען. מיט פרעמדע פרויען איז דאָס פאַר־באָטן ווייל דאָס קען פירן צו אונמאָראַלישע זינד. עס איז אָבער אויך ראַטזאַם ניט צו רעדן פיל מיט אַן אייגענער פרוי אַזעלכע רייד, וועלכע זיינען ניט נויטיק פאַר פאַמיליע אַנגעלעגנהייטן. די וואָרנונג קעגן צופיל רעדן מיט אַ פרוי איז באַזירט אויף פאַקטן, וועלכע צייגן קלאָר אָן, אַז די לאַנגע פוסטע רייד פאַרענדיקן זיך אָפט מיט רכילות און לשון הרע און פאַרשפרייטן פייער פון מחלוקת. עס פאַסירט אָפט ווען אַ מאַן האָט פאַרדרוס און איז אויפגערעגט וואָס מען האָט אים ניט גוט באַהאַנדלט אין מסחר אָדער געזעלשאַפט. ווען ער קומט אַהיים פילט ער ווי אויסריידן זיך פאַר דעם ווייב און ער דריקט זיך אויס שאַרף קעגן געוויסע מענטשן. פון דעם אַנט־וויקלט זיך אַ שאַרפער געשפרעך צווישן אים און זיין פרוי, וועלכע איז פאַר אָדער קעגן אים. דאָס ברענגט אונאַננעמלעכקייטן צווישן זיי און אָפטמאָל אַ שאַרפער מחלוקת מיט אַנדערע. די דאָזיקע וואָ־רענונג איז זיכער ניט געמיינט, אַז אַ מאַן זאָל ניט באַראָטן זיך מיט זיין פרוי אין פאַמיליע אַנגעלעגנהייטן. דער תלמוד דערקלערט אויסדריקלעך, אַז אַ מאַן זאָל זיך דורכרעדן מיט זיין ווייב און זיך צוהערן צו אירע מיינונגען.

ו. יהושע בן פרחיה ונתי הארבלי קבלו מהם. יהושע בן פרחיה אומר: עשה לך רב, וקנה לך חבר והוי דן את כל האדם לכף זכות.

יהושע בן פרחיה און נתי פון ארבל האָבן איבערנומען פון זיי. יהושע בן פרחיה זאָגט: מאַך זיך אַ רבי, און קויף זיך אַ גוטן חבר און באַטראַכט אַלע מענטשן צום בעסטן.

יהושע בן פרחיה ראָט אַלעמען אָנשטרענגען זיך צו זיין אין גוטער געזעלשאַפט. אַ מענטש דאַרף זיך קריגן אַ פערזאָן וועמען ער קען פרעגן פראַגן, וואָס ער אַליין קען ניט ענטפערן. ס'איז אויך ראַטזאַם זיך איינהאַנדלען אַ פריינט מיט וועמען ער קען פאַרברענ־גען אין גוטער געזעלשאַפט, אפילו ווען דאָס וועט אים אָנקומען

שווער. יהושע בן פרחיה וואָרנט, ניט באַשולדיקן אַ צווייטן, ווען ער באַגייט אַן אומרעכט. און צו געפונען פאַר אים אַ זכות, טאָמער האָבן די אומשטענדן אים געבראַכט צו באַגיין די זינד.

ז. נתי הארבלי אומר: הרחק משכן רע, ואל תתחבר לרשע ואל תתיאש מן הפורענות.

נתי פון ארבל זאָגט: דערווייטער זיך פון אַ שלעכטן שכן, זאָלסט זיך ניט פאַרבונדן מיט אַ שלעכטן מענטש און זאָלסט ניט אויפהערן צו דערוואַרטן אַז דער רשע וועט באַשטראָפט ווערן.

נתי פון ארבל איז מסכים מיט זיין חבר יהושע אַז עס איז נויטיק צו געפונען אַ רבין און אַ גוטן חבר. ער שטרייכט אָבער אונטער די וויכטיקייט פון היטן זיך פון שלעכטער געזעלשאַפט. ער וואָרנט, אַז אַ שלעכטער שכן און אַ פאַרדאָרבענער פריינט קענען אַראָפּפירן פון גוטן וועג און באַקומען די זעלבע שטראָף. די תורה פאַרצייכנט דעם פאַקט פון קורח ועדתו. ווען קורח׳ס שכנים און פריינט זיינען צוזאַמען באַשטראָפט געוואָרן פאַר זייערע בשותפותדיקע זינד. נתי וואָרנט ניט צו אַנטוויקלען אַ פריינטשאַפט אָדער אַ שותפות מיט אַ פאַרדאָרבענעם מענטש אפילו ווען ער ווינט ווייט אַוועק, ווייל שלעכטע מעשים לערנט מען זיך שנעל אָפּ.

נתי מאַכט אויפמערקזאַם, אַז ווען מ׳זעט אַז אַ רשע איז מצליח זאָל מען ניט אויפגעבן דעם געדאַנק, אַז דער פאַרברעכער וועט דורכגיין אומבאַשטראָפט, ווייל ס׳איז זיכער דאָס צום שלוס וועט דער רשע קריגן זיין פאַרדינטע שטראָף פאַר זיינע מעשים.

ח. יהודה בן טבי ושמעון בן שטח קבלו מהם. יהודה בן טבי אומר: אל תעש עצמך כעורכי הדינים וכשיהיו בעלי הדין עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים, וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאים כשקבלו עליהם את הדין.

יהודה בן טבי און שמעון בן שטח האָבן איבערגענומען די פירערשאַפט פון זיי. יהודה בן טבי זאָגט: דו זאָלסט זיך ניט מאַכן ווי די תאָס גרייטן צו

די טענות, און ווען די בעלי הדין שטייען פאַר דיר זאָלן זיי זיין אומגערעכט, און ווען זיי גייען אַוועק זאָלן זיי אין דיינע אויגן זיין ביידי גערעכטע ווען זיי האָבן אָנגענומען דעם פסק דין.

יהודה בן טבי דער נשיא לערנט די ריכטער פאַר ווען די טענות קומען פאַר דאָס זיי זאָלן זיך ניט אויפפירן ווי אַדוואָקאַטן וואָס גרייטן צו די טענות אום ניט צו געבן די געלעגנהייט צו די בעלי הדין אויסצוגעפינען ווי בעסער צו טענה׳ען. ווען זיי טרעטן אויף מיט זייערע באַווייזן דאַרף מען אויף זיי האָבן אַ חשד, אַז ביידע זיינען שולדיק אפילו ווען די טענות פון איינעם זיינען שטאַר־קער פון דעם אַנדערן ביז צום סוף פון משפט. ווען דער ריכטער האָט אַלעמען אויסגעהערט און גרונטלעך אויסגעפאָרשט און אַרויס־געגעבן דעם פסק דין, וועלכע ביידע האָבן אָנגענומען און זיך פאַרפליכטעט דורכצופירן, דעמאָלט דאַרף פאַרגעסן ווערן ווער דער גערעכטער און ווער דער שולדיקער, און ביידע זאָלן דאַן באַטראַכט ווערן אַלס ערלעכע מענטשן.

ט. שמעון בן שטח אומר: הוי מרבה לחקר את העדים, והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר.

שמעון בן שטח זאָגט: דו זאָלסט גרונטלעך אויספאָרשן די עדות און זאָלסט זיך היטן מיט דיינע רייד אַז זיי זאָלן זיך פון זיי ניט לערנען ווי צו זאָגן ליגן.

שמעון בן שטח האָט געלעבט אין אַ צייט ווען אַ שאַרפער קאַמף איז אָנגעגאַנגען צווישן די צדוקים און פרושים. די ריכטער האָבן געהאַט אַ שווערע אויפגאַבע אַרויסצוטראָגן גערעכטע באַשליסע ווען פאַלשע עדות האָבן זיך אָפט באַטייליקט. ער איז געווען אַ ברודער פון דער קעניגין שלומית אלכסנדרה און ער האָט זיין איינפלוס אויסגענוצט איינצופירן יושר און גערעכטיקייט אין די סנהדרין. ס׳ווערט צוגעשריבן צום אים דער קרעדיט פון גרינדן תורה־אַנשטאַלטן פאַר קינדער אין וועלכע די קינדער זיינען פאַרפליכטעט

געוואָרן צו באַזוכן ווען זייערע עלטערן זיינען ניט געווען בכוח אַליין צו לערנען זיי.

י. שמעיה ואבטליון קבלו מהם. שמעיה אומר: אהב את המלאכה ושנא את הרבנות, ואל תתודע לרשות.

שמעיה און אבטליון האָבן פון זיי איבערגענומען. שמעיה זאָגט: האָב ליב די אַרבעט און האָב פיינט הערשאַפט און זער ניט באַפריינדעט מיט פּאָליטישע עלעמענטן.

שמעיה און אבטליון די פירער פון סנהדרין זיינען, לויט טראַדי־ציע, אַרויסגעקומען פון גרים וועלכע האָבן אָנגענומען דעם אידישן גלויבן אַלס שטאַרקע ליבע צו דער תורה און טיפע אַכטונג פאַר דעם אידישן גלויבן און האָבן דערפאַר זוכה געווען, אַז פון זיי זאָלן אַרויסקומען באַרימטע אידישע פערזענלעכקייטן. שמעיה האַלט אַז דאָס אַרבעטן איז אַ ברכה. אויף דעם פסוק: „ששת ימים תעשה מלאכה“, זאָגן אונדזערע חכמים: אַז דאָס איז אַ דערקלערונג, אַז פונקט ווי ס׳איז אַ פליכט צו רוען שבת איז אויך נויטיק צו אַרבעטן די אַנדערע זעקס טעג. די וועלט קען עקזיסטירן בלויז ווען יעדער מענטש אַרבעט און שאַפט די נויטיקע זאַכן וואָס דאָס לעבן פאַר־דערט. די גרויסע פערזענלעכקייטן פון תלמוד האָבן זיך מפרנס געווען דורך שווערע אַרבעט. שמעיה ראָט פיינט צו האָבן הערשן איבער אַנדערע. אויך וואָרנט ער ניט צו שליסן קיין פריינטשאַפט מיט דער פּאָליטישער קליקע.

יא. אבטליון אומר: חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות, ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו ונמצא שם שמים מתחלל.

אבטליון זאָגט: איר חכמים זאָלט געוואָרנט זיין מיט אייערע רייד, טאָמער וועט איר פאַרטריבן ווערן פון אייערע ערטער צו אַן אָרט פון שלעכטע

װאַסערן און אייערע תלמידים װעלן פון זיי טרינקען און װעלן שטאַרבן, און אַזוי װעט גאָט׳ס נאָמען פאַרשװעכט װערן.

אבטליון איז דורכגעגאַנגען שװערע צייטן װען אין אידישן לאַנד האָבן געהערשט די פרייע צדוקים, װעלכע האָבן באַקעמפּט די פרומע פרושים. אבטליון האָט געמוזט פאַרלאָזן ארץ־ישראל און צייטװייליק געלעבט אין אלכסנדריה, עגיפּטן, װוּ די אפּיקורסישע לערע איז געװען פאַרשפּרייט. ער װאָרנט דאַן זיינע חברים און תלמידים צו זיין פאָרזיכטיק מיט זייערע װערטער, דאָס זיי זאָלן ניט קענען אויסגעטייטשט װערן אויף אַן אפּיקורסישן װעג. ער דער־קלערט דאָס אויף אַ פאַרשטעלטן װעג: טאָמער װעט איר, רעליגיעזע פירער, באַשטראָפט װערן מיט גלות און איר װעט אָנקומען אויף אַ פּלאַץ פון שלעכטע שעדלעכע װאַסער װוּ מ׳טייטשט אויס װערטער פון תורה אויף אַ העלעניסטישן װעג, דאַן װעלן שפּעטער קומען אייערע תלמידים און װעלן טרינקען די װאַסער, די פאַלשע אויס־טייטשונג פון אייערע ניט קלאָרע רייד און װעלן אַראָפּ פון גלייכן װעג, װייל אייערע װערטער זיינען ניט קלאָר געװען, און די העלע־ניסטן האָבן פאַרדרייט אייערע װערטער און פאַרפירט אייערע אייגענע תלמידים און ס׳װעט ברענגען אַ חילול השם.

יב. הלל ושמאי קבלו מהם. הלל אומר: הוי מתלמידיו של אהרן: אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה.

הלל און שמאי האָבן איבערגענומען פון שמעיה און אבטליון. הלל זאָגט: זיי פון די תלמידים פון אהרן הכהן, אַ ליבהאָבער פון שלום און אַ נאָכיאָגער נאָך שלום, אַ ליבהאָבער פון מענטשן און דורכדעם זיי דערנענטערן צו דער תורה.

הלל און שמאי זיינען די לעצטע פון די פינף פּאָר געלערנטע פירער. זיי זיינען אויך די באַרימטסטע פון די סנהדרין. ביידע האָבן באַשאַפן באַרימטע תורה־אינסטיטוציעס באַקאַנט אַלס: בית הלל און בית שמאי. ביידע זיינען געװען גרויס אין תורה, ערלעך און

ערנסט אין זייערע געזעץ־אויסטייטשונגען, אָבער פאַרשידן אין כאַ־ראַקטער. הלל — אַ גוטמוטיקער פריינטלעכער און ליבעראַל אין זיינע אַנטשיידונגען. שמאי — אַ שטרענגער האַרטער און אונבויגונג אין זיינע תורה־געזעץ־מיינונגען.

הלל זאָגט אין דער דאָזיקער משנה: זייט צווישן די נאָכפאָלגער פון אהרן הכהן, אַ ליבהאָבער פון שלום. צאָלרייכע לעגענדעס זיינען פאַרשפרייט צווישן אידן וועגן אהרן׳ס אונערמידלעכע טעטיקייטן פאַר שלום. ווען אהרן איז געשטאָרבן, זאָגט די תורה, אַז אַלע אידישע פאַמיליעס האָבן געטרויערט נאָך אים, ווייל ער האָט שלום געמאַכט צווישן מאַן און ווייב און אויסגעגלייכט זייערע קריוודעס. ער האָט צוליב שלום אויסגעטראַכט זאַכן וועלכע זיינען אין דער ווירקלעכקייט ניט געווען. ווען ער האָט אויסגעפונען אַז צוויי פריינט האָבן זיך צעקריגט איז ער געגאַנגען פריער צו איינעם און דאַן צום צווייטן און יעדן איינעם פון זיי געזאָגט דאָס דער צווייטער איז זייער באַזאָרגט וועגן דעם קריג און באַדויערט זייער וואָס ער האָט אים באַליידיקט, אַזוי אַרום האָט ער ־ווייך געמאַכט זייערע הערצער און ווען זיי האָבן זיך באַגעגנט האָבן זיי זיך מיט האַרציקע ליבע געדריקט. דער רמב״ם דערקלערט דעם אויסדרוק: ומקרבן לתורה, ווען אהרן האָט אויסגעפונען אַז אַ איד האָט געזינדיקט האָט ער זיך דערנענטערט צו אים און געוואָרן פריינטלעכער מיט אים. דער זינדיקער האָט זיך געפילט דערנידעריקט און געשעמט זיך וואָס אהרן הכהן חברט זיך מיט אים און ער האָט תשובה געטאָן. הרב קוק זצ״ל האָט זיך אויפגעפירט אויף דעם זעלבן וועג. ער האָט זיך געחבר׳ט מיט זינדיקע עלעמענטן און דאַדורך געמאַכט פריינט און פאַרערער און דורך דעם זיי דערנענטערט צו תורה און טראַ־דיציאָנעלע אידישקייט.

יג. הוא היה אומר: נגד שמא אבד שמא, ודלא מוסיף יסף, ודלא יסף קטלא חיב, ודאשתמש בתגא חלף.

הלל פלעגט זאָגן: ווער עס זוכט צו פאַרשפרייטן זיין נאָמען וועט פאַרלירן זיין נאָמען, דער וואָס פאַרגרעסערט ניט זיין תורה און חכמה, וועט פאַרלירן

זיין קענטעניש, דער וואָס לערנט גאָר ניט איז ער שולדיק אין זיין לעבנס־פאַרלוסט, און דער וואָס באַנוצט זיך פאַר פערזענלעכע פאַרדינסט מיט דער קרוין פון תורה וועט אינגאַנצן פאַרלירן זיין פערזענלעכקייט.

שטרענג און האַרט זיינען די ווערטער פון הלל אין דער דאָזיקער משנה. ס׳איז מערקווירדיק, אַז אַזעלכע שאַרפע אויסדריקע זאָלן קו־מען פון דעם ליבן, פריינטלעכן הלל. ס׳ווערט דערפאַר פאַרשטאַנען, אַז דאָס זיינען ניט געווען זיינע אייגענע ווערטער, נאָר אַ פאָלקס־שפרוך פאָפולער אין יענער צייט וואָס הלל האָט נאָכגעזאָגט. ס׳איז אַזוי פאַרשטענדלעך, פאַרוואָס ער באַנוצט זיך דאָ מיט דער אַראַ־מעאישער שפּראַך און ניט אין העברעאיש, די שפּראַך פון דער משנה. הלל אונטערשטרייכט די זינד פון גרויס האַלטן זיך און כבוד זוכן. די וויכטיקייט פון תורה לערנען און די געפאַר פון פאַרנאַכ־לעסיקן דאָס לערנען. ער וואָרנט מיט שטרענגע ווערטער ניט צו באַנוצן זיך מיט דער קרוין פון תורה פאַר פערזענלעכע בעניפיטן. ס׳מוז זיין תורה לשמה אָן זייטיקע געדאַנקען.

יד. הוא היה אומר: אם אין אני לי מי לי, וכשאני לעצמי מה אני, ואם לא עכשיו אימתי.

הלל פלעגט זאָגן, ווען איך וועל אַליין ניט טון פאַר זיך, ווער וועט עס טון. ווען איך וועל טון בלויז פאַר זיך, וואָס פאַר אַ באַדייטונג איז דאָס פאַר מיר, און אויב ניט איצט, ווען.

די פראַקטפולע קורצע אויסדריקע ביי הלל אין דער דאָזיקער משנה זיינען באַרימט אַלס אַ פאָלקס־שפרוך. זיי ווערן אפילו אין אונדזער צייט נאָכגעזאָגט און דעקלאַמירט ווען מענטשן פאַרזאַמלען זיך. ס׳ווערט אויסגעדרוקט דער געדאַנק, אַז יעדער מענטש מוז פריער פון אַלעם טון אַלעס מעגלעכעס צו באַרייכערן זיין עקזיס־טענץ אין אַלע הינזיכטן סיי אין מאַטעריעלן זין און איבערהויפּט אין גייסטיקן לעבן. ער טאָר זיך ניט באַנוגענען מיט זיין אייגענעם דער־פאָלג. ס׳איז זיין אויפגאַבע צו אַרבעטן פאַר אַנדערע. די וועלט קען עקזיסטירן בלויז ווען יעדער טוט זיין חלק פאַר דער געזעל־

שאַפּט. ווען מענטשן וועלן לעבן בלויז פאַר זיך וועט די וועלט קיין קיום ניט האָבן.

אויך דאַרף יעדער האָבן אין זין, אַז מ׳טאָר ניט אָפּלייגן אויף שפּעטער, ווייל ס׳איז מעגלעך אַז עס וועט זיין צו שפּעט. מען מוז האָבן אין זין: אויב ניט איצט, ווען?

טו. שמאי אומר: עשה תורתך קבע, אמר מעט ועשה הרבה, והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות.

שמאי זאָגט: מאַך דיין תורה לערנען אַלס אַ שטענדיקע באַשעפטיקונג, זאָג ווייניק און טו אַ סך, זאָלסט אויפנעמען יעדן מענטש מיט אַ פריינטלעכן פּנים.

שמאי זאָגט: אַ מענטש זאָל באַשטימען אַ צייט יעדן טאָג פאַר לערנען, פּונקט ווי אַן אַרבעטער און סוחר האָבן באַשטימטע שעה׳ן פאַר זייער אַרבעט אָדער מסחר. עס טאָר ניט זיין ווי אַ לוקסוס ווען עס איז דאָ איבעריקע צייט און חשק פאַר לערנען.

ער זאָגט אויך, מען זאָל זאָגן ווייניק און טון אַ סך. אַלע מפרשים ברענגען אַ ראַיה פון אברהם אבינו, ווען ער האָט איינגע־לאַדן זיינע אורחים צו נעמען אַ שטיקל ברויט צו דערפרישן דאָס האַרץ און האָט צוגעגרייט אַ גרויסע סעודה פאַר זיי. און פאַרקערט עפרון החתי האָט פאַרגעשלאָגן אברהמען לאַנד אָן באַצאָלונג און צום שלוס האָט ער פאַרלאַנגט און באַקומען דעם העכסטן פּרייז פון פיר הונדערט זילבערנע שקלים. עס איז מערקווירדיק, דאָס דער אומגעדולדיקער שמאי ראָט צו אויפנעמען יעדן מענטש מיט אַ פריילעכן און פריינטלעכן פּנים. ווען אַ מענטש גיט אַ נדבה אַן אָרעמאַן מיט אַ זויערן פּנים באַליידיקט ער דעם גוטבאַדערפטיקן. ווען ער נעמט אויף אַ געפאַלענעם מיט אַ שמייכל און וואַרעמע ווערטער, אפילו ווען ער קען אים ניט געבן קיין פינאַנציעלע הילף, האָט ער פיל געהאָלפן דעם געפאַלענעם. דער אויסדרוק, פּנים יפות, פּאַסט זיך צו פריינטלעכקייט, ווייל דעמאָלט שיינען זיינע אויגן און די געזיכטסציקע באַקומען חן און ליבלעכקייט.

טז. רבן גמליאל אומר: עשה לך רב והסתלק מן הספק, ואל תרבה לעשר אמדות.

רבן גמליאל זאָגט: מאַך זיך אַ רבין חעסטו קענען אַחעקשטיין פון אַ ספק, און זאָלסט ניט אָנהאַלטן צו געבן מעשר אָן חשבון.

רבן גמליאל הנשיא פון סנהדרין זאָגט דאָס זעלבע וואָס יהושע בן פרחיה האָט געזאָגט אין אַ פריערדיקער משנה, אָבער ער דער־קלערט וואָס דער צוועק איז: דערמיט דו זאָלסט נישט לעבן אין ספק. ווען אַ מענטש איז אין צווייפל, ער פאַרשטייט ניט אַן ענין אין לערנען אָדער אין טאָג טעגלעכע אָנגעלעגנהייטן, און קען ניט באַשליסן וואָס צו טון, איז דאַן גוט צו האָבן עמיצן אין וועמען מען האָט צוטרויען און מען קען אים פרעגן אַן עצה.

רבן גמליאל וואָרנט געגן געבן צדקה אָן חשבון. אַ מענטש זאָל ביישטייערן לויט זיינע מעגלעכקייטן, ניט צופיל און ניט צו ווייניק.

יז. שמעון בנו אומר: כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה, ולא המדרש עיקר אלא המעשה וכל המרבה דברים מביא חטא.

שמעון דער זון פון רבן גמליאל זאָגט: אַלע מיינע טעג בין איך געוואַקסן געוואָרן צווישן די חכמים און האָב ניט געפונען אַ בעסערע זאַך פאַרן גוף ווי שווייגן, און ניט דאָס לערנען איז דער עיקר נאָר דאָס טון, און דער וואָס רעדט צופיל ברענגט אויף זיך אַ זינד.

רבן שמעון אַלס אַ זון פון אַ נשיא איז דערצויגן געוואָרן אין אַ רייך און באַרימט הויז, און אין אַן אַטמאָספערע פון תורה און חכמה. ער דערקלערט דאָ די וויכטיקסטע עלעמענטן פון שיינער אויפפירונג פון זיין אייגענער דערפאַרונג. צום אָנפאַנג מאַכט ער די מערקווירדיקע דערקלערונג אַז טראָץ דעם וואָס אין זיין הויז איז פיל גערעדט געוואָרן וועגן פאַרשיידענע ענינים, איז די בעסטע זאַך צו שווייגן.

דער רמב״ם אין אַ לענגערער דערקלערונג אויף שמעון׳ס ווער־טער זאָגט, אַז עס זיינען פאַראַן עטלעכע קלאַסן רייד. די בעסטע און

לויבנסווירדיקסטע זיינען רייד פון תורה און תפילה. די ערגסטע רייד זיינען לשון הרע און רכילות וואָס איז אַ גרויסע זינד און איז שטרענג פאַרבאָטן אין דער תורה.

די אַנדערע טיפּן רייד זיינען די געוויינטלעכע געשפּרעכן צווישן מענטשן אין מסחר און אין געזעלשאַפט. שמעון׳ס וואָרענונג איז ניט געווענדט צו רייד פון תורה, וועלכע זיינען גוט און נוצלעך, מיט דער אויסנאַמע ניט אַריינצופאַלן אין די רייד פון אַ העכערן. ער האָט אויך ניט אין זינען געהאַט לשון הרע און רכילות, וואָס איז אַ שטרענגער פאַרבאָט פון אַ רעליגיעזן שטאַנדפּונקט. שמעון׳ס וואָרענונג איז געווענדעט צו געשפּרעכן וואָס זיינען פּאָפּולער און זעען אויס איבערפלעכלעך אומשולדיק. דאָך זאָגט ער פון דערפאַרונג, דערמיט צו זיין זיכער ניט צו טון שאָדן איז בעסער שווייגן. עס איז אַ גוטער מיטל ווען מען באַליידיקט עמיצן ער זאָל ניט אָפּ־ענטפערן אויף דער באַליידיקונג, דאָס קען אויסמיידן אַ קאַטאַס־טראָפע.

שמעון׳ס ווערטער קענען אויך פאַרשטאַנען ווערן, אַז ווען מען געפינט זיך אין געזעלשאַפט פון קלוגע דערפאַרענע מענטשן, איז בעסער צו שווייגן און הערן. שמעון דערקלערט אויך, אַז די גרויס־קייט און טיפקייט פון די געלערנטע צווישן וועמען ער האָט געלעבט איז ער דאָך געקומען צו דער מסקנה, אַז דער עיקר איז ניט דאָס לערנען ווי טיף עס זאָל ניט זיין. וויכטיקער פון דעם לערנען איז די טאַט, די נאָבעלע מעשים, וואָס די געלערנטע טון אַלס רעזולטאַט פון זייער לערנען.

וועגן שווייגן האָט אַ קלוגער מענטש אַמאָל געזאָגט: אַ מענטש האָט בלויז איין צונג און צוויי אויערן. הערן איז נויטיקער ווי ריידן.

יח. שמעון בן גמליאל אומר: על שלשה דברים העולם עומד על האמת, על הדין ועל השלום שנאמר: אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם.

רבן שמעון בן גמליאל זאָגט: אויף פאָלגנדיקע דריי זאַכן האָט די וועלט אַ קיום: אויף אמת, אויף גערעכטיקייט און אויף שלום, ווי דער נביא זאָגט: אמת, משפט און שלום זאָל הערשן אין אייערע טויערן.

רבן שמעון, דער פאָטער פון באַרימטן רבי יהודה הנשיא וואָס האָט מסדר געווען די משנה, אונטערשטרייכט די דריי פרינציפּן אויף וועלכע די וועלט עקזיסטירט: אמת, גערעכטיקייט און שלום. ווען די דאָזיקע פרינציפּן ווערן איגנאָרירט, ווען עס הערשט ליגן, פאַלשקייט און מחלוקת קען די וועלט ניט האָבן קיין קיום. ווען שקר קריגט די אויבערהאַנט, מען נאַרט איינער דעם צווייטן, באַווייזט זיך פאַלשקייט, די געזעצן פון לאַנד און די מאָראַל ווערט פאַרקריפּלט. דער געריכט פאַרמשפּט די אומשולדיקע און באַפרייט שולדיקע. מענטשן זיינען דאַן שלעכט און קריגעריש. שנאה פאַרשפּרייט זיך און עס פירט צו בלוט־פאַרגיסונג, ניט נאָר צווישן יחידים נאָר אויך צווישן פעלקער. עס ברענגט צו מלחמות, וועלכע פאַרשניידן מענטשלעכע לעבנס און מאַכן חרוב לענדער.

דער נביא זכריה פאָדערט אין נאָמען פון באַשעפער: פירט איין און פאַרשפּרייט אמת, גערעכטיקייט און שלום אין אייערע טויערן.

רבי חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות שנאמר: ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

רבי חנניא בן עקשיא זאָגט: גאָט האָט געוואָלט פאַראיידעלן דאָס אידישע פאָלק, האָט ער זיי געגעבן אַ תורה און אַ סך מצוות, ווי דער נביא זאָגט: גאָט האָט געוואָלט צוליב זיין גערעכטיקייט מאַכן די תורה גרויס און נאָבעל.

די משנה רבי חנניא ווערט געלערנט נאָך יעדן פרק פון אבות אַלס אַ פאַסיקער עפּילאָג, פונקט ווי די משנה „כל ישראל" אַלס אַ הקדמה טראָץ דעם וואָסביידע משנה׳ס זיינען ניט אַ טייל פון פרקי אבות, זיינען זיי אַ שיינע פאַסיקע אַריינפיר און אַ שלוס פאַר די פראַכטפולע, נאָבעלע געדאַנקען, וואָס ווערן אַרויסגעבראַכט אין אבות.

רבי חנניא זאָגט אַז גאָט ברוך הוא האָט געוואָלט מזכה זיין זיין פאָלק ישראל האָט ער זיי געשאָנקען אַ שיינע תורה און אַ סך מצוות וואָס דערהויבן זיי צו אַ הויכער מדרגה פון מאָראַל און קדושה צו זיין אַ ביישפּיל צו אַנדערע פעלקער אין דער וועלט.

פ ר ק ב׳

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר: ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי מעשי ידי להתפאר.

משנה א. רבי אומר: איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעשה ותפארת לו מן האדם. והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות, והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עברה כנגד הפסדה. הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה: דע מה למעלה ממך, עין רואה ואזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבים.

רבי זאָגט: װעלכער איז דער ריכטיקער װעג אַ מענטש זאָל זיך אויס־קלייבן דער מיט װעלכן ער קען זיך באַשיינען און איז אויך אַ שיינקייט פון אַנדערע מענטשן. זאָלסט זיין געװאָרנט צו טון אַ גרינגע מצוה װי אַ שװערע, װייל דו װייסט ניט דעם לוין פון מצוות. זאָלסט אויסרעכענען דעם שאָדן פון טון אַ מצוה אַנטקעגן דעם שכר, און די הנאה װאָס האָסט טוענדיק די עברה קעגן דעם שאָדן. טראַכט װעגן די דריי זאַכן און װעסט ניט אַריינפאַלן אין זינדיקן: װייס װאָס איז פאַראַן העכער פון דיר, אַן אויג קוקט, און אַן אויער הערט, און אַלע דיינע מעשים װערן פאַרשריבן אין בוך.

רבי יהודה הנשיא איז געװען דער אָנערקענטער פירער פון זיין דור. ער האָט זיך אויסגעצייכנט ניט נאָר מיט זיין לומדות, נאָר אויך מיט זיין רייכטום, חכמה און דיפּלאָמאַטיע. זיין וויכטיקסטע דער־גרייכונג איז געווען, וואָס ער האָט צוזאַמענגעקליבן די הלכות פון די תנאים, וועלכע זיינען פאַר עטלעכע הונדערט יאָר איבערגעגאַנ־גען פון מויל צו מויל ביז זיין צייט און האָט זיי מסדר געווען אַלס משנה, וועלכע איז אָנגענומען געוואָרן פאַר אַלע דורות ביז היינ־טיקן טאָג, אַלס דער פונדאַמענטאַלער לימוד פון געזעץ. אַדאַנק זיין פּאָפּולאַריטעט און גרויסקייט אין הלכה איז דער טיטל „רבי" אָנ־ערקענט געוואָרן פאַר אים.

אין דער דאָזיקער משנה אַנאַליזירט רבי דעם געדאַנק, אַז דער מענטש זאָל זיך אויסקלייבן דעם מיטעלן וועג און ניט אַוועק צו עקסטרעמען. דער רמב"ם וויזט אָן דעם וועג אויף זיין מערקוויר־

דיקן אופן: דער מענטש דאַרף טון גוטע מעשים אויף אַזאַ וועג, אַז עס זאָל אים ניט שעדיקן, און זעען אַז קיין אומרעכט ווערט געטון אַנדערע. צדקה געבן למשל זאָל זיין מיט חשבון, אַזוי אַז ער זאָל ניט באַגיין אַן עוולה קעגן זיך און זיינע נאָענטע, ווען ער דאַרף מפרנס זיין און זיין זיכער, אַז ער גיט אין אַ פולער מאָס לויט זיינע אומשטענדן און ניט באַגיין אַ זינד קעגן די אָרעמע, קראַנקע און אַנדערע נויטיקע טעטיקייטן. דאָס איז דער געדאַנק פון דער משנה: אַ מענטש זאָל זיך אויסקלייבן אַ וועג וואָס זאָל זיין לויבנס־ווירדיק פאַר אים און אויך גוט און נאָבל פאַר אַנדערע מענטשן.

רבי זאָגט אויך: זיי אָפּגעהיט צו טון אַ לייכטע מצוה אַזוי ווי אַ שווערע. די תורה פאַרצייכנט דייטלעך די שטראָף פאַר זינד: אַ קלענערע שטראָף פאַר אַ קלענערער זינד און אַ שווערע שטראָף פאַר אַ גרויסן פאַרברעכן. אָבער דער לוין פאַר מצוות טון ווערט ניט קלאָר דערקלערט, אפשר דערפאַר, אַז מענטשן זאָלן זיך ניט אויסקלייבן די מצוות, וועלכע ווערן מער באַלוינט און פאַרנאַכ־לעסיקן יענע מצוות, פאַר וועלכע דער שכר איז קלענער. עס איז וויכטיק צו געדענקען, אַז די רעזולטאַטן פון טון אַ קליינע מצוה קען אַמאָל איבערשטייגן די גרויסע. אַלס אַ ביישפּיל קען דינען דער פאַקט, אַז העלפן אַ הונגעריקן מיט אַ מאָלצייט איז וויכטיקער ווי גרויסע ביישטייערונגען. אַ גוט וואָרט אָדער אַן עצה צו אַ געפאַלע־נעם מענטש איז אָפטמאָל וויכטיקער ווי פינאַנציעלע הילף.

רבי ראָט אַ מענטש וואָס וואַקלט זיך און קען ניט באַשליסן צו טון אַ מצוה וואָס פאָדערט אַרבעט און פאַרלוסט פון געלט, פאַרגעניגן און באַקוועמלעכקייט, אַז ער זאָל מאַכן דעם חשבון ניט לויט די באַלדיקע רעזולטאַטן נאָר אין זינען האָבן דעם לוין וואָס ער וועט שפּעטער באַקומען, סיי אין גייסטיקע זעלבסט צופרידנקייט און שכר פאַר דער מצוה. דער זעלבער חשבון זאָל געמאַכט ווערן ווען דער יצר הרע רעדט אָן דעם מענטש צו באַגיין אַן עברה וואָס אין איצטיקן מאָמענט וועט אים פאַרשאַפן פאַרגעניגן אָדער פינאַנ־ציעלע פאַרדינסטן, אָבער מען זאָל געדענקען, אַז דער זינדער וועט שפּעטער טייער באַצאָלן פאַר דעם ביסל פאַרגעניגן וועלכע די עברה האָט פאַרשאַפט.

רבי גיט אַן עצה וואָס צו טון דערמיט ניט אַריינפאַלן אין זינ־

דיקן וועג. מען זאָל געדענקען, אַז עס איז פאַראַן אַ העכערע קראַפט: אַן אויג וואָס זעט, אַן אויער וואָס הערט און אַז אַלע מעשים ווערן פאַרצייכנט אין אַ בוך. דער רמב״ם אַנאַליזירט די אויסדריקע אין תנ״ך און אין אַנדערע רעליגיעזע ספרים, וועלכע טראָגן אַ מענטש־לעכן כאַראַקטער: האַנט, פוס און אַנדערע אברים. אויך אַקטן: זעען, הערן, שרייבן, פרייד, כעס אדג״ל. דער רמב״ם קומט צום באַשלוס, אַז די אַלע אויסדריקע זיינען בלויז דערמיט מענטשן זאָלן פאַרשטיין דעם אינהאַלט אויף אַ מענטשלעכן וועג. ער וואָרנט, אַז מען טאָר ניט טראַכטן וועגן גאָט, אַלס אַ פּערזאָן מיט מענטשלעכע אברים און זיטן. עס איז אוממעגלעך פאַר אַ מענטשלעכן מוח צו באַגרייפן די עקזיסטענץ און אויפפירונג פון בורא עולם. מיר דאַרפן בלויז געדענקען, אַז עס איז פאַראַן אַ וועלט־באַשאַפער און פירער. און די היפּאָטעזע אַז די בחירה פון זיין גוט אָדער שלעכט איז אין מענטשס האַנט.

ב. רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר: יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עון, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון. וכל העוסקים עם הצבור יהיו עוסקים עמהם לשם שמים, שזכות אבותם מסיעתם וצדקתם עומדת לעד, ואתם מעלה אני עליכם שכר הרבה כאילו עשיתם.

רבן גמליאל זון פון רבי יהודה הנשיא זאָגט: עס איז גוט צו לערנען און זיך פירן מיט דרך ארץ — וועלטלעכקייט. דען די אַרבעט פוןביידע וועט מאַכן פאַרגעסן זינד, און דער וואָס לערנט און האָט ניט קיין מלאכה וועט זיין תורה לערנען זיך אָפּשטעלן און וועט אַריינשלעפּן זינד. און די אַלע וואָס זיינען עוסק אין אַרבעט פאַרן כלל זאָלן טון זייער אַרבעט הערלעך און דער זכות פון זייערע עלטערן וועט זיי העלפן און זיי וועלן האָבן הצלחה און אפילו ווען די רעזולטאַטן זיינען ניט גלענצנד וועלן זיי באַקומען שכר פּונקט ווי ווען אַלעס וואָלט דערגרייכט געוואָרן.

רבן גמליאל זון פון רבי יהודה הנשיא, איינער פון לעצטן דור תנאים איז דערצויגן געוואָרן אין אַ סביבה פון גרויסע געלערנטע

און אין אַ הויז פון רייכטום און לוקסוס טראָץ דעם מאַכט ער אַ מערקווירדיקע דערקלערונג: שטודירן איז גוט ווען עס גייט צוזאַמען מיט דרך ארץ. וואָס געוויינטלעך מיינט שיינע מאַניערן, וואָס פּאַסט זיך צו אַ געלערנטן מענטש. אָבער די מערסטע מפרשים דערקלערן אַז רבן גמליאל מיינט אַ פּראַקטישער וועג פאַר פּרנסה — אַרבעט אָדער מסחר. ווען אַ מענטש לערנט און צו דעם אַרבעט ער אויך, דאַן איז זיין וועג באַלאַנסירט. זיין צייט און ענערגיע זיינען האַרמאָניש און ער האָט ניט קיין צייט פאַר זינדיקע מחשבות און שלעכטע אויפפירונג. רבן גמליאל מאַכט קלאָר דאָס תורה אַליין אָן אַ באַשעפטיקונג וועט אַראָפּפירן דעם מענטש פון גלייכן וועג און פירן צו זינד, ווייל אָן פּרנסה קען קיין תורה ניט זיין. ער וועט זיין אין נויט און מוזן אַריינלאָזן זיך אויף זינדיקע וועגן.

די משנה פאַרענדיקט זיך מיט אַ ראָט צו אידישע מנהיגים אין ווענעמענס הענט עס ליגן די אינטערעסן פון כלל, דאָס זיי זאָלן אָנגיין מיט זייער אַרבעט פאַר דעם ציבור מיט ערנסטקייט אָן פּערזענלעכע מחשבות, ווייל בלויז דאַן וועלן זייערע אונטערנעמונגען זיין דערפאָלגרייך. דאָס איז דער וועג פון די אבות פון אידישן פאָלק און זייער זכות וועט העלפן. ווען אפילו דער דערפאָלג איז קליין און די רעזולטאַטן זיינען ניט צופרידנשטעלנדיק, ווערן די ערלעכע כוונות און ערנסטע אַרבעט פון די כלל טוער פאַררעכנט ווי זיי וואָלטן דערגרייכט די אויפגאַבן אין פולן זין. דער רמב״ם דערקלערט דעם אויסדרוק, אַז אויב די פירער איבער זייער אַרבעט פאַרן כלל האָבן ניט געקענט טון אַן אַנדערע וויכטיקע מצוה, ווערט פאַררעכנט דאָס זיי האָבן מקיים געווען אויך די מצוה און וועלן פאַר איר באַקומען שכר פונקט ווי זיי וואָלטן זי דורכגעפירט.

ג. הוו זהירין ברשות, שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן. נראין כאוהבין בשעת הנאתן, ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו.

זייט פאָרזיכטיק מיט פּאָליטישע פירער, ווייל זיי זיינען פריינטלעך נאָר פאַר זייער פּערזענלעך נוצן און העלפן ניט אין נויט.

רבן גמליאל וואָרנט צו זיין פאָרזיכטיק מיט רעגירונגס־פירער. ווען זיי נויטיקן זיך אין שטיצע פון מענטשן זאָגן זיי אַלעס צו דערמיט אַרויס צו באַקומען פון פאָלק וואָס זיי דאַרפן. שפּעטער ווען זיי האָבן דערגרייכט זייער אַמביציע, פאַרגעסן זיי אַלע הבטחות און רירן זיך ניט פון פלאַץ צו העלפן יענעם וואָס האָט זיי געשטיצט. עס איז מערקווירדיק, אַז די ווערטער פון רבן גמליאל אַ סך הונ־דערטער יאָרן צוריק, זיינען אויך גוט צו געדענקען אין דעמאָקראַ־טישע לענדער אין צוואַנציקסטן יאָרהונדערט.

ד. הוא היה אומר: עשה רצונו כרצונך, כדי שיעשה רצונך כרצונו. בטל רצונך מפני רצונו, כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך.

ער פלעגט זאָגן: מאַך זיין חילן ווי עס וואָלט געווען דיין ווילן, כדי ער זאָל מאַכן דיין חילן ווי זיינער. זיי מבטל דיין חילן פאַר זיין ווילן און ער וועט צושטערן פאַרלאַנג פון אַנדערע פאַר דיין ווילן.

רבן גמליאל זאָגט: אַ מענטש זאָל אַזוי פאָרמירן זיין לעבן, אַז זיין ווילן זאָל זיין אין אַ וועג, אַז ס'זאָל זיין פאַר אים איינגענומען צו טון נאָבעלע זאַכן. דעמאָלט וועט ממילא זיין אַז גאָט'ס פאַרלאַנג איז אויך זיינער. צו דעם ווערט צוגעגעבן דער שכר, אַז אויך דאָס וואָס ער פאַרלאַנגט וועט אויך זיין גאָט'ס רצון. עס פּאַסירט אַמאָל ווען אַ גוטע טאַט שטויסט זיך אָן מיט שאָדן פאַר אים און עס איז שווער צו טון די מצוה, דאַן דאַרף דער מענטש געדענקען, אַז עס איז נויטיק צו פאַרקוקן אייגענע פּערזענלעכע אינטערעסן און דורכ־פירן גאָט'ס ווילן, ווייל עס וועט קומען אַ צייט ווען זיין פאַרלאַנג וועט זיין שעדלעך פאַר אַנדערע, אָבער אַלס אַ נאָבעלער מענטש וועלן זיינע אינטערעסן איבערוועגן די פאַרלאַנגען פון אַנדערע.

איניקע מפרשים טייטשן אויס „רצון אחרים" מיינט גאָט'ס ווילן. נאָבעלע מענטשן האָבן אַ כוח וואָס זיי קענען מבטל זיין גאָט'ס רצון ווי באַוווסט: דער בורא עולם איז גוזר און דער צדיק איז מבטל.

ה. הלל אומר: אל תפרוש מן הצבור, ואל תאמין בעצמך עד יום מותך, ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע, ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה.

הלל זאָגט: זאָלסט זיך ניט אָפּשיידן פון דעם עולם און זאָלסט ניט גלויבן אין זיך ביז דיין טאָג פון טויט. דו זאָלסט ניט דן זיין דיין חבר ביז דו ביזט אויף זיין אָרט, און זאָלסט ניט זאָגן קיין זאַך וואָס מ׳קען איצט ניט פאַרשטיין, דענקנדיק, אַז שפּעטער וועט מען עס פאַרשטיין, און זאָלסט ניט זאָגן, ווען איך וועל האָבן צייט וועל איך לערנען, טאָמער וועסטו קיינמאָל ניט האָבן די געלעגנהייט.

הלל הנשיא׳ס ווערטער ווערן געבראַכט אין ערשטן פּרק, אָבער כדי איבערצוגעבן די ווערטער פון הלל׳ס קינדער און אייניקלעך וועלכע זיינען אויך ווי ער געווען נשיאים פון סנהדרין, זיינען הלל׳ס ווערטער איבערגעריסן געוואָרן. אין דער דאָזיקער משנה הויבט זיך נאָך אַמאָל אָן אַ צאָל ווונדערבאַרע געדאַנקען אין הלל׳ס נאָמען:

א. טייל זיך ניט אָפּ פון ציבור. יעדער איד זאָל זיך פילן, אַז ער איז אַ מיטגליד פון כלל ישראל, זיך פרייען מיטן כלל און ליידן ווען עס קומט אַ צרה אויף אידן, מתפלל זיין בציבור און נעמען אַן אָנטייל אין דער נויטיקער הילף, אפילו ווען ער פערזענלעך איז ניט פאַרמישט און וועט ניט ליידן. פאָלגנדיקע היסטאָרישע פאַקטן קענען דינען אַלסביישפּיל פון מסירת נפש פאַר אידן:

ווען אידן אין דער מדבר זיינען געווען אין אַן עת צרה, אין אַ סכנה צו ווערן פאַרטיליקט, אַלס שטראָף פאַר דעם עגל הזהב, האָט משה רבנו דערקלערט נאָך דעם ווען ער האָט ניט געקענט פועלן ביי גאָט צו פאַרגעבן און געזאָגט: „מחני נא מספרך״. מעק מיך אויס פון דיין בוך. ער האָט זיך אַנטזאָגט אָנצונעמען אַ פאָרשלאַג, אַז פון אים וועט זיך אַנטוויקלען אַ גרויס אידיש פאָלק, און ער האָט געגעבן אַן אולטימאַטום: פאַרגיב זיי אָדער איך וועל פאַלן מיט זיי. משה האָט אויסגעפירט און באַקומען די באַרימטע דעקלאַראַציע: „סלחתי כדבריך״...

ווען אידן זיינען געווען אין אַ גרויסער סכנה פאַרניכטעט צו ווערן דורך המן הרשע, האָט אסתר המלכה ריזיקירט מיט איר לעבן צו ראַטעווען איר פאָלק און זיך ניט צוריקגעצויגן טראַץ דעם וואָס אַלס מלכה, וואָלט זי וואַרשיינלעך געבליבן לעבן.

ווען אידן האָבן געמוזט איבערלאָזן זייערע היימען און פאַר־מעגנס אין דער צייט פון גירוש שפּאַניען האָבן באַרימטע אידישע פּערזענלעכקייטן ווי דון יצחק אברבנאל איבערגעלאָזט זייערע פאַר־מעגנס און הויכע קאַריערעס און זיך אָנגעשלאָסן מיט זייערע ברידער און שוועסטער און געוואַנדערט איבער דער וועלט.

ווען אונדזערע ברידער און שוועסטער זיינען אומגעקומען אין די גאַז־אויוונס דורך די נאַצי רשעים ימח שמם, האָבן אַ סך רבנים און לאַיאַלע אידישע פירער, וועלכע האָבן זיך געקענט ראַטעווען באַשלאָסן צו בלייבן מיט זייערע קהילות און צוזאַמען מיט זיי אומ־געקומען.

ב. גלויב ניט אין זיך ביז דיין ענדע פון לעבן. דאָס איז אַ וואָרענונג צו מענטשן ניט צו זיין זיכער מיט זיך אפילו ווען ער איז עלטער און האָט דערגרייכט אַ הויכע מדרגה און אַ רעפּוטאַציע פון אַ בכבודיקן מענטש. די געשיכטע ווייזט אָן פאַקטן, אַז באַרימטע פּערזענלעכקייטן האָבן אויף דער עלטער געענדערט זייער לעבנס־וועג און האָבן פאַרענדיקט זייער לעבן אַלס זינדער. דאָס האָט פּאַ־סירט מיט דעם קלוגסטן מענטש — שלמה המלך — וועלכע איז באַגאַנגען אַ טעות און ער האָט אויף דער עלטער איבערגענומען די זיטן פון געצן־דינער. הלל ראָט דערמיט אויסצומיידן אַ קאַטאַסטראָ־פע, איז נויטיק צו זיין פאָרזיכטיק און זיך היטן פון שלעכטע וועגן ביז דעם לעצטן טאָג.

ג. ווען מען זעט אַ מענטש באַגיין אַ זינד, זאָל מען אים ניט שנעל באַשולדיקן, ווייל עס קען זיין דאָס אַנדערע אונטער די זעלבע אומשטענדן וואָלטן אויך אַזוי געהאַנדלט. אַ חסידישער רבי האָט געזאָגט, אַז דער אויסדרוק: „עד שתגיע למקומו", מיינט אויף גאָט'ס פּלאַץ. בלויז דער וועלט־באַשעפער ווייסט די געפילן און אומשטענדן פון מענטשן.

ד. אַ מענטש זאָל רעדן קלאָר מען זאָל אים באַלד דייטלעך פאַרשטיין. אַ צווייטע אויסטייטשונג פון די ווערטער איז: אַ מענטש

זאָל ניט טראַכטן, אַז אַזוי לאַנג ווי קיינער הערט ניט קען ער דער־ציילן אַ וויכטיקן סוד צו זיין נאָענטן פריינט, ווייל ווענט האָבן אויערן און דער סוד וועט אַרויסקומען אין דער עפנטלעכקייט.

ה. הלל שטרייכט נאָך אַמאָל אונטער אין פשוטע קלאָרע ווער־טער: זאָלסט ניט זאָגן, ווען איך וועל פּאַרטיק ווערן מיט מיין אַרבעט וועל איך לערנען, ווייל עס איז גאַנץ מעגלעך, אַז אַזאַ צייט וועט קיינמאָל נישט קומען. הלל האָט דאָס אויסגעדרוקט אין אַ פריערדיקער משנה: „אם לא עכשו אימתי", אויב ניט איצט ווען? דאָס איז נאָך אַמאָל אַ קלוגע וואָרענונג צו לערנען און טון גוטיקע זאַכן באַלד, ווייל עס קען ווערן צו שפּעט.

ו. הוא היה אומר: אין בור ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד, ולא הבישן למד, ולא הקפדן מלמד, ולא כל המרבה בסחורה מחכים ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש.

ער פלעגט זאָגן: אַ ליידיקער מענטש, אָן תורה און אָן מדות קען ניט מורא האָבן פאַר זינד און עם הארץ קען ניט זיין אַן ערהאַבענער מענטש, דער וואָס שעמט זיך וועט ניט קענען לערנען, און אַ בייזער קען ניט אויסלערנען און ניט דער וואָס האַנדלט אַ סך קען ווערן קלוג און דאָרט וווּ עס איז ניטאָ קיין אַנדערע מענטשן צו פירן זאָלסטו זיין דער מענטש.

הלל הנשיא ברענגט אַרויס אין דער דאָזיקער משנה אויף זיין קלאָרן אופן שאַרפזיניקע געדאַנקען וועגן פאַרשידענע מענטשלעכע טיפּן בנוגע לערנען און מעשים טובים. דער רמב"ם דערקלערט דעם אונטערשייד פון די צוויי טיפּן — בור און עם הארץ: בור איז אַ פּערזאָן וואָס האָט ניט קיין תורה און איז אויך אויסגעליידיקט פון מענטשלעכע מידות. ער קען דאַרום ניט פאַרשטיין דעם אומרעכט פון זינד, ווייל זיין מוח קען ניט משיג זיין און זיין האַרץ קען ניט פילן די פאַרדאַרבנקייט פון שלעכטע מעשים. דער עם הארץ, טראָץ דעם וואָס ער האָט ניט געלערנט, קען ער זיין פון דער נאַטור אַ מאָראַלישער מענטש אין זיינע האַנדלונגען מיט מענטשן. ער וועט

אַוועק שטיין פון באַגיין אַ פאַרברעכן, אָבער זייענדיק אומוויסנד און ניט באַהאָוונט אין ענינים פון תורה, איז ער ניט בכוח זיך צו דערהויבן צו אַ הויכער מדרגה פון אַ חסיד און זיך אויפפירן לויט די שיינע מידות פון די איידעלע מענטשן.

דער שעמעוודיקער קען ניט זיין קיין לערנער. שעמעוודיקייט אין טאָג־טעגלעכן לעבן איז ביי אידן אַ מעלה. דער אויסדרוק: אידן זיינען בישנים איז געזאָגט געוואָרן אַלס אַ שבח. אָבער ווען עס קומט צו לערנען, ווען אַ תלמיד שעמט זיך צו פרעגן שטעלן, וועלכע זיינען אים ניט קלאָר, איז דאָס אַ גרויסער חסרון, ווייל ווען ער פרעגט ניט וועט ער פאַרבלייבן אומוויסנד און ניט דערגרייכן פול־קאָמענהייט אין לערנען.

ווען דער רבי איז אַן אויפגערעגטער און אומגעדולדיק וועט ער ניט האָבן קיין הצלחה מיט זיין לערנען, ווייל זיינע תלמידים וויסנדיק אַז ער בייזערט זיך ווען מ׳פרעגט אים, וועלן מורא האָבן איבערצופרעגן און וועלן פאַרבלייבן אומוויסנד.

דער יעניקער וואָס גיט אַוועק אַ סך צייט פאַר מסחר קען ניט ווערן קלוג. עס איז אַ טעות צו דענקען, אַז גרויסע סוחרים וואָס פירן גרויסע געשעפטן ווערן קלוג אַדאַנק זייער דערפאַרונג אין מסחר. חכמה קומט פון קאָמבינאַציע פון ביידע: האַנדל און תורה לערנען. די משנה פאַרענדיקט מיט דער עצה, אַז ווען עס איז ניטאָ עמיצער וואָס קען פירן אין כלל אַרבעט איז אַ פליכט זיך אַוועק־שטעלן אין דער שפיץ, ווייל דאַן איז ניט די צייט פון קליין האַלטן זיך.

ז. אף הוא ראה גלגלת אחת שצפה על פני המים אמר לה: על דאטפת אטפוך, וסוף מטיפיך יטופון.

ער האָט אויך געזען אַ קאָפּ פון אַ מענטש וואָס האָט געשווימען אויף דער פלאַך פון וואַסער, האָט ער געזאָגט צום קאָפּ: דערפאַר ווייל דו האָסט אַנדערע דערטרונקען, האָט מען דיך דערטרונקען, און דער סוף וועט זיין, די וועלכע האָבן דיך דערטרונקען וועלן אויך דערטרונקען ווערן.

דער אינצידענט וואָס ווערט דאָ פאַרצייכנט מאַכט אַ שווערן איינדרוק. עס ברענגט אַרויס אַ מערקווירדיקן היסטאָרישן פאַקט, אַז רשעות און פאַרברעכנס קעגן מענטשן, איינצלנע אָדער גרופּן, גייען ניט אָן לאַנג אומבאַשטראָפט. די שטראָף פון דור המבול, די מכות פון די מצריים זיינען אַלעמען באַקאַנט. אויך דער ביטערער סוף פון המן הרשע, וואָס האָט געפּלאַנעוועט אומצוברענגען אַלע אידן פון פּרס ומדי, באַשטעטיקט דעם פאַקט, אַז דער רשע באַקומט זיין שטראָף. די טרויעריקע אידישע געשיכטע דערציילט וועגן רשעים פון יעדן דור און יעדן לאַנד וואָס האָבן שלעכטס געטון אידן ביז היינטיקער צייט. ווען היטלער, ימח שמו, דער ערגסטער צורר היהודים און זיינע נאַציס, ימח שמם, האָבן אומגעבראַכט מיליאָנען אומשולדיקע מענער, פרויען און קינדער, דער סוף איז געווען, אַז זיי האָבן באַצאָלט מיט זייער לעבן פאַר זייערע פאַרברעכנס. זיי האָבן אַ צייט געהערשט אָבער די שטראָף איז געקומען. אויך אין נאָרמאַלע פרידלעכע צייטן אין דעמאָקראַטישע געזעץ־ליבנדע לענדער און פעלקער עקזיסטירן פאַרברעכערישע גענגס פון דער אונטערוועלט, וועלכע רויבן און מאָרדן אומשולדיקע מענטשן, אָבער אויך זיי באַקומען זייער שטראָף אויף אַ געזעצלעכן וועג. אָבער גאַנץ אָפט אַנטוויקלט זיך צווישן זיי אַליין אַ שרעקלעכער קאַמף, ווען זיי קענען זיך ניט איינטיילן מיט זייער מאַכט און רויב. ווען דער קריג פון שנאה און קנאה ווערט שטאַרק, מאָרדן זיי איינער דעם צווייטן. עס איז מערקווירדיק, ווי די ווערטער פון הלל פּאַסן זיך צו די מעשים: ווייל דו האָסט געמאָרדעט אַנדערע האָבן דיך דיינע אייגענע חברים געמאָרדעט און צום שלוס וועלן זיי געמאָרדעט ווערן דורכן געזעץ אָדער פון אַנדערע גענגסטער.

עס איז שווער צו פאַרשטיין ווי עס קומט צו הלל, דעם איידעלן גוט־האַרציקן מענטש, צו זאָגן אַזעלכע שאַרפע ווערטער, און דערפאַר דערקלערט מען אַז דאָס זיינען ניט זיינע אייגענע ווערטער, נאָר אַ פאָלקס־שפּרוך. אַזוי ווערט אויך פאַרענטפערט די פראַגע, פאַרוואָס די משנה באַנוצט זיך ניט מיט דער העברעאישער שפּראַך, נאָר מיט אַראַמעאיש, וועלכע איז אין הלל׳ס צייט געווען די שפּראַך פון די מאַסן.

ח. הוא היה אומר, מרבה בשר מרבה רמה, מרבה נכסים מרבה דאגה, מרבה נשים מרבה כשפים, מרבה שפחות מרבה זמה, מרבה עבדים מרבה גזל. מרבה תורה מרבה חיים, מרבה ישיבה מרבה חכמה, מרבה עצה מרבה תבונה, מרבה צדקה מרבה שלום. קנה שם טוב קנה לעצמו, קנה דברי תורה קנה לו חיי עלם הבא.

ער פלעגט זאָגן: מער פלייש פון עסן, מער ווערים. מער פאַרמעגן, מער זאָרג. מער ווייבער, מער כשוף. מער דינסטן, מער אויסגעלאַסנקייט. מער קנעכט, מער רויב. מער תורה, מער לעבן. מער זיצונג פאַר לערנען, מער חכמה. מער באַראָטונג, מער פאַרשטאַנד. מער צדקה, מער שלום. ווער עס באַקומט אַ גוטן נאָמען האָט ער זיך איינגעהאַנדלט פאַר זיך אַליין. ווער עס האָט באַקומען תורה האָט זיך געקויפט דאָס אייביקע לעבן.

הלל מאָלט אַ בילד פון לעבן אויף זיין כאַראַקטעריסטישן וועג, וואָס מאַכט מענטשן טראַכטן וואָס דער צוועק פון לעבן איז. ער שטעלט אַוועק צוויי וועגן — איינער אַ פּראָזאַאישער, וואָס רייסט זיך צו אַ לעבן פון אומבאַגרענעצטע פאַרגעניגנס און דער צווייטער, אַ גייסטיקער און אַ נאָבעלער. דער פּראָזאַאישער וועג, ווען מען גייט איבער דערנאָרמאַלער מאָס איז שעדלעך. דער גייסטיקער איז וואָס מער אַלץ בעסער.

הלל דערקלערט דאָס אויף פאָלגנדיקן קורצן אופן: אַ סך פלייש, אַ סך ווערים. ווען אַ מענטש עסט צופיל, ווערט ער ניט געזונטער נאָר פעטער, און די ווערים אין קבר מערן זיך.

אַ סך פאַרמעגן אַ סך זאָרג. ווען אַ מענטש קלייבט אָן אַ סך געלט, מאַכט גרויסע געשעפטן און פאַרשפּרייט זיין קאַפּיטאַל אין פאַרשיידענע מסחרים, ווערט זיין פאַרגעניגן פאַרשטערט פון זאָרג און אומרואיקייט, אפשר וועט ער פאַרלירן אַ טייל, אָדער דעם גאַנצן קאַפּיטאַל.

אַ סך ווייבער אַ סך כישוף. אין הלל׳ס צייט איז דערלויבט געווען צו האָבן מער ווי איין פרוי, שפּעטער האָט רבנו גרשום

געאסרט פיל ווייבעריי. הלל וואָרנט דאָס פרויען באַנוצן זיך מיט אַבערגלויבישע מעטאָדן ווען זיי זיינען ניט די איינציקע ביי זייער מאַן.

אַ סך דינסטן און באַדינער ברענגען אוממאָראַלישקייט און רויבעריי.

דער רמב״ם דערקלערט: עס זיינען פאַראַן 3 קאַטעגאָריעס וואָס שעדיקן:

1. קראַנקהייט און טויט וואָס אַלע ליידן, זייענדיק אַ קערפּער־לעכע באַשאַפונג;

2. מאָרד און מלחמות וואָס מענטשן באַגייען אויף אַנדערע.

3. שאָדן וואָס מ׳ברענגט אויף זיך דורך צופיל עסן, טרינקען און געשלעכט.

דער גוטער וועג — וואָס מער איז אַלץ בעסער: לערנען תורה, געזעלשאַפט פון חכמים, עצה האַלטן, טון צדקה, ברענגט מיט זיך אַ שיינעם לעבן, חכמה, פאַרשטאַנד און שלום. אַ גוטער נאָמען איז דער בעסטער אַרטיקל וואָס אַ מענטש קען איינהאַנדלען פאַר זיך אויף אייביק.

ט. רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי. הוא היה אומר: אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת.

רבן יוחנן בן זכאי האָט איבערגענומען, פון הלל און שמאי. ער פלעגט זאָגן, אויב דו האָסט אַ סך תורה, האַלט זיך ניט גרויס, וייל ביסט פאַר דעם באַשאַפן געוואָרן.

רבן יוחנן, אַ תלמיד פון הלל, האָט געלעבט אין אַ שטורעמ־דיקער צייט, ווען ירושלים איז געווען באַלאַגערט ביי די רוימער און דער בית־המקדש איז חרוב געוואָרן. ער האָט פאַרשטאַנען, אַז עס איז ניטאָ קיין האָפנונג צו ראַטעווען דאָס לאַנד דורך מלחמה מיט די מעכטיקע רוימער, האָט ער אויף זיך גענומען די אויפגאַבע צו באַפעסטיקן די צוקונפט פון אידישן גייסט דערמיט די אידן זאָלן ניט אונטערגיין ווי אַנדערע פעלקער, וועלכע זיינען פאַרשווונדן

געוואָרן פון דער וועלט, בעת זיי זיינען באַקעמפּט געוואָרן פון שטאַרקערע פעלקער. רבן יוחנן האָט באַשלאָסן, אַז עס מוז געשאַפן ווערן אַזאַ אינסטרומענט וועלכער זאָל זיין בכוח אויפצוהאַלטן אידן אַלס אַ פאָלק, אָן אַ לאַנד אין אַלע גלות־לענדער פאַר אַלע דורות. צו דעם צוועק האָט ער געדאַרפט גרינדן אַן אַקאַדעמיע, וועלכע זאָל שאַפן אַ קאָנסטיטוציע פאַר אַ פאָלק אָן אַ לאַנד.

ער מיט זיינע תלמידים האָבן אויסגעאַרבעט אַ פּלאַן. אַרויס־געלאָזט אַ קלאַנג אַז ער איז געשטאָרבן. זיינע תלמידים האָבן מיט גרויסע שוועריקייטן געפּויעלט ביי די באַשיצער פון ירושלימער פעסטונג זיי אַרויסצולאָזן מיט דעם ארון, ווו רבן יוחנן איז געלעגן און האָבן אים געבראַכט פאַר דעם רוימישן גענעראַל אַספּסינוס. רבן יוחנן האָט פון אים אַרויסבאַקומען די דערלויבעניש צו גרינדן אַ ישיבה אין יבנה. טראָץ דעם שרעקלעכן מצב אין ירושלים ווו מענטשן זיינען געפאַלן אין שלאַכט, פון הונגער און קראַנקהייטן, האָט רבן יוחנן מיט זיינע חברים און תלמידים זיך צוריקגעצויגן און האָבן פאָרמירט אַ ווערק וואָס איז געוואָרן דער פונדאַמענט פון אחדות און געדינט אַלס אַ בונד פאַר אַלע אידן אין שפּעטערדיקע דורות.

אין דער משנה זאָגט רבן יוחנן: אויב האָסט געלערנט אַ סך תורה זאָלסטו זיך ניט גרויס האַלטן ווייל פאַר דעם ביסטו באַשאַפן. דער מענטש וואָס איז באַשאַפן געוואָרן בצלם אלקים און פאַרמאָגט געטלעכע אייגנשאַפטן איז פאַרפליכטעט צו לערנען תורה און חכמה דערמיט זיך דערהויבן צו אַ הויכער מדרגה.

י. חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי, ואלו הן: רבי אליעזר בן הורקנוס, רבי יהושע בן חנניא, רבי יוסי הכהן, רבי שמעון בן נתנאל ורבי אלעזר בן ערך.

די פינף תלמידים וואָס ווערן דאָ דערמאָנט זיינען וואַרשיינלעך אויסגעקלי־בענע באַרימטע פערזענלעכקייטן פון הונדערטער תלמידים וואָס האָבן באַזוכט די יבנה'ער אַקאַדעמיע. זייערע ווערטער זיינען פאַרשפּרייט אין דער משנה וואָס איז דער באַזיס פון תלמוד. זיי זיינען וואַרשיינלעך געווען די יעניקע וואָס האָבן זיך באַטייליקט אין דער קאָנספּיראַציע צו ברענגען רבן יוחנן צום רוימישן גענעראַל.

יא. הוא היה מונה שבחם: רבי אליעזר בן הורקנוס בור סוד שאינו מאבד טפה, רבי יהושע בן חנניא אשרי יולדתו, רבי יוסי הכהן חסיד, רבי שמעון בן נתנאל ירא חטא, רבי אלעזר בן ערך כמעין המתגבר.

ער פלעגט אויסרעכענען זייערע מעלות: רבי אליעזר בן הורקנוס איז ווי אַן אויסגעקאַלעכטער גרוב וואָס פאַרלירט ניט קיין טראָפּן. רבן יהושע בן חנניא, ווייל איז צו דער וואָס האָט אים געבוירן. רבי יוסי הכהן איז אַ חסיד, רבי שמעון בן נתנאל האָט מורא פאַר זינד, רבי אלעזר בן ערך איז ווי אַ קוואַל ווו די וואַסער לויפט שטאַרק.

רבן יוחנן האָט שטאָלצירט מיט זיינע תלמידים און זיי געלויבט פאַר זייערע אויסערגעוויינטלעכע פעאיקייטן און ערהאַבענע אויפפירונג. ער האָט יעדן פון זיי אָפּגעשאַצט און געזאָגט אַ פּאַסיקן שבח. רבי אליעזר בן הורקנוס, וועלכער האָט אָנגעהויבן זיין שטודיום שפּעט אין לעבן און זיך אַנטוויקלט אַלס איינער פון די באַרימטסטע תנאים פון דער משנה און באַקומען דעם טיטל רבי אליעזר הגדול, האָט רבן יוחנן אים פאַרגלייכט צו אַן אויסגעקאַלכטן גרוב. רבי אליעזר איז געווען געבענטשט מיט אַן אויסערגעוויינטלעכן שאַרפן זכרון. ער האָט גאָר ניט פאַרגעסן וואָס ער האָט געלערנט. אין יענער צייט ווען די ווערטער פון די גרויסע געלערנטע זיינען ניט פאַרצייכנט געוואָרן נאָר איבערגעגאַנגען פון מויל צו מויל איז געווען אַ נויטווענדיקייט צו געדענקען וואָס די תלמידי חכמים האָבן געזאָגט. רבי אליעזר מיט זיין שאַרפן זכרון האָט פיל בייגעשטייערט אין דער הינזיכט.

רבי יהושע בן חנניא איז ווי רבי אליעזר געווען באַרימט מיט זיינע מיינונגען אין דער משנה. צו דעם איז ער אויך געווען באַהאָוונט אין וועלטלעכער וויסנשאַפט און אין דיפּלאָמאַטיע. רבן יוחנן האָט אויסגעדריקט זיין באַוווּנדערונג פאַר אים אין צוויי ווערטער: אשרי יולדתו — ווייל איז צו יהושע׳ס מוטער וואָס האָט אים געבוירן. פאַראַן אַ לעגענדע, אַז רבי יהושע׳ס מוטער, ווען זי האָט מיט אים געשוואַנגערט איז אַרומגעגאַנגען אין די ישיבות און געבעטן די לערנער פאַר זייער ברכה, אַז איר קינד זאָל זיין אַ תלמיד חכם...

רבי יוסי הכהן איז געקרוינט געוואָרן ביי זיין רבי׳ן מיט דעם הויכן טיטל, חסיד, וואָס איז די העכסטע מדרגה פאַר ערהאַבענע, נאָבעלע און הייליקע אויפפירונג.

רבי שמעון׳ס טיטל איז געווען, „ירא חטא״, וואָס האָט מורא און אַנטלויפט פון זינד. אַלס גרויסער געלערנטער און ערהאַבענער מענטש האָט ער פאַר זיך אויסגעקליבן דעם וועג פון יראת חטא וואָס האָט אים אָפּגעהיט פון זינד.

רבי אלעזר בן ערך האָט רבן יוחנן פאַרגלייכט צו אַ לעבעדיקן ברויזנדיקן קוואַל, וועמענס וואַסער פליסט מיט שטורעם און אימפּעט. רבי אלעזר׳ס מוח האָט געברויזט מיט שאַרפקייט צו שאַפן נייע גע־דאַנקען און חידושי תורה.

יב: הוא היה אומר: אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה, מכריע את כלם. אבא שאול אומר משמו: אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס אף עמהם ואלעזר בן ערך בכף שניה, מכריע את כלם.

ער פלעגט זאָגן: ווען אַלע ישראל חכמים וואָלטן געווען אין איין וואָגשאָל און אליעזר בן הורקנוס אין דער צווייטער וואָגשאָל וואָלט ער זיי איבערגעוויגן. אבא שאול זאָגט אין נאָמען פון רבן יוחנן: ווען אַלע ישראל חכמים, אַריינ־רעכענענדיק רבי אליעזר בן הורקנוס וואָלטן געווען אין איין וואָגשאָל און רבי אלעזר בן ערך אין דער צווייטער וואָגשאָל וואָלט ער זיי איבערגעוויגן.

רבן יוחנן בן זכאי אין זיין באַגייסטערונג פאַר זיינע באַרימטע תלמידים רעדט זיך אויס, אַז רבי אליעזר בן הורקנוס וועגט איבער אַלע אידישע חכמים צוזאַמענגענומען. אבא שאול זאָגט, אַז רבן יוחנן האָט געזאָגט, אַז רבי אלעזר בן ערך וועגט איבער אַלע אידישע חכמים מיט רבי אליעזר אַריינגערעכנט. די מפרשים דערקלערן, אַז ביידע אויסדריקן קומען פון רבן יוחנן: פאַר בקיאות איז אליעזר בן הורקנוס גרעסער פון אַלע פאַר זיין שאַרפן זכרון. רבי אלעזר בן ערך ווערלכער האָט ניט באַזיצט אליעזר׳ס זכרון איז אָבער דער גרעסטער פאַר שאַרפקייט אין שאַפן נייע געדאַנקען און פּלפּול.

אין קריטישע צייטן ווען עס איז אַ סכנה אַז תורה וועט פאַר־געסן ווערן איז אַ שאַרפער זכרון זייער וויכטיק, אָבער אין נאָרמאַלע צייטן ווען תורה ווערט געלערנט, איז אַ שאַרפער מוח פאַר שאַפן נייע געדאַנקען אַ ברכה פאַר תורה לערנען.

יג. אמר להם: צאו וראו איזו היא דרך טובה שידבק בה האדם. רבי אליעזר אומר: עין טובה, רבי יהושע אומר: חבר טוב, רבי יוסי אומר: שכן טוב, רבי שמעון אומר: הרואה את הנולד, רבי אלעזר אומר: לב טוב. אמר להם, רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם, שבכלל דבריו דבריכם.

ער האָט צו זיי געזאָגט: גייט און געפינט אויס װאָס איז דער ריכטיקער װעג אין װעלכן אַ מענטש זאָל זיך באַהעפטן. רבי אליעזר זאָגט: אַ גוט אויג. רבי יהושע זאָגט: אַ גוטער חבר. רבי יוסי זאָגט: אַ גוטער שכן. רבי שמעון זאָגט: דאָס זען פאָרויס וואָס עס וועט פּאַסירן. רבי אלעזר זאָגט: אַ גוט האַרץ. האָט רבן יוחנן צו זיי געזאָגט: מיר געפעלט די רייד פון אלעזר בן ערך פון אייערע װערטער, װייל אין זיינע רייד זיינען פאַראַן אויך אייערע װערטער.

דער אויסדרוק „גייט אַרויס און זעט" ווערט פאַרשטאַנען, אַז ער האָט אונטערגעשטראָכן אַז פון ספרים אַליין קען אַ מענטש ניט אויסגעפונען דעם ריכטיקן וועג. מען מוז זיך באַגעגענען מיט מענטשן און באַקומען דערפאַרונג דערמיט צו געפינען דעם דרך הישר. די פראַגע איז געווען, וועלכער איז דער פּרינציפּ וואָס אַ מענטש זאָל פאַר זיך אַוועקשטעלן.

רבי אליעזר זאָגט: אַ גוט אויג. צו זיין צופרידן מיטן אייגענעם מצב און פאַרגינען אַלעמען זייער רייכטום און גליק.

רבי יהושע זאָגט, צו באַקומען אַ גוטן חבר, דערמיט ער זאָל זיך קענען אָפּלערנען שיינע מידות.

רבי יוסי זאָגט: אַ גוטער שכן מיט וועמען מ'וווינט צוזאַמען און בעאָבאַכטעט גוטע אויפפירונג, און מען פאָלגט נאָך די מעשים.

רבי שמעון זאָגט: „הרואה את הנולד״, צו האָבן אַ ווייטן בליק אויסצורעכענען וואָס די רעזולטאַטן וועלן זיין. דאָס וועט פאַרהיטן מענטשן פון באַגיין שלעכטע מעשים, וועלכע ער וועט שפּעטער באַדויערן.

רבי אלעזר זאָגט: אַ גוט האַרץ. דער מדרש זאָגט, אַז דער צענטער פון אַלעס איז דאָס האַרץ: זען, הערן, רעדן, פרייען זיך, טרויערן, ליבן, האַסן, רחמנות האָבן — אַלעס קומט פון האַרץ.

רבן יוחנן בן זכאי האָט דערקלערט, אַז אים געפעלט די מיינונג פון אלעזר בן ערך: אַ גוט האַרץ, ווייל דאָס האַרץ שליסט איין אַלעס, און דערפאַר זיינען די אַלע מיינונגען וואָס אַלע האָבן געגעבן, איינגעשלאָסן אין די ווערטער פון אלעזר בן ערך.

יד. אמר להם: צאו וראו איזו היא דרך רעה שיתרחק ממנה האדם. רבי אליעזר אומר: עין רעה. רבי יוסי אומר: שכן רע. רבי שמעון אומר: הלוה ואינו משלם, אחד הלוה מן האדם כלוה מן המקום, שנאמר: לוה רשע ולא ישלם, וצדיק חונן ונותן. רבי אלעזר אומר, לב רע. אמר להם: רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם.

ער האָט צו זיי געזאָגט: וועלכער איז אַ שלעכטער וועג וואָס אַ מענטש זאָל זיך דערווייטערן. רבי אליעזר זאָגט: אַ שלעכט אויג. רבי יהושע זאָגט: אַ שלעכטער חבר. רבי יוסי זאָגט: אַ שלעכטער שכן. רבי שמעון זאָגט: דער וואָס באָרגט און באַצאָלט ניט, ווער עס באָרגט פון אַ מענטש איז ווי ער באָרגט פון גאָט, ווי ס׳ווערט געזאָגט: דער רשע באָרגט און באַצאָלט ניט אָבער דער צדיק איז נאָבל און באַצאָלט. רבי אלעזר זאָגט: אַ שלעכט האַרץ. האָט רבן יוחנן בן זכאי צו זיי געזאָגט: מיר געפילט די רייד פון אלעזר בן ערך פון אייערע רייד, ווייל אין זיינע ווערטער זיינען איינגעשלאָסן אייערע רייד.

אַלע ענטפערס פון רבן יוחנן׳ס תלמידים אויף זיין פראַגע: וועלכער איז דער שלעכטער וועג פון וועלכן אַ מענטש זאָל זיך

דערוויטערן, זיינען, ווי מ׳קען דערוואַרטן פונקט דער היפך פון גוטן וועג פון דער פריערדיקער משנה. רבי אליעזר וואָס האָט פריער געזאָגט: אַ גוט אויג, זאָגט איצט אַ שלעכט אויג, וואָס איז אומצופרידן מיטן אייגענעם מצב, פאַרגינט ניט אַ צווייטן זיין רייכטום און גליק און איז קאַרג צו געבן צדקה. רבי יהושע, וואָס האָט פריער געזגט אַ גוטער חבר, זאָגט איצט אַ שלעכטער חבר, וועלכער קען אַראָפּפירן פון דרך הישר. רבי יוסי זאָגט איצט אַ שלעכטער שכן, וועלכער קען מיט זיינע שלעכטע אויפפירונג באַאיינפלוסן צום שלעכטן און ברענגען שטראָף אויף זיך. רבי שמעון איז דער איינציקער, וואָס האָט אויבערפלעכלעך אַריינגעבראַכט אַ נייעם געדאַנק. פאַר דעם גוטן וועג האָט ער געראָטן צו האָבן אַ שאַרפן בליק און אויסרעכענען וואָס עס קען זיין און פאַר דעם שלעכטן וועג האָט ער אָנגעדייטעט — צו באָרגן און ניט צוריקצאָלן. די מפרשים דערקלערן, אַז אויך רבי שמעון׳ס ענטפער איז אייגנטלעך דער היפך פון „הרואה את הנולד״, ווייל דער וואָס רעכנט ניט אויס ווען ער באָרגט געלט און ווייסט ניט ווען ער וועט קענען צוריקצאָלן וועט פאַרלירן זיין גוטן נאָמען און מענטשן וועלן אים ניט באָרגן. רבי אלעזר, ווי מען קען דערוואַרטן זאָגט, אַ שלעכטע האַרץ, וואָס איז ווי געזאָגט, דער צענטער פון אַלע געפילן און מעשים. רבי יוחנן האָט נאָכאַמאָל אויסגעדריקט באַוווּנדערונג פאַר רבי אלעזר׳ס ענטפער, דערקלערנדיק, אַז אַלע אַנדערע ענטפערס זיינען איינגעשלאָסן אין די ווערטער פון רבי אלעזר.

טו. הם אמרו שלשה דברים: רבי אליעזר אומר: יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך, ואל תהי נוח לכעוס, ושוב יום אחד לפני מיתתך, והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים, והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה, שנשיכתן נשיכת שועל, ועקיצתן עקיצת עקרב, ולחישתן לחישת שרף, וכל דבריהם כגחלי אש.

זיי האָבן געזאָגט דריי זאַכן. רבי אליעזר זאָגט: זאָל דער כבוד פון דיין חבר זיין אַזוי באַליבט ווי דיין אייגענער. און זאָלסט ניט זיין לייכט צו ווערן

בייז, און טו תשובה אַ טאָג פאַר דיין טויט, און דו זאָלסט זיך וואַרעמען קעגן די ליכט פון חכמים, אָבער זיי געוואָרנט אין זייערע קוילן זאָלסט זיך ניט אָפּבריען, ווייל זייער בייסן איז ווי פון אַ פוקס, זייער שטעכן איז ווי פון אַן עקדיש און זייער שפרונג איז ווי פון אַ ברענענדיקן שלאַנג און זייערע רייד ווי ברענענדיקע קוילן.

יעדער פון רבן יוחנן'ס תלמידים האָט געזאָגט דריי זאַכן: רבי אליעזר האָט געראָטן פאָלגנדיקע עצות: זיי פאָרזיכטיק מיט דעם כבוד פון אַ צווייטן. מענטשן ווערן אָפט אַריינגעשלעפּט אין געשפּרעכן, וועלכע פירן צו גרינגשעצונג פון אַנדערע. ער וואָרנט זיך ניט צו באַטייליקן אין אַזעלכע געשפּרעכן. ער זאָל זיך באַמיען אָפּצוהיטן דעם אַנדערענס כבוד פונקט ווי זיין אייגענעם. דאָס שטימט מיט הלל'ס אויסדרוק צום געצנדינער דאָס דער פונדאַמענט פון דער תורה איז: וואָס דו האָסט טו ניט אַ צווייטן..

ווער ניט שנעל אין כעס. אַ מענטש זאָל אין זיך אַנטוויקלען אַ געוווינהייט פון געדולד און רואיקייט און ניט ווערן באַלד אויפגעּרעגט, ווייל ווען אַ מענטש פאַרלירט זיין געדולד, פאַרלירט ער אויך זיין גלייכגעוויכט. ער וועט דאַן זאָגן און טון זאַכן וועלכע ער וועט זיכער שפּעטער באַדויערן.

ווען אַ מענטש באַגייט אַן עוולה קעגן גאָט אָדער זיינע מיט־מענטשן, זאָל ער היינט, באַלד תשובה טון און גוט מאַכן די אומ־רעכט און ניט אָפּלייגן אויף שפּעטער, ווייל אַ בשר ודם ווייסט ניט ווען זיין ענדע וועט קומען. עס קען ווערן צו שפּעט גוט צו מאַכן די עוולה. רבי אליעזר האָט געהאַט פיל דערפאַרונג אין זיין האַנד־לונג מיט זיינע באַרימטע חברים מיט וועמען ער האָט גאַנץ אָפט ניט איינגעשטימט אין ענינים פון געזעץ און איז פאַר זיין עקשנות און שטייפקייט באַשטראָפט געוואָרן פון די געלערנטע, ווען זייער געדולד האָט געפּלאַצט און האָבן אים באַזייטיקט פון זייער געזעל־שאַפט. ער פאַרענדיקט די משנה מיט אַ וואָרענונג, זאָגנדיק, אַז עס איז גוט זיך צו וואַרעמען ביים פייער פון די חכמים, אָבער מ'מוז זיין זייער פאָרזיכטיק ניט אָפּבריען זיך פון זייער פייער אָדער ווערן געביסן פון זייער צאָרן און ווערן פאַרגיפטעט פון זייער כעס. ער

וואָרנט אַלעמען ניט צו באַליידיקן און דערצערענען תלמידי חכמים ווייל זייערע ווערטער זיינען ווי פייערדיקע קוילן.

טז. רבי יהושע אומר: עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם.

רבי יהושע זאָגט: אַ שלעכט אויג און שלעכטע געדאַנקען פון יצר הרע און אומזיסטע שנאה נעמען אַוועק דעם מענטש פון דער וועלט.

רבי יהושע וואָרנט מיט שאַרפע ווערטער קעגן פאָלגנדיקע שלעכטע אייגנשאַפטן: אַ שלעכט אויג, ניט זיין צופרידן מיטן אייגענעם מצב און ניט פאַרגינען אַ צווייטן זיין רייכטום, גליק און כבוד. יצר הרע — ווען אַ מענטש ווערט אַ שקלאַף צו זיינע נידעריקע תאוות און אינסטינקטן. אונדזערע חכמים זאָגן, אַז אַ מענטש ווערט געבוירן מיט אַ יצר הרע וואָס וואַקסט יעדן טאָג און באַקומט דערפאַרונג. דער יצר טוב קומט ערשט צום דרייצנטן יאָר פריש ניי אָן דערפאַרונג. דער העלדישער מענטש העלפט דעם יצר טוב צו באַקעמפן די נייגונגען פון יצר הרע, ווי די משנה אין אבות דריקט זיך אויס: „איזהו גבור הכובש את יצרו״, ווער איז אַ גבור, דער וואָס באַקעמפט דעם יצר הרע.

„שנאת הבריות״, האַסן מענטשן וואָס זיינען באַשאַפן געוואָרן אין גאָט׳ס פאָרם. הרב קוק זצ״ל האָט אויסגעטייטשט דעם אויסדרוק: „אהבת חנם״, מען זאָל ליב האָבן מענטשן אומזוסט, אפילו ווען זיי פאַרדינען עס ניט. דער באַרימטער ירושלימער שריפטשטעלער עגנון טייטשט אויס: „וראה בטוב ירושלים״, זע בלויז די גוטע זייט אין ירושלים, זוך ניט קיין חטאים. די דריי שלעכטע מידות, זאָגט רבי יהושע, פאַרטרייבן אַ מענטש פון געזעלשאַפט און פאַרקירצן זיין לעבן.

יז. רבי יוסי אומר: יהי ממון חברך חביב עליך כשלך, והתקן עצמוך ללמד שאינה ירשה לך, וכל מעשיך יהיו לשם שמים.

רבי יוסי זאָגט: זאָל דיין חבר׳ס געלט זיין ביי דיר באַליבט װי דיין אייגענע און זאָלסט זיך צוגרייטן צו לערנען תורה, װייל דאָס קומט ניט בירושה, און אַלץ װאָס דו טוסט זאָל זיין פון גאָט׳ס װעגן.

רבי יוסי שטרייכט אונטער פאָלגנדיקע דריי זאַכן: צו זיין פאָר־זיכטיק מיט אַ צווייטנס פאַרמעגן פונקט ווי מיטן אייגענעם. ווען אַ מענטש האַנדלט, רעכנט ער אויס צו פאַרדינען און מיידט אויס אַ פאַרלוסט. די זעלבע פאָרזיכטיקייט זאָל באַנוצט ווערן מיט דעם צווייטנס געלט.

דערמיט צו דערגרייכן קענטעניש פון תורה מוז מען זיך צו־גרייטן און שווער אַרבעטן, ווייל עס קומט ניט בירושה. אפילו ווען אַ מענטש קומט פון אַ משפחה פון לערנער, זאָל ער ניט דענקען, אַז תורה וועט צו אים קומען גרינג. מען מוז שטודירן כדי צו ווערן אַ געלערנטער מענטש.

די געשיכטע ווייזט אָן, אַז אַ סך גרויסע פערזענלעכקייטן האָבן געמוזט איבערגעבן זייער פירערשאַפט צו זייערע תלמידים, ווייל זייערע קינדער זיינען ניט געווען פאָרבערייטעט.

אַלע אַקטיוויטעטן זאָלן זיין מיט ערלעכע כוונות. אַ מענטש זאָל זיך אויפפירן ערלעך אין זיינע טאָג־טעגלעכע באַשעפטיקונגען. רבי יוסי האַלט ניט, אַז מסחר איז געשעפט און עס איז אַלעס דער־לויבט. ער פרעדיקט, אַז יעדע זאַך וואָס אַ מענטש טוט זאָל זיין ראַיעל און ערלעך. איבערהויפּט איז וויכטיק פאַר כלל טוער, אַז זיי זאָלן ניט האָבן קיין פערזענלעכע אינטערעסן נאָר טון זייער אַרבעט לשם שמים.

יח. רבי שמעון אומר: הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה, וכשאתה מתפלל, אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום, שנאמר כי חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה, ואל תהי רשע בפני עצמך.

רבי שמעון זאָגט: זאָלסט זיין געװאָרנט צו לייענען קריאת שמע און דאַװנען אין צייט און װען דו דאַװנסט, מאַך ניט די תפילה מעכאַניש, נאָר װי

אַ געבעט פון גאָט, ווי עס איז געשריבן: גאָט איז אַ לייטזעליקער און אַ לאַנג־מוטיקער און באַדענקט זיך ניט צו טון שלעכטס צו מענשן. זאָלסט ניט האַלטן זיך פאַר אַ רשע.

די ערשטע דריי תלמידים האָבן מערסטנס אונטערגעשטראָכן האַנדלונגען צווישן מענטש און מענטש, „בין אדם לחברו״, און יעדער אויף זיין שטייגער האָט געהאַלטן און געוואָרנט ווי זיך אויפ־צופירן גוט און ערלעך. די לעצטע צוויי תלמידים שטרייכן אונטער ענינים „בין אדם למקום״. רבי שמעון זאָגט: אַ איד זאָל זיין פאָרזיכ־טיק אָפּצוהיטן די צייט פון לייענען קריאת שמע און דאַווענען די תפלות וועלכע זיינען צוגעגרייט געוואָרן ביי קאָמפּעטענטע רעלי־גיעזע פירער און אָנגענומען געוואָרן טראַדיציאָנעל ביי רעליגיעזע קהילות פון אַלע דורות. געוויס זיינען ניט אַלעס וואָס איז אין סדור אָדער מחזור אָנגענומען ביי אַלעמען. אָבער די יעניקע תפילות וואָס זיינען פונדאַמענטאַל און וויכטיק לכל הדעות דאַרפן שטרענג אָפּ־געהיט ווערן. ווען מ׳האָט געפרעגט אַ באַרימטן אָרטאָדאָקסישן רב, פאַרוואָס ניט פאַרקירצן דעם סדור און צוציען אַ גרויסן עולם, האָט ער געענטפערט מיט אַ משל: אַ סוחר האָט געזען, אַז זיינע מסחרים גייען שלעכט, איז ער אַוועק צו זיין גרעסטן קרעדיטאָר און געבעטן צו שניידן זיין חוב אויף האַלב. אויסרעדנדיק זיין פאָרשלאָג פרעגט ער אים, ווען איך וועל טון דיין בקשה, וועסטו באַלד באַצאָלן די העלפט? ניין, זאָגט דער סוחר, איצט האָט ער ניט קיין מזומנים נאָר ער האָפט אַז מיט דער צייט וועט ער קענען באַצאָלן. אויב אַזוי, זאָגט דער קרעדיטאָר, אויב שולדיק זיין, זאָל זיין די גאַנצע סומע. וואָלט איך וויסן, זאָגט דער רב, אַז מוועט אויסשניידן אַ צאָל תפי־לות וועלן די שולן זיין געפּאַקט מיט מתפללים, וואָלט איך מסכים געווען. איך ווייס דאָך, אַז די יעניקע וואָס האַלטן ניט פון דאַווענען, וועלן סיי ווי ניט קומען, אפילו מען וועט דעם סדור קירצן, טאָ לאָז שוין בעסער זיין דער גאַנצער סדור.

זאָג ניט דיינע תפלות מעכאַניש. צום באַדויערן ווערט דאָס דאַווענען ביי אַ סך רעליגיעזע אידן אַ געוווינהייט. ווען אַ איד דאַוונט זאָל ער אין זין האָבן, אַז דאָס איז אַ תפלה און בקשה פון בורא עולם. אַ מענטש זאָל זיך ניט האַלטן פאַר אַ רשע און ניט דענקען

וועגן זיך, אַז ער איז שוין געפאַלן מאָראַליש אַזוי טיף דאָס ער קען זיך מער נישט אויפהויבן. לויט דער עצה פון תלמוד זאָל אַ מענטש דענקען וועגן זיך אַלס האַלב גוט און האַלב שלעכט, אַזוי אַז ווען ער טוט אַ גוטע זאַך וועט דאָס איבערוועגן די וואָגשאָל און וועט אים מאַכן אַלס איינער וואָס באַזיצט מער מצוות ווי עבירות.

יט. רבי אלעזר אומר: הוי שקוד ללמוד תורה, ודע מה שתשוב לאפיקורוס, ודע לפני מי אתה עמל ומי הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך.

רבי אלעזר זאָגט: זאָלסט זיין נייגעריק צו לערנען תורה, און זאָלסט וויסן וואָס צו ענטפערן אַן אומגלויביקן און זאָלסט וויסן פאַר וועמען דו באַמיסט זיך און ווער עס איז דער הירט פון דיין אַרבעט וואָס וועט דיר באַצאָלן דיין לוין.

רבי אלעזר זאָגט פאָלגנדיקע דריי זאַכן: זיי נייגעריק צו לערנען תורה — לערנען דאַרף האָבן כוונה און התלהבות פונקט ווי תפלה. חשק צו לערנען און שווערע מי איז אַ פאַרזיכערונג צו פראָגרעס אין שטודירן.

ווייס וואָס צו ענטפערן אַן אומגלויביקן. מען דאַרף זיין צוגע־גרייט אָפּצושלאָגן די אַרגומענטן פון אפיקורסים דורך לערנען תורה און אויך זיין באַהאָוונט אין וועלטלעכע לימודים פון וויסנשאַפט. עס זיינען נויטיק ביידע, תורה און וויסנשאַפט, פאַר אַ וויכוח פאַר רעליגיע.

ווייס פאַר וועמען דו באַמיסט זיך — אמונה דאַרף זיין דער פונדאַמענט, טראָץ וויסנשאַפט מוז מען האָבן אַ שטאַרקן גלויבן, אַז עס איז דאָ אַ באַשעפער פאַר וועמען מען באַמיט זיך און אַז ער וועט צאָלן שכר פאַר מעשים.

כ. רבי טרפון אומר: היום קצר, והמלאכה מרבה, והפועלים עצלים והשכר הרבה, ובעל הבית דוחק.

רבי טרפון זאָגט: דער טאָג איז קורץ און די אַרבעט אַ סך און די אַרבעטער זיינען פויל און דער לוין איז גרויס און דער אייגנטימער פאָדערט.

רבי טרפון האָט געלעבט אין צייט פון חורבן בית־המקדש צו־זאַמען מיט רבן יוחנן בן זכאי און דאָך איז זיין האַרץ און מוח געווען פאַרנומען מיט גייסטיקע זאַכן.

ער מאָלט דאָ אַ בילד אין קורצע ווערטער פאַר יעדן איינעם צו פאַרשטיין. דאָס בילד איז איינדרוקספול און וועקט מענטשן צו תורה לערנען און מעשים טובים. רבי טרפון זאָגט: דער טאָג איז קורץ און אַרבעט איז דאָ אַ סך צו לערנען און טון וויכטיקע נויטיקע אַרבעט. דער מענטשלעכער לעבן, אפילו ווען ער לעבט אַ פול לאַנג לעבן איז ניט גענוג צו טון אַלעס וואָס איז נויטיק און צו דעם איז די נאַטור פון מענטש זיך צו פוילן. ער וויל לעבן לייכט און האָבן פאַרגעניגן, טראַץ דעם וואָס דער לוין פאַר גוטע אַרבעט איז הויך. דער ווירט, בורא עולם, וועקט און רופט צו אַרבעטן פלייסיק און צו באַקומען שכר פאַר אַרבעט.

כא. הוא היה אומר: לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין להבטל ממנה. אם למדת תורה הרבה, נותנים לך שכר הרבה, ונאמן בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך. ודע שמתן שכרם של צדיקים לעתיד לבוא.

ער פלעגט זאָגן: עס איז ניט דיין פליכט צו פאַרענדיקן די אַרבעט. אָבער דו ביסט ניט פריי זיך אָפּצוזאָגן פון טון די אַרבעט. אויב דו האָסט געלערנט פיל תורה, וועט מען דיר געבן אַ גרויסן לוין, און דער ווירט פאַר וועמען דו אַרבעטסט איז באַגלויבט אַז ער וועט דיר באַצאָלן דעם שכר פון דיין אַרבעט. און זאָלסט וויסן אַז דאָס געצאָלט פון די צדיקים וועט קומען שפּעטער לעתיד לבוא.

רבי טרפון פאַרענדיקט דאָ אין סוף פון צווייטן פרק וואָס ער האָט אָנגעהויבן אין דער פריערדיקער משנה, אַז דאָס לעבן איז קורץ און אַרבעט איז דאָ אַ סך. זאָגט דערויף רבי טרפון, אַ מענטש זאָל ניט ווערן ענטמוטיקט און טראַכטן אַז עס לוינט זיך ניט צו לערנען אָדער אָנפאַנגען אַ שווערע אַרבעט אַזוי לאַנג אַז מ׳קען סיי ווי ניט פאַרענדיקן די אונטערנעמונג. זאָגט דערויף רבי טרפון: „לא עליך

לגמור", ס'איז ניט דיין פליכט צו פאַרענדיקן. אָבער וואָס מער האָסט געטון אַלץ בעסער פאַר זיך און פאַר דער וועלט. דער עיקר וואָס איז וויכטיק איז צו האָבן שטאַרקע אמונה, אַז דער באַשעפער פון דער וועלט איז באַגלויבט אַז ער וועט באַצאָלן דעם פאַרדינטן לוין פאַר די מעשים טובים, אפילו ווען מען זעט אַז צדיקים און תלמידי חכמים האָבן אַ שווער לײדנדיק לעבן מוז מען גלויבן אַז זיי וועלן באַקומען זייער שכר לעתיד לבוא.

רבי חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות שנאמר: ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

פרק ג׳

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר: ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי מעשי ידי להתפאר.

משנה א. **עקביא בן מהללאל אומר: הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה: דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון. מאין באת מטפה סרוחה. ולאן אתה הולך למקום עפר, רמה ותולעה. ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.**

עקביא בן מהללאל זאָגט: באַטראַכט זיך אין פאָלגנדיקע דריי זאַכן און דו חעסט ניט קומען צו קיין זינד. חייס פון חאַנען דו קומסט, און חוהין דו גייסט און פאַר חעמען דו דאַרפט אָפּגעבן דין וחשבון. פון וואַנען דו קומסט: פון אַ שענדלעכן טראָפּן. חוהין דו גייסט? צוּ אַן אָרט פון ערד און חערים. פאַר חעמען דאַרפסטו אָפּגעבן דין וחשבון, פאַר גאָט ברוך הוא, קעניג איבער אַלע קעניגע.

די דריי זאַכן וועלכע עקביא בן מהללאל ראָט צו געדענקען אַלס אַ מיטל ניט צו זינדיקן ווערן אין דער משנה צוויי מאָל פאַרצייכנט. דאָס ערשטע מאָל אָן אַן דערקלערונג „ווייס פון וואַנען דו קומסט און ווּהין דו גייסט און פאַר וועמען דאַרפסט אָפּגעבן דין וחשבון". די דאָזיקע ווערטער זיינען געווענדט צו אַ טיפּ מענטשן וועלכע גייען אויפן דרך הישר, לערנען און טון שיינע, נאָבעלע מעשים. די ווערטער דאָ ווערן באַנוצט פאַר דעם צוועק צו דערמוטיקן און געבן חשק אָנצוהאַלטן דעם גוטן וועג און ניט אַריינפאַלן אין נעץ פון זינד. און דער געדאַנק פון די ווערטער זיינען דערהאַבענע: ווייס פון וואַנען דו קומסט — פון גאָר אַ הויכן פּלאַץ — פון כסא הכבוד, פון וואַנען עס קומען די נשמות לויט טראַדיציאָנעלן גלויבן.

ווּהין דו גייסט — ערלעכע מענטשן גייען אין גן עדן צו באַקומען זייער שכר פאַר מעשים טובים.

אָפּגעבן דין וחשבון פאַר נאָבעלע מענטשן פאַרן מלך מלכי המלכים איז דאָך ניטאָ וואָס צו שרעקן זיך.

דאַן קומט דער צווייטער טייל פון דער משנה און ווענדט זיך צו די פשוטע געוויינטלעכע מענטשן וועלכע האָבן אַ שווערן קאַמף און קענען ניט בייקומען דעם יצר הרע. זיי וואָרנט עקביא און גיט אַן עצה ווי צו באַקעמפן די תאוות און ער דערקלערט די דריי זאַכן אויף אַ גאַנץ אַנדערן אופן. געדענק פון וואַנען דו קומסט — פון אַן אומריינעם טראָפּן. אַ מענטש דאַרף זיך פאַרטראַכטן און געדענקען אַז ער האָט זיך ניט מיט וואָס זיך גרויס האַלטן און זאָל זיך צוריק ציען פון גאווה, ווייל זיין אָנפאַנג איז אַ נישטיקער. וווהין גייסטו — צו אַ פלאַץ פון ערד און ווערים צוריק צו דער ערד. עס איז ניט כדאי זיך יאָגן נאָך רייכטום, ווייל מ׳קען קיין זאַך ניט מיטנעמען. בלויז אַ גוטער נאָמען בלייבט איבער. איבערהויפּט איז נויטיק צו געדענקען, אַז די וועלט איז ניט הפקר און מ׳דאַרף גלויבן, אַז עס איז פאַראַן אַ וועלט באַשעפער וואָס הערשט איבער אַלעם און אַלע־מען פאַר וועמען מען דאַרף אָפּגעבן דין וחשבון.

ב. רבי חנינא סגן הכהנים אומר: הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו.

רבי חנינא געהילף פון כהן גדול זאָגט: בעט פאַר דעם וווילזיין פון דער רעגירונג, ווייל ווען ניט די מורא פאַר די הערשער וואָלט איינער דעם צווייטן לעבעדיקערהייט איינגעשלונגען.

רבי חנינא דער געהילף פון כהן גדול האָט געלעבט אין אַ צייט ווען די רוימער האָבן געהערשט און געדריקט די אידישע באַפעלקע־רונג און דאָך האָט ער געגלויבט אַז ס׳איז בעסער אַז די רעגירער זאָלן לעבן בשלום און האָבן די מאַכט, ווייל אָן דעם וואָלט נאָך ערגער געווען. די אונטערוועלט מענטשן וואָלטן געהערשט און איי־נער דעם צווייטן איינגעשלונגען. ווען אַ רעגירונג פאַרלירט די קאָנ־טראָל ווערן פאַרדאָרבענע מענטשן טעטיק און עס הערשט גנבה, רויב און רציחה אומגעשטערט און אומבאַשטראָפט. אידן אין די גלות לענדער האָבן דאָס פאַרשטאַנען און האָבן טראָץ די גזירות און

דערנידערונגען פון די רעגירער דאָך געבעטן פאַרן געזונד און וויל־זיין פון די הערשער.

ג. רבי חנניא בן תרדיון אומר: שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים שנאמר: ובמושב לצים לא ישב. אבל שנים שיושבים ויש ביניהם דברי תורה שכינה שרויה ביניהם, שנאמר: אז נדברו איש אל רעהו ויקשב ה׳ וישמע ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי ה׳ ולחושבי שמו. אין לי אלא שנים מנין אפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר, שנאמר: ישב בדד וידם כי נטל עליו.

רבי חנינא בן תרדיון זאָגט: ווען צוויי זיצן און רעדן ניט ווערטער פון תורה, זיינען זיי אָפּלאַכער, ווי ס׳איז געזאָגט: „ער איז געזעסן מיט די שפּע־טערס״. אָבער ווען צוויי זיצן און רעדן דברי תורה, רוט די שכינה ביי זיי, ווי ס׳איז געזאָגט: „דאַן ווען איינער צום אַנדערן רעדט גאָט׳ס פאָרכט, פאַר־נעמט גאָט און הערט. און ס׳ווערט פאַרשריבן אין ספר זכרון פאַר גאָט׳ס פאָרכ־טיקע. פון דאַנען ווייסט מען פאַר צוויי. פן וואַנען ווייסט מען פאַר איינעם וועלכער זיצט און לערנט תורה אַז גאָט באַשטימט אויך שכר, ווייל ס׳איז גע־זאָגט: ער זיצט אַליין, טראַכט תורה ווייל ס׳איז באַשטימט פאַר אים אַ באַלוינונג.

רבי חנניא בן תרדיון האָט געלעבט אין אַ צייט ווען די רוימישע רעגירונג האָט אַרויסגעלאָזט אַ גזירה צו באַשטראָפן מיט טויט די יעניקע וואָס וועלן זיך פאַרזאַמלען און לערנען תורה. ער האָט גע־פּרעדיקט לערנען אויב ניט בציבור, איז גוט פאַר בלויז צוויי ווען די סכנה איז ניט גרויס. ער זאָגט, ווען צוויי אידן זיצן צוזאַמען און דערמאָנען ניט קיין תורה איז דאָס אַ מושב לצים, אַ זיצונג פון אָפּלאַכער. ווען זיי פאַרברענגען אָבער אין רייד פון תורה דאַן איז גאָט׳ס גייסט מיט זיי. ער ציטירט די ווערטער פון דעם נביא מלאכי אַז גאָט הערט זיך צו צו די רייד פון צוויי גאָטספאָרכטיקע און פאַרצייכנט זייערע מעשים. רבי חנניא זאָגט ווייטער, ווען ס׳איז ניט מעגלעך פאַר צוויי צו פאַרברענגען אין תורה איז אויך גוט

ווען איינער אַליין זיצט און לערנט. ער ציטירט די ווערטער פון איכה: „כאָטש ער איז איינזאַם און איז אַליין פאַרטיפט אין לערנען שטילערהייט וועט ער באַקומען זיין פולן לוין״. דער סוף פון רבי חנניא איז געווען, אַז די רוימער האָבן אים פאַרברענט, איינגעוויקלט אין אַ ספר תורה. בעת זיין גסיסה האָט ער געזאָגט אַז ער זעט די פאַרמעט ברענט און די אותיות פליען אין דער לופט פאַר אייביק.

ד. רבי שמעון אומר: שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים, שנאמר: כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום. אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו משלחנו של מקום, שנאמר: וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה׳.

רבי שמעון זאָגט: ווען דריי זיינען געזעסן ביי איין טיש און ניט געזאָגט דברי תורה איז גלייך ווי זיי האָבן געגעסן פון די געצן טויטע שעכטונג, ווי ס׳איז געזאָגט: „אַלע זייערע טישן זיינען פול פון מיאוסקייט, ווען מען דערמאָנט ניט גאָט׳ס נאָמען. אָבער ווען דריי האָבן געגעסן ביי איין טיש און האָבן געלערנט דברי תורה איז גלייך ווי זיי האָבן געגעסן פון גאָט׳ס טיש, ווי ס׳איז געזאָגט. „גאָט האָט מיר געזאָגט, דאָס איז דער טיש פאַר גאָט״.

רבי שמעון בר יוחאי איז געווען אַ באַרימטער תלמיד פון רבי עקיבא. אויסער זיין גרויסקייט אין תורה איז ער געווען אַ שאַרפער קעמפער פאַר דער באַפרייונג פון די רוימישע אונטערדריקער. ער איז וואַרשיינלעך געווען אַקטיוו אין בר־כוכבא׳ס אויפשטאַנד. די טראַדיציע דערציילט, אַז ער האָט זיך אויסבאַהאַלטן אין אַ הייל אין משך פון אַ לאַנגער צייט און אַז ער האָט דאָרט געשאַפן דעם הייליקן קבלה ספר — זהר. זיין יאָרצייט ווערט געפייערט ביז היינטיקן טאָג מיט גרויס און פלאַמענדיקער התלהבות און גייסטרייכע צערעמאָניעס ל״ג בעומר אין מירון, ישראל. ער זאָגט דאָ ווען דריי עסן ביי איין טיש און ריידן ניט דברי תורה איז גלייך ווי זיי עסן מיאוסע זאַכן גלייך מיט די געצן־דינער. אָבער ווען דריי עסן ביי

איין טיש און ריידן דברי תורה איז גלייך ווי זיי עסן פון גאָט׳ס טיש. דער טיש איז ביי אידן פאַרהייליקט דורכדעם וואָס ער ווערט דערהויבן צו קדושה: וואָשן די הענט, מאַכן אַ ברכה, המוציא, זאָגן זמירות און ברכת המזון. דער טיש ווערט פאַרוואַנדלט אין אַ מזבח. רבי שמעון ציטירט די ווערטער פון יחזקאל הנביא: „דאָס איז דער טיש ווו גאָט׳ס גייסט הערשט״.

ה. רבי חנינא בן חכינאי אומר: הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה הרי זה מתחיב בנפשו.

רבי חנינא בן חכינאי זאָגט: ווער ס׳איז וואַך ביינאַכט און ווער ס׳גייט אַליין אונטערוועגס און קערט אַוועק זיין האַרץ פאַר אומזיניקע זאַכן, שטעלט איין זיין לעבן אין סכנה.

רבי חנינא דערקלערט די וויכטיקייט פון תורה אויף פאָלגנדיקן אופן: ווען אַ מענטש איז וואַך ביינאַכט אָדער ער איז אַליין אויפן וועג און לאָזט זיך אַריין אין וואָכעדיקע זאַכן איז ער אין אַ סכנה אַריינצופאַלן אין אַ נעץ. די צייט ווען אַ מענטש קען ניט שלאָפן אָדער אַליין אויפן וועג זאָל אויסגענוצט ווערן פאַר טראַכטן העכערע געדאַנקען פון תורה און חכמה ווייל דאַן איז די פּאַסיקסטע צייט און געלעגנהייט ווען אַלעס אַרום איז רואיק און שטיל צו אַריינטראַכטן זיך אין לערנען און אין העכערע ענינים. ווען ער לאָזט זיך אַריין אין זינדיקע מחשבות אָדער טרויעריקע זכרונות איז אַ מענטש אין סכנה אַראָפּצוגיין פון גלייכן וועג אָדער ווערן מעלאַנכאָליש וואָס ווירקט שווער אויפן מענטשלעכן מוח און גייסט.

ו. רבי נחוניא בן הקנה אומר: כל המקבל עליו עול תורה מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ וכל הפורק ממנו עול תורה נותנים עליו עול מלכות ועול דרך ארץ.

רבי נחוניא בן הקנה זאָגט: װער עס איז אויף זיך מקבל דעם יאָך פון דער תורה נעמט מען אַװעק פון אים דעם יאָך פון דער רעגירונג און פון פּרנסה. און דער װאָס װאַרפט אַראָפּ פון זיך דעם עול פון תורה לייגט מען אויף אים אַרויף דעם יאָך פון דער רעגירונג און זאָרג פון פּרנסה.

רבי נחוניא׳ס װערטער קענען פאַרשטאַנען װערן אַז יעדער מענטש דאַרף האָבן אַן עול און שװער אַרבעטן און ער קען זיך אויסקלייבן אַן עול תורה אָדער אַ יאָך פון מלכות און פּרנסה. דער װאָס האָט אויסגעקליבן דעם עול תורה דאַרף באַפרייט װערן פון אַ טייל התחיבות פאַר אַנדערע צװעקן. אפילו אין אונדזער צייט און אין אַמעריקע, װוּ רעליגיע און שטאַט זיינען פאַנאַנדערגעטיילט װערן גייסטלעכע פון אַלע רעליגיעס באַפרייט פון צינזן און קריגן הנחה׳ס פון דער רעגירונג און פּריװאַטע אייגנטימער.

די װערטער קענען אויך אויסגעטייטשט װערן אַז די יעניקע װאָס זיינען פאַרטון אין לערנען װאַרפן פון זיך אַראָפּ די יאָגעניש נאָך רייכטום און אַנדערע אַמביציעס. די מענטשן װעלכע האָבן פון זיך אַראָפּגעװאָרפן דעם עול פון תורה זיינען תמיד פאַרנומען מיט זאָרג פון לעבן.

ז. רבי חלפתא בן דוסא איש כפר חנניא אומר: עשרה שיושבים ועוסקים בתורה שכינה שרויה ביניהם שנאמר: אלקים נצב בעדת א־ל. ומנין אפילו חמשה שנאמר: ואגדתו על ארץ יסדה. ומנין אפילו שלשה שנאמר: בקרב אלקים ישפט. ומנין אפילו שנים שנאמר: אז נדברו יראי ה׳ איש אל רעהו ויקשב ה׳ וישמע. ומנין אפילו אחד שנאמר: בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך.

רבי חלפתא בן דוסא פון דעם דאָרף חנניא זאָגט: װען צען זיצן און לערנען תורה, רוט די שכינה צװישן זיי. װי ס׳װערט געזאָגט: „גאָט שטייט אין דער געטלעכער עדה״. פון װאַנען װייסט מען פאַר בלויז פינף, װייל ס׳איז געשריבן: „און דיין בונד איז אויף דער ערד פעסט״. און אפילו פאַר דריי —

„צווישן דיינים שטייט גאָט". און אפילו פּאַר צוויי — „דאַן ווען איינער צום צווייטן רעדט גאָט'ס פאָרכט, פאַרנעמט גאָט און הערט". און אפילו ווען איינער לערנט, ווערט געזאָגט: „אויף יעדן אָרט, ווו ס'ווערט דערמאַנט מיין נאָמען וועל איך קומען צו דיר און דיך בענטשן".

רבי חלפתא אונטערשטרייכט די גרויסקייט פון תורה לערנען און ציטירט פסוקים פון תנ"ך פאַר יעדער גרופּע לערנער וועלכע דריקן אויס די חשיבות פון לערנען און וואָס גרעסער די צאָל פון דער גרופּע אַלץ חשובער איז דאָס לערנען. ער הויבט אָן מיט אַ גרופּע פון צען, אַ מנין, אָדער אַן עדה, און ציטירט אַ פסוק פון תהילים: „גאָט שטייט אין אַ געטלעכע עדה", דאָס איז דער העכס־טער אויסדרוק. פאַר פינף ברענגט ער אַ פסוק פון עמ"ס: „גאָט האָט באַזירט זיין בונד אויף דער ערד". פאַר דריי לערנער ציטירט פון תהילים: „צווישן די דינים משפט ער". פאַר צוויי לערנער איז דער פסוק פון מלאכי: „גאָט הערט ווען איינער רעדט צום צווייטן די גאָטספאָרכטיקע צו וועמען ער הערט צו". און פאַר איינעם וואָס זיצט אַליין און לערנט ציטירט דעם אויסדרוק פון שמות: „אין יעדן פּלאַץ ווו מיין נאָמען ווערט דערמאָנט וועל איך קומען צו דיר און דיך בענטשן". ווען מען אַנאַליזירט די פסוקים זעט מען וואָס גרע־סער די צאָל לערנער אַלץ לענגער פאַרהאַלט זיך די שכינה.

ח. רבי אלעזר איש ברתותא אומר: תן לו משלו שאתה ושלך שלו וכן בדוד הוא אומר: כי ממך הכל ומידך נתנו לך.

רבי אלעזר פון ברתותא זאָגט: גיב אים פון זיין אייגנטום, ווייל דו און דיין פאַרמעגן איז זיינס. און אַזוי האָט דוד געזאָגט: „פון דיר איז אַלעס און פון דיין האַנט גיבן מיר דיר".

רבי אלעזר מאַכט אויפמערקזאַם, אַז יעדער מענטש, איבער־הויפּט דער רייכער, דאַרף געדענקען אַז ניט זיין חכמה און פעאי־קייטן האָבן אים גרויס און רייך געמאַכט. ער דאַרף גלויבן, אַז די רעזולטאַטן פון זיין הצלחה זיינען אים געגעבן פון דער השגחה און

אַז ער איז ניט דער אייגנטימער פון זיין פאַרמעגן, נאָר בלויז אַ צייטווייליקער פאַרוואַלטער וועמען מען האָט אָנפאַרטרויט זיך צו באַנוצן מיט דעם. ער דאַרף דאַרום זיך טיילן מיט זיין פאַרמעגן מיט אַנדערע וועלכע נויטיקן זיך אין הילף. ניט נאָר דאַרף זיין פאַר־מעגן באַטראַכט ווערן אַזוי, נאָר אויך זיין קערפּער און גייסט, זיין תורה און חכמה און פעאיקייטן זיינען אַ געשענק פון בורא עולם און ס'איז זיין פליכט אַוועקצוגעבן אַ גרויסן טייל פון זיין אַרבעט און טעטיקייטן לטובת הכלל. רבי אלעזר שטיצט זיך אויף די ווער־טער פון דוד המלך: „פון דיר איז אַלעס געקומען און פון דיין האַנט געבן מיר דיר“.

ט. רבי יעקב אומר: המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר: מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה מעלה עליו הכתוב כאילו מתחיב בנפשו.

רבי יעקב זאָגט: ווען איינער גייט אונטערוועגס און לערנט און שטעלט אָפּ זיין לערנען און זאָגט: ווי שיין איז דער בוים, ווי שיין איז דער אַקער, רעכנט אויף אים די תורה אַז ער האָט איינגעשטעלט זיין נפש.

רבי יעקב שטרייכט דאָ אונטער, אַז טראָץ דעם וואָס די באַ־וווּנדערונג פון דער נאַטור איז אַ טייל פון די מצוות פאַר וועלכע ס'איז דאָ באַשטימטע ברכות פאַר שיינקייט און פאַרפולקאָמענהייט פון דער וועלט באַשאַף, דאָך איז תורה לערנען העכער. פאַראַן אַ צייט פאַר מענטשן זיך צו פרייען מיט גאָט'ס וועלט, די שיינע נאַ־טור פעלדער, וועלדער, הימל און ערד, און מאַכן אַ ברכה, אָבער ווען אַ מענטש האַלט אין מיטן לערנען זאָל ער ניט זיך אָפּשטעלן דאָס לערנען און באַוווּנדערן די בריאה. דאָס זאָל ניט געטון ווערן ווען עס ברענגט צו ביטול תורה.

דער קאָצקער רבי האָט אויף זיין חסידישן וועג אויסגעטייטשט די משנה אַלס אַ וואָרענונג קעגן חקירה. מען מוז פאַרשטיין גאָט'ס באַשאַף און די נאַטור לויט דער תורה. דער יעניקער וואָס שטעלט אַוועק די תורה און הויבט אָן חקירן זיך און אויפקלערן די נאַטור לויטן שכל, פון וואַנען דער בוים וואַקסט און ווי אַזוי ער אַנטוויקלט

זיך און אַנדערע פרייע געדאַנקען לויט דער וויסנשאַפט, דאַן איז ער אַ מתחייב בנפשו. פאַראַן דאַן אַ סכנה דאָס ער וועט אַראָפּ פון דרך הישר און שעדיקן זיין נשמה.

י. רבי דוסתאי בר ינאי משום רבי מאיר אומר: כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאלו מתחיב בנפשו שנאמר: רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך. יכל אפילו תקפה עליו משנתו תלמוד לומר: ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך. הא אינו מתחיב בנפשו עד שישב ויסירם מלבו.

רבי דוסתאי בר ינאי זאָגט אין נאָמען פון רבי מאיר: חער עס פאַרגעסט אַ חאָרט פון זיין לערנען, ברענגט די תורה אויף אים חי ער שטעלט זיין נפש אין סכנה. חי ס׳איז געזאָגט: „נאָר זיי געהיט און היט דיין נפש טאָמער חעסטו פאַרגעסן די רייד חאָס דיינע אויגן האָבן געזען. חאָלט מען געקענט מיינען אפילו חען ס׳איז אים שחער געחען צו לערנען, זאָגט זיך דערפאַר אַז בלויז ווען די חערטער חערן אָפּגעטון פון האַרצן. ער איז נישט שולדיק ביז ער וואַרפט בכיוון אַחעק די דברי תורה.

רבי דוסתאי זאָגט אין נאָמען פון רבי מאיר, דער וואָס פאַר־געסט איין זאַך וואָס ער האָט געלערנט דערקלערט די תורה וועגן אים, אַז ער איז שולדיק אין איינשטעלן זיין נשמה אין סכנה. ווען אַ לערנער פאַרגעסט וואָס ער האָט געלערנט, באַווייזט דאָס אַז ער האָט פאַרנאַכלעסיקט דאָס לערנען און ס׳איז פאַראַן אַ סכנה אַז אין גיכן וועט ער אַלעס פאַרגעסן, ווייל מיט יעדן טאָג פאַרלירט ער אַ טייל פון זיינע ידיעות. עס ווערט אָנגעדייטעט אין תלמוד אַז די תורה זאָגט צום מענטש: „פאַרלאָז מיך איין טאָג און איך וועל דיך פאַרלאָזן צוויי טעג״.

צום באַדויערן ווערט אָט די זינד באַאַנגעגען פיל מער אין דער מאָדערנער צייט, ווען מענשן יאָגן זיך נאָך רייכטום און פאַרגע־ניגנס. פאַראַן געוועזענע ישיבה בחורים, וועלכע האָבן אין דער יוגנט געשמאַק געלערנט אָבער אין דעם געיעג נאָך פינאַנציעלן

דערפאָלג האָבן זיי דעם ספר פאַרנאַכלעסיקט און האָבן אַלעס פאַר־געסן און געוואָרן עמי־ארצים. די חז״ל זאָגן, אַז עס איז בעסער דאָס לערנער זאָלן פאַרוואַרפן די מצוות פון דער תורה איידער צו פאַרגעסן תורה. ווייל די סכנה פון אפיקורסישע געדאַנקען איז ניט גרויס, ווייל ס׳איז תמיד פאַראַן אַ צאָל פרומע אידן צו שטאַרקן די אמונה. שלעכט איז אָבער ווען די תורה ווערט פאַרגעסן און מען לערנט ניט. דאַן איז פאַראַן די סכנה דאָס אַזוי געראָפענע גייס־טיקע פירער זאָלן פאַרוואַנדלען דעם אידישן דת אין אַ רעליגיע פון פוסטע אומוויכטיקע צערעמאָניעס און באַנוגענען זיך מיט בר־מצווה פייערונגען, אַ הפטורה און דרשה און אין יאָרצייט פראַווען און קדיש זאָגן. דער וועג פירט צו דער סכנה פון פאַרגעסן די גרויי־סע, רייכע ירושה פון ריזן פון תורה. רבי מאיר זאָגט, אַז ווען איינער מוז צוליב קראַנקהייט אָדער אַנדערע וויכטיקע סיבות אָפּשטעלן דאָס לערנען איז ער ניט שולדיק. די יעניקע אָבער וואָס פאַרנאַכלעסיקן אָדער איגנאָרירן תורה לערנען צוליב פינאַנציעלן דערפאָלג, פאַר־געניגנס אָדער סתם נאָכלעסיקייט, באַגיין אַ גרויסע זינד קעגן זיך, דער תורה און קעגן אידישן פאָלק.

יא. רבי חנינא בן דוסא אומר: כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקימת, וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקימת.

רבי חנינא בן דוסא זאָגט: ביי וועמען די מורא פאַר זינד קומט פריער ווי זיין חכמה, וועט זיין חכמת התורה אָנהאַלטן. אָבער ביי דעם וואָס זיין תורה לערנען קומט פריער ווי מורא האָבן צו זינדיקן וועט זיין תורה לערנען ניט האָבן קיין קיום.

רבי חנינא בן דוסא זאָגט: ביי דעם וואָס די מורא פאַר זינד איז וויכטיקער ווי לערנען וועט זיין לערנען פאַרבלייבן, ווען לערנען איז זיין אַמביציע און וויכטיקער ווי צו לעבן אָן זינד וועט זיין חכמה פונעם לערנען ניט לאַנג אָנהאַלטן. ווען אַ מענטש באַמיט זיך צו לערנען כדי צו לעבן אַ גוט לעבן אָן זינד דאַן ווען ער לערנט

ווען די שיינע מידות ווען דאָס פאַרשטאַרקן זיין נאָבעלע אויפפי־רונג און ער וועט אויך הנאה האָבן פון זיין לערנען און דער חשק צום לערנען וועט ביי אים שטייגן. אָבער דער וואָס וויל לערנען צו וויסן אַלעס נאָר ער האָט זיך ניט איינגעלעבט אין שיינע אויפפירונג וואָס די תורה ווייזט אָן, דאַן וועט מיט דער צייט דאָס לערנען ווערן ביי אים איבערדריסיק און זיין שטערונג צו זיינע פאַרגעניגנס און ער וועט צום שלוס פאַרלאָזן זיין שטודיום און ס׳וועט ביי אים קיין קיום ניט האָבן.

יב. הוא היה אומר: כל שמעשיו מרבים מחכמתו חכמתו מתקימת וכל שחכמתו מרבה ממעשיו אין חכמתו מתקימת.

ער פלעגט זאָגן: ביי דעם וואָס זיינע מעשים טובים שטייגן איבער זיין חכמה, וועט זיין חכמה לערנען אָנהאַלטן. אָבער דער וואָס זיין הכמה איז גרע־סער ווי זיינע גוטע מעשים, וועט זיין חכמה לערנען ניט אָנהאַלטן.

רבי חנינא אין דער דאָזיקער משנה גייט אַ שריט ווייטער און שטרייכט אונטער דאָס טון מעשים טובים איז וויכטיקער ווי בלויז לערנען וועגן זיי. ווען אַ מענטש איז פאַראינטערעסירט אין אַ נאָ־בעלן לעבן און טון גוטע טאַטן מער ווי אין לערנען וועט ער מצליח זיין איןביידע זאַכן, אין שיינע מידות און אויך אין לערנען, ווי עס איז דערקלערט אין דער פריערדיקער משנה. דאָרט האָט זיך גע־האַנדלט וועגן אויסמיידן זינד וואָס דער מענטש פילט אינערלעך און דאָ רעדט זיך וועגן פראַקטיצירן מעשים טובים דורך דעם וואָס מ׳לערנט וועגן זיי. אויך דאָ ווערט דערקלערט דאָס תורה לערנען אָן מעשים טובים וועט לאַנג ניט אָנהאַלטן.

רבן יוחנן בן זכאי האָט דאָס דערקלערט אויף פאָלגנדיקן אופן: גוטע נאָבעלע מידות אָן תורה איז גלייך צו אַן אַרבעטער וואָס האָט מיט זיך זיין געצייג אָבער ער איז ניט קאָמפעטענט אין דער אַרבעט. דער וואָס פאַרמאָגט תורה און חכמה אָן גוטע מעשים איז ווי אַ בעל מלאכה וואָס קען זיין פאַך אָבער ער האָט ניט די געצייג צו

דער אַרבעט. דער יעניקער וועלכער פאַרמאָגט ביידע זאַכן, תורה און שיינע מידות איז געגליכן צו אַ פאַכמאַן וואָס האָט מיט זיך די נויטיקע מכשירים פאַר דער אַרבעט.

יג. הוא היה אומר: כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו, וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו.

ער פלעגט זאָגן: פון דעם וואָס מענטשן האָבן הנאה, האָט גאָט אויך הנאה. אָבער פון דעם וואָס מענטשן האָבן ניט הנאה, האָט אויך גאָט קיין הנאה פון אים.

דער געדאַנק וואָס רבי חנינא ברענגט אַרויס אויף אַ קלאָרן אופן איז: ווען מענטשן זיינען צופרידן מיט אַ פערזאָן איז גאָט אויך צופרידן מיט אים. דאָס האָט הלל הנשיא אָנגעדייטעט ווען ער האָט געזאָגט צו געצן דינער וועלכער האָט פאַרלאַנגט אויסלערנען די גאַנצע תורה אויף איין פוס: „וואָס דו ווילסט ניט מען זאָל דיר טון זאָלסטו אַן אַנדערן ניט טון". ווען מענטשן זיינען צופרידן מיט עמיצן באַווייזט, אַז דער מענטש טוט וואָס די תורה לערנט. ווען מען זעט אַ תלמיד חכם פירט זיך מיט זיינע מיטמענטשן מיט יושר און איידלקייט ווערט דער לערנער רעספעקטירט און אויך דער כבוד פון דער תורה דערהויבן. ווען אַ איד לערנט תורה אָבער זיין אויפפירונג מיט מענטשן איז ניט איידל און ניט יושרדיק באַקומט ער אַ שלעכטן נאָמען אין דער וועלט פון מסחר און אין געזעלשאַפט און אויב צו דעם איז ער נאָך קאַרג צו געבן צדקה פאַרלירט ער די אַכטונג פון מענטשן און מיט אים ווערט אויך דער כבוד פון תורה דערנידעריקט.

יד. רבי דוסא בן הרכינס אומר: שנה של שחרית ויין של צהרים ושיחת ילדים וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ מוציאים את האדם מן העולם.

רבי דוסא בן הרכינס זאָגט: דער שלאָפן שפּעט אין דער פרי, און דער ווײַן וואָס מען טרינקט אין מיטן טאָג און די נאַרישע קינדערשע רייד און דער צו־זאַמען קומען פון עמי הארץ פאַר דברים בטלים, נעמען אַוועק דעם מענטש פון דער וועלט.

רבי דוסא בן הרכינס איז געווען רייך און האָט געהאַט די גע־לעגנהייט צו בעאָבאַכטן די אויפפירונג פון רייכע ליידיקגייער. ער וואָרנט זיי, אַז זייער לעבנסשטייגער איז אומווירדיק און שעדלעך און זיי וועלן צום שלוס באַצאָלן פאַר זייער שלעכטע אויפפירונג. ער צייכנט דאָ אָן פון דערפאַרונג דעם פּראָגראַם פון די לייכטזיניקע: שלאָפן שפּעט, אויפן טאָג, טרינקען אַ סך פאַרשיכורדיקע געטראַנקען אין מיטן טאָג, פּלאַפּלען אַ לאַנגע צייט מיט קינדער און פאַרנעמען זיך אין קינדערישע שפּילערייען און פאַרענדיקן אין פאַרברענגען מיט גוטע ברידער אין אַ געזעלשאַפט פון אומוויסנדע און אומווירדיקע פערזאָנען. אַזאַ סאָרט פּראָגראַם פון לעבן זאָגט רבי דוסא וועט זיך ענדיקן טראַגיש פאַר די לייכטזיניקע און וועט זיי אַרויסשליידערן פון אָנשטענדיקע מענטשלעכע געזעלשאַפט.

ס׳איז נויטיק צו באַמערקן, אַז די אַלע זאַכן וואָס ווערן דאָ פאַרצייכנט זיינען דערלויבט און גוט ווען אין אַ באַגרענעצטער מאָס. די קאַטאַסטראָפע קומט ווען זיי ווערן געטון איבער דער מאָס דאַן ווערן זיי שעדלעך.

טו. רבי אלעזר המודעי אומר: המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמלבין פני חברו ברבים והמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא.

רבי אלעזר המודעי זאָגט: ווער עס פאַרשוועכט די הייליגקייטן, און ווער עס באַליידיקט די ימים טובים און ווער עס איז מבייש זיין חבר אין דער אָנוועזנהייט פון אַ סך מענטשן, און דער וואָס פאַרשטערט דעם ברית פון אברהם אבינו — מילה — און ווער עס דערקלערט די מיינונג פון דער תורה

ניט ווי דער אמת איז, כאָטש דער מענטש פאַרמאָגט תורה און מעשים טובים, האָט ער דאָך ניט קיין חלק אין דער קומענדיקער וועלט.

רבי אלעזר פון מודיעין האָט געלעבט אין דער שטורעמדיקער צייט פון בר־כוכבא׳ס אויפשטאַנד קעגן דער רוימישער מאַכט. ער האָט נישט איינגעשטימט מיט דעם גרויסן געלערנטן און פירער רבי עקיבא וועלכער האָט געשטיצט בר־כוכבא׳ן. דער סוף איז גע־ווען, אַז ער איז געטויט געוואָרן ביי בר־כוכבא איבער אַ בלבול וואָס איז געמאַכט געוואָרן קעגן רבי אלעזר׳ן, אַז ער האָט פאַרראָטן די אידישע קעמפער דורך פאַרהאַנדלען מיט רוימישע שפּיאָנען.

אין דער אומרואיקער צייט זיינען פאָלגנדיקע פינף זינד באַגאַנגען געוואָרן קעגן וועלכע רבי אלעזר וואָרנט דאָ:

1. די הייליקייטן זיינען איבער דער מלחמה פאַרשוועכט גע־וואָרן איבער די קאַמפן.

2. די ימים טובים זיינען איבער דער מלחמה פאַרשוועכט גע־וואָרן ביי די קעמפער.

3. אַלע וועמען מ׳האָט חושד געווען אַלס קעגנער פון אויפ־שטאַנד זיינען פאַרשעמט געוואָרן און באַשטראָפט אַלס פאַררעטער.

4. אייניקע האָבן זיך אַסימילירט און ניט מל געווען זייערע קינדער.

5. אַ צאָל געלערנטע האָבן אין דער מהומה אויסגעטייטשט פאַלש די ווערטער פון דער תורה. רבי אלעזר האָט שאַרף קריטי־קירט די דאָזיקע אויפפירונג און געזאָגט אַז אפילו ווען די מענטשן באַזיצן תורה און מעשים טובים זיינען זיי אויסגעשלאָסן פון עולם הבא.

טז. רבי ישמעאל אומר: הוי קל לראש ונוח לתשחורת והוי מקבל את כל האדם בשמחה.

רבי ישמעאל זאָגט: זיי גרינג צו באַדינען אַ תלמיד חכם. און צוגעלאָזט צו אַ יונגן אומדערפאַרענעם, און זאָלסט אויפנעמען יעדן מענטש מיט פרייד.

רבי ישמעאל דערקלערט ווי זיך אויפצופירן מיט מענטשן פון

אַלע קלאַסן. די ווערטער זיינען ניט קלאָר און פאַראַן פאַרשיידענע פירושים. דער רמב״ם דערקלערט זיי אויף זיין קלאָרן לאָגישן וועג אויף פאָלגנדיקן אופן:

1. זיי גרייש שנעל דורכצופירן יעדע שליחות און פאַרלאַנג פון אַ העכערן מענטש.

2. זיי געדולדיק און ליבלעך צו אַ יונגן אומדערפאַרענעם, וועלכער נויטיקט זיך אין אַ וועג־ווייזער און הילף אויף זיין לעבנס וועג.

3. נעם אויף אַלעמען גרויסע און קליינע, רייכע און אָרעמע, קלוגע און נאַרישע מיט האַרציקע פרייד. עס איז ניט גענוג אַ שמייכל ווי שמאי זאָגט, נאָר מיט האַרציקע פרייד.

יז. רבי עקיבא אומר: שחוק וקלות ראש מרגילים את האדם לערוה, מסורת סיג לתורה, מעשרות סיג לעשר, נדרים סיג לפרישות, סיג לחכמה שתיקה.

רבי עקיבא זאָגט: געלעכטער און לייכטזיניקייט ברענגען דעם מענטש צו זינדיקע פאַרשייטקייט: די מסורה — פון לייענען די תורה און ענלעכע מנהגים וואָס זיינען איבערגעגעבן פון פריערדיקע דורות איז אַ שטיצע פאַר דער תורה. מעשר — געבן צדקה איז אַ שטאַרקייט פאַר רייכטום. אַ נדר, זיך צוריקהאַלטן פון געוויסע פאַרגעניגנס איז אַ צוים צו אָפּגעהיטער אויפפירונג. אַ הילף צו חכמה איז שווייגן.

רבי עקיבא איינער פון די באַרימטסטע פערזענלעכקייטן אין דער אידישער געשיכטע האָט אָנגעהויבן אַלס אַ אומוויסנדיקער פאַסטוך. צופעליקערווייז האָט די טאָכטער פון זיין רייכן בעל הבית אַנטדעקט אין אים אומגעהויערע פעאיקייטן און אים געראָטן אַוועק צוגיין לערנען. ער האָט זיך אַריינגעלאָזט אין לערנען, אַדאַנק דער דערמוטיקונג פון זיין פרוי און דערגרייכט די העכסטע מדרגה און איז געוואָרן איינער פון די גרעסטע תנאים פון דער משנה. ער איז אויך געווען באַשאָנקען מיט שיינע מידות און פעאיקייטן אַלס פירער. זייענדיק אַ פייערדיקער פאַטריאָט פאַר דער אידישער אומה און

לאַנד, איז ער געוואָרן דער גייסטיקער פירער און ראָטגעבער פון בר־כוכבא אויפשטאַנד קעגן דער רוימישער ברוטאַלער הערשאַפט. ער האָט פאַרענדיקט זיין לעבן אַלס מאַרטירער — איינער פון די היסטאָרישע „עשרת הרוגי מלכות" ביי די רוימער.

אין דער דאָזיקער משנה וואָרנט רבי עקיבא קעגן שלעכטע אויפ־פירונג און וואָרנט זיך צו היטן אַריינצופאַלן אין אָפגרונט פון אומ־מאָראַלישקייט, אפיקורסות און אומוויסנהייט:

1. „פרעכער געלעכטער און לייכטזיניקייט פירט מענטשן צו אוממאָראַלישע אויפפירונג", פרייד און פאַרגעניגן זיינען אַ טייל פון אידישן דת, אָבער עס מוז זיין אויף אַ ריינעם אופן. ווען איינער לאָזט זיך אַריין און האָט הנאה צו הערן און אָנטיילנעמען אין לייכט־זיניקע געשפּרעכן, וווּלגאַרישע וויצן איבערהויפּט אין דער אָנוועזנ־הייט פון פרויען, וועט ער ביסלעכווייז אַריינגעשלעפּט ווערן אין אוממאָראַלישע און זינדיקע אויפפירונג.

2. „טראַדיציע איז אַ הילף צו תורה לערנען", געדאַנקען און מנהגים וואָס זיינען איבערגעגאַנגען מינדלעך פון אַלטע צייטן זאָלן שטרענג אָפּגעהיט ווערן, אפילו ווען זיי זיינען ניט גאַנץ קלאָר און טאָרן ניט געענדערט ווערן.

3. „צדקה איז אַ מיטל רייך צו ווערן", אויסער די אמונה פון שכר פאַר געבן צדקה לויט דעם אויסדרוק „עשר תעשר", גיב מעשר כדי זאָלסט רייך ווערן, איז פאַראַן אַ פּסיכאָלאָגישער טעם. ווען אַ מענטש פילט אַ פליכט צו געבן צדקה וועט ער ווערן דער־מוטיקט צו באַמיען זיך מצליח זיין אין זיין אַרבעט.

4. „נדרים זיינען אַ מיטל צו פרישות", כאָטש נדרים זיינען ניט דערמוטיקט, דאָך ווען נויטיק העלפט אַ נדר אַוועקצושטיין פון זינד.

5. „שווייגן איז אַ מיטל צו חכמה", איבערהויפּט אין דער אָנ־וועזנהייט פון קלוגע פון וועמען מען קען לערנען שווייגנדיק.

יח. הוא היה אומר: חביב אדם שנברא בצלם, חבה יתרה נודעת לו שנברא בצלם שנאמר: כי בצלם אלקים עשה את האדם, חביבים ישראל שנקראו בנים למקום,

חבה יתרה נודעת להם שנקראו בנים למקום שנאמר: בנים אתם לה׳ אלקיכם, חביבים ישראל שנתן להם כלי חמדה, חבה יתרה נודעת להם שנתן להם כלי חמדה שנאמר: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו.

ער פלעגט זאָגן: באַליבט איז דער מענטש וואָס איז באַשאַפן געוואָרן אין אַ געטלעכער פאָרם. נאָך גרעסער איז די ליבשאַפט וואָס מען האָט מודיע געווען דעם מענטש וועגן דעם לויט דעם אויסדרוק וואָס ווערט געזאָגט: „אין געטלעכער פאָרם האָט ער געמאַכט דעם מענטש". באַליבט זיינען אידן וואָס ווערן אָנגערופן קינדער פון גאָט, נאָך גרעסער איז די ליבשאַפט מיט דעם וואָס עס איז געזאָגט: „איר זייט קינדער צו אייער גאָט". באַליבט זיינען אידן וואָס עס איז זיי געגעבן געוואָרן אַ פּראַכטפולע כלי — די תורה. נאָך גרעסער איז וואָס מען האָט זיי מודיע געווען, ווי עס איז געזאָגט: „איך האָב אייך געגעבן אַ גוטע לערע מיין תורה זאָלט איר ניט פאַרלאָזן".

רבי עקיבא אונטערשטרייכט אין דער דאָזיקער משנה די וויכ־טיקייט פון מענטש, אַלע מענטשן אָן אונטערשייד, און דאַן גיט ער אַ ספּעציעלן בכבודיקן אָרט פאַר אידן. די משנה איז איינגעטיילט אין דריי טיילן:

1. „באַליבט איז דער מענטש וואָס איז באַשאַפן געוואָרן אין געטלעכער פאָרם". דער מענטש איז אין זיין הויכן גלייכן געבוי איבערהויפּט אין גייסטיקן זין העכער פון אַלע לעבעדיקע באַשע־פענישן. ער איז געבויט הויך ניט ווי די בהמות און חיות מיט זייער פנים צו דער ערד נאָר שטאָלץ מיט דעם קאָפּ געהויבן און געווענדט צו הימל. דער מענטש איז געבענטשט מיט שכל, איטעליגענץ געפילן און אַ סך אַנדערע אייגנשאַפטן וועלכע צייכענען אים אויס איבער דעם גאַנצן באַשאַף. מענטשן דאַרפן שטאָלץ זיין דערמיט וואָס די תורה מאַכט וועגן דעם אַ דערקלערונג אין דער עפנטלעכקייט, אַז דער מענטש איז געמאַכט געוואָרן אין גאָט׳ס געשטאַלט.

2. „באַליבט זיינען אידן וואָס זיינען באַטיטלט אַלס קינדער פון גאָט". אויסער דער הויכער קוואַליטעט וואָס זיי זיינען ווי אַלע מענטשן העכער פון אַלע באַשעפענישן זיינען זיי פּריוויליגירט צו

זיין אין דער הויכער מדרגה צו זיין גאָט׳ס קינדער און דאַרפן ספּע־ציעל שטאָלץ זיין וואָס די תורה דערקלערט עפנטלעך „איר זייט אייער גאָט׳ס קינדער״.

3. „באַליבט און פאַרהייליקט זיינען אידן וואָס איז צו זיי גע־געבן געוואָרן אַ רייכער געשאַנק — די תורה״. די דאָזיקע אויס־צייכענונג און כבוד ווערט אונטערגעשטראָכן ביי שלמה המלך אין משלי: „איך האָב אייך געגעבן אַן אויסגעצייכנטע לערע — מיין תורה זאָלט איר ניט פאַרלאָזן״.

רבי עקיבא שטרייכט אונטער דאָס אַ מתנה וואָס ווערט געגעבן עמיצן ווערט ליבער און חשובער ווען דער וואָס גיט עס דערקלערט אָפן זיין הנאה און פאַרגעניגן אין געבן דעם געשאַנק. רבי עקיבא ציטירט אינטערעסאַנטע פּסוקים פון תנ״ך וועגן די דאָזיקע דערקלע־רונגען.

יט. הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נדון, והכל לפי רב המעשה.

אַלעס איז אויפגעדעקט פאַר גאָט. און די בחירה איז יעדן געגעבן און מיט גוטסקייט ווערט די וועלט געמשפּט און די באַלוינונג איז לויט דער מאָס פון מעשים טובים.

רבי עקיבא דריקט אויס אין קורצע עטלעכע ווערטער אַ טיפן רעליגיעזן און פילאָסאָפישן געדאַנק וועגן מענטשלעכע אויפפירונג. די פראַזן זיינען ניט גאַנץ קלאָר און אַ סך פירושים זיינען אויף זיי געמאַכט געוואָרן. דער רמב״ם טייטשט אויס רבי עקיבא׳ס ווערטער אויף פאָלגנדיקן אופן: אַלעס וואָס אַ מענטש טוט און וועט טון אין דער צוקונפט איז געגנוי באַוווּסט צום באַשעפער. דאָך איז די בחירה צו זיין גוט אָדער שלעכט אין יעדן מענטשנס הענט. ער איז אַן אייגענער הערשער איבער זיך. דערפאַר ווערט די וועלט געמשפּט לויט די מענטשנס אויפפירונג. דער לוין איז באַזירט לויט דער צאָל פון גוטע מעשים. דער יעניקער, צום ביישפּיל, וואָס ווערט גערירט צו געבן צדקה אַ סך מאָל אפילו ווען דער סכום איז קליין אָבער עס איז געגעבן מיט האַרציקן געפיל איז זיין שכר גרעסער ווי דער

וואָס גיט בלויז איין מאָל אפילו אַ גרויסע סומע, ווייל דער עיקר איז דער געפיל פון האַרץ ניט די גרויס פון דער נדבה.

כ. הוא היה אומר: הכל נתון בערבון ומצודה פרושה על כל החיים, החנות פתוחה והחנוני מקיף והפנקס פתוח והיד כותבת וכל הרוצה ללוות יבא וילוה, והגבאים מחזרים תדיר בכל יום ונפרעים מן האדם מדעתו ושלא מדעתו ויש להם על מה שיסמכו והדין דין אמת והכל מתקן לסעודה.

ער פלעגט זאָגן: אַלעס ווערט געגעבן אויף באָרג און אַ נעץ איז פאַרשפרייט אויפן דעם גאַנצן לעבן, די קראָם איז אָפן און דער קרעמער גיט אויף באָרג, און דער בוך איז אָפן, און די האַנט שרייבט, און ווער עס וויל לייען קען קומען און לייען און די גבאים גייען אַרום יעדן טאָג און מאָנען, און זיי באַקומען באַצאָלט. סיי דער קונה געדענקט אָדער ניט, ווייל זיי האָבן זיך אויף וואָס צו פאַרלאָזן. און דער משפט איז אמת און אַלעס איז גרייט פאַר דער סעודה.

רבי עקיבא זאָגט: „אַלעס ווערט געגעבן אויף באָרג און אַ נעץ איז פאַרשפרייט איבער דעם לעבן פון מענטשן. די קראָם איז אָפן, דער סוחר גיט אַלעם אויף קרעדיט. דער בוך איז אָפן און די האַנט שרייבט. יעדער וואָס וויל באָרגן קען קומען און באָרגן און די גבאים גייען אַרום איינמאָנען חובות יעדן טאָג און זיי נעמען פון דעם קונה אפילו ווען ער שטימט ניט איין, ווייל זיי האָבן שטאַרקע באַווייזע און זייער משפט איז גערעכט. ווען אַלעס איז אויסגעגליכט זיינען אַלע מענטשן גרייט צו דער סעודה וואָס ער האָט פאַר זיך צוגעגרייט". די משנה איז אַ המשך פון דער פריערדיקער. דאָ ווערט דערקלערט ווי אַזוי דער סיסטעם פון לעבן גייט אָן. די וועלט ווערט פאַרגלייכט צו אַ קראָם. יעדער מענטש פון זיין געבורט ביז צום סוף נעמט אויף באָרג אַלעס אין וואָס ער נויטיקט זיך און אויך וואָס דער יצר הרע רעדט צו. אָבער ער דאַרף געדענקען, אַז מען מוז צוריקצאָלן מיט מעשים טובים. ווען עס קומען יסורים און ליידן

זיינען זיי וואָס די גבאים מאָנען אייך. אַמאָל גערעכנט ניט דער מענטש אָבער דער משפט איז אַ גערעכטער.

כא. רבי אלעזר בן עזריה אומר: אם אין תורה אין דרך ארץ, אם אין דרך ארץ אין תורה. אם אין חכמה אין יראָה, אם אין יראָה אין חכמה, אם אין דעת אין בינה, אם אין בינה אין דעת, אם אין קמח אין תורה, אם אין תורה אין קמח.

רבי אלעזר בן עזריה זאָגט: אויב ס'איז ניטאָ קיין תורה איז אויך ניט פאַראַן קיין שיינע מידות. ווען ס'איז ניטאָ קיין דרך ארץ וועט תורה אויך ניט אָנהאַלטן. ווען ס'איז ניט פאַראַן קיין חכמה איז ניטאָ קיין יראת שמים, ווען קיין יראה איז ניטאָ איז אויך ניטאָ קיין חכמה. ווער עס האָט ניט קיין פאַרשטאַנד קען ניט האָבן קיין וויסנשאַפט. ווער עס האָט ניט געלערנט קיין וויסנשאַפט האָט ניט קיין פאַרשטאַנד. ווען עס איז ניטאָ קיין ברויט קען ניט תורה אָנהאַלטן, ווען קיין תורה איז ניטאָ איז ניטאָ קיין ברויט.

רבי אלעזר בן עזריה איז געווען פון גרויס יחוס, רייך און אַ גרויסער תלמיד חכם. ער האָט פאַרנומען אַ הויכן אָרט אין סנהדרין. פאַר אַ קורצער צייט איז ער געווען דער נשיא אויפן אָרט פון רבן גמליאל. ער איז אויך געווען באַהאָוונט אין וועלטלעכע ענינים. ער זאָגט אין דער דאָזיקער משנה: „אויב ס'איז ניטאָ קיין תורה קען ניט זיין קיין דרך ארץ. שיינע מידות, גוטע אויפפירונג, איז גענומען פון דער תורה, וואָס לערנט ווי אַזוי צו באַגיין זיך מיט מענטשן. אָן תורה וואָלטן מענטשן ניט געוווסט ווי זיך אויפצופירן.

„אויב עס איז ניטאָ קיין דרך ארץ וועט תורה לערנען ניט אָנהאַלטן". לערנען אַליין אָן אַ נאַטירלעכער נייגונג צו פירן אַ שיי־נעם מענטשלעכן לעבן קען קיין קיום ניט האָבן. אַ צוזאַמענשמעל־צונג פון ביידע — תורה און דרך ארץ אין מענטשן וועט אים פאַר־פולקאָמען, שטאַרקן דאָס לערנען און מידות.

„אויב עס איז ניטאָ קיין חכמה קען ניט זיין קיין מורא פאַר זינד", ווייל אָן ידיעות פון תורה ווייסט מען ניט ווען און ווי אַזוי אַנטלויפן פון זינד.

„אויב עס איז ניטאָ קיין מורא פאַר זינד איז אויך ניטאָ קיין חכמה”, ווייל ווען אַ מענטש לאָזט זיך אַריין אין זינד וועט ער פאַר־וואַרפן און פאַרגעסן צו לערנען וואָס איז קעגן זיין אויפפירונג.

„ווען עס איז ניט פאַראַן קיין וויסנשאַפט דאַן איז אויך ניטאָ קיין פאַרשטאַנד”. ווען עס איז ניטאָ קיין שכל וועט קיין לערנען און וויסנשאַפט ניט זיין.

„ווען עס איז ניטאָ קיין מעל פאַר ברויט דאַן קען מען ניט לערנען”. פרנסה איז נויטיק דערמיט צו קענען אַוועקזעצן זיך און לערנען.

„אויב עס איז ניטאָ קיין תורה איז רייכטום און פאַרמעגן ווערטלאָז”.

די לעצטע פראַזע קען אויך אויסגעטייטשט ווערן אויף פאָלגנ־דיקן אויפן: ווען אַלע זאָלן זיצן און לערנען און ניט באַשעפטיקן זיך מיט אַרבעט אָדער מסחר ווי אַקערן, פאַרזייען, שניידן, מאָלן דאָס מעל פאַר ברויט, וואָלטן דאָך מענטשן אויסגעגאַנגען פון הונגער. פאַרקערט, ווען אַלע זאָלן אַרבעטן און פאַרנאַכלעסיקן תורה וואָלט די וועלט ניט געהאַט קיין קיום. ביידע זאַכן תורה און דרך ארץ — אַרבעט זיינען נויטיק. אַ טייל מענטשן דאַרפן זיך פאַרנעמען מיט גייסט און אַנדערע מיט פיזישע אַרבעט — קמח און תורה נויטיק.

כב. הוא היה אומר: כל שחכמתו מרבה ממעשיו למה הוא דומה לאילן שענפיו מרבים ושרשיו מעטים והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו שנאמר, והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבוא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב, אבל כל שמעשיו מרבים מחכמתו למה הוא דומה לאילן שענפיו מעטים ושרשיו מרבים שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזים אותו ממקומו שנאמר: והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חום והיה עלהו רענן ובשנת בצרת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי.

ער פלעגט זאָגן: דער וואָס זיין חכמה איז מער ווי זיינע גוטע מעשים צו װאָס איז ער גלייך, „צו אַ בוים װאָס זיינע צװייגן זיינען פיל און זיינע װאָרצלען װייניק, און דער װינט קומט און רייסט אים אויס און װאַרפט אים אַראָפּ,“, ווי עס איז געזאָגט: „ער װעט זיין ווי אַן איינזאַמער בוים אין אַ פּוסטן פּלאַץ און װעט ניט זייען גוטעס. ער װעט רוען אין װיסטעניש, אַ געזאַלצן לאַנד ניט באַזעצט“. אָבער װען זיינע גוטע מעשים זיינען מער ווי זיין חכמה, צו װאָס איז ער גלייך צו אַ בוים װאָס זיינע צװייגן זיינען װייניק און זיינע װאָרצלען זיינען פיל, אפילו עס זאָלן קומען אַלע װינטן פון דער װעלט און בלאָזן אויף אים װעלן זיי אים ניט רירן פון אָרט, ווי ס׳װערט געזאָגט: „ער װעט זיין ווי אַ בוים װאָס איז געפלאַנצט ביי װאַסער און צעשפּרייט זיינע װאָרצלען. ער װעט ניט זייען װען אַ היץ קומט און זיינע בלעטער װעלן זיין פריש און פאַר אַ טרוקענעם יאָר דאַרף ער ניט זאָרגן און זיין פרוכט װעלן קיינמאָל ניט געמינערט װערן“.

רבי אלעזר בן עזריה אילוסטרירט די װערטער פון רבי חנינא בן דוסא אין אַ פריערדיקער משנה אַז מעשים טובים שטייען העכער ווי תורה און חכמה. ער פאַרגלייכט חכמה צו צװייגן פון אַ בוים און מעשים טובים צו די װאָרצלען. אַ מענטש ביי װעמען חכמה שטייט העכער ווי גוטע אויפפירונג איז געגליכן צו אַ בוים מיט אַ סך געדיכטע צװייגן, אָבער די װאָרצלען אין דער ערד זיינען װייניק און שװאַך. װען אַ שטאַרקער װינט קומט, רייסט ער אַרויס און װאַרפט אום דעם בוים. װען אַ מענטש לערנט אַ סך ווי שיין און גוט איז צו לעבן אַן אָרנטלעך פּראָדוקטיװ לעבן, אָבער ער פּראַק־טיצירט ניט װאָס ער לערנט איז צו דערװאַרטן אַז אַזוי שנעל ווי אַ שטורעם אין לעבן װעט קומען װעט ער זיך אָפּרייסן פון לערנען פּונקט ווי דער בוים מיט שװאַכע צװייגן. רבי אלעזר ציטירט אַ פאַרכטפולן אויסדרוק פון ירמיהו הנביא ווי ער מאָלט אויס װאָס עס װערט פון אַ בוים פאַרפלאַנצט אין דער מדבר פון װעלכן קיין גוטעס קען ניט קומען. דער יעניקער אָבער ביי װעמען מעשים טובים זיינען אַ סך אפילו װען זיין חכמה איז װייניק װייל די װאָרצ־לען זיינען געדיכט און געזונט װעט קיין שטורעם אים ניט אַװעק־רייסן ווי די װערטער פון ירמיהו: „אַ בוים פאַרפלאַנצט ביים װאַסער װערט ניט געשעדיקט“.

כג. רבי אלעזר בן חסמא אומר: קנין ופתחי נידה הן הן גופי הלכות תקופות וגמטראות פרפרות לחכמה.

רבי אלעזר בן חסמא זאָגט: די לערע פון טויבן קרבנות און פרויען־ריינקייט איז וויכטיק אַלס ערנסטע הלכות. די חשבונות פון צייט און געאָמעטריע זיינען גוט אַלס צושפייז פון חכמה נאָך די וויכטיקע ענינים.

די אומפאַרשטענדלעכע ווערטער ווערן דערקלערט: לערנען איז אַ וויכטיקע זאַך אפילו ווען דער ענין איז ניט פאַרשטענדלעך און ניט אינטערעסאַנט ווי למשל „קנין" אַ לימוד וועגן טויבן קרבנות אין צייט פון בית המקדש, אָדער דינים וועגן פרויען־ריינקייט. טראָץ דעם וואָס די לימודים זיינען ניט צוציענדיקע, ווייל דאָס זיינען הלכות וואָס שאַרפן דעם מוח. אַסטראָנאָמיע און געאָמעטריע וויסנשאַפט זיינען בלויז ווי אַ צושפייז נאָך דעם וואָס מען האָט אַלע תורה־לימודים דורכגעלערנט.

רבי חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות שנאמר: ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

פ ר ק ד׳

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר: ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי מעשי ידי להתפאר.

משנה א. בן זומא אומר: איזהו חכם, הלומד מכל אדם, שנאמר: מכל מלמדי השכלתי. איזהו גבור, הכובש את יצרו, שנאמר: טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר. איזהו עשיר, השמח בחלקו, שנאמר: יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא. איזהו מכבד המכבד את הבריות, שנאמר: כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו.

בן זומא זאָגט. װער איז אַ חכם, דער װאָס לערנט פון יעדן מענטש, װי עס איז געזאָגט: פון אַלע מיינע לערער בין איך קלוג געװאָרן, װייל דיין תורה רעדט צו מיר. װער איז אַ גבור? דער װאָס באַצװינגט זיין יצר הרע, װי עס איז געזאָגט: דער װאָס האַלט איין זיין כעס איז בעסער װי אַ פיזישער העלד, און דער װאָס הערשט איבער זיין גייסט איז שטאַרקער װי דער וואָס האָט איינגענומען אַ שטאָט. װער איז רייכער? דער װאָס פרייט זיך מיט זיין חלק. װי עס איז געזאָגט: „װען דו װעסט עסן װאָס פאַרדינסט מיט דער אַרבעט פון דיינע הענט, װעט דיר װויל און גוט זיין. װויל אויף דער וועלט און גוט אין דער קומענדיקער װעלט“. װער איז אַ בכבודיקער מענטש? דער װאָס האַלט ערלעך אַנדערע מענטשן, װי עס איז געזאָגט: „װער עס האַלט מיך ערלעך װעל איך זיי ערלעך האַלטן און די װאָס פאַרשעמען מיך װעלן פאַרשעמט װערן“.

שמעון בן זומא אַ גדול בתורה, אָבער ווייל ער איז געשטאָרבן יונג און ניט באַקומען סמיכה פון זיינע רביים, רופט זיך אויף זיין פאָטערס נאָמען — בן זומא. די משנה ברענגט זיינע געדאַנקען אין דער פאָרם פון קורצע פראַגן און ענטפערס אויף פאָלגנדיקן אופן:

1. ווער איז אַ חכם? דער וואָס לערנט פון יעדן מענטש, אפילו פון די וועלכע שטייען נידעריקער פון אים אין תורה און אין חכמה, דעמאָלט וועט ער זיכער קלוג ווערן און באַהאָוונט אין פאַרשיידענע ענינים, וועלכע מען קען ניט אַרויס באַקומען פון בלויז לערנען פון ספרים. דער פּאָפּולערער אויסדרוק „תלמיד חכם“ בווייזט, אַז דער חכם מוז אויך זיין אַ שטענדיקער תלמיד. בן זומא ציטירט אַ פסוק

אין תהילים: „מכל מלמדי השכלתי״ פון אַלע מיינע לערער האָב איך באַקומען פאַרשטענדעניש.

2. ווער איז אַ גבור? דער וואָס קען באַקעמפן זיינע זינדיקע פאַרלאַנגען. פיזישע שטאַרקייט איז ניט וויכטיק, ווייל אַ לייב און אַן אייזל איז שטאַרקער פון שטאַרקסטן מענטש. די וויכטיקייט פון גבורה איז די גייסטיקע. יעדער מענטש פאַרמאָגט אַ נייגונג צו פאַר־באָטענע פאַרגעניגנס אָדער אויפרעגונג פון כעס און שנאה. שטאַרק איז דער וועלכער איז בכוח צו באַקעמפן די נייגונג. שלמה המלך דערקלערט אין משלי: דער וואָס איז געדולדיק איז גרעסער ווי אַ זיגער אין מלחמה.

3. ווער איז רייך? דער וואָס איז צופרידן מיט זיין חלק וואָס ער פאַרמאָגט. רייכטום איז ניט אַ זיכערער מיטל פאַר גליק און פרייד. בלויז דער וואָס באַגנוגנט זיך מיט דעם וואָס ער פאַרדינט איז רייך און גליקלעך. ווי עס איז דאָ אין תהילים: ווען דו שפייזט זיך מיט דיין פאַרדינסט, וואויל איז צו דיר, וואויל איז צו דיר איצט און אין דער קומענדיקער וועלט.

4. ווער איז אַ בכבודיקער מענטש? דער וואָס האַלט בכבוד אַנדערע, ווייל דער כבוד וואָס אַ מענטש באַקומט ווען ער פאַרדינט ניט איז ווערטלאָז. אָבער ווען ער איז אַן איידעלער מענטש און פירט זיך אויף איידל און מיט כבוד פאַר זיינע מיטמענטשן דעמאָלט ווערט זיין אייגענער כבוד דערהויבן. בן זומא ציטירט שמואל הנביא׳ס אויסדרוק: „די יעניקע וועלכע זיינען מיך מכבד וועל איך זיי אָפּגעבן כבוד, אָבער וואָס באַליידיקן מיך וועלן פאַרשעמט ווערן״.

ב. בן עזאי אומר: הוי רץ למצוה קלה כלחמורה, ובורח מן העברה. שמצוה גוררת מצוה ועברה גוררת עברה. ששכר מצוה מצוה, ושכר עברה עברה.

בן עזאי זאָגט: זאָלסט לויפן צו טון אַ גרינגע מצוה אזוי ווי צו אַ שווערע מצוה און אַנטלויף פון אַן עברה. ווייל אַ מצווה ציט צו אַן אַנדערע מצוה און איין עברה שלעפּט צו אַן אַנדערע עברה, ווייל דער שכר פון אַ מצוה טון איז וואָס עס ברענגט צו אַ צווייטער און דער שטראָף פאַר דער עברה איז וואָס עס שלעפּט צו אַנדערע זינד.

בן עזאי פונקט ווי בן זומא האָט ניט דערגרייכט די עלטער צו באַקומען סמיכה. זיין נאָמען איז אויך שמעון. אָבער ער ווערט גע־רופן אויף זיין פאָטער׳ס נאָמען. זיינע ווערטער זיינען אויך קורץ און טיף: יאָג זיך נאָך אַ קליינער מצוה מיטן זעלבן חשק און ענ־טוזיאַזם ווי צו אַ וויכטיקער מצוה. בן עזאי דערקלערט די אורזאַכע פאַר דעם אויף אַ פסיכאָלאָגישן וועג: ווען איינער פירט דורך אַ ווירדיקן טאַט און האָט הנאה פון דעם ציט אים צו טון נאָך אַ גרעסערע מצוה. אפילו ווען עס פאָדערט זיך אַ סך מי און פינאַנציעלן פאַרלוסט. אויך ווען מען באַגייט אַ קליינע עברה איינמאָל און אַ צווייט מאָל ציט דעם זינדער צו אַ גרעסערער עברה. אפילו ווען די הנאה פון דער זינד איז אומבאַדייטענד.

בן עזאי ראָט צו איינלעבן זיך אין אַ וועג צו טון גוטס דאַן וועט שוין די געלעגנהייט פון טון גוטע מעשים קומען אָפט. ער וואָרנט צו אַנטלויפן אפילו פון אַ קליינער עברה ווייל די סכנה איז גרויס דאָס גרעסערע און שווערע זינד וועלן קומען אַלס שלעכטער געוווינהייט.

ג. הוא היה אומר: אל תהי בז לכל אדם, ואל תהי מפליג לכל דבר, שאין לך אדם שאין לו שעה, ואין לך דבר שאין לו מקום.

ער פלעגט זאָגן: דו זאָלסט ניט פאַרשעמען קיין מענטש און זאָלסט ניט דערחייטערן קיין זאַך, חייל עס איז ניט פאַראַן אַ מענטש חאָס האָט ניט זיין צייט און עס איז ניט פאַראַן קיין זאַך חאָס האָט ניט אַ פּלאַץ און געלעגנהייט.

בן עזאי וואָרנט קיינער זאָל ניט דערנידעריקן אַ צווייטן מענטש טראַכטנדיק אַז ער וועט קיינמאָל ניט דאַרפן צו אים. אויך זאָל קיי־נער ניט זאָגן מיט באַשטימטקייט, אַז די זאַך וואָס קען ברענגען שאָדן וועט קיינמאָל ניט פּאַסירן. ווייל אַ צייט קומט ווען דער קלענ־סטער מענטש אונטער אומדערוואַרטעטע אומשטענדן זאָל דערהויבן ווערן. אויך אַ זאַך וואָס זעט אויס אומוואַרשיינלעך פאַרצוקומען זאָל פּאַסירן, ווייל עס איז ניטאָ אַ מענטש וואָס זאָל ניט האָבן די מעג־

לעכקייט אונטער געוויסע אומשטענדן זיך דערהויבן צו אַ הויכן פּלאַץ און אומדערוואַרטעטע זאַכן זאָלן פּאַרקומען. די געשיכטע דערציילט פון אַ סך פאַלן ווען קליינע, נידעריקע מענטשן זיינען גרויס געוואָרן און האָבן געוועלטיקט איבער אַנדערע מיט אכזריות און פּאַסירונגען וואָס קיינער האָט ניט דערוואַרט זיינען פּאַרגעקומען.

ד. רבי לויטס איש יבנה אומר: מאד מאד הוי שפל רוח, שתקות אנוש רמה.

רבי לויטס פון יבנה זאָגט: זיי זייער, זייער געפאַלן ביי זיך, ווייל די האָפנונג פון מענטש צום סוף איז ווערים.

אַלע מפרשים שטרייכן אונטער רבי לויטס ווערטער וועגן געפאַלנקייט ביי זיך וואָס ער באַנוצט צוויי מאָל דאָס וואָרט: „מאד", זייער, וואָס צייגט אַז אין דעם פאַל פון גאוה דאַרף אַ מענטש גיין צו אַן עקסטרעמען וועג, כאָטש אין אַנדערע מידות איז גוט אויסצוקלייבן דעם מיטלוועג, ווייל די סכנה פון אַריינפאַלן אין גדלות איז זייער גרויס. ס'איז דערפאַר נויטיק צו געדענקען דעם סוף פון אַ מענטש אַז עס איז ווערים אין קבר.

עס איז זייער וויכטיק צו געדענקען אַז דער אָנזאָג פון געפאַלנקייט איז נאָר פאַר דעם צוועק אַז אַ מענטש זאָל זיך ניט גרויס האַלטן קעגן זיינע מיטמענטשן, אָבער פאַר קיין פאַל זאָל אַ מענטש אָפּשטעלן די נאַטירלעכע וועלטלעכע אַקטיווקייט ווי חתונה האָבן, אַרבעטן און פירן מסחרים. עס איז ניט נויטיק זיך צו דערנידעריקן אין דער אָנוועזנהייט פון אַנדערע אָן אַ צוועק.

ה. רבי יוחנן בן ברוקא אומר: כל המחלל שם שמים בסתר, נפרעים ממנו בגלוי, אחד שוגג ואחד מזיד בחלול השם.

רבי יוחנן בן ברוקא זאָגט: דער וואָס פאַרשוועכט גאָט'ס נאָמען באַהאַלטענערהייט וועט באַשטראָפט ווערן אין דער עפנטלעכקייט. סיי אומגערן אָדער במזיד ווערט באַשטראָפט ווען עס קומט צו חלול השם.

ווען אַ תלמיד חכם אָדער אַ פּאַראַנטוואָרטלעכער אידישער פּי־רער באַגייט אַ זינד באַהאַלטענערהייט און ער דענקט אַז מען וועט ניט אויסגעפונען, זאָגט רבי יוחנן אַז צום סוף וועט די זאַך אויפ־געדעקט ווערן און ער וועט באַקומען זיין שטראָף אין דער עפנטלעכ־קייט. ווען אַ תלמיד חכם אָדער אַן אַנדער בכבודיקע פּערזאָן, צו וועמען אַלעמענס אויגן זיינען געווענדט אַלס אַ ביישפּיל פון נאָבעלע אויפפירונג, ווערט געשטרויכלט אין זינדיקע אויפפירונג, דאַן ברענגט ער מיט זיינע מעשים צו חלול השם, ווייל דער פירער פאַרשוועכט דערמיט די תורה וואָס ער האָט געלערנט. מענטשן וועלן אים פ־ר־דאַמען צוזאַמען מיט זיין תורה און חכמה, דענקנדיק אַז תורה לערנען האָט קיין ווירקונג אויף די לערנער אום זיי אַרויפצופירן צו העכערע מעשים. דער תלמיד חכם דאַרף אָנווענדן אַלע זיינע כוחות ניט צו באַגיין קיין חלול השם אפילו אומגערן. די תורה דערציילט פון גרויסע אידישע פירער מיט משה רבנו אין דער שפּיץ, וואָס זיינען באַשטראָפט געוואָרן פאַר קליינע זינד דערמיט צו ווייזן אַ ביישפּיל צו די מאַסן.

חלול השם קען אויך פאַרשטאַנען ווערן, ווען אַ מענטש באַגייט אַ זינד ניט דערפאַר וואָס דער יצר הרע האָט אים אָנגערעדט, נאָר אַלס אַ כופר און הפקר מענטש, דאַן מאַכט ניט אויס צו ער האָט דאָס געטון בשוגג אָדער במזיד, ווייל עס איז געטון געוואָרן בחלול השם.

ו. רבי ישמעאל בר רבי יוסי אומר: הלומד על מנת ללמד מספיקים בידו ללמוד וללמד; והלומד על מנת לעשות, מספיקים בידו ללמוד וללמד לשמר ולעשות.

רבי ישמעאל זאָגט: דער וואָס לערנט כדי צו לערנען מיט אַנדערע גיט מען אים די געלעגנהייט אַליין צו לערנען און אויך לערנען אַנדערע. און דער וואָס לערנט מיט דעם צוועק צו טון מעשים טובים, דערגרייכט צו לערנען אַליין, אויך צו לערנען אַנדערע, און אָפּצוהיטן די געבאָטן און טון מצוות.

רבי ישמעאל בר רבי יוסי דערקלערט אַז לערנען בלויז פאַר זיך צו זיין אַ תלמיד חכם איז ניט גענוג. אַ העכערע מדרגה איז ווען

דער צוועק פון לערנען איז אויך צו לערנען אַנדערע. דאַן העלפט מען אים אַז ער זאָל דערגרייכן אין אַ פולער מאָס דאָס לערנען און אויך די מעגלעכקייט צו לערנען אַנדערע. דער העכסטער צוועק פון לערנען איז ווען די כוונה איז צו לערנען בכדי צו טון מעשים טובים, דאַן גיט מען אים די געלעגנהייט צו דערגרייכן אַ הויכע מדרגה פון תורה־לערנען, פאַר זיך. ער וועט דאַן זיין אַ תלמיד חכם לויט זיין ווונטש, ער וועט אויך האָבן די געלעגנהייט צו לערנען אַנדערע און דער עיקר איז דאָס ער וועט קענען היטן אַלע געבאָטן און טון גאָבעלע מעשים.

ז. רבי צדוק אומר: אל תפרוש מן הצבור, ואל תעש עצמך כעורכי הדינים, ואל תעשה עטרה להתגדל בה, ולא קדרום לחפר בה, וכך היה הלל אומר: ודאשתמש בתגא חלף, הא למדת, כל הנהנה מדברי תורה, נוטל חייו מן העולם.

רבי צדוק זאָגט: זאָלסט זיך ניט אָפּטיילן פון צבור און דו זאָלסט זיך ניט מאַכן ווי אַ קענער פון געזעץ, און דו זאָלסט ניט מאַכן קיין קרוין פון דער תורה כדי זיך גרויס האַלטן, און ניט ווי אַ האַק צו גראָבן צו פאַרדינען פאַר פרנסה. און הלל פלעגט אויך אַזוי זאָגן, ווער עס באַנוצט זיך מיט דער תורה קרוין, האָט ער פאַרלוירן זיין עקזיסטענץ. ווייל ווען מען האָט פערזענלעך הנאה פון תורה, נעמט ער אַוועק פון זיך דאָס אייביקע לעבן.

רבי צדוק האָט געלעבט אין דער צייט פון חורבן, און האָט געפאַסט 40 יאָר דערמיט אויסצובעטן דער בית־המקדש זאָל ניט חרוב ווערן. ער זאָגט: אַ מענטש זאָל זיך ניט אָפּשיידן פון ציבור איבערהויפּט ווען די קהילה איז אין אַן עת צרה. רבי צדוק וואָרנט זיינע תלמידים ווען זיי זיצן אַלס שופטים, ניט מאַכן קיין אָנדייטונג פון קענטעניש אין דער האַנדלונג פון משפט. ער וואָרנט די בני תורה ניט צו מאַכן זייער תורה פאַר אַ קרוין צו באַקומען כבוד און ניט אַלס אַ גרובאייזן צו פאַרדינען פרנסה. ער ציטירט הלל הנשיא וואָס זאָגט, אַז דער וואָס באַנוצט זיך מיט דער קרוין פון תורה, פאַרלירט זיין שכר פון דער קומענדיקער וועלט.

פאַר אַ סך יאָרן האָבן תלמידי חכמים, רבנים און לערנער ניט געטאָרט באַקומען באַצאָלט פאַר זייער לערנען. דער איינפיר צו צאָלן רבנים און מלמדים איז געקומען פיל שפּעטער, ווען די אומשטענדן האָבן געפאָדערט צו באַלוינען די תורה־פירער, דערמיט פאַר זיי מעגלעך מאַכן צו טון זייער אַרבעט בשלמות אָן זאָרג פון פרנסה.

ח. רבי יוסי אומר: כל המכבד את התורה, גופו מכובד על הבריות; וכל המחלל את התורה, גופו מחלל על הבריות.

רבי יוסי זאָגט: חער עס האַלט ערלעך די תורה חערט ער אויך בכבוד ביי מענטשן, און חער עס פאַרשחעכט די תורה, איז ער אויך מבוזה ביי מענטשן.

רבי יוסי זאָגט, אַז דער וואָס גיט אָפּ כבוד דער תורה וועט ער זיין געהערט ביי זיינע מיטמענטשן. דער תלמיד חכם וואָס פירט זיך אויף שיין און ווירדיק און באַהאַנדלט מענטשן מיט יושר, שאַפט דערמיט כבוד פאַר זיך און פאַר זיין תורה. ווען דער לערנער פאַרשוועכט די תורה מיט זיין שלעכטער אויפפירונג פאַרלירט ער זיין כבוד. מענטשן וועלן אים פאַראַכטן און צוזאַמען מיט אים קומט אויך די פאַרלוסט פון כבוד פאַר תורה און ער ברענגט בזיון פאַר זיך און אויך חלול השם.

דון יצחק אברבנאל שטרייכט אונטער דעם אויסדרוק: „גופו מכובד“, אַז דער תלמיד חכם דאַרף זיך האַלטן ריין און אַנציענד סיי מיט זיין קערפּער און אויך זיינע קליידער לכבוד דער תורה.

ט. רבי ישמעאל בנו אומר: החושך עצמו מן הדין, פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא, והגס לבו בהוראה, שוטה, רשע וגס רוח.

רבי ישמעאל זיין זון זאָגט: חער עס מיידט אויס משפּט, חאַרפט ער פון זיך אַראָפּ פיינדשאַפט, גזילה און פאַלש שחערן. און חער עס האַלט זיך גרויס מיט משפּטן איז ער אַ נאַר, אַ רשע און אַ בעל גאוה.

רבי ישמעאל ראָט זיינע חברים און תלמידים ווי זיך צו פירן אַלס ריכטער, ווען מען קומט צו זיי זיך לאָדן. ער זאָגט: דער שופט וואָס ציט זיך צוריק פון אַרויסגעבן אַ פסק דין נאָר ער לייגט פאָר צו די בעלי דין זיך אויסגלייכן צווישן זיך, מיידט אויס פיינטשאַפט צו אים פון דעם וואָס פאַרלירט דעם משפט. דער ריכטער איז אויך אין סכנה, אַלס בשר ודם, וועלכער קען מאַכן אַ טעות און פאַרמשפטן דעם גערעכטן, וואָס איז דאַן גזילה. אויך ווען די בעלי דין דאַרפן שווערן איז פאַראַן די מעגלעכקייט פון פאַלש שווערן. די אַלע אומ־אַנגענעמלעכקייטן קענען אויסגעמיטן ווערן ווען די בעלי דין גלייכן זיך אויס צווישן זיך. רבי ישמעאל האָט שאַרפע ווערטער קעגן אַ ריכטער וואָס פירט זיך מיט אַ שטאַרקער האַנט און איילט זיך אַרויס־צוגעבן אַ פסק דין. ער איז אַ נאַר, אַ רשע און אַ בעל גאוה.

י. הוא היה אומר: אל תהי דן יחידי, שאין דן יחידי אלא אחד, ואל תאמר קבלו דעתי, שהם רשאים ולא אתה.

ער פלעגט זאָגן: זאָלסט ניט פסקנען אַליין, ווייל גאָט איז דער איינציקער וואָס קען אַליין אַרויסברענגען אַ פסק דין. זאָלסט ניט זאָגן איר מוזט אָננעמען מיין באַשלוס, ווייל זיי מעגן זיך אויף דיר פאַרלאָזן, אָבער דו קענסט ניט אַרויף צווינגען דיין באַשלוס אויף די אַנדערע ריכטער.

רבי ישמעאל זאָגט, כאָטש עס איז דערלויבט פאַר אַ שופט וואָס איז אָנערקענט אַלס אַ פעאיקער צו משפטן אין געוויסע אָנגעלעגנ־הייטן, איז אָבער מאָראַליש ראַטזאַם צו האָבן מיט זיך נאָך ריכטער, ווייל דאַן איז מען זיכער ניט צו מאַכן קיין טעות. דער הויפּט־ריכטער זאָל ניט אַרויפצווינגען זיין מיינונג אויף די אַנדערע שופטים, ווייל זיי זיינען די מערהייט און האָבן אַ רעכט צו זייערע מיינונגען.

יא. רבי יונתן אומר: כל המקים את התורה מעוני, סופו לקימה מעושר, וכל המבטל את התורה מעושר, סופו לבטלה מעוני.

רבי יונתן זאָגט: ווער עס לערנט און האַלט אויף די תורה ווען ער איז אָרעם, וועט ער געהאָלפן ווערן און אויפהאַלטן זי פון רייכקייט, און דער וואָס איגנאָרירט די תורה פון רייכטום, וועט זיין ענדע זיין אַז ער וועט מבטל זיין תורה פון אָרעמקייט.

געווײנטלעך ווערן געגעבן צוויי אורזאַכן פאַר פאַרנאַכלעסיקן צו לערנען תורה און טון מעשים טובים: אָרעמקייט — אַן אָרעמאַן פאַרענטפערט זיך, אַז ער דאַרף זוכן פרנסה כדי זיך און זיין משפחה מפרנס זיין.

רייכקייט — ווען אַ מענטש איז רייך און האָט אַ סך געשעפטן, זאָגט ער, אַז ער האָט ניט קיין צייט זיך אַוועקזעצן לערנען, דאַוונען און מקיים זיין מצוות.

רבי יונתן זאָגט: דער יעניקער וואָס טראָץ זיין אָרעמקייט, געפינט צייט פאַר לערנען און אָפּהיטן מצוות, וועט באַלוינט ווערן, אַז די צייט וועט ברענגען ווען ער וועט קענען פירן דעם נאָבעלן לעבן אַלס אַ רייכער מענטש.

דער מענטש וואָס גיט אַלס תירוץ פאַר פאַרנאַכלעסיקן תורה און מצוות איבער זיין רייכטום, וועט באַשטראָפט ווערן דערמיט, אַז ער וועט ווייטער אַוועקשטיין פון דעם נאָבעלן וועג, אָבער זיין תירוץ וועט דאַן זיין, די אָרעמקייט.

יב. רבי מאיר אומר: הוי ממעט בעסק, ועסוק בתורה, והוי שפל רוח בפני כל האדם. ואם בטלת מן התורה, יש לך בטלים הרבה כנגדך, ואם עמלת בתורה, יש לו שכר הרבה ליתן לך.

רבי מאיר זאָגט: טו ווייניקער מסחר און גיב צייט פאַר תורה לערנען. זיי ביי זיך נידעריק פאַר אַנדערע מענטשן. און אויב דו האָסט פאַרנאַכלעסיקט צו לערנען צוליב אַנדערע אַקטיוויטעטן, וועסטו האָבן אַ סך אַזעלכע סיבות צו שטערן דיין לערנען. און אויב האָסט זיך געמיט צו לערנען, טראָץ אַלע שטערונגען, האָט דער אויבערשטער אַ סך שכר דיר צו געבן.

רבי מאיר, דער חשובסטער תלמיד פון רבי עקיבא, וועמענס מיינונגען אין הלכה זיינען פאַרשפרייט אין משנה און גמרא, זאָגט

דאָ: זאָל דײַן צײַט און ענערגיע זײַן ווײניקער פאַר מסחר און מער פאַר תורה לערנען. ער וואָרנט דאָס אפילו ווען מען דערגרייכט די העכסטע מדרגה אין לערנען זאָל מען זײַן געפאַלן ביי זיך ווען מען איז מיט אַנדערע מענטשן.

רבי מאיר זאָגט ווען אַ מענטש שטייט אַוועק פון לערנען אפילו איבער אַ וויכטיקער סיבה, איז פאַראַן אַ סכנה אַז ער וועט אויפהערן לערנען צוליב אַנדערע אורזאַכן, ווייל פאַר דעם יעניקן וואָס שטעלט אָפּ לערנען פאַר וועלכע עס איז סיבה, וועלן זיך תמיד געפינען תירוצים קעגן תורה לערנען. מעגלך אַז רבי מאיר האָט געטראַכט אַז ווען אַ מענטש איז מבטל תורה און גיט אַ תירוץ אַז זײַן לערנען שטערט אים צו זוכן פּרנסה, וועט ער באַשטראָפט ווערן דאָס גאַנץ אַנדערע וועגן וועלן אים שטערן צו פאַרדינען כדי זיך מפרנס צו זײַן. דער אָבער וואָס שטרענגט זיך אָן צו לערנען, טראָץ אַלע שוועריקייטן וועט באַלוינט ווערן אין אַ פולער מאָס.

יג. רבי אליעזר בן יעקב אומר: העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד, והעובר עברה אחת, קונה לו קטגור אחד. תשובה ומעשים טובים כתריס בפני הפורענות.

רבי אליעזר בן יעקב זאָגט: ווען איינער טוט אַ מצוה קויפט ער זיך איין אַדוואָקאַט און ווען ער באַגייט אַ זינד, באַקומט ער פאַר זיך אַן אָנקלאָגער. תשובה און גוטע מעשים זיינען ווי אַ שילד קעגן שטראָף.

די פּאָפּולאַרע אָנגענומענע אויסטייטשונג פון רבי אליעזר׳ס ווערטער זיינען דאָס, ווען די צייט פון געבן דין וחשבון קומט, דאַן קומען זיך צוזאַמען די פאַרשפּרעכער און די אָנקלעגער לויט דער צאָל פון די מצוות און עברות און ווען די וואָגשאָל וועגט איבער די מצוות איבעד רי עברות איז גוט פאַר דעם מענטש און פאַרקערט ווען די אָנקלעגער זיינען מערער דאַן ווערט ער געשטראָפט.

אייניקע מפרשים טייטשן אויס די ווערטער אונטערצושטרייכן דאָס עס איז ניטאָ קיין אויסטויש צווישן מצוות און עברות, נאָר יעדע מצווה איז באַלוינט באַזונדער און פאַר יעדע עברה באַזונדער

באַשטראָפט. רבי אליעזר ראָט די זינדער צו טון תשובה און גוטע מעשים, וואָס זיינען אַ מיטל קעגן שטראָף פאַר פאַרגאַנגענע זינד.

יד. רבי יוחנן הסנדלר אומר: כל כנסיה שהיא לשם שמים, סופה להתקים, ושאינה לשם שמים, אין סופה להתקים.

רבי יוחנן הסנדלר זאָגט: יעדער צוזאַמענקונפט וואָס איז פאַר אַ הייליקן אָדער וויכטיקן צוועק, וועט לאַנג אָנהאַלטן. און די גרופּע וואָס פאַרזאַמלט זיך פאַר פערזענלעכע צוועקן און ניט לשם שמים וועט קיין קיום ניט האָבן.

רבי יוחנן הסנדלר אַ באַרימטער תנא און געלערנטער, אַ תלמיד פון רבי עקיבא, לויט טראַדיציאָנעלע קוועלן האָט זיך מפרנס געווען אַלס אַ שוך־אַרבעטער, ווי אַ סך אַנדערע תנאים, וועלכע האָבן ניט באַקומען באַצאָלונג פאַר תורה לערנען, און האָבן זיך מפרנס געווען פון שווערע פיזישע אַרבעט.

רבי יוחנן זאָגט: ווען אַ גרופּע מענטשן קומען זיך צוזאַמען לשם שמים — צו לערנען, צו דיסקוטירן, צו העלפן אינדיווידואַלע מענטשן אָדער וויכטיקע אינסטיטוציעס פון תורה אָדער צדקה, דאַן וועט זייער אַרבעט און אויך דער צוזאַמענקומען אָנהאַלטן, ווייל דער צוועק איז אַ נאָבעלער און אַלע באַטייליקטע האָבן דעם זעלבן אידעאַל. ווען אָבער די אויפגאַבע פון זייער צוזאַמענקומען איז פאַר פערזענלעכע אַמביציעס — צו באַקומען כבוד, ווערן אַ באַאַמטער אָדער גאָר פאַר פינאַנציעלע נוצן דאַן וועט דער סוף זיין דאָס די עגאָאיסטישע מאָטיוון וועלן ברענגען צו צוזאַמענשטויסן און מחלוקת און דאַן וועט די אָרגאַניזאַציע צוזאַמענברעכן און אונטערגייען.

דער אויסדרוק „לשם שמים" איז, אַז אפילו ווען דער צוועק פון דער גרופּע איז אַ נאָבעלער, נאָר די אָנטיילנעמער האָבן פערזענלעכע כוונות פון כבוד באַקומען, דאַן איז דאָס ניט לשם שמים.

טו. רבי אלעזר בן שמוע אומר: יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, וכבוד חברך כמורא רבך, ומורא רבך כמורא שמים.

רבי אלעזר בן שמוע זאָגט: זאָל דער כבוד פון דיין תלמיד זיין ביי דיר אַזוי באַליבט ווי דיין אייגענער. און דיין חבר׳ס כבוד אַזוי הויך ווי דיין הערנ־פורכט פאַר דיין רבי׳ן און דיין יראת הכבוד פאר דיין רבי׳ן ווי די מורא פאַר גאָט.

רבי אלעזר בן שמוע טיילט איין די לערנער פון תורה אין דריי קאַטעגאָריעס: דער תלמיד וואָס איז קלענער — דער חבר וואָס איז גלייך און דער רבי וואָס איז העכער און ער ראָט אויפצופירן זיך מיט זיי אַביסל העכער ווי די לאָגיק דיקטירט, בכדי צו דערווייטערן פון זיך די שלעכטע מידה פון גאוה.

דער תלמיד זאָל באַהאַנדלט ווערן ווי דייך גלייכן און זיין כבוד זאָל אָפּגעהיט ווערן ווי דעם אייגענעם כבוד. דער חבר, וועלכער איז אין זעלבן שטאַנד, זאָל באַטראַכט ווערן ווי אַ רבי וואָס מען קען פון אים לערנען. און דער רבי זאָל געשטעלט ווערן אין אַ גאָר היכער מדרגה פאַר ועמען מען דאַרף מורא האָבן פונקט ווי פאַר גאָט, ווענענס תורה דער רבי לערנט.

דער ז׳ידיצ׳ובער רבי טייטשט — „מורא רבך כמורא שמים" מען זאָל מורא האָבן פאַר דעם רבי׳ן לויט דער מאָס וואָס דער רבי האָט יראת שמים.

טז. רבי יהודה אומר: הוי זהיר בתלמוד, ששגגת תלמוד עולה זדון.

רבי יהודה זאָגט: זיי פאָרזיכטיק אין לערנען, ווייל צו מאַכן אַ טעות אומגערן אַלס אַ גייסטיקער פירער איז פאַררעכנט ווי אַ זינד במזיד.

רבי יהודה׳ס וואָרענונג איז צו די גייסטיקע פירער — די תלמידי חכמים, אַז זיי זאָלן אויסערגעוויינטלעך פאָרזיכטיק זיין אין לערנען אָדער אין אַרויסגעבן זייער פסק דין, ווייל די זינד פון נאָכלעסיקייט וואָס פירט צו מאַכן אַ טעות קען ניט פאַרגעבן ווערן אפילו ווען עס איז געטון געוואָרן אומגערן, ווייל אין אַזעלכע פאַלן וועט דער טעות פאַררעכנט ווערן ווי אַ זינד במזיד. די זעלבע וואָרע־נונג דאַרף געמאַכט ווערן צו פּאָליטישע פירער, אין וועמענס הענט

דאָס לעבן און ווילזיין פון די מאַסן איז איבערגעגעבן. אַזאַ אומפּאַר־זיכטיקער אַקט איז פאַררעכנט ווי זיי וואָלטן באַוווסטזיניק געבראַכט אַן אומגליק אויף זייער לאַנד, ווייל די יעניקע אין וועמענס הענט עס ליגט דער גורל פון אַנדערע טאָר ניט מאַכן קיין טעות.

יז. רבי שמעון אומר: שלשה כתרים הן — כתר תורה, כתר כהונה, וכתר מלכות; וכתר שם טוב עולה על גביהן.

יז. רבי שמעון זאָגט: פאַראַן דריי קרוינען — די קרוין פון תורה, די קרוין פון אַ כהן און די קרוין פון אַ מלך. און די קרוין פון אַ גוטן נאָמען גייט איבער זיי אַלע.

פון די דריי קרוינען וואָס באַשיינען די קעפּ פון די אויסדער־ווילטע איז בלויז איין קרוין — פון תורה קען יעדער איר דער־גרייכן דורך שווערער מי, גרויס חשק און התמדה. דער קרוין פון כהונה קען באַקומען בלויז דער וואָס קומט פון משפחה פון כהנים. אויך די קרוין פון מלוכה באַלאַנגט צו מיטגלידער פון דער קעניג־לעכער פאַמיליע און אין זעלטענע פאַלן צו אויסערגעוויינטלעכע באַגאַבטע און העראָאישע יחידים, וועמען דאָס פאָלק קרוינט אַלס הערשער.

רבי שמעון אונטערשטרייכט, אַז דער קרוין פון אַ גוטן נאָמען, וואָס יעדער מענטש קען דערגרייכן דורך נאָבעלע אויפפירונג און מעשים טובים שטייגט איבער אפילו די מלוכה קרוין.

עס קען אויך פאַרשטאַנען ווערן, אַז די אַלע דריי קאַטעגאָריעס, דערמיט צו דערגרייכן אַ הויכע מדרגה און די פאַרערונג פון מענטשן, מוזן זיי אויך טראָגן אַ קרוין פון אַ גוטן נאָמען. עס איז ניט גענוג צו זיין אַ גרויסער למדן, אַ כהן גדול אָדער אַ קעניג כדי צו זיין באַליבט און געאַכטעט ביי מענטשן. דער תלמיד חכם, דער כהן און דער מלך דאַרפן זיך אויפפירן שיין און נאָבעל און מאַכן פאַר זיך אַ גוטן נאָמען, ערשט דעמאָלט קען יעדער פון זיי טראָגן זיין קרוין מיט כבוד.

יח. רבי נהוראי אומר: הוי גולה למקום תורה, ואל תאמר שהיא תבוא אחריך, שחבריך יקימוה בידך, ואל בינתך אל תשען.

רבי נהוראי זאָגט: זאָלסט פאַרטריבן װערן צו אַן אָרט פון תורה, און זאָלסט ניט זאָגן אַז די תורה װעט קומען צו דיר, אַז דײַנע חברים װעלן די תורה אויפהאַלטן פאַר דיר, און פאַרלאָז זיך ניט אויף דײַן אײגענעם פאַרשטאַנד.

רבי נהוראי׳ס װערטער פּאַסן זיך מײסטנס צו אַ יונגן מענטש, װעלכער װיל לערנען, איז בעסער פאַר אים צו פאַרלאָזן זײַן משפּחה און אַװעק אין אַ ישיבה, װוּ ער װעט אָן שטערונג שטודירן. ער זאָל ניט דענקען, אַז ער װעט דערגרײכן זײַן אַמביציע אין דער הײם און צװישן חברים, און ער זאָל זיך ניט פאַרלאָזן אויף זײַן אײגענעם פאַרשטאַנד און פעאיקײט, װײל צו דערגרײכן אַ הויכע מדרגה אין לערנען מוז אַ מענטש שװער אַרבעטן. דער טאָג־טעגלעכער איד אין אונדזער צײט זאָל זיך אָנשטרענגען צו מאַכן זײַן הײם אין אַ פּלאַץ פון תורה, קולטור און אידישע געזעלשאַפט, אפילו װען ער דאַרף פינאַנציעל לײדן. צום באַדויערן האָבן אַ צאָל אידן זיך באַזעצט אין פּלעצער אין װעלכע עס איז ניטאָ קײן אידיש לעבן כדי צו מאַכן אַ דאָלאַר און זײ זײַנען פאַרפרעמדט געװאָרן פון אידן און פון אידישקײט.

יט. רבי ינאי אומר: אין בידינו לא משלות הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים.

רבי ינאי זאָגט: מיר פאַרשטײען ניט פאַר װאָס די רשעים לעבן זיך רויִק און די צדיקים לײדן אָפט יסורים.

רבי ינאי׳ס װערטער, אַז מיר װײסן ניט און פאַרשטײען ניט גאָט׳ס װעגן זײַנען אין אַלע צײטן דעבאַטירט געװאָרן און קײן קלאָרן ענטפער ניט געגעבן. די גלויביקע מענטשן זײַנען צופרידן מיט דעם ענטפער, אַז אונדזער װעלט איז בלויז אַ פאָרצימער צו דער קומענ־דיקער װעלט. די רשעים נוצן אויס זײער ביסל פאַרגעניגן אויף דער

וועלט און פאַרלירן יענע וועלט. דאַקעגן די צדיקים — זאַמלען אַן זייער שכר לעתיד לבוא.

כ. רבי מתיא בן חרש אומר: הוי מקדים בשלום כל אדם, והוי זנב לאריות, ואל תהי ראש לשועלים.

רבי מתיא בן חרש זאָגט: פעדער זיך צו באַגריסן יעדן מענטש, און זיי אַן עק צו לייבן און ניט קיין קאָפּ צו פוקסן.

רבי מתיא לערנט אונדז דאָ אַ ווונדערבאַרע מידה ווי זיך אויפֿצופירן מיט מענטשן. ניט נאָר זאָל מען ענטפערן אויף אַ באַגריסונג, נאָר צו זיין דער ערשטער צו באַגריסן יעדן מענטש אָן אונטערשייד, סיי דער מענטש איז רייך אָדער אָרעם, באַרימט אָדער פון אַ נידעריקן שטאַנד.

ער ראָט צו זיין אַן עק צו לייבן איידער אַ קאָפּ צו פוקסן.

די נייגונג פון מענטשן איז אָנערקענט צו ווערן אַלס אַ פירער און עס ציט אים צו געזעלשאַפט פון קלענערע. זאָגט רבי מתיא, אַז עס איז וויכטיקער צו גיין צו מענטשן פון וועלכע מען קען לערנען ווען מען הערט זיך צו צו זייערע רייד איידער צוזאַמענקומען זיך מיט קלענערע פון זיך, טראָץ דעם וואָס מען האָט הנאה צו זיין דער פירער, אָבער מען קען קיין זאַך פון זיי ניט לערנען. פאַראַן אַ שפּריכוואָרט: דער עק פון אַ לייב איז אַלץ אַ לייב; דער קאָפּ פון אַ פוקס איז אַלץ אַ פוקס.

כא. רבי יעקב אומר: העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא. התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין.

רבי יעקב זאָגט: די וועלט איז גלייך ווי אַ פאָרהויז פאַר יענער וועלט. גרייט זיך צו אין פאָרהויז, כדי דו זאָלסט קענען אַרייַגיין אין פּאַלאַץ.

רבי יעקב ראָט אַז אַ מענטש זאָל זיך צוגרייטן מיט מצוות און מעשים טובים אויף דער וועלט וואָס איז אַ פאָרהויז צו דעם פּאַלאַץ,

עולם הבא. ער דענקט אַז די נאָבעלע מענטשן דאַרפן דערוואַרטן זייער שכר אין דער קומענדיקער וועלט לויט די מעשים טובים וואָס ער האָט געטון. לויט דעם באַגריף ווערט פאַרענטפערט די פראַגע פון אַ פריערדיקער משנה. פאַרוואָס די רשעים לעבן רואיק און צדיקים ליידן, ווייל דער לוין קומט שפעטער לעולם הבא.

כב. הוא היה אומר: יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה.

ער פלעגט זאָגן: עס איז בעסער איין שעה פון תשובה און גוטע מעשים אויף דער וועלט ווי דער גאַנצער לעבן פון יענער וועלט און עס איז בעסער איין שעה פון גייסטיקער הנאה אויף יענער וועלט ווי דער גאַנצער לעבן פון דער וועלט.

רבי יעקב אַנאַליזירט אַ טיפן פסיכאָלאָגישן געדאַנק וועגןביידע וועלטן. די אויפגאַבן אויף דער וועלט זיינען זיך צוגרייטן מיט נאָבעלע מעשים פאַר יענער וועלט. דאָ האָבן זיי די געלעגנהייט צו טון גוטעס און לעבן אַ שיין נאָבעל לעבן, דאָס קען ניט מער געטון ווערן נאָכדעם ווי דער מענטש גייט אַוועק פון דער וועלט. עס איז דערפאַר בעסער די קורצע צייט פון מענטשנס לעבן, ווו ער האָט די געלעגנהייט הנאה צו האָבן פון גוטעס בעסער ווי אויף יענער וועלט ווו עס איז מער די געלעגנהייט ניטאָ. אָבער ווען מען קומט שוין לעולם הבא דאן איז די הנאה און רואיקייט בעסער פון גאַנצן לעבן אויף דער וועלט.

רבי חיים וואָלאָזינער האָט דערקלערט די משנה אויף אַ פשוטן אופן: דער יעניקער וואָס דינט גאָט אַלס ליבע און ניט צוליב באַקומען שכר, האָט מער הנאה פון טון די מצוה ווי דער שכר וואָס ער וועט באַקומען. דער איינער וועלכער טראַכט וועגן דעם שכר, איז פאַר אים די הנאה פון לוין אויף יענער וועלט וויכטיקער ווי די תשובה ומעשים טובים.

כג. רבי שמעון בן אלעזר אומר: אל תרצה את חברך בשעת כעסו, ואל תנחמהו בשעה שמתו מוטל לפניו, ואל תשאל לו בשעת נדרו, ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו.

רבי שמעון בן אלעזר זאָגט: זאָלסט ניט פּראָבירן ברואיקן דיין חבר װען ער איז אין כעס. און זאָלסט אים ניט טרייסטן װען זיין מת ליגט פאַר אים, און זאָלסט ניט אויספרעגן אים װען ער גיט אַ נדר, און זאָלסט ניט זיין נייגעריק צו זען אים װען ער איז באַגאַנגען אַ זינד.

אין די װערטער פון רבי שמעון זיינען פאַראַן שיינע מידות און אַ סך חכמה.

1. װען אַ מענטש איז אויפגערעגט און אין כעס איז ער ניט מסוגל זיך צוצוהערן צו די װערטער װאָס אַן אַנדערער רעדט אים צו באַרואיקן, װייל אין זיין אויפגערעגטן צושטאַנד איז ער ניט גרייט צו נעמען עצות פון אַנדערע און ער װעט נאָך װערן מער אין כעס. עס איז ראַטזאַם צו װאַרטן ביז דער מענטש באַרואיקט זיך און איז פאַסיק צו הערן און פאַרשטיין.

2. אין דער צייט װען אַ מענטש באַקלאָגט אַ נאָענטן װאָס ליגט נאָך פאַר זיינע אויגן װעט ער אין דעם מאָמענט ניט אָננעמען קיין טרייסט. עס איז דערפאַר לויטן אידישן דין ניט דערלויבט צו טרייסטן אבלים ביז נאָך דער קבורה.

3. װען אַ מענטש טוט אַ נדר אין אַן אויפגערעגטן צושטאַנד זאָל מען אים ניט אויספרעגן װעגן די פּרטים פאַר זיין נדר בכדי אים צו געבן אַ געלעגנהייט צו פאַרלייכטערן די תנאים פון זיין נדר שפּעטער װעט ער װעט זיך באַרואיקן.

4. עס איז ראַטזאַם אַװעק צו שטיין פון אַ מענטש אין דער צייט װען ער איז באַגאַנגען אַ זינדיקע טאַט דערמיט אים ניט אויפ־רעגן און פאַרשעמען. בעסער איז צו װאַרטן און אויסגעפונען די איינצלהייטן און אויב מעגלעך אים העלפן גוט צו מאַכן זיין זינד.

כד. שמואל הקטן אומר: בנפול אויבך אל תשמח, ובכשלו אל יגל לבך, פן יראה ה׳ ורע בעיניו והשיב מעליו אפו.

שמואל הקטן פלעגט זאָגן: אַז דיין פיינט פאַלט זאָלסט דו זיך ניט פרייען, און אַז ער ווערט געשטרויכלט זאָל דיין האַרץ ניט ווערן לוסטיק, ווייל ווען גאָט וועט דאָס זען וועט אים ניט געפעלן און ער וועט פון אים אָפּקערן זיין צאָרן אויף דיר.

די וואָרענונג פון שמואל הקטן איז אַ פּסוק אין משלי. אַלס אַ תלמיד חכם מיט שיינע מידות און גוט האַרץ האָט ער גאַנץ אָפט נאָכגעזאָגט דעם געדאַנק פון משלי. ווי באַקאַנט איז דער יצר הרע ביי געוויינטלעכע מענטשן שטאַרק ווען עס קומט צו שנאה און קנאה און עס איז נאַטירלעך, אַז אַ מענטש זאָל זיך פילן גוט ווען ער זעט אַז זיין שונא וואָס האָט אים שלעכטס געטון ליידט און פאַלט נידע־ריק. נקמה איז איינע פון די פּאָפּולאַרסטע געפילן ביי מענטשן. שמואל הקטן ברענגט אַרויס דעם געדאַנק אַז גאָט גלייכט ניט אַז מענטשן פרייען זיך אויף אַ צווייטנס אומגליק אפילו ווען ער איז אַ שונא. און דער יעניקער וואָס פרייט זיך מיט אַ צווייטנס ליידן וועט באַשטראָפט ווערן, אַז די יסורים וועלן אַוועקגענומען ווערן פון אים און וועלן אַרויפגעוואָרפן ווערן אויף דעם וואָס זוכט נקמה אפילו אין זיין פיינט.

כה. אלישע בן אבויה אומר: הלומד ילד למה הוא דומה, לדיו כתובה על ניר חדש, והלומד זקן למה הוא דומה, לדיו כתובה על ניר מחוק.

אלישע בן אבויה זאָגט: דער וואָס לערנט יונגערהייט צו וואָס איז ער גלייך? צו טינט וואָס איז געשריבן אויף ניי פּאַפּיר. און ווער עס הויבט אָן לער־נען אויף דער עלטער צו וואָס איז ער גלייך? צו טינט וואָס איז געשריבן אויף פּאַפּיר וואָס איז אָפּגעמעקט.

אלישע בן אבויה איז געווען אַ קאָלעגע פון רבי עקיבא און רבי מאירס רבי. אַ גרויסער תלמיד חכם וואָס האָט זיך אַריינגעוואָרפן אין גריכישער פילאָזאָפיע און איז אַוועק פון אידישן גלויבן. ער איז דאַן באַזייטיקט געוואָרן פון זיינע קאָלעגן און באַקומען דעם נאָמען „אחר" — אַן אַנדערער. רבי מאיר, טראָץ דער האַנדלונג פון זיין רבין האָט אָנגעהאַלטן זיין פאַרבינדונג מיט אים: געלערנט פון אים תורה און צוריקגעוויזן זיינע אפיקורסישע אידעען.

אין דער דאָזיקער משנה דערקלערט ער: ווען אַ מענטש הויבט אָן לערנען ווען ער איז אַ יונג קינד, איז גלייך ווי שרייבן אויף ביי פריש פאַפיר ווען די שריפט איז קלאָר. דער קינדערשער מוח איז מסוגל אַריינצונעמען און פאַרשטיין די לערע און די געדאַנקען. ווען אַן אַלטער מענטש הויבט אָן לערנען ווען זיין מוח איז אָנגעפילט מיט אַלערליי געדאַנקען, דאַן איז פאַר אים שווער איבערצונעמען די געדאַנקען, פונקט ווי מען שרייבט אויף אַ גענוצטן אָפּגעמעקט בלאַט. דאַן מוז מען נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל איבערשרייבן בכדי צו פאַרדעקן דאָס פריער געשריבענע. עס איז דערפאַר ראַטזאַם אַז דאָס לערנען זאָל זיך אָנהויבן אין דער יוגנט ווען דער מוח איז פריש. דאָס לערנען האָט דאַן אַ רושם און עס פאַרבלייבט אויף דעם גאַנצן לעבן.

כו. רבי יוסי בר יהודה, איש כפר הבבלי אומר: הלומד מן הקטנים למה הוא דומה, לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו; והלומד מן הזקנים למה הוא דומה, לאוכל ענבים בשלות ושותה יין ישן.

רבי יוסי בר יהודה זאָגט: דער וואָס לערנט פון יונגע צו וואָס איז ער גלייך? צו דעם וואָס עסט אומצייטיקע ווינטרויבן און טרינקט וויין פון זיין קעלטער. אָבער דער וואָס לערנט תורה פון אַלטע איז געגליכן צו דעם וואָס עסט צייטיקע ווינטריבן און טרינקט אַלטן וויין.

רבי יוסי דערקלערט, אַז דער לערער פּונקט פאַרקערט פון תלמיד איז בעסער ווען ער איז עלטער. וואָס יונגער דער תלמיד איז, אַלץ בעסער איז פאַר דעם דערפאָלג פון לערנען, ווי עס איז

דערקלערט אין דער פריערדיקער משנה. צו לערנען אַ צווייטן — וואָס עלטער אַלץ בעסער.

רבי יוסי פאַרגלייכט דעם וואָס לערנט פון יונגע צו דעם וואָס עסט אומצייטיקע זויערע ווייַנטרויבן און טרינקט וויין וואָס איז נאָך ניט אויסגעשפּילט. ביידע זאַכן זיינען ניט באַטעמ׳ט און שווער צו פאַרדייען. ווען די לערער זיינען עלטערע און דערפאַרענע, איז פאַר דעם תלמיד פּונקט ווי ער עסט צייטיקע ווייַנטרויבן און טרינקט געשמאַקן אַלטן וויין, ווייל דער דערפאַרענער לערער איז אומשטאַנד צו דערקלערן די לימודים קלאָר.

כז. רבי מאיר אומר: אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו; יש קנקן חדש מלא ישן, וישן שאפילו חדש אין בו.

רבי מאיר זאָגט: זאָלסט ניט קוקן אויפן קרוג נאָר אויף דעם וואָס איז אינעווייניק, פאַראַן אַ נייער קרוג וואָס איז פול מיט אַלטן וויין און אַן אַלטער קרוג וואָס איז ליידיק אפילו פון נייעם וויין.

רבי מאיר דער באַרימטער געלערנטער שטימט ניט איין מיט רבי יוסי וואָס זאָגט אַז מען זאָל זיך לערנען פון לערער וואָס זיינען אַלט און דערפאַרן און ניט פון יונגע. רבי מאיר זאָגט, אַז דער אויסערלעכער אויסזען איז פּונקט ווי אַ קרוג וואָס קען זיין אַלט, און גאָר ניט האָבן אין זיך און אַ נייער קרוג וואָס איז אָנגעפילט מיט אַלטן וויין. פאַראַן יונגעלייט וועלכע האָבן געלערנט און זיינען אויך פעאיק צו לערנען אַנדערע און פאַראַן עלטערע וואָס זייער מוח איז ליידיק און קענען ניט לערנען אַנדערע. רבי מאיר אַליין האָט זיך אויפגעפירט אַזוי. ער האָט געזוכט אין זיין רבי׳ן קענטעניש און האָט איגנאָרירט זיין אויסזען און אפילו זיין וועג פון אמונה. ווי באַקאַנט האָט רבי מאיר געלערנט תורה אפילו פון „אחר״, אַ תלמיד חכם וואָס איז אַראָפּ פון אידישן וועג און געוואָרן אַן אפיקורס. טראָץ דעם איז רבי מאיר אים נאָכגעגאַנגען דערמיט זיך לערנען פון אים די דינים און הלכות מיט וועלכע „אחר״ איז געווען געניי באַקאַנט.

כח. רבי אלעזר הקפר אומר: הקנאה, והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם.

רבי אלעזר הקפר זאָגט: קנאה, ניט פאַרגינען אַ צווייטן, נאָכגעבן די גליסטונגען און כבוד זוכן, נעמען אַוועק דעם מענטשן פון דער וועלט.

רבי אלעזר וואָרנט אין קורצע ווערטער קעגן די דריי שווערע זינד:

1. קנאה — ניט פאַרגינען אַ צווייטן זיין גליק און שאַפן פאַר זיך אַ דראַנג צו איבערשטייגן דעם אַנדערן אין רייכטום און גליק. אַן אויסנאַם ווערט געמאַכט פאַר די וואָס ווילן איבערשטייגן אַנדערע אין תורה און אין חכמה. דאָס ווערט אָנגערופן „קנאת סופרים". ווען דאָס ווערט געטאָן אָן זייטיקע פּערזענלעכע כוונות, נאָר צוליב תורה און חכמה.

2. תאוה — נאָכגעבן דעם יצר הרע. אַ מענטש מיט אַ שוואַכע נאַטור לאָזט זיך אַריינשלעפּן אין זינדיקע מעשים און איז ניט בכוח צו באַקעמפן זיין יצר הרע.

3. כבוד זוכער — דער זינדיקער געדאַנק ניט צו טון קיין זאַך סיידן מ'באַקומט כבוד און לויב.

די אַלע דריי זינדיקע זאַכן — קנאה צווישן מענטש און מענטש, תאוה צווישן מענטש און גאָט און כבוד זוכן, קעגן מענטשן און גאָט פאַרקירצן דעם מענטשנס לעבן אויף דער וועלט און פאַרלירט אויך יענע וועלט.

כט. הוא היה אומר: הילודים למות, והמתים לחיות, והחיים לדון, לידע ולהודיע שהוא אל, הוא היוצר, הוא הבורא, הוא המבין, הוא הדיין, הוא העד, הוא בעל דין, הוא עתיד לדון; ברוך הוא שאין לפניו לא עולה, ולא שכחה, ולא משוא פנים, ולא מקח שוחד, שהכל שלו, ודע שהכל לפי החשבון. ואל יבטיחך יצרך שהשאול בית מנוס לך. שעל כרחך אתה נוצר, ועל כרחך אתה נולד ועל כרחך אתה חי, ועל כרחך אתה עתיד

ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא.

רבי אלעזר פלעגט זאָגן: די וואָס זיינען געבוירן וועלן שטאַרבן. די טויטע וועלן לעבעדיק ווערן. די לעבעדיקע וועלן געמשפּט ווערן. מען דאַרף וויסן און לאָזן וויסן אַז ער איז גאָט, דער פאָרמירער, דער באַשעפער, וואָס פאַרשטייט. ער איז דער ריכטער, דער עדות, דער בעל דין וואָס וועט משפּטן. געלויבט איז ער וואָס פאַר אים איז ניט פאַראַן קיין עולה, קיין פאַרגעסן, קיין אומרעכט, קיין כאַבאַר, ווייל אַלעס איז זיינס און אַלעס איז ריכטיק. זאָלסט זיך ניט איינ־רעדן אַז דער גרוב איז דער לעצטער זיכערער פּלאַץ, ווייל מיט געוואַלד דאַרפן אָפּגעבן דין וחשבון פאַר דעם קעניג פון קעניגן, דער הייליקער, געלויבט איז ער.

רבי אַלעזר פאַרענדיקט דעם פערטן פּרק מיט טיף רעליגיעזע געדאַנקען — אַלע מענטשן מוזן שטאַרבן, וועלן לעבעדיק ווערן און וועלן געמשפּט ווערן. ער שטרייכט אונטער די טיפע אמונה אַז עס איז פאַראַן אַ באַשעפער און אויפזעער און ריכטער. לויט יושר און אמת. ער ווייזט אָן אַז יעדער מענטש איז אויף דער וועלט בלויז אַ גאַסט. מען האָט אים ניט געפרעגט צו ער וויל קומען, ווי לאַנג ער זאָל שטיין, ווען ער זאָל אַוועקגיין. ער איז אָבער פאַראַנטוואָרט־לעך פאַר זיינע מעשים, ווייל די בחירה צו זיין גוט אָדער שלעכט איז אים געגעבן געוואָרן, און דאַרף דערפאַר אָפּגעבן דין וחשבון פון זיינע מעשים. זיכער איז דאָס גאָט, דער ריכטער איז הערלעך, נעמט ניט קיין שוחד און דער משפּט איז אַ גערעכטער. אמת׳דיק און מיט יושר.

רבי חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר: ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

פ ר ק ה׳

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר: ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי מעשי ידי להתפאר.

משנה א. בעשרה מאמרות נברא העולם. ומה תלמוד לומר, והלא במאמר אחד יכול להבראות, אלא להפרע מן הרשעים, שמאבדין את העולם, שנברא בעשרה מאמרות, ולתן שכר טוב לצדיקים, שמקימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות.

מיט צען רייד איז די וועלט באַשאַפן געוואָרן, וואָס קען מען דערפון לער־נען? ווייל די וועלט וואָלט דאָך געקענט באַשאַפן ווערן מיט איין מאמר, אָבער דאָס איז, בכדי צו באַשטראָפן די רשעים וועלכע מאַכן פאַרלירן אַזאַ וועלט וואָס איז באַשאַפן געוואָרן דורך צען רייד און צו געבן אַ גוטן לוין צו די צדיקים וואָס האַלטן אויף די וועלט וואָס איז באַשאַפן דורך צען מאמרות.

די טיפע געדאַנקען וואָס ווערן אַרויסגעבראַכט אין דעם פרק זיינען פאָלקסטימלעך און פאַרשפּרייט געוואָרן צווישן פאָלק מערסטנס אָן אַ נאָמען פון מחבר. עס איז דאָ נאָכגעפאָלגט אַ סיסטעם באַזירט אויף ציפערן — אָנהויבנדיק מיט צען, דערנאָך זיבן און פיר, ווייל די אַלע ציפערן האָבן אַ הויכע באַדייטונג פאַר די פאָלקסמאַסן.

די משנה הויבט אָן מיט צען וואָס איז טראַדיציאָנעל אָנגענומען אַלס אַ הייליקער מספר: די וועלט איז באַשאַפן געוואָרן דורך צען געטלעכע אויסדרוקע און באַפעלן. ווי עס ווערט פאַרצייכנט אין בראשית — ניין מאָל האָט גאָט באַפוילן די באַשאַפונג אָנהויבנדיק מיט „יהי אור" זאָל זיין ליכט, ביז די באַשאַפונג איז פאַרטיק גע־וואָרן. דער צענטער מאָמר איז דער אויסדרוק אין תהילים: דורך גאָט׳ס וואָרט איז די וועלט באַשאַפן געוואָרן.

די משנה פרעגט וואָס קען מען פון דעם לערנען און ענטפערט: מען לערנט פון דעם אַז גאָט האָט באַשאַפן די וועלט מיט צען רייד און ניט דורך איין מאמר, בכדי די רשעים זאָלן שווער באַשטראָפט ווערן, און די צדיקים זאָלן באַקומען אַ גוטן לוין.

ב. עשרה דורות מאדם ועד נח, להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין לפניו עד שהביא עליהם את מי המבול.

צען דורות זיינען געווען פון אדם ביז נח. צו לאָזן וויסן, ווי לאַנג דער באַשעפער האָט אויפגעהאַלטן זיין צאָרן. ווייל אַלע די דורות האָבן אים דערצערנט אָבער גאָט האָט געוואַרט ביז נח, ווען ער האָט אויף זיי געבראַכט די וואַסער פון מבול.

אין דער תורה ווערט דערציילט וועגן די זינדיקע מענטשן אין נח׳ס צייטן, אַז זיי זיינען באַגאַנגען שרעקלעכע פאַרברעכנס פון אוממאָראַלישקייט, מאָרד און רויב. אָבער עס איז זיכער אַז די מענטשן פון די אַלע צען דורות האָבן שווער געזינדיקט און פאַרדינט די שטראָף פון מבול. אָבער גאָט האָט באַוויזן צו זיין געדולדיק צוליב די געציילטע אָרנטלעכע און גוטע מענטשן אין יעדן דור ביז נח, ווען די וועלט האָט דערגרייכט די נידעריקסטע מדרגה, ווען אַלע זיינען געווען רשעים און דער איינציקער צדיק איז געווען נח, וועלכער האָט זיך און זיין משפחה און אויסגעקליבענע באַשעפענישן פון יעדן מין געראַטעוועט אין דער תיבה. דער געדולד פאַר צען דורות פון רשעים ביים באַשעפער איז בכדי מענטשן זאָלן זיך לערנען צו זיין געדולדיק און ניט אַריינפאַלן באַלד אין כעס ווען זיי פילן אַז אַן עולה איז באַגאַנגען געוואָרן קעגן זיי.

ג. עשרה דורות מנח ועד אברהם, להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שבא אברהם וקבל שכר כלם.

צען דורות זיינען געווען פון נח ביז אברהם, צו לאָזן וויסן וויפל געדולד דער באַשעפער באַזיצט, ווייל די אַלע דורות האָבן אים כסדר דערצערנט, ביז עס איז געקומען אברהם אבינו און ער האָט באַקומען דעם שכר פון אַלע דורות.

אין די צען דורות פון נח ביז אברהם פונקט ווי אין די פריערדיקע דורות, זיינען די מענטשן געווען פאַרדאָרבן און דאָך האָט גאָט

געדולדיק געוואַרט אויף דעם צדיק וואָס וועט ברענגען ליכט און אמת׳ן גלויבן אויף דער וועלט. און האָט ניט באַשטראָפט די רשעים פאַר זייערע שלעכטע מעשים ביז עס איז געקומען אברהם אבינו, וועלכער טראָץ דעם וואָס ער האָט געלעבט אין אַ דור פון רשעים און געצנדינער, האָט ער אויסגעקליבן דעם וועג פון אמונה אין דעם באַשעפער און אין די וועגן פון גוטסקייט און מעשים טובים. ער איז דערפאַר באַלוינט געוואָרן מיט דעם גאַנצן שכר וואָס האָט באַ־לאַנגט צו די צען דורות, ווען זיי וואָלטן זיך גוט אויפגעפירט.

ד. עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכלם, להודיע כמה חבתו של אברהם אבינו.

מיט צען פּרובן איז אברהם אבינו געפּרובט געוואָרן און איז אַלע בייגע־שטאַנען. דאָס איז אַ באַווייז ווי גרויס די ליבשאַפט פון גאָט צו אברהם אבינו איז געווען.

די צען נסיונות לויט רבנו עובדיה מברטנורה זיינען פאָלגנדיקע: א. נמרוד האָט אים אַריינגעוואָרפן אין קאַלכאויוון. ב. דער אָנזאָג „לך לך״ אַוועקגיין פון זיין לאַנד. ג. דער הונגער אין כנען. ד. שרה׳ס אַוועקנעמען צו פרעה. ה. מלחמה מיט די מלכים. ו. דער שרעקלע־כער חלום וואָס האָט געצייגט קנעכטשאַפט פאַר זיינע קינדער. ז. זיך מל זיין. ח. שרה׳ס אַוועקנעמען ביי אבימלך. ט. אַרויסטרייבן הגר און ישמעאל. י. די עקדה.

אַלע נסיונות זיינען דייטלעך אָנגעצייכנט אין חומש אויסער דעם ערשטן וואָס איז בלויז דאָ דערויף אַן אָנדייטונג: „איך האָב דיך אַרויסגענומען מאור כשדים״, וואָס עס ווערט אויסגעטייטשט איך האָב דיך געראַטעוועט פון פייער פון כשדים — דער קאַלכאויוון אין וועלכן נמרוד דער קעניג האָט אים אַריינגעוואָרפן פאַר אַנטקעגנ־שטעלן זיך די געצנדינסט.

די משנה פאַרענדיקט מיט די ווערטער: עס איז כדאי צו לאָזן וויסן וועגן די נסיונות דערמיט צו באַגרייפן ווי גרויס די ליבע פון גאָט צו אים, צו באַווייזן דער וועלט די גרויסקייט פון אברהם

אבינו. אַ טייל מפרשים טייטשן אויס, צו לאָזן וויסן די ליבע פון אברהם אבינו צו גאָט, וואָס ער האָט זיך ניט אָפּגעשטעלט פאַר די שווערע נסיונות אום אויסצופאָלגן די געבאָטן פון באַשעפער.

ה. עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים, עשר מכות הביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים ועשר על הים.

צען וואונדער זיינען געטון געוואָרן צו אונדזערע עלטערן אין מצרים און צען אויפן ים. צען מכות האָט דער הייליקער ברוך הוא געבראַכט אויף די מצריים אין מצרים און צען אויפן ים.

די נסים וואָס ווערן דאָ אָנגעדייטעט האָבן אַ שייכות מיט די צען מכות וואָס זיינען געקומען אויף די מצריים. דער נס איז געווען וואָס כאָטש די אידן האָבן געלעבט צוזאַמען מיט די מצריים, דאָך האָבן די מכות ניט גיהאַט קיין ווירקונג אויף אידן. פון דער ערשטער מכה „דם" — בלוט — דאָס די וואַסער איז געוואָרן בלוט ביז דער לעצטער מכות בכורות — דאָס קען פאַרשטאַנען ווערן פון דער מכה „חושך" — פינצטערניש. אַז בלויז פאַר די מצריים איז געווען פינצטער און אידן זיינען אַנגעגאַנגען מיט זייערע אַקטיוויטעטן, ווייל פאַר זיי איז געווין ליכטיק. אַזוי אַרום איז מיט יעדער מכה אויך געווען אַ נס דאָס די מצריים האָבן געליטן און אידן זיינען געווען פריי פון די מכות. די צען מכות צוזאַמען מיט די צען וואונדער ווערן דייטלעך דערציילט אין אַלע פרטים אין ספר שמות. די צען מכות אויפן ים ווערן דייטלעך אַרויסגעבראַכט אין דער שירה: „אז ישיר משה"...

עס איז כדאי דאָ צוצוגעבן: אויך אין אונדזער צייט, אין יאָר תשכ"ז איז געשען אַ גרויס נס צו די אידן אין דער מלחמה מיט די מצריים. זייענדיק קליין אין צאָל האָבן די אידן באַוויזן צו באַזיגן די גרויסע אַרמיי פון מצרים און דעראָבערט גאַנץ סיני ביז צום סועץ קאַנאַל.

ו. עשרה נסיונות נסו אבותינו את הקדוש ברוך הוא במדבר, שנאמר: וינסו אותי זה עשר פעמים, ולא שמעו בקולי.

צען מאָל האָבן אונדזערע עלטערן אין דער מדבר געפּרוּווט דעם אויבערשטן, הייליקן גאָט, געלויבט איז ער, ווי עס איז געזאָגט אין דער תורה: זיי האָבן מיך געפּרוּווט צען מאָל און זיך ניט צוגעהערט צו מיין שטימע.

די צען נסיונות וואָס אידן האָבן געפּרוּווט גאָט ווערט דייטלעך אַרויסגעבראַכט אין דער תורה. די הויפּט אָנפירער פון די אויפשטאַנדן זיינען וואַרשיינלעך געווען די אָנגעלאָפענע עלעמענטן, דער ערב רב, וואָס האָבן זיך אָנגעשלאָסן מיט אידן אין דער צייט פון יציאת מצרים. עס ווערט דערקלערט אַז גאָט האָט געוואָרנט משה׳ן ער זאָל ניט דערלויבן דעם ערב רב מיטגיין מיט זיי, אָבער משה האָט באַשלאָסן זיי אַריינגעמען אין דער אידישער מחנה און דורך זיי אַ סך געליטן פון אויפשטאַנדן פון פאָלק. די טענות און פאָדערונגען זיינען געווען מערסטנס וואָס עס האָט אויסגעפעלט וואַסער צום טרינקען, די באַשרענקונג פון גוטע שפייז, אָבער די שאַרפסטע זינדיקע געשעענישן זיינען געווען די רעוואָלוציע פון קורח מיט זיינע מענטשן קעגן משה׳ן, די זינד פון דעם וואָס די מרגלים האָבן געבראַכט אַ ניט צופרידנשטעלנדיקן באַריכט פון כנען און די ווירקונג וואָס דאָס האָט געמאַכט אויף אידן. די שווערסטע זינד איז געווען דער עגל הזהב, דער גאָלדענער קאַלב, וואָס אידן האָבן געמאַכט אין דער מדבר. די תורה באַקלאָגט זיך אויף זיי: זיי האָבן מיך געפּרוּווט צען מאָל און ניט צוגעהערט צו מיין שטימע.

ז. עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש. לא הפילה אשה מריח בשר הקודש, ולא הסריח בשר הקודש מעולם, ולא נראה זבוב בבית המטבחים, ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים, ולא כבו הגשמים אש של עצי המערכה, ולא נצחה הרוח את עמוד העשן, ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, עומדים צפופים

ומשתחוים רוחים, ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם, ולא אמר אדם צר לי המקום שאלין בירושלים.

צען נסים זיינען געטון געװאָרן צו אונדזערע עלטערן אין בית המקדש: אַ פרוי האָט ניט מפּיל געװען פון דעם ריח פון הייליקן פלייש, עס איז ניט קאַליע געװאָרן די הייליקע פלייש, מען האָט ניט געזען קיין פליג אין שעכט־הויז, עס האָט ניט געטראָפן דאָס דער כהן גדול זאָל אומריין װערן יום כפור, די רעגנס האָבן ניט פאַרלאָשן דאָס פייער פון די אויסגעלייגטע האָלץ אויפן מזבח, דער װינט האָט ניט צעבלאָזן דעם רויך פון די קרבנות, עס איז קיינמאָל ניט געפונען געװאָרן אַ פסול אין עומר און די צװיי ברויט און די אויסגעלייגטע חלות יעדן שבת, מען איז געשטאַנען ענג און זיך געבוקט גראָם, קיין שלאַנג אָדער עקדיש האָט קיינעם ניט מזיק געװען, און קיין מענטש האָט ניט געזאָגט דער פלאַץ אין ירושלים איז צו ענג צו נעכטיקן.

די צען נסים אין בית המקדש און אין ירושלים זיינען געװען כדי צו מאַכן באַקװעם און אַנגענעם פאַר די עולי רגל, װאָס זיינען געקומען אין באַשטימטע טעג קיין ירושלים. די ערשטע דריי האָבן אַ שייכות מיט די פלייש פון די קרבנות: קיין פרוי האָט ניט מפּיל געװען פון ריח פון דעם פלייש, עס איז װיכטיק װייל די פלייש איז געװען הייליק און דאָס פאָלק האָט ניט געטאָרט עסן. עס איז דער־פאַר נויטיק געװען דער נס אַז אַ שװאַנגערע פרוי זאָל ניט גלוסטן צום פלייש בכדי זי זאָל ניט מפּיל זיין. דאָס פלייש האָט אָנגעהאַלטן פריש, אפילו אין הייסע טעג אין דער צייט װאָס עס האָט געדאַרפט ליגן עטלעכע טעג. אויך אַ פליג האָט זיך ניט באַװיזן אין שלאַכט־הויז. דער כהן גדול האָט זיך געדאַרפט צוגרייטן אַ צייט פאַר יום כפור צו זיין ריין און הייליק פאַר דער עבודה. און עס האָט קיינמאָל ניט פאַסירט אַז ער זאָל אומריין װערן דורך זינדיקע מחשבות. דער רעגן און װינט האָט ניט פאַרלאָשן דאָס פייער און ניט אַװעקגעבלאָזן דעם רויך פון די קרבנות. כאָטש דער מזבח האָט ניט געהאַט קיין דאַך. אויך האָט קיינמאָל ניט פאַסירט, אַז מען האָט געפונען אַ פסול אין עומר פאַר פסח, די שתי הלחם אין שבועות און אין די 12 חלות װאָס מען האָט געדאַרפט אויסשטעלן יעדן שבת. אַלע די זאַכן, דער עומר, שתי הלחם און לחם הפנים האָבן געדאַרפט פאַרטיק װערן

פריער און ס'איז ניט געווען קיין געלעגנהייט צוצוגרייטן אַנדערע ווען מען געפונט אַ פסול. די צוויי לעצטע נסים האָבן אַ שייכות מיט דער ענגשאַפט אין ירושלים. די גרויסע מאַסן עולי רגל זיינען גע־שטאַנען אין ענגשאַפט אָבער ווען זיי האָבן זיך געבוקט איז דער פלאַץ גראָם געוואָרן אַזוי דאָס קיינער האָט ניט געהערט די ווידוי פון צווייטן. דער לעצטער נס איז וואָס קיין מענטש האָט ניט געזאָגט עס איז צו ענג פאַר מיר צו נעכטיקן אין ירושלים. עס איז כדאי צו באַמערקן דאָס דער נס איז געווען, כאָטש עס איז געווען ענג פון די מאַסן אָנגעקומענע אידן האָט אָבער קיינער זיך ניט באַקלאָגט דערויף ווייל די ליבע און גייסטיקע פאַרגעניגנס פון זיין אין ירושלים האָט געמאַכט פאַרגעסן אין ענגשאַפט.

ח. עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות, ואלו הן: פי הארץ, פי הבאר, פי האתון, הקשת, והמן, והמטה, והשמיר, הכתב והמכתב, והלוחות. ויש אומרים אף המזיקין, וקבורתו של משה רבנו, ואילו של אברהם אבינו, ויש אומרים, אף צבת בצבת עשויה.

צען זאַכן זיינען באַשאַפן געוואָרן פרייטאָג פאַר נאַכט, דאָס זיינען זיי: דאָס מויל פון דער ערד, דאָס מויל פון ברונען, דאָס מויל פון אייזל, דער רעגנבויגן, און דער מן, און דער שטעקן, און דאָס חערמיל. דאָס כתב, און ווי עס איז געשריבן אין די לוחות. און אַ טייל זאָגן, אויך די מזיקין, אויך משה רבינו'ס קבר, און דער באַראַן פאַר אברהם אבינו. אַנדערע זאָגן, אויך די צוואַנג מיט וועלכער אַן אַנדערע צוואַנג קען געמאַכט ווערן.

צען זאַכן זיינען באַשאַפן געוואָרן דעם ערשטן פרייטאָג ערב שבת צווישן טאָג און נאַכט, נאָכדעם ווען די וועלט באַשאַפונג איז פאַרענדיקט געוואָרן. די צען זאַכן און איניקע אַנדערע וואָס ווערן דאָ דערמאָנט זיינען מערסטנס אומנאַטירלעכע דערשיינונגען, וועלכע דער מענטשלעכער מוח קען ניט באַגרייפן. דער רמב"ם דערקלערט עס אויף זיין קלאָרן פילאָזאָפישן וועג: די איבערנאַטירלעכע פּאַסי־רונגען וואָס מיר רופן „נסים" קומען ניט פּלוצלינג און זיי ענדערן

ניט דעם סדר העולם, נאָר זיי זיינען צוגעגרייט געוואָרן צום סוף פון דער וועלט באַשאַפונג און זיינען באַשטימט געוואָרן ווען זיי זאָלן פאָרקומען.

אין דער דאָזיקער משנה ווערט דערקלערט דאָס צען אַזעלכע אומנאַטירלעכע דערשיינונגען זיינען געשאַפן געוואָרן פרייטאָג בין השמשות, ווייל זיי ווערן ניט דערמאָנט צווישן די עלעמענטן פון בריאת העולם:

1. דאָס מויל פון דער ערד וואָס האָט זיך געעפנט איינצושלינגען קורח׳ן און זיינע מיטהעלפער.

2. דאָס מויל פון ברונען פון מרים וואָס איז לויט דער טראַדיציע, נאָכגעגאַנגען די אידן אין דער מדבר.

3. דאָס מויל פון בלעם׳ס אייזל איז באַשטימט געוואָרן עס זאָל רעדן צו בלעם׳ן.

4. דער רעגנבויגן וואָס באַווייזט זיך נאָך אַ רעגן אַלס צייכן פון גאָט׳ס באַשלוס ניט צו ברענגען קיין מבול.

5. דער מן וואָס איז געפאַלן אין דער מדבר אַלס אַ שפייז פאַר אידן.

6. דער שטעקן מיט וועלכן משה און אהרן האָבן זיך באַנוצט פאַר די וווּנדער אין מצרים און ביים ים.

7. דאָס ווערמיל צו שפּאַלטן די שטיינער פאַר דעם בנין פון בית המקדש, ווייל מען האָט ניט געטאָרט נוצן אייזן.

8. דער כתב פון די לוחות וואָס אותיות האָבן זיך געהאַלטן על פי נס און ניט אַרויסגעפאַלן.

9. דער אינסטרומענט פאַר שרייבן דעם כתב פון די לוחות.

10. די לוחות פון שטיין אויף וועלכע די עשרת הדברות זיינען געווען אויסגעקריצט.

אַנדערע געלערנטע זאָגן, אַז אויך פאָלגנדיקע זאַכן זיינען דאַן באַשאַפן געוואָרן: די באַשעפענישן וואָס זיינען באַקאַנט אַלס שדים, רוחות, וועלכע האָבן ניט קיין קערפּערס נאָר בלויז גייסטער. אויך דער קבר פון משה רבנו וועלכער די תורה דייטעט אָן דאָס קיין מענטש האָט ניט געוווּסט דעם פּלאַץ, און אויך דער אַיל וואָס האָט זיך פּלוצלינג באַוויזן צו אברהם אבינו ווען דער מלאך האָט אים

אָפּגעשטעלט ווען ער איז געווען גרייט צו קוילן יצחק אויף דער עקדה.

פאַראַן אַנדערע וואָס דערקלערן, אַז די ערשטע צוואַנג איז גע־מאַכט געוואָרן ערב שבת דערמיט מעגלעך צו מאַכן צו האַלטן די מעטאַל אויפן פייער פאַר אַנדערע צוואַנגען.

ט. שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם. חכם אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין, ואינו נכנס לתוך דברי חברו, ואינו נבהל להשיב, שואל כענין, ומשיב כהלכה, ואומר על ראשון ראשון, ועל אחרון אחרון, ועל מה שלא שמע, אמר לא שמעתי, ומודה על האמת, וחלופיהן בגולם.

זיבן זאַכן איז ביי אַ גולם — אַ ניט דערבאַקענעם — און זיבן ביי אַ קלוגן. אַ קלוגער רעדט ניט פאַר דעם וואָס איז קלוגער און עלטער פון אים, ער גייט ניט אַריין אין מיטן יענעמס רייד, ער איילט זיך ניט צו ענטפערן, ער פרעגט וועגן דעם ענין וואָס מען פאַרהאַנדלט, ער ענטפערט ווי דער דין איז, ער ענטפערט אויף דער ערשטער פראַגע, דאַן די צווייטע און די לעצטע, און אויף דעם וואָס ער האָט ניט געהערט, זאָגט ער איך האָב ניט געהערט, און ער איז זיך מודה אויף דעם אמת. און דער גולם טוט פונקט פאַרקערט.

די פריערדיקע משנה׳ס פון דעם פרק פאַרהאַנדלען מיט אַ מספר צען, אָנהויבנדיק מיט דער באַשאַפונג פון דער וועלט און פאַרענדיקט מיט די צען זאַכן וואָס זיינען באַשאַפן געוואָרן ערב שבת. די משנה הויבט אָן אַרומרעדן ענינים וואָס האָבן אַ שייכות מיטן ציפער זיבן: זיבן כאַראַקטעריסטיקס פאַרמאָגט אַ גולם — אַן אומדערבאַקענע פערזאָן, און זיבן פאַרקערטע קוואַליטעטן זיינען פאַראַן ביי אַ קלוגן מענטש.

לויט דער דערקלערונג פון רמב״ם איז אַ גולם אַ פערזאָן וואָס קען האָבן סימנים פון מאָראַל און באַגרענעצטע פעאיקייטן וועלכע האָבן ניט דעם כוח צו פונקציאָנירן און די פערזאָן קען זיך ניט קאָנטראָלירן. דער אויסדרוק „גולם״ פאַסט זיך, ווייל דער דאָזיקער

מענטש איז פונקט ווי אַ ווערק אין דער האַנט פון אַ קינסטלער וואָס איז פאָרמירט אָבער ניט פאַרענדיקט אין געוויסע נויטיקע פרטים.

דער חכם אָבער איז גוט פאָרמירט און פולקאָם פאַרענדיקט און פאַרמאָגט די קוואַליטעט זיך צו קאָנטראָלירן. די משנה ברענגט דייטלעך אַרויס די זיבן הויכע כאַראַקטעריסטיקס זיינע: און די אומגעלימפּערטע האַנדלונגען פון גולם.

1. ווען אַ חכם איז אין אָנוועזנהייט פון אַ מענטש וואָס איז מער געלערנט און עלטער פון אים וועט ער שווייגן און אויסהערן די רייד פון געלערנטן און לערנען פון אים. דער גולם וועט אין אַזעלכע אומשטענדן אַרויסווייזן זיין חכמה און פאַרלירן די געלעגנהייט צו הערן און זיך לערנען.

2. ווען עמיצער, אַ געוויינטלעכער מענטש האַלט אין מיטן דערקלערן אַן ענין. דער חכם וועט וואַרטן ביז יעמאַנד וועט ענדיקן און דער גולם וועט איבערשלאָגן אין מיטן די רייד.

3. ווען אַ פראַגע ווערט געשטעלט וועט דער קלוגער טראַכטן און דערנאָך ענטפערן. דער גולם האָט ניט קיין געדולד און ענט־פערט באַלד וואָס עס קומט אים אין מויל.

4. דער קלוגער פרעגט און ענטפערט געלאַסן. דער נאַר פרעגט און ענטפערט אָן אַ סדר.

5. דער חכם ענטפערט לויט דעם סדר פון די פראַגן. דער גולם פאַרמישט די ענטפערס.

6. דער חכם שעמט זיך ניט צו זאָגן אַז ער איז ניט באַקאַנט מיט דעם ענין וואָס עס ווערט פאַרהאַנדלט. דער גולם וויל מאַכן דעם איינדרוק אַז ער ווייסט אַלעס.

7. דער חכם איז זיך מודה ווען ער איז איבערצייגט אַז ער האָט געמאַכט אַ טעות, אָבער ניט דער גולם.

י. שבעה מיני פורעניות באים לעולם, על שבעה גופי עברה: מקצתם מעשרים, ומקצתם אינם מעשרים, רעב של בצורת בא, מקצתם רעבים ומקצתם שבעים.

גמרו שלא לעשר, רעב של מהומה בא. ושלא לטול את החלה, רעב של כליה בא.

זיבן פאַרשיידינע שטראָפן קומען אויף דער וועלט איבער זיבן חיכטיקע זינד: ווען אַ טייל געבן מעשר און אַ טייל געבן ניט, קומט אַ הונגער אויף שפייז, אייניקע זיינען הונגעריק און אַ טייל זיינען זאַט. ווען אַלע האָבן באַשלאָסן ניט צו געבן קיין צדקה, קומט אַ הונגער דורך פאַרטומלטקייט און שפייז. ווען מען באַשליסט ניט צו נעמען קיין חלה, קומט אַ הונגער פון פאַרלענדונג.

דער אינהאַלט פון דער און פון דער קומענדיקער משנה איז צו באַווייזן אַז זינדיקע מענטשן באַקומען זייער שטראָף באַלד און לויט דער מאָס פון זייערע זינד — מידה כנגד מידה. עס איז אינ־טערעסאַנט אַז כמעט אַלע זינד זיינען קעגן מענטשן. אַלע זיבן שטראָפן פאַר זיבן ערנסטע עברות.

1. ווען בלויז אַ טייל פון דער באַפעלקערונג גיבן זייער חלק מעשר אָדער צדקה צו די אָרעמע און נויטבאַדערפטיקע און אַנדערע געבן ניט ווערט די וועלט באַשטראָפט מיט דער זעלבער מאָס, ווייל, ווען אַ צאָל פאַרמעגלעכע מענטשן געבן ניט זייער חלק, דאַן זיינען די רעזולטאַטן אַז בלויז אַ טייל פון די נויטבאַדערפטיקע ווערן גע־האָלפן און אַ סך אָרעמע מענטשן פאַרבלייבן הונגעריק און אין נויט. די שטראָף איז דאַן אויף דעם זעלבן וועג: עס קומט אַ הונגער אין לאַנד וואָס קען בלויז זעטיקן אַ טייל פון דער באַפעלקערונג און אַ צאָל מענטשן ליידן הונגער.

2. ווען מענטשן זיינען שוין אַזוי פאַרדאָרבן אַז אַלע האָבן באַשלאָסן ניט צו געבן קיין צדקה און ניט העלפן קיינעם פונקט ווי אין סדום דאַן איז די שטראָף זייער אַ שווערע — אויסער דעם הונגער קומט אויך אָן אַ צוטומלעניש און מלחמה ווען מען קען ניט באַקומען קיין מיטלען זיך צו העלפן.

3. ווען די באַפעלקערונג דערגרייכט די נידעריקע מדרגה אַז די אידעלע אידישע פרויען באַשליסן ניט צו טון זייער פליכט צו נעמען חלה וואָס איז איינע פון די דריי פונדאַמענטאַלע מצוות פון פרויען, דאַן קומט אַ שרעקלעכע שטראָף פון טויט און פאַרניכטונג.

יא. דבר בא לעולם על מיתות האמורות בתורה, שלא נמסרו לבית דין, ועל פירות שביעית. חרב באה לעולם, על ענוי הדין, ועל עוות הדין, ועל המורים בתורה שלא כהלכה. חיה רעה באה לעולם, על שבועת שוא ועל חלול השם. גלות באה לעולם על עבודת כוכבים, ועל גלוי עריות, ועל שפיכת דמים, ועל שמיטת הארץ.

אַן עפּידעמיע קומט אויף דער װעלט דערפאַר װאָס מען האָט ניט געבראַכט די פאַרברעכער װעלכע דאַרפן באַקומען טויט־שטראָף צום בית דין און פאַר ניט פריי לאָזן די פרוכט פון שמיטה. אַ שװערד פון מלחמה קומט אויף דער װעלט װאָס מען משפּט ניט, אָדער מען פאַרדרייט דעם דין און פאַר פּסקנען ניט װי מען דאַרף לויטן דין. בייזע חיות קומען אויף דער װעלט פאַר שװערן פאַלש און פאַרשװעכן גאָט׳ס נאָמען. גלות קומט אויף דער װעלט פאַר געצנדינע־ריי, פאַר אוממאָראַלישע אויפפירונג און אויף בלוט־פאַרגיסונג און אויך פאַר ניט אָנהאַלטן די פריילאָזן פון דער ערד אין שמיטה.

די משנה איז אַ פאָרזעצונג פון דער פריערדיקער, און דער־קלערט די אַנדערע פיר שטראָף:

4. אַן עפּידעמיע װאָס ברענגט שנעלן טויט קומט אויף דער װעלט אַלס אַ שטראָף פאַר די זינדער װאָס האָבן פאַרדינט טויט־שטראָף און זיינען ניט באַשטראָפט געװאָרן איבער דער נאַכלעסיקייט פון דער געזעלשאַפט װאָס האָט די זינדיקע ניט געבראַכט בעפאָר די ריכטער צום משפט. די זינד פון האַנדלען מיט פרוכט װעלכע באַלאַנגט צו די אָרעמע אין יאָר פון שמיטה. װאָס איז גורם הונגער פאַר די אָרעמע װערט אויך אַריינגענומען אין דער שטראָף פון דבר — עפּידעמיע.

5. אַ שװערד פון מלחמה קומט אויף דער װעלט, װען די ריכ־טער פאַרנאַכלעסיקן אָדער פאַרדרייען דעם געזעץ און פּסקנען ניט לויט דער הלכה. פון אַזעלכע זינד אַנטװיקלט זיך האַס און ברענגט צום בלוט־פאַרגיסונג.

6. ווילדע חיות פאַרפּלייצן דאָס לאַנד פאַר פאַלש שווערן און פאַר פאַרשוועכן גאָט׳ס נאָמען — ברענגענדיק אַ חילול השם מיט די פירערס פאַרדאָרבענע אויפפירונג.

7. די ערגסטע שטראָף — גלות — ווערן פאַרטריבן פון דעם לאַנד און אייגענע היים קומט פאַר די דריי שאַרפסטע זינד: געצנ־דינעריי, אוממאָראַלישער וועג און בלוט־פאַרגיסונג. צו די שווערע זינד ווערט אויך צוגעגעבן די זינד פון ניט געבן קיין רו דער ערד אין שמיטה יאָר. דאָס איז פאַררעכנט אַלס אַ פאַרברעכן צו גאָט, צו דער ערד און צו די נויטבאַדערפטיקע.

יב. בארבעה פרקים הדבר מתרבה: ברביעית ובשביעית, ובמוצאי שביעית, ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה. ברביעית מפני מעשר עני שבשלישית; בשביעית מפני מעשר עני שבששית; במוצאי שביעית מפני פירות שביעית; במוצאי החג שבכל שנה ושנה, מפני גזל מתנות עניים.

אין פיר צייטן ווערט די עפּידעמיע שטאַרק. דעם פערטן יאָר פון שמיטה, און דעם זיבעטן און דאָס יאָר פון נאָכן זיבעטן און נאָך סוכות פון יעדן יאָר. די שטראָף אין פערטן יאָר איז פאַר מעשר פון אָרעמען וואָס מען האָט ניט געגעבן דורך דריטן יאָר, אין זיבעטן פאַר פאַרנאַכלעסיקן מעשר עני אין זעקסטן יאָר. דאָס יאָר נאָכן זיבעטן וואָס איז שמיטה קומט די שטראָף פאַר ניט מפקיר זיין די פרוכט אין שמיטה יאָר. די עפּידעמיע ווערט פאַרשטאַרקט יעדן יאָר נאָך סוכות וואָס איז דער סעזאָן פון אַריינגעמען די תבואה פון די פעלדער ווען עס איז פאַראַן פליכטן צו געבן די אָרעמע זייער חלק אויף פאַרשיידענע וועגן לויט דער אָנבאָט אין דער תורה.

מיט דער דאָזיקער משנה הויבט זיך אַ ריי דערקלערונגען וואָס האָבן אַ שייכות מיט דעם ציפער פיר. אין דער זעלבער צייט איז די משנה אַ פאָרטזעצונג און אַ שלוס פון די פריערדיקע ווייל עס ווערט פאַרהאַנדלט שטראָף פאַר זינד קעגן אָרעמע און נויטבאַדערפ־טיקע וועלכע נויטיקן זיך אין הילף פון די אייגנטימער פון פעלדער,

גערטנער און אַנדערע ווערטפולע זאַכן. דאָ ווערט דערקלערט די באַדייטונג פון שטראָף אין פאַרשיידענע צייטן אויף פאָלגנדיקן אופן:

אין פיר צייטן ווערן מענטשן באַשטראָפט מיט אַ שטאַרקע עפּי־דעמיע וואָס פאַרניכטעט:

1. אין דעם פערטן יאָר פאַר די זינד וואָס מען איז באַגאַנגען אין דריטן יאָר, וואָס איז באַשטימט געוואָרן צו געבן „מעשר", אַ צענטל פון פאַרדינסט צו דעם „לוי", צום פרעמדן, פאַר דעם יתום און אלמנה. ווען דער רייכער האַלט צוריק זיין צדקה, זיינען די נויטבאַדערפטיקע הונגעריק און ליידן. די רייכע ווערן דערפאַר באַשטראָפט אין פערטן יאָר.

2. אין זיבעטן יאָר ווערן זיי באַשטראָפט פאַר דער זעלבער זינד וואָס זיי זיינען באַגאַנגען דעם זעקסטן יאָר, וואָס איז אויך באַשטימט פאַר „מעשר" צו די אָרעמע.

3. נאָך דעם סוף פון זיבעטן יאָר וואָס איז באַשטימט אַלס שמיטה, ווען מען טאָר ניט באַאַרבעטן די פעלדער און ניט האַנדלען מיט די פרוכט וואָס איז געוואַקסן אין דעם יאָר קומט אַן עפּידעמיע פאַר ניט אויספאָלגן די געזעצן פון שמיטה יאָר און איבערהויפּט פאַר האַנדלען מיט די פּירות וואָס וואַקסן אין זיבעטן יאָר, וועלכע דאַרפן ווערן דערקלערט אַלס הפקר און ניט פאַרקויפן.

4. דער יום טוב סוכות ווערט אויך אָנגערופן „חג האסיף", די פייערונג פון איינזאַמלען די תבואה פון די פעלדער און זי אַריינ־ברענגען אין די שפּייכלער.

די תורה האָט באַשטימט געזעצן צו געדענקען די אָרעמע און נויטבאַדערפטיקע ווען מען נעמט אַראָפּ די תבואה פון די פעלדער. די רעגולאַציעס זיינען באַקאַנט מיט די ווערטער אין דער תורה: „לקט, שכחה ופאה", און ווערן פאַרשטאַנען, אַז די זאַנגען וואָס פאַלן אַראָפּ פון זיך אַליין, אויך די וואָס מען האָט פאַרגעסן אַראָפּצונעמען און אויך די זאַנגען וואָס זיינען אין די עקן פון פעלד. די אַלע ווערן פאַררעכנט אַלס דאָס אייגנטום פון די אָרעמע און נויטבאַדערפטיקע און ווען מען נעמט דאָס אַוועק פון זיי איז פּונקט ווי מען האָט באַ־רויבט און בגזלט די אָרעמע לייט. און דערפאַר פאַרענדיקט זיך די משנה מיט דעם אויסדרוק: „מפּני גזל מתנות עניים". די שטראָף קומט פאַר אַוועקגזלנען דאָס וואָס עס קומט די אָרעמע. ווייל די

מערסטע שניט פון די פעלדער ווערט דורכגעפירט אַרום דעם סוכות סעזאָן און די זינד קעגן די אָרעמע ווערן באַגאַנגען דאַן, ווערן די זינדיקע באַשטראָפט באַלד נאָך יום טוב.

עס איז כדאי צו באַמערקן דאָס די שטראָף וואָס ווערט דאָ אָנגעצייכנט זיינען פאַר זינד „בין אדם לחברו״, צווישן מענטש און מענטש. וואָס איז פון גרויס וויכטיקייט אין דער תורה און טראַדיציע.

יג. ארבע מדות באדם: האומר שלי שלי ושלך שלך, זו מדה בינונית; ויש אומרים זו מדת סדום. שלי שלך, ושלך שלי — עם הארץ; שלי שלך, ושלך שלך — חסיד; שלך שלי ושלי שלי — רשע.

פאַראַן פיר כאַראַקטעריסטיקס ביי מענטשן: דער וואָס זאָגט. מיינס איז מיינס און דיינס איז דיינס. דאָס איז אַ מיטלמעסיקער מענטש; אַנדערע זאָגן אַז דאָס איז דער וועג פון די סדום־מענטשן. דער וואָס זאָגט: מיינס איז דיינס און דיינס איז מיינס, איז אַ פּראָסטער מענטש. דער וואָס זאָגט: מיינס איז דיינס, און דיינס איז דיינס, איז אַ נאָבעלער מענטש. און דער וואָס זאָגט: דיינס איז מיינס און מיינס איז מיינס, איז אַ פאַרדאָרבענער מענטש.

די אויסדרוקע אין דער משנה זיינען קורץ און קלאָר. דאָך איז כדאי אַרומרעדן די טיפע געדאַנקען אַביסל ברייטער:

פון די פיר מדות זיינען צוויי מיטלמעסיקע, איינע עקסטרעם נאָבעל און איינע עקסטרעם פאַרדאָרבן:

1. איינער זאָגט: וואָס איך פאַרמאָג באַלאַנגט צו מיר און דאָס וואָס דו האָסט איז דיינס. אויבערפלעכלעך זעט דאָס אויס ווי אַ נאַטירלעכע מענטשלעכע מידה. איך מיש זיך ניט אין דיינע אָנגע־לעגנהייטן און איך וויל ניט זאָלסט קומען צו מיר מיט דיינע פּראָב־לעמען. אַנדערע האַלטן אַז דער אויסדרוק „מיינס איז מיינס״ איז דער וועג פון די רשעים פון סדום. זיי האָבן אויך ניט פאַרלאַנגט קיין זאַך פון אַנדערע אָבער זיי זיינען געווען עקסטרעם עגאָאיסטיש און פאַרזאָגט דאָס מען זאָל ניט העלפן אָדער שטיצן נויטבאַדערפ־טיקע.

2. „מיינס איז דיינס און דיינס איז מיינס״, ווערט דערקלערט אַלס דער וועג פון אומוויסנדיקע. די וועלכע האָבן ניט געלערנט און ניט פאַרשטאַנען דעם נאָבעלען אידעאַל פון געבן אָן שום קאָנדיציעס אַז דער צווייטער וועט צוריקגעבן.

3. „מיינס איז דיינס און דיינס איז דיינס״, דער יעניקער וואָס האָט דערגרייכט אַ הויכע מדרגה פון ברייטהאַרציקייט צו הנאה האָבן צו געבן אַנדערע און זיך צוריקציען פון נעמען פון אַ צווייטן ווערט באַטיטלט מיט דעם וואָרט „חסיד״ אַ געטלעכער נאָבעלער מענטש וועלכער שטייט העכער פון די געוויינלעכע מענטשן.

4. „דיינס איז מיינס און מיינס איז מיינס״, דער וועמע.ס אַמ־ביציע איז צו נעמען אַלעס וואָס לאָזט זיך און גאָר ניט געבן אַנדערע איז דער נידעריקסטער טיפּ מענטש און ווערט אָנגערופן „רשע״ אַ פאַרדאָרבענער מענטש.

יד. ארבע מדות בדעות: נוח לכעוס ונוח לרצות, יצא שכרו בהפסדו; קשה לכעוס וקשה לרצות, יצא הפסדו בשכרו; קשה לכעוס ונוח לרצות — חסיד; נוח לכעוס וקשה לרצות — רשע.

פאַראַן פירערליי כאַראַקטערס אין גייסטיקן אויפפירונג: דער וואָס ווערט שנעל אין כעס און עס איז גרינג אים איבערצובעטן, פאַרלירט די גוטע זייט מיט דער שלעכטער פון שנעלן כעס. דער וואָס ווערט ניט אין כעס לייכט און עס איז אויך אים שווער איבערצובעטן, פאַרלירט דעם שאָדן פון שווער גוט ווערן דורך דעם וואָס איז אים שווער אַריינצוברענגען אין כעס. דער וועמען עס איז שווער צו מאַכן אין כעס און עס איז גרינג איבערצובעטן איז אַ חסיד. דער וואָס ווערט שנעל אין כעס און עס איז שווער אים איבערצובעטן איז אַ רשע.

אין דער פריערדיקער משנה האָט זיך געהאַנדלט וועגן כאַראַק־טעריסטיקס וואָס אַ מענטש קען אויסבעסערן ווען ער באַמיט זיך צו פאַרגינען אַ צווייטן און זיין ליבעראַל מיט מענטשן, דאָ רעדט זיך וועגן איינגעבוירענעם טעמפּעראַמענט וואָס עס איז שווער צו ענדערן, אָבער מיט גרויס מי איז מעגלעך פאַר אַ מענטש זיך צו קאָנטראָלירן.

1. דער וואָס ווערט לייכט אויפגערעגט, אפילו ווען ער בייט זיך באַלד איבער, איז אַ פאַרלירער ווייל עס איז אַ שלעכטע מדה צו ווערן אין כעס איבער קלייניקייטן.

2. דער וואָס איז געדולדיק וועלכן עס איז שווער צו מאַכן אין כעס, אפילו ווען עס איז אויך שווער אים איבערצובעטן פאַרמאָגט אַ גוטע מדה וואָס עס נעמט אים לאַנג אין כעס צו ווערן.

3. דער וואָס האָט די טבע צו זיין געלאַסן און ניט ווערן לייכט אין כעס און עס איז אויך לייכט אים איבערצובעטן ווען ער איז שוין געוואָרן אין כעס, איז באַטיטלט אַלס חסיד, נאָבעלער מענטש.

4. דער צווייטער עקסטרעם: ווערן שנעל אין כעס און צו דעם איז נאָך פאַראַן דער חסרון וואָס עס איז שווער איבערצובעטן איז אַ רשע, אַ פאַרדאָרבענער מענטש.

עס איז לייכט צו פאַרשטיין פון דער משנה אַז כעס איז אַ נידעריקע מידה און אַז רואיקייט, ליבע און פרייד איז אַ הויכע מדרגה, וועלכע אַ מענטש זאָל זיך באַמיען צו דערגרייכן.

עס איז אָבער מערקווירדיק דאָס די משנה באַנוצט זיך מיט די אויסדרוקן „לייכט״ און „שווער״. ווייל עס איז פאַראַן אַ צייט און אומשטענדן ווען אפילו דער בעסטער מענטש קען זיך ניט צוריק האַלטן און דאַרף זיך אויפרעגן כדי אָנצוּווייזן אויף אומווירדיקע מעשים, אַזעלכע שאַרפע אויסדרוקן געפונען זיך אין תנ״ך. מייסטנס אין די ווערטער און שטראָף־רייד פון די נביאים ווען זיי האָבן זיך שאַרף אויסגעדרוקט ווען זיי האָבן געזען די שלעכטע אויפפירונג פון די פירער און אויך פון פאָלק.

עס איז דערפאַר פאַרשטענדלעך וואָס די משנה זאָגט ניט אַז מען זאָל קיינמאָל ניט ווערן אין כעס, נאָר זיך היטן פון דער שלעכ־טער מידה פון כעס אין טאָג־טעגלעכן לעבן.

טו. ארבע מדות בתלמידים: מהיר לשמוע ומהיר לאבד, יצא שכרו בהפסדו; קשה לשמוע וקשה לאבד, יצא הפסדו בשכרו; מהיר לשמוע וקשה לאבד — זה חלק טוב; קשה לשמוע ומהיר לאבד זה חלק רע.

פאַראַן פיר אייגנשאַפטן ביי לערנער: װער עס פאַרשטייט שנעל און פאַר־געסט שנעל, איז אַ פאַרלירער מיט דעם ער פאַרגעסט באַלד װאָס ער האָט געלערנט. דער װאָס איז אים שװער צו פאַרנעמען און אויך שװער צו פאַר־געסן עס, איז אַ געװינער כאָטש עס נעמט אים לאַנג זיך אויסלערנען. דער װאָס האָט ביידע מעלות: לייכט צו פאַרשטיין און שװער צו פאַרגעסן פאַרמאָגט אַ גוטע אייגנשאַפט. פאַרקערט, דער צװייטער עקסטרעם. װען עס איז אים שװער צו לערנען און לייכט צו פאַרגעסן באַזיצט אַ שלעכטע זאַך.

פיר טיפּן פון פעאיקייטן װערן דאָ אָנגעדייטעט פאַר תלמידים:

1. דער װאָס פאַרשטייט לייכט און כאַפּט אויף דעם געדאַנק און לערנט זיך שנעל אויס איז דאָך אַ פעאיקער תלמיד אָבער װען ער האָט אַ חסרון דאָס לערנען האַלט זיך ניט לאַנג ביי אים און פאַרגעסט עס שנעל איז אַ פאַרלירער און זיין גאַנצע מי און פעאי־קייטן גייען פאַרלוירן.

2. װער עס אַרבעט שװער זיך אויסצולערנען אָבער װען ער האָט זיך אויסגעלערנט בלייבט עס ביי אים, איז אַ פאַרדינער, װייל זיין שװערע מי האָט געבראַכט גוטע רעזולטאַטן.

3. דער װאָס פאַרמאָגט ביידע אייגנשאַפטן: נעמט איבער שנעל און פאַרלירט ניט װאָס ער האָט געלערנט איז אַ גליקלעכער װאָס ער איז באַשאָנקען מיט אַ שיינער מתנה.

4. דער יעניקער װעמען עס איז שװער זיך אויסלערנען און האָט נאָך דעם חסרון װאָס ער פאַרגעסט באַלד װאָס איז אים מיט גרויס שװעריקייטן אָנגעקומען איז אומפעאיק און אומגליקלעך.

די אויסדרוקן חסיד און רשע װערן דאָ ניט באַנוצט, װייל די פע־איקייטן זיינען איינגעבוירן און קענען ניט װערן געענדערט דורך דעם רצון פון מענטשן.

טז. ארבע מדות בנותני צדקה: הרוצה שיתן, ולא יתנו אחרים, עינו רעה בשל אחרים; יתנו אחרים והוא לא יתן עינו רעה בשלו; יתן ויתנו אחרים — חסיד; לא יתן, ולא יתנו אחרים — רשע.

פאַראַן פיר קאַטעגאָריעס פון מענטשן אין דעם ענין פון געבן צדקה:

דער וואָס גיט אַליין און וויל ניט אַז אויך אַנדערע זאָלן געבן, האָט אַ שלעכט אויג וואָס פאַרגינט ניט אַנדערע. דער וואָס מאַכט אַנדערע צו געבן אָבער ער אַליין גיט ניט, פאַרגינט זיך ניט די הנאה און מצוה פון געבן צדקה. ווער עס גיט אַליין און מאַכט אויך אַנדערע זאָלן געבן, איז אַ נאָבעלער מענטש. דער וואָס וויל אַליין ניט געבן און רעדט אָפּ אויך אַנדערע זיי זאָלן ניט געבן באַלאַנגט צו דעם פאַרדאָרבענעם טיפּ פון אַ רשע.

די פיר קאַטעגאָריעס אין ענין פון צדקה געבן אין דער משנה זעען אויס איבערפלעכלעך גאַנץ פשוט און קלאָר. דאָך זיינען פאַראַן אַ סך דערקלערונגען. די פאָלגנדיקע אויסטייטשונגען זיינען בלויז אַ קליינער טייל פון זיי:

1. דער וואָס וויל אַלייןביישטייערן און וויל ניט אַז אויך אַנדערע זאָלן זיך באַטייליקן איז אַ באַווייז אַז ער גיט דערפאַר וואָס ער פילט אַ הנאה אין געבן, אָדער ער גלויבט אַז ער וועט באַקומען שכר און וועט רייך ווערן אָדער בכדי צו באַקומען כבוד און אַ גוטן נאָמען. די אַלע גוטע זאַכן פאַרגינט ער ניט אַנדערע.

2. ווען ער מאַכט אַנדערע צו געבן אָבער ער אַליין גיט ניט, באַגייט ער אַ זינד קעגן זיך און פאַרגינט זיך ניט דעם פאַרגעניגן פון געבן צדקה און פאַרלירט זיין גוטן נאָמען.

3. דער וואָס גיט אַליין און מאַכט אויך אַנדערע זאָלן זיך באַטייליקן אין צדקה איז אַ נאָבעלער מענטש. ווען ער גיט פריער אַליין זיין חלק און וואַרט ניט אַז אַנדערע זאָלן געבן פריער, כדי צו באַאיינפלוסן דאָס אַנדערע זאָלן געבן דאַן איז ער באַטיטלט אַלס חסיד.

4. דער וואָס גיט אַליין ניט און רעדט אָפּ אַנדערע פון געבן איז אַ פאַרדאָרבענער מענטש און איז אַ רשע.

דער רמב״ם און אַנדערע גדולים באַהאַנדלען דעם ענין פון צדקה געבן ברייט און טיף. פאָלגנדיקער איז אַן אינטערעסאַנטער געדאַנק וועגן דריי קאַטעגאָריעס פון צדקה געבן:

1. דער וואָס גיט צדקה שטילערהייט און זוכט ניט דערפאַר קיין כבוד אָדער אָנערקענונג ווערט באַצייכנט אַלס אַ געבער פון

גאָלדענער צדקה און דרוקט אויס אין דעם וואָרט „זהב" „זה הנותן בסתר" דער וואָס גיט שטילערהייט.

2. כסף — איז אַ צדקה פון אַ נידעריקער קאַטעגאָריע. דאָס וואָרט כסף מיינט „כשרואה סכנה פותח" ווען ער זעט אַז עס קומט אויף אים אַ סכנה און ער דאַרף אָנקומען צו געטלעכער הילף דאַן עפנט ער אויף זיין קעשענע פאַר צדקה.

3. נחשת — וואָס ווערט אויסגעשטייטשט „נאום חולה שמצוה תנו" די צוואה פון אַ שווער קראַנקן וואָס האַלט ביי ענדע פון לעבן. דער וואָס האָט ניט געגעבן קיין צדקה ווען ער איז געווען געזונט און פאַרמעגלעך. נאָר ווען ער האַלט ביים אַוועקגיין פון דער וועלט זאָגט ער אָן אין זיין צוואה מען זאָל געבן אַ ביסל צדקה. דער סאָרט געבן איז דער נידעריקסטער און ווערט פאַרצייכנט אַלס קופּערנע צדקה.

עס איז מערקווירדיק וואָס די משנה פון צדקה געבן געפונט זיך צווישן צוויי משנות וואָס באַהאַנדלען די תלמידים און תורה לערנער, ווייל די מצוה פון געבן צדקה איז גרויס ווי לערנען תורה, איבערהויפּט ווען די צדקה ווערט געגעבן פאַר לערנען ווי ישיבות און אַנדערע לערן אינסטיטוציעס. אין דעם פאַל ווערט די צדקה געבן פאַררעכנט ווי ער וואָלט אַליין עוסק געווען אין תורה לערנען. לויט די שותפות פון די „יששכר" די לערנער, און „זבולון" די אַר־בעטער און פאַרדינער.

יז. ארבע מדות בהולכי בית המדרש: הולך ואינו עושה, שכר הליכה בידו; עושה ואינו הולך, שכר מעשה בידו; הולך ועושה — חסיד; לא הולך ולא עושה — רשע.

פאַראַן פיר קאַטעגאָריעס אין דעם גיין לערנען אין בית המדרש: חער עס גייט אין בית המדרש און לערנט ניט, חערט באַלוינט פאַרן גייען לערנען. דער חאָס לערנט אַליין און גייט ניט אין בית המדרש, איז באַלוינט פאַרן לער־נען. חער עס גייט אין בית המדרש און לערנט, איז אַ נאָבעלער מענטש. דער חאָס גייט ניט אין בית המדרש און לערנט אויך ניט אַליין איז אַ רשע.

די פיר מידות אין דעם ענין פון גיין אין בית המדרש, קען אויסגעטייטשט ווערן:

1. דער וואָס גייט לערנען, אָבער ער פירט זיך ניט אויף לויט דעם וועג פון תורה, האָט בלויז דעם לויך פון גיין לערנען.

2. דער וואָס טוט מעשים טובים לויט זיין פאַרשטאַנד און נאָ־בעלען כאַראַקטער און ער גייט ניט לערנען, איז ווערט געלויבט צו ווערן פאַר זיין נאָבעלער אויפפירונג.

3. ווער עס באַמיט זיך צו גיין לערנען תורה און פירט זיך אויף לויט די לערע פון דער תורה איז אַ נאָבעלער מענטש און אַ חסיד.

4. דער וואָס לערנט ניט און טוט ניט קיין ווערטפולע מעשים איז אַ רשע.

די אורזאַכע פאַרוואָס די אַלע טיפּן דרייען זיך אַרום דעם גע־דאַנק פון „גיין תורה לערנען" איז צו שטיצן דעם געדאַנק אין אַן אַנדער פּלאַץ וואָס דערקלערט אַז לערנען איז וויכטיקער ווי טון, ווייל תורה לערנען ווייזט אָן דעם וועג פון אַ נאָבעלען לעבן.

יח. ארבע מדות ביושבים לפני חכמים: ספוג, ומשפך, משמרת ונפה. ספוג — שהוא סופג את הכל; ומשפך שמכניס בזו ומוציא בזו; משמרת — שמוציאה את היין וקולטת את השמרים; ונפה — שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת.

פיר קלאַסן זיינען פאַראַן ביי די וואָס זיצן ביים לערנען פאַר חכמים: אַ שוואָם, אַ ליקע, אַ זייער און אַ זיפּ. אַ שוואָם וואָס נעמט אין זיך אַריין אַלעס. אַ ליקע וואָס נעמט אַריין אויבן און גיסט אַלעס אַרויס. אַ זייער פון וועלכע דער וויין גייט אַרויס און די הייוון פאַרבלייבן און אַ זיפּ וואָס לאָזט אַרויס די פסולת און לאָזט איבער די פיינע מעל.

די משנה איז אַ המשך פון משנה ט"ו ווו עס האַנדלט זיך וועגן פיר טיפּן תלמידים: זייערע פעאיקייטן צו פאַרשטיין און געדענקען דאָס לערנען — אַן אייגנשאַפט וואָס איז איינגעבוירן. דאָ האַנדלט זיך וועגן אַזעלכע אייגנשאַפטן וועלכע מיט אַרבעט און מי קענען אויסגעבעסערט ווערן. מען פאַרגלייכט די תלמידים צו פיר פאַרשיי־

דענע כלים וואָס ווערן באַנוצט אָפּצוטיילן דעם בעסערן עלעמענט פון דעם אומנוצלעכן:

1. אַ שוואָם וואָס נעמט אַריין אין זיך אַלעס. דאָס איז אַ תלמיד וואָס איז ניט איבערקלייבעריש און לערנט אַלעס אָן אונ־טערשייד פון גוט און שלעכט.

2. אַ ליקע וואָס נעמט אַלעס אַריין און אין דערזעלבער צייט גיסט אַלעס אַרויס, אַזוי איז דער לערנער וואָס לערנט אַלעס און פאַרגעסט באַלד וואָס ער האָט געלערנט.

3. אַ זייער — לאָזט אַרויס דעם ווײַן און פאַרהאַלט בלויז די הייוון. אַ תלמיד וואָס פאַרגעסט די תורה וואָס איז נוצלעך און פאַרבלייבט בלויז מיט די אומוויכטיקע זאַכן.

4. אַ זיפּ — וואָס פאַרהאַלט די פיינע מעל — אַזוי איז דער פעאיקער תלמיד וואָס קלייבט די שיינע נוצלעכע זאַכן און פאַרלאָזט די ביליקע אומנוצלעכע לערע.

יט. כל אהבה שהיא תלויה בדבר, בטל דבר בטלה אהבה; ושאינה תלויה בדבר, אינה בטלה לעולם. איזו היא אהבה שהיא תלויה בדבר, זו אהבת אמנון ותמר; ושאינה תלויה בדבר, זו אהבת דוד ויהונתן.

יעדע ליבשאַפט װאָס הענגט אָפּ אין אַ זאַך, אַז די זאַך װערט בטל, לאָזט זיך אויס די ליבע. אָבער די ליבע װאָס הענגט ניט אָפּ פון קיין זאַך, װעט די ליבע קיינמאָל ניט אויפהערן. װעלכע איז די ליבע װאָס הענגט אָפּ פון עפּעס? דאָס איז די ליבע צװישן אמנון און תמר. און װעלכע איז אַ ליבע װאָס הענגט ניט אָפּ פון אַ זאַך? דאָס איז די ליבע צװישן דוד און יהונתן.

די משנה לערנט אונדז, אַז ליבע צו מענטשן דאַרף זיין אָן באַ־דינגונגען, נאָר דאַן וועט די ליבע אָנהאַלטן. ווען די ליבע איז פאַר־בונדן מיט פערזענלעכע הנאה ווי צום ביישפּיל, געשלעכטלעכע ליבע צו אַ שיינער פרוי אָדער צו אַ רייכן פריינט, וועלכער שטיצט אים מיט געלט, דאַן ווען עס פּאַסירט אַז די פרוי פאַרלירט איר שיינקייט און דער רייכער ווערט אָרעם, ווערט די ליבע אָפּגעשטעלט

און אַמאָל פאַרוואַנדלט זיך די ליבע אין האַס. פונקט ווי עס האָט פּאַסירט מיט דער הייסער ליבע פון אמנון, דוד המלך׳ס זון צו זיין שיינע שטיף־שוועסטער תמר. ווען תמר האָט זיך געוועהרט קעגן דער לוסטיגער ליבע האָט זיך די ליבע פון אמנון פאַרוואַנדלט אין אַ שרעקלעכן האַס צו תמר׳ן. ווען די ליבע איז באַזירט אויף אמתע האַרציקע געפילן אָן קיין פערזענלעכע צילן דאַן פאַרבלייבט עס אַן אייביקע ליבע. אַזאַ ליבע איז געווען צווישן דוד און יהונתן. טראָץ דעם וואָס יהונתן האָט געוווסט אַז דוד וועט אַוועקנעמען פון אים די קעניגלעכע קרוין צו וועלכער ער איז באַרעכטיקט אַלס זון פון שאול המלך, דאָך האָבן זיי זיך ליב געהאַט אהבת נפש.

כ. כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים. איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים, זו מחלוקת הלל ושמאי; ושאינה לשם שמים, זו מחלוקת קרח וכל עדתו.

יעדע מחלוקת וואָס איז פאַר אַ הייליקן צוועק וועט עס לאַנג אָנהאַלטן. אָבער דער וויכוח וואָס איז ניט פאַר אַ נאָבעלער זאַך וועט ניט לאַנג דויערן. וועלכע איז אַ מחלוקת לשם שמים? דער וויכוח צווישן הלל און שמאי. און וועלכער קריג איז ניט פאַר גאָט׳ס וועגן? די מחלוקת פון קרח און זיינע אָנ־הענגער.

יעדער וויכוח און מיינונגס־פאַרשיידנהייט וואָס האָט די אויפ־גאַבע צו פאַרשטייך און אויסבעסערן תורה און וויסנשאַפט לערע, און דערמיט העלפן אָנצוהאַלטן טראַדיציע און נאָבעלער צוזאַמענ־לעבן פון מענטשן איז אַ מחלוקת לשם שמים. אַזאַ מחלוקת איז גע־ווען צווישן הלל און שמאי. יעדער פון זיי האָט אויסגעדרוקט זיין ערלעכע מיינונג. טראָץ דעם וואָס די מיינונגען זיינען געווען פאַרשיידן, אָבער ווייל זיי זיינען געווען לשם שמים, האָבן זיי אַליין און שפּעטער זייערע תלמידים פון בית הלל און בית שמאי אָנגע־האַלטן אַ לאַנגע צייט און האָבן באַרייכערט די לערע פון תורה און טראַדיציע.

די קריגעריי וואָס קומט פון פערזענלעכע מאָטיוון וועט לאַנג ניט דויערן. אין אַ קורצע צייט וועט אויפפלאַקערן די קנאה און שנאה צווישן זיי, ווייל זיי וועלן זיך ניט קענען איינטיילן מיט זייערע פערזענלעכע אַמביציעס. און וועלן אויך באַשטראָפט ווערן פאַר זייערע זינדיקע כוונות און זייער אונטערנעמונג וועט זיך ענדיקן קאַטאַסטראָפאַליש, ווי עס האָט פּאַסירט מיט קרח און זיינע אָנהענגער וועלכע זיינען שווער באַשטראָפט געוואָרן.

כא. כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו, וכל המחטיא את הרבים, אין מספיקין בידו לעשות תשובה. משה זכה וזכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו, שנאמר: צדקת ה׳ עשה ומשפטיו עם ישראל. ירבעם בן נבט חטא והחטיא את הרבים, חטא הרבים תלוי בו, שנאמר: על חטאת ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל.

חער עס מאַכט פיל מענטשן צו טון נאָבעלע זאַכן חעט קיינמאָל ניט קומען דורך אים אַ זינד. און דער חאָס מאַכט מענטשן צו זינדיקן חעט ער ניט האָבן די געלעגנהייט תשובה צו טון. משה האָט אַליין זוכה געחען און געפירט אַ סך פון פאָלק אויף אַ נאָבעלען חעג, דערפאַר ווערט אָנגעהאָנגען דער זכות פון אַלעמען אויף אים, ווי עס ווערט געזאָגט אין דער תורה: „די גערעכטיקייט פון גאָט האָט ער געטון און דורך אים די גערעכטיקייט פון אידישן פאָלק״. ירבעם בן נבט האָט אַליין געזינדיקט און האָט געמאַכט אַ סך מענטשן צו זינדיקן, חערט דערפאַר די זינד פון די מענטשן אַרויפגעוואָרפן אויף אים, חי עס איז געזאָגט אין תנ״ך: „פאַר די זינד פון ירבעם חאָס ער האָט געזינדיקט און חאָס ער האָט געמאַכט אידן צו זינדיקן״.

די משנה שטרייכט אונטער די גרויסע פאַראַנטוואָרטלעכקייט פון אידישע פירער: ווער עס פירט אַ געמיינדע אָדער אַ גרופּע אויף אַ שיינעם וועג וועט אַליין ניט זינדיקן, ווייל ער וועט זיך היטן צו באַגיין אַ זינד וואָס וואָלט דערנידעריקט זיין כבוד און איינפלוס. פאַראַן אויך אַ דערקלערונג דאָס מען העלפט אים פון הימל ער זאָל

ניט זינדיקן ווייל עס וואָלט ניט געווען יושרדיק דאָס זיינע נאָכפאָל־גער זאָלן ווערן באַלוינט פאַר גוטע מעשים און ער, זייער פירער זאָל באַשטראָפט ווערן פאַר באַגיין זינד. דער פירער וועלכער פירט מענטשן אַראָפּ פון גלייכן וועג און מאַכט זיי זינדיקן וועט ניט האָבן די געלעגנהייט אַליין תשובה צו טון ווייל זיינע נאָכפאָלגער וועלן אים פאַרפירן און ניט לאָזן ער זאָל ווערן בעסער.

מען קען אויך אויסטייטשן אַז מען העלפט אים ניט פון הימל ער זאָל תשובה טון ווייל עס וואָלט ניט ריכטיק געווען דאָס ער, זייער פירער זאָל באַלוינט ווערן און זיינע נאָכפאָלגער זאָלן באַ־שטראָפט ווערן.

די משנה קוואָטירט פסוקים פון תנ״ך: ביי משה׳ן ווערט דער־קלערט: „ער האָט געטון אַליין גערעכטיקייט אָנגעפירט צו משפט טון״. ביי ירבעם וועלכער האָט צעבראָכן די מלוכה אויף צוויי טייל און געבויט געצן פאַר אידן אין ישראל. זאָגט דער תנ״ך: „פאַר די זינד פון ירבעם וואָס ער אַליין האָט געזינדיקט און געמאַכט דאָס פאָלק ישראל זינדיקן״. די ערלעכע פירער באַקומען קרעדיט אויך פאַר די גוטע מעשים פון פאָלק און די פאַלשע פירער ווערן באַ־שטראָפט פאַר די זינד פון זייערע אָנהענגער.

אַ חסידישער רבי טייטשט אויס די משנה אויף פאָלגנדיקן אופן: דער וואָס געפינט ניט קיין חסרונות אין אַנדערע נאָר ער האַלט יעדן פאַר אַ צדיק וועט אַליין ניט זינדיקן, אָבער דער וואָס זוכט חטאים און האַלט אַלעמען פאַר זינדיקע וועט ער אַליין געשטרויכלט ווערן אין זינד.

כב. כל מי שיש בו שלשה דברים הללו, הוא מתלמידיו של אברהם אבינו, ושלשה דברים אחרים, הוא מתלמידיו של בלעם הרשע: עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה — מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה, ורוח גבוהה ונפש רחבה — מתלמידיו של בלעם הרשע. מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע? תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה

ונוחלין העולם הבא, שנאמר: „להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא״. אבל תלמידיו של בלעם הרשע, יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת, שנאמר: „ואתה אלהים תורידם לבאר שחת, אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך״.

דער װאָס פאַרמאָגט די דריי זאַכן איז ער פון אברהם אבינו׳ס תלמידים און אַז ער האָט אַנדערע דריי זאַכן איז ער פון בלעם הרשע׳ס תלמידים. אַ גוט אויג, אַ נידעריק געמיט און אַ געפאַלענעם גייסט. דאָס זיינען די נויטיקע אייגנשאַפטן פון די תלמידים פון אברהם אבינו. די אַנדערע זאַכן: אַ שלעכט אויג, אַ הויכן געמיט און אַ גלוסטיקן גייסט, זיינען פאַר די תלמידים פון בלעם הרשע. װאָס איז דער אונטערשייד צװישן די תלמידים פון אברהם אבינו און בלעם הרשע? אברהם אבינו׳ס תלמידים עסן די פרוכט פון זייערע גוטע מעשים אויף דער װעלט און ירש׳ענען אויף יענער װעלט, װי עס װערט געזאָגט: „צו מאַכן ירש׳נען מיינע ליבע פול און זייערע אוצרות װעל איך דערפולן״. אָבער בלעם הרשע׳ס תלמידים ירש׳נען גהינם און נידערן צום טיפן גרוב, װי עס װערט געזאָגט: „און דו גאָט, װעסט די רשעים אין טיפן גרוב נידערן, די בלוטיקע לייט און פאַלשע װעלן ניט אויסלעבן זייערע האַלבע יאָרן אָבער איך פאַרזיכער מיך אין דיר״.

די משנה אַנאַליזירט צוויי פערזענלעכקייטן וועלכע זיינען פאַר־שיידן ווי טאָג און נאַכט: די ליכטיקע פערזענלעכקייט פון אברהם אבינו און די טונקעלע געשטאַלט פון בלעם הרשע. אברהם איז אַן עניו, צדיק און פול מיט גערעכטיקייט און רחמנות און בלעם איז אַ בעל גאוה׳ניק, געלט־גייציקער כבוד־זוכער און בעל־תאוה׳ניק. דאָ ווערט דער געדאַנק פון די צוויי פאַרשיידענע וועלט אָנשויונגען באַהאַנדלט אויף פאָלגנדיקן אופן: דער וואָס באַזיצט פאָלגנדיקע דריי זאַכן:

1. אַ גוט אויג — צופרידן מיט דעם וואָס ער פאַרמאָגט און פאַרגינט יענעם זיין גליק.

2. געפאַלנקייט פון גייסט: קליין ביי זיך און יאָגט זיך ניט נאָך כבוד און באַרימקייט.

3. באַגרענעצטער פאַרלאַנג פאַר פאַרגעניגנס און פאַרשיידענע תאוות. דער מיט אַזעלכע מעלות איז אברהם אבינו׳ס נאָכפאָלגער. די תלמידים פון אברהם אבינו וועלן באַלוינט ווערן אויף דער וועלט און אויך באַקומען שכר אין דער קומענדיקער וועלט לויט דעם אויסדרוק אין משלי.

די דריי שלעכטע אייגנשאַפטן זיינען פאָלגנדיקע:

1. אַ שלעכט אויג — ניט זיין צופרידן מיט זיין חלק און ניט פאַרגינען אַ צווייטן זיין רייכטום און גליק.

2. אַ שטאָלצער גייסט — גרויס האַלטן און יאָגן זיך נאָך כבוד און באַרימטקייט.

3. אומבאַגרענעצטע תאוות פאַר געלט, פרויען און אַנדערע פיזישע פאַרגעניגנס.

די באַזיצער פון די דריי שלעכטע מידות זיינען נאָכפאָלגער פון בלעם הרשע וואָס האָט באַזיצט אַלע די נידעריקע אייגנשאַפטן לויט די אָנצייכענונגען אין חומש. געפאָדערט כבוד, אוצרות פון געלט און אוממאָראַלישע אויפפירונג. די רשעים וועלן באַשטראָפט ווערן ווי עס איז געזאָגט געוואָרן אין תהילים: „זיי וועלן נידערן אין גרוב. די בלוטיקע און פאַלשע וועלן ניט לעבן האַלב פון זייערע יאָרן. אָבער די צדיקים וועלן באַלוינט ווערן פאַר זייערע מעשים.

כג. יהודה בן תימא אומר: הוי עז כנמר וקל כנשר, רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים. הוא היה אומר: עז פנים לגיהנם, ובושת פנים לגן עדן. יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו, שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך.

יהודה בן תימא זאָגט. זיי שטאַרק ווי אַ לעמפּערט און גרינג ווי אַן אָדלער, לויף ווי אַ הירש און שטאַרק ווי אַ לייב צו טון דעם ווילן פון פאָטער אין הימל. ער פלעגט זאָגן: אַן עזות פנים איז פאַר גהינם און אַ שעמעוודיקער פאַרן גן עדן. זאָל זיין דער ווילן פון דיר אונדזער גאָט און גאָט פון אונדזערע עלטערן. עס זאָל געבויט ווערן דער בית המקדש אין גיכן אין אונדזערע טעג און גיב אונדז אונדזער טייל אין דיין תורה.

יהודה בן תימא ראָט זיך אויפפירן ווען ער טוט נאָבעלע אַרבעט פאַר גאָט און פאַר מענטשן און אַנאַנדער אויפפירונג פאַרן טאָג־טעגלעכן לעבן. ער דערקלערט עס אויף פאָלגנדיקן אופן: זייַ שטאַרק ווי אַ לעמפערט, לייכט ווי אַן אָדלער, פלינק ווי אַ הירש און שטאַרק ווי אַ לייב צו טון דעם ווילן פון גאָט. ווייל די אַלע אייגנשאַפטן זייַנען נויטיק בייצוקומען דעם יצר הרע וואָס רעדט אָפּ דעם מענטש פון טון וואָס איז נאָבעל און גוט.

אָבער אין טעגלעכן נאָרמאַלן לעבן צום האַנדלען מיט מענטשן איז בעסער אַז אַ מענטש זאָל ניט זיין שטאָלץ און חוצפה׳דיק נאָר זיך אויפפירן מיט געלאַסנקייט און ענִיוות. ער זאָגט דאָס דער עזות פנים, דער חוצפה׳דיקער וועט ענדלעך באַשטראָפט ווערן מיט גיהנם און אַז צניעות און שעמעוודיקייט פירט צום גן עדן.

די משנה פאַרענדיקט מיט אַ תפילה פאַר די שנעלע אויפבויונג פון בית המקדש און האָבן אַ חלק אין דער תורה. עס ווערט דער־קלערט אַז די דאָזיקע משנה איז געווען אָריגינעל די לעצטע און דער שלוס פון פרקי אבות און שפּעטער האָט מען צוגעשטעלט די אַנדערע משנה׳ס.

כד. הוא היה אומר: בן חמש שנים למקרא; בן עשר שנים למשנה; בן שלש עשרה למצות; בן חמש עשרה לגמרא; בן שמונה עשרה לחופה; בן עשרים לרדוף; בן שלשים לכח; בן ארבעים לבינה; בן חמישים לעצה; בן ששים לזקנה; בן שבעים לשיבה; בן שמונים לגבורה; בן תשעים לשוח; בן מאה כאלו מת ועבר ובטל מן העולם.

ער פלעגט זאָגן: אַ קינד, פינף יאָר אַלט זאָל לערנען תנ״ך; ווען צען יאָר אַלט דאַרף ער לערנען משניות; ווען דרייצן יאָר אַלט איז אַ בן מצוות; ווען פופצן יאָר, איז ער גרייט צו לערנען גמרא; צו אַכצן יאָר איז ער ראוי צו גיין צו דער חופה; צוואַנציק יאָר, צו יאָגן זיך נאָך פרנסה; צו דרייסיק יאָר איז ער שטאַרק; ווען פערציק יאָר, דערגרייכט ער די הויכע פאַרשטאַנד;

צו פופציק יאָר, איז ער גוט צו געבן אַן עצה; ווען זעכציק יאָר, ווערט ער אַלט; צו זיבעציק יאָר, גרוי; ווען ער דערגרייכט אַכציק יאָר, איז ער אַ מענטש וואָס איז געקומען צו גבורה; ווען ניינציק יאָר אַלט, איז ער געבויגן און צו הונדערט יאָר איז ער גלייך ווי טויט און אַוועק פון דער וועלט.

יהודה בן תימא אַנאַליזירט די יאָרן פון מענטשלעכן לעבן און צייכנט אָן אַ פּראָגראַם דערמיט ניט צו פאַרלירן קיין צייט. די פאַר־אַנטוואָרטלעכקייט הויבט זיך אָן ווען אַ קינד דערגרייכט דאָס עלטער פון פינף יאָר, איז דעם פּאָטערס אויפגאַבע אָנהויבן מיט אים לערנען חומש און די אַנדערע טיילן פון תנ״ך. ער זאָל דעם קינד געבן גענוג צייט און געלעגנהייט זיך אויסלערנען און ווען ער איז צען יאָר, דאַרף ער זיך לערנען די דינים און געזעצן פון משנה. די עלטער פון דרייצן יאָר איז גענוי באַקאַנט אַלס צייט פאַר בר־מצוה און ווערט פאַראַנטוואָרטלעך פאַר זיינע מעשים. צו פופצן יאָר דאַרף ער זיין אין ערנסטער ישיבה בחור און לערנען גמרא. די הייראַט צו אַכצן יאָר איז ראַטזאַם אָבער מען זאָל ניט וואַרפן אויף אים דעם יאָך פון פרנסה ביז ער איז צוואַנציק יאָר אַלט. דאַן ווערן פאַרצייכנט די טערמינען פון אַ נאָרמאַלן מענטש: צו דרייסיק יאָר איז דער מענטש ביי זיינע בעסטע פיזישע כוחות; צו פערציק יאָר איז ער אַ מענטש מיט דערפאַרונג און פאַרשטאַנד; ווען פופציק יאָר אַלט ווערט דער מענטש אַביסל שוואַכער פאַר פיזישער אַרבעט אָבער ער איז גוט און נוצלעך צו באַראָטן זיך מיט אים; צו זעכציק יאָר הויבט זיך אָן די עלטער; ווען זיבעציק, קומט די טיפע עלטער און גרויקייט; ווען אַ מענטש דערגרייכט אַכציק יאָר, איז אַ סימן אַז ער איז אויסער־געוויינטלעך געבויט שטאַרק; צו ניינציק ווערט ער איינגעבויגן; און אַ הונדערטיעריקער איז ווי טויט און אָפּגעטיילט פון דער וועלט. אין די מאָדערנע צייטן פון דערפינדונגען אין דער מעדיצינישער וועלט קענען די פעריאָדן אַביסל געהעכערט ווערן.

כה. בן בג בג אומר: הפך בה והפך בה דכלא בה, ובה תחזי וסיב ובלה בה, ומנה לא תזוע, שאין לך מדה טובה הימנה.

בן בג בג זאָגט . גיי איבער די תורה נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל ווייל אַלעס איז דאָ אין דער תורה. קוק און וועסט זען אין איר. לערן און עלטער זיך אין דער תורה, ווייל דו האָסט ניט קיין בעסערע לערע ווי די תורה.

רבי יוחנן בן בג בג לויט די מפרשים איז אַ פאַרשטעלטער נאָמען. אייניקע דערקלערן אַז בג, וואָס באַשטייט פון צוויי אותיות ב׳ און ג׳ מיינט בן גר, ווייל ער איז אַרויסגעקומען פון גרים. פאַראַן אַן אַנדערע פאַנטאַסטישע אויסטייטשונג אַז בג באַטרעפט פינף וואָס ה׳ באַטרעפט, ווייל דער זעלבער אות ה׳ איז געגעבן געוואָרן ווען אברהם און שרה׳ס נעמען זיינען געענדערט געוואָרן ווייל זיי האָבן מגייר געווען מענער און פרויען.

בן בג בג זאָגט איבער אַ פאָלקס־שפּרוך און דערפאַר ווערט דאָס איבערגעגעבן אין אַראַמעאיש, וואָס איז דאַן געווען די שפּראַך פון די מאַסן.

גיי איבער די תורה נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל. עס איז ניט גע־נוג איבערצולעזן אָדער לערנען איין מאָל. נאָר מען זאָל תמיד לער־נען אָן אַן ענדע. אפילו אויף דער עלטער ווען אַ מענטש דענקט אַז ער האָט שוין אַלעס געלערנט, זאָל ער פּרובירן נאָכאַמאָל לערנען און ער וועט נאָך געפונען נייע געדאַנקען, וועלכע וועלן ברענגען פרישע און נייע אויסטייטשונגען. קיין בעסערע מידה ווי לערנען איז ניט פאַראַן.

כו. בן הא הא אומר: לפום צערא אגרא.

בן הא הא זאָגט : נאָך דער מאָס וואָס אַ מענטש איז זיך מטריח און ליידט אַזוי פיל איז זיין לוין.

די זעלבע געדאַנקען וואָס זיינען אויסגעדרוקט אין דער פריער־דיקער משנה וועגן בג בג, פּאַסן זיך פאַר בן הא הא. דער אות הא מיט וועלכן אברהם און שרה זיינען באַלוינט געוואָרן פאַר שאַפן גרים, ווייל אויך בן הא הא איז אַרויסגעקומען פון גרים.

בן הא הא זאָגט נאָך אַ קורצן שפּרוך וואָרט וואָס איז געווען פאַרשפּרייט צווישן די מאַסן : לויט די שוועריקייטן פון דער אַרבעט

איז דער לוין. דאָס קען פאַרשטאַנען ווערן אַז אַ הויכע מדרגה אין לערנען קען דערגרייכט ווערן דורך שווערע מי און התמדה. אויך ווען צו טון אַ מצוה קומט אָן שווער מיט אַ פאַרלוסט פון געלט, צייט און מי, וועט דאַן אָבער אויך דער שכר זיין גרויס. עס איז אויך אַן אָנדייטונג אַז מען קען ניט דערגרייכן אַ קאַריערע אָדער אַ פי־נאַנציעלע הצלחה אָן שווערע אַרבעט.

פאַראַן אַ שיינער געדאַנק פאַר דעם אויסדרוק: „לפום צערא אגרא" אַז דאָס איז אַן ענטפער צו די וואָס פרעגן פאַרוואָס ווערט אין דער תורה ניט דערמאָנט דער שכר פאַר צדיקים לעתיד לבוא. דער ענטפער איז אַז עס איז ניט נויטיק, ווייל מען קען פאַרשטיין ווי גרויס דער לוין איז פאַר די נאָבעלע לויט די שטראָף וואָס ווערט דערמאָנט פאַר די רשעים. די אויסטייטשונג איז דאָס לויט דעם צער וואָס ווערט געוואָרנט פאַר די זינדיקע קען מען פאַרשטיין ווי גרויס דער שכר וועט זיין פאַר די צדיקים.

רבי חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר: ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

פרק ו׳

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר: ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי מעשי ידי להתפאר.

משנה א. שנו חכמים בלשון המשנה, ברוך שבחר בהם ובמשנתם. רבי מאיר אומר: כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה; ולא עוד, אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו: נקרא רע אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, משמח את המקום, משמח את הבריות, ומלבשתו ענוה ויראה ומכשרתו להיות צדיק, חסיד, ישר ונאמן; ומרחקתו מן החטא, ומקרבתו לידי זכות ונהנים ממנו עצה ותושיה, בינה וגבורה, שנאמר: לי עצה ותושיה, אני בינה, לי גבורה, ונותנת לו מלכות וממשלה, וחקור דין, ומגלים לו רזי תורה ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק. והוה צנוע וארך רוח, ומוחל על עלבונו, ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים.

די חכמים האָבן געלערנט דעם פרק מיט דעם לשון פון דער משנה. זאָל זיין געבענטשט דער וואָס האָט זיי אויסגעקליבן צוזאַמען מיט זייער לערנען.

רבי מאיר זאָגט: דער וואָס לערנט תורה צוליב לערנען דערגרייכט אַ סך זאַכן. און צו דעם איז ער ווערט אַז די גאַנצע וועלט זאָל זיין פאַר אים. ער ווערט אָנגערופן פריינט, געליבטער, ער האָט ליב גאָט, ער אָט ליב מענטשן. ער דערפרייט גאָט, ער דערפרייט מענטשן, און די תורה באַקליידט אים מיט עניוות און מורא פאַר גאָט. און די תורה גרייט אים צו צו זיין אַ צדיק, חסיד, רעכטפאַרטיקער און אַ באַגלויבטער. און די תורה דערווייטערט אים פון זינד און דערנענטערט אים צו נאָבעלקייט. און מענטשן האָבן הנאה פון זיין קלוגער עצה און ראַט, פאַרשטאַנד און שטאַרקייט לויט דעם אויסדרוק אין משלי: „צו מיר, תורה איז די ראַט, פאַרשטאַנד און גבורה״. די תורה גיט אים העשאַפט און טיפקייט. עס ווערן אַנטדעקט צו אים די סודות פון דער תורה און ער ווערט ווי אַ קוואַל וואָס איז שטאַרק און ווי אַ טייך וואָס הערט ניט אויף. ער פירט זיך צניעותדיק און איינגעהאַלטן און ער איז מוחל ווען מען פאַרשעמט אים, און די תורה מאַכט אים גרויס און דערהויבט אים איבער אַלע באַשעפענישן.

פרקי אבות באשטייט פון בלויז פינף פרקים משנה. אָבער עס איז געווען נויטיק צוצושטעלן אַ זעקסטן פרק פאַר דעם זעקסטן שבת צווישן פסח און שבועות. דערויף איז צוגעגעבן דער דאָזיקער פרק וואָס איז ניט פון משנה נאָר ווערט אָנגערופן ברייתא. דער אויסוואַל פון דעם פרק איז, ווייל עס האַנדלט זיך דער לימוד פון תורה מיט אַ טיפן דרך ארץ און פלאַם, פייערדיקע ליבע צו תורה לערנען. עס איז דערפאַר באַשטימט געוואָרן צו לערנען שבת פאַר שבועות. שפּעטער האָט מען אָנגענומען דעם לערנען פון פרקי אבות ביז ראש השנה.

ווי באַקאַנט איז די שפּראַך פון משנה לשון קודש, העברעאיש, און פון דער גמרא, אַראַמעאיש. דער פרק הויבט זיך דערפאַר אָן מיט די ווערטער: „שנו חכמים בלשון המשנה" דאָס כאָטש דער פרק איז ניט אַ טייל פון משנה ווערט דאָך באַנוצט די שפּראַך פון משנה. דער אויסדרוק „שנו חכמים" איז דאָס זעלבע וואָס „תנו רבנן" מיט וועלכן די גמרא באַנוצט זיך.

רבי מאיר, אַ באַרימטער תלמיד פון רבי עקיבא, און איינער פון די חשובסטע תנאים מאָלט דאַן אויס אין פּרעכטיקע ווערטער די גרויסקייט פון תורה לערנען. דער פרק איז באַקאַנט אַלס „קנין תורה", ווייל תורה לערנען ווערט שטאַרק געלויבט. עס ווערט אויך גערופן ברייתא דרבי מאיר.

ב. אמר רבי יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת: אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף, שנאמר: נזם זהב באף חזיר, אשה יפה וסרת טעם. ואומר: והלחת מעשה אלהים המה. והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלחות: אל תקרא חרות אלא חרות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה, וכל מי שעוסק בתלמוד תורה, הרי זה מתעלה, שנאמר: וממתנה נחליאל ומנחליאל במות.

רבי יהושע בן לוי האָט געזאָגט יעדן טאָג גייט אַרויס אַ ווידערקול פון באַרג חורב און רופט אויס און זאָגט: ווײ צו די מענטשן וואָס פאַרשעמען די תורה, ווייל דער וואָס לערנט ניט תורה ווערט אָנגערופן אַ פאַרשטויסענער, ווי עס איז געזאָגט: אַ גאָלדענער נאָזבאַנד אויף אַ נאָז פון אַ חזיר אַזוי איז אַ שיינע פרוי אָן מאַניערן און נאָך ווערט געזאָגט: און די לוחות זיינען גאָט'ס ווערק און דאָס געשריפט איז פון גאָט אויסגעקריצט אויף די לוחות. דאָס וואָרט אויסגעקריצט חרות זאָל געליינט ווערן חרות — פריי. ווייל עס איז ניטאָ אַ פרייער מענטש סיידן ער איז אַ לערנער פון תורה, און דער וואָס איז עוסק אין תורה לערנען, ווערט דערהויבן, ווי עס איז געזאָגט: פון דער מתנה — תורה — באַקומט ער אַ יורש און דערגרייכט די הויכקייטן.

רבי יהושע בן לוי איז זיך שטאַרק מצער איבער די נאַכלעסיקייט צו לערנען תורה און זאָגט דאָס פון דעם באַרג חורב אָדער סיני קומט אַרויס יעדן טאָג אַ בייזער ווידערקול און רופט אויס: ווײ איז צו די מענטשן, איבערהויפּט די אידן, וועלכע האָבן מקבל געווען די תורה און פאַרשעמען זי מיט דעם וואָס זיי לערנען ניט. איבער־הויפּט זיינען שולדיק די יעניקע וועלכע האָבן אַמאָל געלערנט און שפּעטער אָפּגעשטעלט מיט אַ תירוץ אַז זיי דאַרפן זוכן פרנסה און האָבן קיין צייט פאַר תורה לערנען. רבי חיים מוואָלוזין זאָגט, אַז דאָס איז אויך געווען דער תירוץ וואָס די געצנדינער האָבן אָנגע־געבן אין דער צייט פון קבלת התורה. זיי האָבן געזאָגט, אַז די תורה וועט זיי שאַדן צו זייער פרנסה. דער לא תרצח, לא תגנוב א.א.וו. וועט זיי שטערן אויף זייער וועג אין לעבן. רבי יהושע בן לוי פאַרגלייכט די בני תורה וואָס פאַרנאַכלעסיקן לערנען צו אַ חזיר מיט אַ גאָלדע־נעם נאָזבאַנד. ער דייטעט אָן אַז בלויז דער וואָס לערנט תורה איז אַ פרייער מענטש, ווייל אַז ער לערנט ווערט אים אַלעס קלאָר און ער ווייסט ווי צו לעבן און זיך אויפפירן. עס ווערן דאָ ציטירט אויס־דרוקע פריער פון משלי און דאַן פון חומש. די אויסטייטשונג פון וואָרט חרות ביי די לוחות ווערט פאַרביטן אויף חרות — פרייהייט. עס פאַרענדיקט זיך מיט דעם פּאָעטישן אויסדרוק אין במדבר: וממתנה נחליאל, וועלכעס ווערט פאַרשטאַנען: פון דער מתנה, די תורה, ווערן זיי יורשים צו זייער לאַנד און דאַן דורך דער תורה דערגרייכן זיי די גייסטיקע הויכקייטן.

ג. הלומד מחברו פרק אחד, או הלכה אחת, או פסוק אחד, או אפילו אות אחת, צריך לנהוג בו כבוד, שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד, קראו רבו, אלופו ומיודעו, שנאמר: ואתה אנוש כערכי, אלופי ומיודעי. והלא דברים קל וחומר: ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד, קראו רבו, אלופו ומיודעו, הלומד מחברו פרק אחד, או הלכה אחת, או פסוק אחד, או דבור אחד, או אפילו אות אחת, על אחת כמה וכמה שצריך לנהוג בו כבוד. ואין כבוד אלא תורה, שנאמר: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו.

ווער עס לערנט פון זיין חבר איין פרק, אָדער איין הלכה, אָדער איין וואָרט, און אפילו בלויז איין אות, דאַרף ער אים האַלטן בכבוד. ווייל אַזוי געפונען מיר ביי דוד מלך ישראל וואָס ער האָט מער ניט געלערנט פון אחיתופל ווי צוויי זאַכן האָט ער אים גערופן זיין רבי, פרינץ און אינטימער פריינט. ווי עס ווערט געזאָגט: „און דו ביזט אַ מענטש ווי מיין גלייכן, מיין פרינץ און פריינט״. קען מען דערפון אָפּלערנען אַז ווען דוד דער קעניג פון ישראל האָט אחיתופל׳ן גרויס כבוד געטון וואָס האָט פון אים געלערנט בלויז צוויי זאַכן, דאַרפן מיר דאָך געוויס כבוד געבן דעם וואָס האָט אונדז געלערנט עטוואָס. און עס ווערט געזאָגט, אַז כבוד ווערט געגעבן צו די חכמים און זיי לעבן גוט, ווייל גוט מיינט תורה ווי עס איז געזאָגט: „איך האָב אייך געגעבן אַ גוטע לערע, מיין תורה זאָלט איר ניט פאַרגעסן״.

די כוונה פון די ווערטער איז צו פאַרשפּרייטן דרך ארץ פאַר תורה ניט נאָר האַלטן בכבוד אַ לערער און רבי׳ן נאָר אפילו אַ חבר וואָס שטייט ניט העכער אין לערנען. אָבער ווען מען האָט פון אים עטוואָס געלערנט אפילו איין אות, וועלכע מען האָט פריער ניט געוווּסט איז מען מחויב אים אָפּגעבן כבוד. מען דאַרף זיך לערנען פון דוד המלך וועלכער האָט געלערנט פון אחיתופל בלויז צוויי זאַכן האָט ער אים באַטיטלט מיט די ווערטער מיין גלייכן. מיין פרינץ און

מיין געלערנטער אינטימער פריינט. אויב דער באַרימטער קעניג דוד האָט אָנערקענט די גרויסקייט פון אחיתופל און האָט אים אָפּגעגעבן גרויס כבוד, דאַרף דאָך אַ געוויינטלעכער מענטש אוודאי מכבד זיין אַן אַנדערן פון וועמען ער האָט עטוואָס געלערנט.

די צוויי זאַכן וואָס דוד האָט געלערנט פון אחיתופל ווערט דערקלערט זיינען פאָלגנדיקע:

1. אחיתופל האָט אָנגעטראָפן דוד'ן זיצנדיק אַליין און גע־לערנט. האָט ער אים אויפמערקזאַם געמאַכט דאָס עס איז בעסער צו לערנען מיט אַנדערע צוזאַמען.

2. אחיתופל האָט באַמערקט ווי דוד איז אַריינגעקומען אין בית המדרש מיט שטאָלץ אין די קעניגלעכע קליידער, האָט ער אים געזאָגט, אַז אין גאָט'ס הויז דאַרף מען אַריינגיין צניעות'דיק און מיט אַ געפאַלן געמיט.

עס ווערט דאָ אַרויסגעבראַכט דורך פסוקים פון תנ"ך, אַז כבוד קומט צו די וואָס לערנען תורה און גוטעס מיינט תורה לויט דעם אויסדרוק: אַ גוטע לערע האָב איך אייך געגעבן, פאַרלאָזט ניט מיין תורה.

ד. כך היא דרכה של תורה: פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל. אם אתה עושה כן אשריך וטוב לך; אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא.

אַזוי איז דער וועג פון תורה: ברויט מיט זאַלץ זאָלסטו עסן און וואַסער אין באַגרענעצטער מאָס זאָלסטו טרינקען און אויף דער ערד זאָלסטו שלאָפן און דאָך זאָלסט זיך מיען אין דער תורה. אַז דו וועסט אַזוי טון וועט דיר ווויל און גוט זיין — ווויל אויף דער וועלט און גוט אויף יענער וועלט.

אַלע מפרשים שטימען איין אַז עס איז ניט אַן אָנזאָג אַז ווען מען לערנט תורה דאַרף מען לעבן אין אָרעמקייט און אין דחקות. עס איז אַ פאַקט אַז צווישן די גרויסע תנאים און תלמידי חכמים זיינען געווען זייער רייכע וואָס האָבן געלעבט אין באַקוועמלעכקייט און זאָגאַר אין לוקסוס. וואָס עס ווערט דאָ אָנגעדייטעט איז אַז אָרעמקייט זאָל ניט זיין אַ שטערונג צום לערנען. ווי באַקאַנט די גרעסטע טייל

פון די תלמידי חכמים זיינען געווען אָרעם און געלעבט פון זייער שווערע אַרבעט אונטער שלעכטע באַדינגונגען און דאָך האָבן זיי זיך אויסגעצייכנט מיט זייער מסירות־נפש׳דיקער איבערגעבנקייט צו דער תורה.

עס ווערט דאָ אָנגעדייטעט אַז דער וואָס באַמיט זיך צו לערנען אונטער שווערע באַדינגונגען ווען ער האָט בלויז אַ שטיקל ברויט מיט זאַלץ און ניט געגוג וואַסער צו טרינקען וועט ער ענדלעך באַ־לוינט ווערן אויף דער וועלט און דער קומענדיקער וועלט.

ה. אל תבקש גדלה לעצמך, ואל תחמוד כבוד. יותר מלמודך עשה, ואל תתאוה לשלחנם של מלכים, ששלחנך גדול משלחנם, וכתרך גדול מכתרם; ונאמן הוא בעל מלאכתך, שישלם לך שכר פעלתך.

זאָלסט נישט זוכן באַרימטקייט פאַר דיר און זאָלסט נישט גלוסטן פאַר כבוד. מער פון דיין לערנען זאָלסטו טון. און זאָלסט ניט גלוסטן צו קעניגלעכע טישן, חייל דיין טיש איז גרעסער פון זייער טיש און דיין קרוין איז גרעסער פון זייער קרוין, און דיין אַרבעטס־געבער איז באַגלויבט דיר צו באַצאָלן דעם לוין פאַר דיין אַרבעט.

די ברייתא דאָ וואָרנט קעגן די דריי זינד: קנאה, תאוה און כבוד:

1. ניט זוכן באַרימטקייט איבערצושטייגן אַנדערע.
2. ניט זוכן קיין גרויסן כבוד.
3. ניט גלוסטן צו רייכע טישן.

אַ חסידישער רבי האָט געטייטשט אל תבקש גדולה „לעצמך", זוך ניט קיין גרויסקייט אין תורה לערנען בלויז פאַר זיך. אַ תלמיד חכם זאָל ניט זיין צופרידן מיט דעם וואָס ער אַליין לערנט נאָר ער זאָל זיך באַמיען דאָס אויך אַנדערע זאָלן לערנען. „יותר מלומדך עשה", טו פאַר אַנדערע לערנער מער ווי אייגענע לערנען, דורך שטיצן לערנע אינסטיטוציעס. דער אויסדרוק: טו מער ווי דיין לערנען קען אויך דערקלערט ווערן דאָס טראָץ דעם וואָס אין פיזי־שע זאַכן זאָל מען ניט מקנא זיין און זיין צופרידן מיטן מצב אָבער

ווען עס קומט צו גייסטיקע זאַכן און אין מעשים טובים זאָל מען שטרעבן וואָס העכער. דער אויסדרוק „בשמים ממעל ועל הארץ מתחת": מיינט אין ענינים פון שמים, גייסטיקע זאַכן דאַרף מען קוקן און שטרעבן צו גיין העכער אָבער אין וועלטלעכע ענינים דאַרף מען קוקן אויף די נידעריקע און ניט מקנא זיין.

ו. גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות, שהמלכות נקנית בשלשים מעלות, והכהונה נקנית בעשרים וארבע והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים, ואלו הן: בתלמוד, בשמיעת האזן, בעריכת שפתים, בבינת הלב, באימה, ביראה, בענוה, בשמחה, בטהרה, בשמוש חכמים, בדקדוק חברים, בפלפול התלמידים, בישוב במקרא ובמשנה. במעוט סחורה, במעוט דרך ארץ, במעוט תענוג, במעוט שנה, במעוט שיחה, מעוט שחוק, באורך אפים, בלב טוב, באמונת חכמים, בקבלת היסורים; המכיר את מקומו, והשמח בחלקו, והעושה סיג לדבריו, ואינו מחזיק טובה לעצמו, אהוב אוהב את המקום אוהב את הבריות, אוהב את הצדקות, אוהב את המישרים, אוהב את התוכחות, ומתרחק מן הכבוד, ולא מגיס לבו בתלמודו, ואינו שמח בהוראה, נושא בעול עם חברו, ומכריעו לכף זכות, ומעמידו על השלום, ומתישב בתלמודו, שואל ומשיב, שומע ומוסיף, הלומד על מנת ללמד, והלומד על מנת לעשות, המחכים את רבו, והמכון את שמועתו, והאומר דבר בשם אומרו, הא למדת, כל האומר דבר בשם אומרו, מביא גאולה לעולם, שנאמר: ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי.

לערנען תורה איז גרעסער ווי צו זיין אַ מלך און אַ כהן, ווייל צו זיין אַ מלך פאָדערט זיך צו באַזיצן דרייסיק קוואַליפיקאַציעס, צו זיין אַ כהן, בלויז פיר און צוואַנציק, אָבער כדי צו דערגרייכן הויכקייט אין תורה לערנען מוז

מען באַזיצן פּאָלגנדיקע אַכט און פערציק מעלות. לערנען, הערן אויפמערקזאַם, אַרויסברענגען מיט די ליפּן, האַרציקע פאַרשטענדעניש, הערנפאָרכט פאַרן רבי׳ן, מורא, אונטערטעניקייט, פרייד, ריינקייט, באַדינען חכמים, צוזאַמענלעבן מיט חברים, מפלפל זיין מיט אַנדערע תלמידים, געלאַסן שטודיום פון תורה און משנה, ווייניק רעדן, ווייניק לאַכן, געדולד, גוט האַרץ, גלויבן אין חכמים, אָננעמען פאַר ליב יסורים, וויסן זיין פּלאַץ, צופרידן מיט זיין חלק, מאַכן אַ צוים צו רייד, זיך ניט האַלטן גרויס, זיין באַליבט, ליב האָבן גאָט, ליב האָבן מענטשן, ליב האָבן גערעכטיקייט, ליב האָבן גלייכקייט, ליב האָבן שטראָף רייד, דערווייטערן זיך פון כבוד, ניט זיין שטאָלץ מיט זיין קענטעניש, ניט זיין גייציק צו פסקענען, העלפן אַ חבר צו טראָגן זיין יאָך, וועגן לכף זכות זיין האַנדלונג, שטעלן זיין חבר אויפן וועג פון אמת, אויפן וועג פון שלום, לערנען מיט ישוב הדעת, פרעגן און ענטפערן, הערן און לעגט צו, לערנען מיטן צוועק צו לערנען אַנדערע, מיטן צוועק צו טון, מאַכן קלוג זיין רבי׳ן, הערט זיך גוט איין צו פאַרשטיין, זאָגט נאָך אַ זאַך אין נאָמען פון דעם וואָס האָט עס געזאָגט — ווייל דאַן ברענגט ער אויסלייזונג צו דער וועלט, ווי עס איז געשריבן אין מגילת אסתר: „זי האָט געזאָגט צום קעניג וועגן דעם פאַראַט אין נאָמען פון מרדכי״.

די אויפגאַבע פון דער ברייתא איז גאַנץ קלאָר. דער לימוד פון תורה ווערט דאָ דערהויבן צו אַ העכערע מדרגה ווי צו זיין אַ מלך אָדער אַ כהן. אויסער דעם וואָס צו זיין אַ כהן דאַרף מען דאָך זיין אַ מיטגליד פון אַ משפּחה פון כהנים און אויך אַ מלך אין אַ סך מדינות מוז מען זיין פון דער קעניגלעכער משפּחה, שטיין די באַזיצער פון די קרוינען אויף אַ נידעריקער מדרגה ווי אַ תלמיד חכם וואָס יעדער מענטש איז מסוגל צו באַקומען די קרוין. אָבער לויט דער דערקלערונג דאָ איז צו דערגרייכן גרויסקייט אין לערנען אַ שווערער ענין. דער מענטש דאַרף באַזיצן 48 קוואַליפיקאַציעס, אַ טייל פון זיי זיינען איינגעבוירענע פעאיקייט אָבער אויך אַ סך מעלות קען אַ מענטש דערגרייכן מיט שווערע מי, התמדה און דערהויבונג צו אַ העכערער מדרגה.

ז. גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא, שנאמר: „כי הם חיים למוצאיהם ולכל בשרו מרפא״. ואומר: „רפאות תהי לשרך, ושקוי

לעצמותיך". ואומר: "עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. ואומר: „כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך". ואומר: „תתן לראשך לוית חן עטרת תפארת תמגנך". ואומר: „כי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים". ואומר: „ארך ימים בימינה, בשמאלה עשר וכבוד". ואומר: „כי ארך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך. ואומר: „דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".

גרויס איז די תורה, ווייל זי גיט לעבן צו אירע טוער אויף דער וועלט און קומענדיקער וועלט, ווי עס איז געזאָגט: „אַ לעבן צו די וואָס לערנען מיטן מויל און פאַר זיין גאַנצן קערפּיר אַ היילונג". אויך: אַ היילונג וועט זי זיין צו דיין נאָפּל און מאַרך צו דיינע ביינער". אויך: „זי איז אַ בוים פון לעבן צו די וואָס האַלטן זי און אירע אונטערשטיצער ווערן געלויבט". אויך: אַ באַהעפטונג פון חן זיינען זיי צו דיין קאָפּ און אַ האַלדזבאַנד צו דיין האַלדז". אויך: „דורך מיר וועלן דיינע טעג געמערט ווערן און עס וועלן צוגעלייגט ווערן יאָרן פון לעבן". אויך: „לאַנג לעבן איז אין איר רעכטע האַנט, אין דער לינקער עושר און כבוד". אויך: „לאַנגע טעג און יאָרן פון לעבן און שלום וועלן ווערן געמאַכט צו דיר". אויך. „אירע וועגן זיינען אָנגענעם און אירע סטעשקעס זיינען שלום.

די גרויסקייט פון תורה לערנען און די באַלוינונג ווערט דאָ ברייט אַרומגערעדט. עס ווערן דאָ ציטירט פּראַכטפולע אויסדרוקע פון ספר משלי אין וועלכע עס ווערט דערקלערט אויף אַ וווּנדער־באַרן אופן די לוין פאַר די תורה לערנער און די וועלכע זיינען מקיים די מצוות. גרויס גליק, געזונט און אריכות ימים אויף דער וועלט און שכר אין דער קומענדיקער וועלט. דער אויסדרוק גרויס איז תורה ווייל זי גיט לעבן צו אירע טוער און ער זאָגט ניט צו אירע לערנער, ווייל דער עיקר און דער צוועק פון לערנען איז כדי צו וויסן וואָס צו טון און ווי צו לעבן.

ח. רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון בן יוחאי אומר: הנוי, והכח, והעשר, והכבוד, והחכמה, והזקנה,

והשיבה, והבנים, נאה לצדיקים ונאה לעולם, שנאמר: „עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא״. ואומר: „עטרת זקנים בני בנים, ועטרת בנים אבותם״. ואומר: „תפארת בחורים כחם, והדר זקנים שיבה״. ואומר: „וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה׳ צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד״. רבי שמעון בן מנסיא אומר: אלו שבע מדות שמנו חכמים לצדיקים כלם נתקימו ברבי ובבניו.

רבי שמעון בן יהודה זאָגט פאַר רבי שמעון בן יוחאי: שיינקייט, שטאַרקייט, רייכטום, כבוד, קלוגשאַפט, אַלטקייט און גרויקייט, און קינדער זיינען שיין פאַר די צדיקים און שיין פאַר דער וועלט ווי עס ווערט געזאָגט: „די גרויקייט איז אַ שיינע קרוין פאַר דעם וואָס גייט אין אַ וועג פון גערעכטיקייט וואָס ער האָט געפונען״. אויך. „די קרוין פון עלטערע זיינען קינדס קינדער און די שיינקייט פאַר קינדער זיינען זייערע עלטערן״. אויך: „שנקייט פאַר די יונגע איז זייער קראַפט און די צירונג פאַר אַלטע לייט איז גרויקייט״. אויך: „עס וועט פאַרשעמט ווערן די לבנה און די זון צו חעמען זיי דינען, ווייל זיי וועלן זען אַז גאָט קעניגט אויף דעם באַרג ציון און ירושלים און צו די זקנים וועט זיין כבוד״. רבי שמעון בן מנסיא זאָגט: די אַלע זיבן מידות וואָס זיינען אויסגערעכנט פאַר די צדיקים זיינען מקוים געוואָרן פאַר רבי׳ן און זיינע קינדער.

רבי שמעון בן יהודה זאָגט אין נאָמען פון זיין רבי׳ן רבי שמעון בן יוחאי אַז תלמידי חכמים מוזן ניט זיין אָרעם און ליידן פיזיש. פאַרקערט, ער דענקט אַז שיינקייט, געזונט און רייכטום פאַסט זיך פאַר צדיקים און געלערטע. טראָצדעם וואָס לויט די טראַדיציע האָט רבי שמעון בן יוחאי געלעבט אַ צאָל יאָרן אין אַ הייל, זיך אויסבאַהאַלטן פון די רוימער קעגן וועמען ער האָט געקעמפט, דאָך האָט ער דערקלערט אַז עס איז אַן אומריכט צו גלויבן אַז ווען אַ מענטש איז פרום און געלערנט דאַרף ער ליידן יסורים אויף דער וועלט. ווען אַ תלמיד חכם לעבט בשפע און דאַרף ניט זאָרגן פאַר פרנסה, האָט ער אַ בעסערע געלעגנהייט צו פאַרטיפן זיך אין לערנען און האָט אויך די מעגלעכקייט צו טון מעשים טובים און גמילות חסדים.

רבי שמעון בן מנסיא שטיצט דעם געדאַנק און דערקלערט, אַז מיט די אַלע זיבן גוטע זאַכן: שיינקייט, שטאַרקייט, רייכטום, כבוד, חכמה, עלטער און קינדער איז געבענטשט געוואָרן רבי יהודה הנשיא — רבי, און זיינע קינדער, און זיינען געוועזן גרויסע תלמידי חכמים.

ט. אמר רבי יוסי בן קסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום. אמר לי רבי, מאיזה מקום אתה? אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני. אמר לי, רבי, רצונך שתדור עמנו במקומנו, ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב, ואבנים טובות ומרגליות. אמרתי לו, אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם, איני דר אלא במקום תורה. וכן כתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל: „טוב לי תורת פיך, מאלפי זהב וכסף“. ולא עוד, שבשעת פטירתו של אדם, אין מלוין לו לאדם, לא כסף, ולא זהב, ולא אבנים טובות ומרגליות, אלא תורה ומעשים טובים בלבד. שנאמר: „בהתהלכך, תנחה אותך, בשכבך תשמור עליך, והקיצות היא תשיחך. בהתהלכך תנחה אותך, בעולם הזה, בשכבך תשמור עליך, בקבר, והקיצות היא תשיחך, לעולם הבא. ואומר: „לי הכסף ולי הזהב, נאם ה׳ צבאות“.

רבי יוסי בן קסמא האָט געזאָגט: איינמאָל בין איך געגאַנגען אונטערװעגס, האָט מיך באַגעגנט אַ מענטש און האָט מיר געגעבן שלום. האָב איך אים גע־ענטפערט שלום. האָט ער מיר געזאָגט: פון װעלכן אָרט ביסטו? האָב איך אים געזאָגט: פון אַ גרויסער שטאָט פון חכמים און געלערנטע בין איך. האָט ער מיר געזאָגט: רבי, װאָלסטו װועלן װוינען מיט אונדז און איך װעל דיר געבן טויזנט מאָל טויזנט גאָלדענע רענדלעך און בריליאַנטן און פערל. האָב איך אים געזאָגט: װען דו װאָלסט מיר געגעבן די גאַנצע זילבער, גאָלד, דימענטן און פערל פון דער װעלט, װאָלט איך געװוינט בלויז אין אַן אָרט פון תורה, און

אַזוי איז געשריבן אין ספר תהילים פון דוד מלך ישראל: די תורה פון דיין מויל איז מיר בעסער ווי די טויזנטער גאָלד און זילבער שטיקער. און ווען אַ מענטש גייט אַוועק פון דער וועלט, באַגלייטן אים ניט קיין זילבער, גאָלד און קאָסטבאַרע שטיינער נאָר תורה און מעשים טובים, ווי עס איז געזאָגט: ווען וועסט גיין, וועט די תורה דיך פירן אויף דער וועלט, ווען וועסט ליגן וועט זי דיך היטן אין קבר. וועט ווען ווען ווען ווען וועסט זיך אויפכאַפּן וועט זי פאַר דיר רעדן אויף יענער וועלט. אויך ווערט געזאָגט: צו מיר באַלאַנגט די זילבער און די גאָלד זאָגט גאָט דער הערשער.

רבי יוסי בן קסמא דערציילט פון זיין דערפאַרונג ווען ער האָט צוריקגעוויזן אַ פאָרשלאָג ער זאָל זיך באַזעצן אין אַן אָרט וואָס איז ווייט פון תורה און באַקומען כבוד און רייכטום. זיין ענטפער איז געווען דאָס די גאַנצע גאָלד און בריליאַנטן פון דער וועלט וועט אים ניט אַוועקנעמען פון זיין אָרט, ווייל עס געפונען זיך גרויסע געלערנטע און תלמידי חכמים. ער האָט ציטירט די ווערטער פון דוד המלך אַז תורה לערנען איז טייערער ווי גאָלד און זילבער, רבי יוסי ווייזט אָן אַז ווען אַ מענטש גייט אַוועק פון דער וועלט קען ער ניט מיט־נעמען זיין גאָלד און זילבער, נאָר זיין תורה און מעשים טובים.

צום באַדויערן האָבן אַ צאָל אידן אויסגעקליבן צו לעבן אין ערטער, וווּ עס איז ניט פאַראַן קיין אָרגאַניזירטער אידישער לעבן, קיין תורה, קיין אידישע אינסטיטוציעס נאָר דערפאַר וואָס דער בלאַנק פון געלד און רייך ווערן. די אידן האָבן פאַרקויפט זייער נשמה, פאַרלוירן זייער אידישקייט, זייערע פאַמיליעס און זיך אָפּ־געריסן פון כלל ישראל.

י. חמשה קנינים קנה הקדוש ברוך הוא בעולמו, ואלו הן: תורה קנין אחד, שמים וארץ קנין אחד, אברהם קנין אחד, ישראל קנין אחד, בית המקדש קנין אחד. תורה מנין? דכתיב: ה׳ קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. שמים וארץ מנין? דכתיב: כה אמר ה׳ השמים כסאי, והארץ הדום רגלי, אי זה בית אשר תבנו לי, מקום מנוחתי.

ואומר: מה רבו מעשיך ה׳ כלם בחכמה עשית, מלאה הארץ קנינך. אברהם מנין? דכתיב: ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון, קונה שמים וארץ. ישראל מנין? דכתיב: עד יעבר עמך ה׳ עד יעבר עם זו קנית, ואומר: לקדושים אשר בארץ המה, ואדירי כל חפצי בם. בית המקדש מנין? דכתיב: מכון לשבתך פעלת ה׳. מקדש אדני כוננו ידיך, ואומר: ויביאם אל גבול קדשו, הר זה קנתה ימינו.

פינף איינקויפונגען האָט גאָט, דער הייליקער, געבענטשט איז ער, פאַר־האַנדלט פאַר זיך, זיי זיינען: תורה, הימל און ערד, אברהם, ישראל און בית המקדש. װעגן תורה װערט געשריבן: „גאָט האָט מיך געקויפט אַלס אָנפאַנג פון זיין װעג״. ביי הימל און ערד װערט געשריבן: „אַזוי זאָגט גאָט: דער הימל איז מיין שטול און די ערד מיין פוסבענקל, װעלכע הויז װעט איר פאַר מיר בויען און װעלכעס איז מיין רו אָרט״. אויך: „װי גרויס זיינען דיינע װערק, גאָט, אַלעס זיינען געמאַכט געװאָרן מיט חכמה, די װעלט איז פול מיט דיין איינהאַנדלונג״. ביי אברהם איז געשריבן: „און ער האָט אים געבענטשט און געזאָגט: זאָל אברהם זיין געבענטשט צו דעם אויבערשטן װאָס האָט גע־קויפט הימל און ערד״. ביי ישראל איז געשריבן: „ביז דיין פאָלק, גאָט װעט אַריבערגיין, דאָס פאָלק װאָס האָסט געקויפט״. אויך: „צו די הייליקע אין דער װעלט זיינען זיי, און מיין װילן איז אין זיי״. ביי דעם בית המקדש איז גע־שריבן: „דאָס הייליקטום פאַר דיין אָנװעזנהייט האָסטו אויסגעבילדעט, גאָט׳ס הייליקטום װאָס דיינע הענד האָבן באַפעסטיקט״. אויך: דו האָסט זיי געבראַכט צו דיין הייליקן גרענעץ, דעם באַרג װאָס איז געקויפט מיט זיין רעכטער האַנד״.

פון דער גאַנצער װעלט װאָס גאָט האָט באַשאַפן האָט ער אויס־געקליבן פינף באַליבטע אַרטיקלען, װעלכע ער האָט אָפיציעל אָנער־קענט אַלס זיינע װיכטיקסטע איינהאַנדלונגען און איז שטאָלץ מיט זיי. ביי יעדן פון די פינף װערט דער אויסדרוק „קנין״ איינהאַנדלונג דערמאָנט. די פינף װערן דאָ אויסגערעכנט: תורה, הימל און ערד, אברהם אבינו, ישראל און בית המקדש. עס װערן געבראַכט אויס־דרוקן פון תנ״ך, װעלכע באַהאַנדלען די פינף זאַכן און ביי יעדן פון זיי װערט דערמאָנט דער װאָרט „קנין״.

די תורה איז דער וויכטיקסטער מאַטעריאַל וואָס לויט די הייליקע ספרים, איז נאָך באַשאַפן געוואָרן בעפאָר דער וועלט וואָס איז פאַרמירט געוואָרן אין זכות פון דער תורה, וועלכע אברהם האָט געשטאַרקט מיט זיין אמתע אמונה און פאַרשפרייט דעם גלויבן פון באַשעפער אין דער וועלט. דאָס אידישע פאָלק האָט אָפיציעל מקבל געווען די תורה און איז דערפאַר דער עם הנבחר, און ווען אידן האָבן זיך באַזעצט אין זייער לאַנד האָבן זיי אויפגעבויט דעם בית המקדש, דער אָרט צו דינען דעם בורא עולם. אַזוי אַרום זיינען די פינף פאַרהאַנדלונגען פאַרבליבן די פינף יסודות צו טון נאָבעלע מעשים און זיינען דערפאַר באַליבט ביים בורא עולם.

יא. כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, לא ברא אלא לכבודו, שנאמר: כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו. ואומר: ה׳ ימלך לעולם ועד.

יעדע זאַך וואָס דער הייליקער גאָט, געבענטשט זאָל ער זיין, האָט באַשאַפן האָט ער באַשאַפן פאַר זיין כבוד. ווי עס ווערט געזאָגט: „אַלעס וואָס ווערט אָנגערופן מיט מיין נאָמען האָב איך באַשאַפן, פאָרמירט און געמאַכט פון מיין כבוד וועגן״. און אויך ווערט געזאָגט: „גאָט וועט רעגירן פאַר אימער און אייביק״.

די לעצטע משנה פון פרקי אבות שליסט זיך מיט דעם געדאַנק און דערקלערונג אַז דער גאַנצער באַשאַף איז פאַר די גרויסקייט און כבוד פון באַשעפער. טראָץ דעם וואָס אין דער פריערדיקער ברייתא האַנדלט זיך וועגן די פינף באַרימטע שאַפונגען וועלכע דער באַשעפער האָט מיט אַ אומבאַגרענעצטער ליבע זיך אויסגעקליבן אַלס זיינע באַליבטע קנינים דאַרף דאָך קלאָר זיין אַז אַלעס אָן אונטערשייד וואָס עקזיסטירט אויף דער וועלט איז גאָט׳ס ווערק און איז באַשאַפן געוואָרן פאַר דעם כבוד פון באַשעפער. די ברייתא ציטירט די ווערטער פון ישעיה הנביא אין גאָט׳ס נאָמען: „יעדע זאַך וואָס ווערט אָנגערופן ביי מיין נאָמען פאַר מיין כבוד וועגן, איך האָב אַלעס באַשאַפן, פאָרמירט און געמאַכט פאַר מיין כבוד וועגן״.

אויך אין ספר שמות ווערט געזאָגט: „גאָט וועט קעניגן פאַר אייביק“.

רבי חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר: ה׳ חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ויאדיר.

רבי חנניא בן עקשיא זאָגט: דער הייליקער גאָט, ער זאָל זיין געבעטשט, האָט געוואָלט מזכה זיין דאָס אידישע פאָלק האָט ער דערפאַר זיי געמערט תורה און מצוות, ווי עס ווערט געזאָגט: גאָט האָט געוואָלט צוליב זיין גערעכ־טיקייט, האָט ער פאַרגרעסערט די תורה און פאַרשענערט.

די משנה איז ניט אַ טייל פון פרקי אבות און עס קומט פון דעם טראַקטאַט „מכות“, דערפאַר ווייל די משנה אַנטהאַלט אַ פראַכט־פול שיינעם געדאַנק וועגן תורה און מצוות און וועגן פאָלק ישראל איז עס אויסגעקליבן געוואָרן צו פאַרענדיקן יעדן פרק פון אבות פונקט ווי די משנה „כל ישראל“ איז צוגעשטעלט געוואָרן בעפאָר יעדן פרק וואָס ווערט געלערנט אָדער געזאָגט יעדן שבת פאַרנאַכט צווישן פסח און ראש השנה.

רבי חנניא בן עקשיא זאָגט, אַז דערפאַר וואָס גאָט האָט אויס־געקליבן אידן אַלס זיין באַליבט פאָלק האָט ער זיי געגעבן אַ גרויסע תורה און אַ סך מצוות וואָס איז אַ פראַכטפולע מתנה דערמיט צו פאַרשענערן זייער לעבן און ווייזן די פעלקער פון דער וועלט אַ ביישפיל פון שיינע און נאָבעלע מידות.

יא. כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, לא ברא אלא לכבודו, שנאמר: כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו. ואומר: ה׳ ימלך לעולם ועד.

Everything the Holy One, blossed be He created in His world, he created it only for His glory, as it is said: "Whatever is called by My name was created for my glory, formed it and made it. And it is said : "The Lord shall reign for ever and ever."

The last paragraph of Pirke Avot concludes with a statement that the world was created by God for His glory and the inhabitants of His world have the duty of living a noble life, which would justify the creation.

רבי חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר: ה׳ חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ויאדיר.

אשר בארץ המה, ואדירי כל חפצי בם. בית המקדש מנין ? דכתיב : מכון לשבתך פעלת ה׳. מקדש אדני כוננו ידיך, ואומר : ויביאם אל גבול קדשו, הר זה קנתה ימינו.

Five special possessions acquired the Holy One, blessed be He in His World as follows : Torah, Heaven and Earth, Abraham, Israel and the holy temple, How do we know about Torah: It is written: "The Lord acquired me first in His way, first of His works in the days of old". About Heaven and Earth". It is written: "So said the Lord, the heaven is my throne and the earth is my foot-stool ; what kind of house would you build for me and what kind of place as my place of rest". And it is said : "How great are your deeds, O Lord, all you made in wisdom, the earth is filled with your possessions". How do we know about Abraham? It is written : "And He blessed him and said : "Blessed be Abram to God above, possessor of heaven and earth." How about Israel ? It is written : "Until Thy people pass over, until the people you possess will pass over." And it is said: To the holy ones who are on earth they are the great in whom is all my desire". How do we know about the Sanctuary ? It is written : "The dwelling place, you O Lord, made Thy hands established". And it is said : "He brought them to His holy border, to the mountain, His right hand acquired.

Out of His endless creations God selected five possessions of which He is especially proud : Torah and Earth, Abraham, Israel and the Sanctuary. Expressions from the Scriptures quoted her supports this statement. It was God's plan to acquire these possessions of excellence in chronological order. First, the Torah, then heaven and earth, Abraham, who proclaimed the greatness of the Creator, then Israel, who accepted the Torah and commandments and the last one the Temple — the house of the Lord on Mount Zion and Jerusalem.

world to come, and it is said: "The silver and gold are mine says the Lord of hosts".

Rabbi Yose ben Kisma reveals a personal experience: He met a person on the road, who offered him an attractive proposition, which he declined. The offer was greatly exaggerated — consisting of a million dinars, precious stones and pearls if he would settle in this place, probably for the purpose of spreading the words of Torah. Rabbi Yose declares that he declined this attractive offer, for the reason that he preferred to live modestly in a place of the wise, and the learned rather than in luxury without Torah. He emphasizes the fact that a human being cannot take anything with him when his end comes, except Torah and goods deeds.

To our sorrow, in our days, numerous Jews have chosen to live in places far from centers of Jewish life and culture, their only ambition being to make money. They have by their action lost contact with Jewish tradition and cut themselves and their children off from the Jewish community.

י. חמשה קנינים קנה הקדוש ברוך הוא בעולמו, ואלו הן: תורה קנין אחד, שמים קנין אחד, אברהם קנין אחד, ישראל קנין אחד, בית המקדש קנין אחד. תורה מנין? דכתיב: ה׳ קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. שמים וארץ מנין? דכתיב: כה אמר ה׳ השמים כסאי, והארץ הדום רגלי, אי זה בית אשר תבנו לי, ואיזה מקום מנוחתי ואומר: מה רבו מעשיך ה׳ כלם בחכמה עשית, מלאה קנינך. אברהם מנין? דכתיב: ויברכהו ויאמר, ברוך אברם לאל עליון, קונה שמים וארץ. ישראל מנין? דכתיב: עד יעבר עמך ה׳ עד יעבר עם זו קנית, ואומר: לקדושים

שתדור עמנו במקומנו, ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב, ואבנים טובות ומרגליות. אמרתי לו, אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם, איני דר אלא במקום תורה. וכן כתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל: „טוב לי תורת פיך, מאלפי זהב וכסף". ולא עוד, שבשעת פטירתו של אדם, אין מלוין לו לאדם, לא כסף, ולא זהב, ולא אבנים טובות ומרגליות, אלא תורה ומעשים טובים בלבד. שנאמר: „בהתהלכך, תנחה אותך, בשכבך תשמור עליך, והקיצות היא תשיחך. בהתהלכך תנחה אותך, בעולם הזה, בשכבך תשמור עליך, בקבר, והקיצות היא תשיחך, לעולם הבא. ואומר: „לי הכסף ולי הזהב, נאם ה׳ צבאות".

Rabbi Yose ben Kisma said: Once I was travelling on the road, and a man met me and greeted me with Shalom and I returned his greeting. He then said to me: Rabbi, from what place are you ? I said to him: I am from a large town of wise men and scholars." Then he said to me: "Rabbi, would you be willing to live with us in our place and I will give you a million golden dinars, precious stones and pearls". I replied to him: "Were you to give me all the silver and gold and precious stones and pearls in the world I would not live anywhere except in a place of Torah". And so is written in the book of Psalms" by David, King of Israel: "The teaching of Torah is better to me than thousands in gold and silver".

Moreover, when a man leaves this world, neither silver, nor gold, nor precious stones and pearls accompany him, only Torah and good deeds alone, as it is said: "When you walk it shall guide you when you lie down, it shall watch over you, and when you wake up it shall be your conversation. When you walk it shall guide you — in this world, when you lie down it shall watch over you — in the grave, when you wake up, it shall be your conversation — in the

ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד". רבי שמעון בן מנסיא אומר: אלו שבע מדות שמנו חכמים לצדיקים כלם נתקימו ברבי ובבניו.

Rabbi Simeon ben Judah said in the name of Rabbi Simeon ben Yochai : Beauty, strength, riches, honor, wisdom, old age and gray hair and children, all these are becoming to the righteous and to the world, as it is said : "A crown of glory is gray hair to be found in the path of justice." And : "The glory of young men is their strength and the beauty of the old is gray hair". And: "The crown of the old is their grandchildren and the pride of the children — their fathers". And: The moon shall be confounded and the sun ashamed for the Lord of hosts will reign on Mount Zion and in Jerusalem, and there shall be glory before the old."

Rabbi Simeon ben Menasya says : These seven qualities that the wise enumerated here were all realized in "Rabbi" and is sons.

Rabbi Simeon ben Yochai opposes the general belief that Torah study and poverty go together and declares that beauty, strength, riches, honor and all other pleasant things of life are becoming to one who occupies himself with Torah, and good deeds. He quotes numerous expressions from the Scriptures in support of this statement.

Rabbi Simeon ben Menasya proves this point with the fact that the great sage Rabbi and his sons enjoyed all the seven blessings mentioned here.

ט. אמר רבי יוסי בן קסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום. אמר לי רבי, מאיזה מקום אתה? אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני. אמר לי, רבי, רצונך

חיים״. ואומר : „ארך ימים בימינה, בשמאלה עשר וכבוד״. ואומר : „כי ארך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך. ואומר : „דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום״.

Great is Torah, for it gives life to those who study and practice it in this world and in the world to come, as it is said: "For they are life into those who found them and a healing to the flesh" and : "It shall be a healing to your navel and marrow to your bones. And : "It is a tree of life to those, who grasp it ; happy are those who support it." And : "For they shall be a garland of grace to your head, and a necklace for your neck". And : "It shall give to your head a garland of grace : a crown of glory it shall bestow on you." And : "For through me your days shall be multiplied and the years of your life increased." And : "Long life is in its right hand ; in its left hand riches and honor". And: "For length of days and years of life and peace shall they add to you". And : "Its ways are ways of pleasantness and all its paths are peace."

The unusually large number of quotations from various parts of "Proverbs" quoted in this paragraph elaborate on the greatness of Torah and its commandments, and the great rewards gained by those who study Torah and observe its commandments.

ח. רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון בן יוחאי אומר : הנוי, והכח, והעשר, והכבוד, והחכמה, והזקנה, והשיבה, והבנים, נאה לצדיקים ונאה לעולם, שנאמר : „עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא״. ואומר : „עטרת זקנים בני בנים, ותפארת בנים אבותם״. ואומר : „תפארת בחורים כחם, והדר זקנים שיבה״. ואומר : „וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה׳ צבאות בהר

verence for God, humility, cheerfulness, ethical purity, serving scholars, devotion to colleagues discussion with disciples, an earlier approach to Scripture and Mishna, moderation in business, moderation in social activities, moderation in pleasure, moderation in sleep, moderation in conversation, moderation in laughter, patience, a good heart, faith in the wise, acceptance affliction, knowing his proper place, being content with his lot, limiting his conversation, claiming no merit, being beloved, loving equity, loving reproof, running away from honor, taking no pride in his learning, not happy in rendering decisions, bearing the yoke with his friends, judging him favourably, leading him to truth, set him in peace, being composed in his study, asking and answering, listening and adding to knowledge, studying in order to teach others, studying in order to do right, making his teacher wiser, concentrating on what he hears and saying a thing in the name of the person who said it. We learn from this that when one says anything and gives the source of it he brings deliverance into the world, as it is said: 'And Esther told the King in the name of Mordecai".

The above unusual paragraph, which brings out with force the greatness of Torah study is very clear and needs no further elaboration.

It concludes, however, with an interesting statement that when a person states something worthwhile, he should give the source and the name of the person who said it.

ז. גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא, שנאמר: „כי הם חיים למוצאיהם ולכל בשרו מרפא". ואומר: „רפאות תהי לשרך, ושקוי לעצמותיך". ואומר: "עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. ואומר: „כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך". ואומר: „תתן לראשך לוית חן עטרת תפארת תמגנך". ואומר: „כי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות

The rest of the comment here coincides with the teachings of our sages, that our table with Torah and the crown of knowledge are greater than those of kings.

ו. גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות, שהמלכות נקנית בשלשים מעלות, והכהונה נקנית בעשרים וארבע והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים, ואלו הן: בתלמוד, בשמיעת האזן, בעריכת שפתים, בבינת הלב, באימה, ביראה, בענוה, בשמחה, בטהרה, בשמוש חכמים, בדקדוק חברים, בפלפול התלמידים, בישוב במקרא ובמשנה, במעוט סחורה, במעוט דרך ארץ, במעוט תענוג, במעוט שנה, במעוט שיחה, מעוט שחוק, באורך אפים, בלב טוב, באמונת חכמים, בקבלת היסורים; המכיר את מקומו, והשמח בחלקו, והעושה סיג לדבריו, ואינו מחזיק טובה לעצמו, אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, אוהב את הצדקות, אוהב את המישרים, אוהב את התוכחות, ומתרחק מן הכבוד, ולא מגיס לבו בתלמודו, ואינו שמח בהוראה, נושא בעול עם חברו, ומכריעו לכף זכות, ומעמידו על האמת, ומתישב בתלמודו, שואל ומשיב, שומע ומוסיף, הלומד על מנת ללמד, והלומד על מנת לעשות, המחכים את רבו, והמכון את שמועתו, והאומר דבר בשם אומרו, הא למדת, כל האומר דבר בשם אומרו, מביא גאולה לעולם, שנאמר: ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי.

Learning Torah is greater than priesthood and royalty, for royalty is acquired by thirty qualifications, priesthood by twenty-four, but Torah requires forty eight qualifications, as follows: Study, attentive listening, distinct pronunciation, an understanding heart, awe for his teacher, re-

you will be happy and it will be well with you. Happy shall you be in this world and it will be well for you in the world to come.

It is important to bear in mind that poverty is not a condition for success in Torah study, for it is a fact that numerous great sages lived in great wealth and luxury. Here is emphasized that poverty should not serve as a cause for neglect of study. It is well known that the great majority of the sages were poor and lived by the work of their hand. It is here indicated that if you study in poverty and hardship, you shall in the end be rewarded. "Happy you shall be in this world and well in the world to come".

ה. אל תבקש גדלה לעצמך, ואל תחמוד כבוד. יותר מלמודך עשה, ואל תתאוה לשלחנם של מלכים, ששלחנך גדול משלחנם, וכתרך גדול מכתרם; ונאמן הוא בעל מלאכתך, שישלם לך שכר פעלתך.

Do not seek greatness for yourself. Do not run for honor. More than your learning should be your deeds. Do not covet the table of kings, for your table is greater than their table and your crown is greater than their crown. Your employer can be trusted that He will pay you the reward for your work.

The aim of Torah study shall not be the glory that you will attain for yourself.

A hassidic Rabbi interpreted the expression: "Do not seek greatness for yourself" to mean that you shall not be satisfied with your own achievement in Torah, but share it with your fellow-men. Help others to accomplish it by teaching or through financial help for institutions of learning.

it is said: "It was you, a man, my equal, my companion and friend". These words present to us a "Kal V'homer" learning from minor to greater: If David, King of Israel, who learned only two things from Ahitophel called him his teacher, companion and friend, how much more then should one who learns from his friend a chapter, regulation verse, expression or even a single letter, pay him honor. Honor goes with Torah, as it is said: The wise shall inherit honor and the perfect shall inherit good; and good means Torah, as it is said "For I gave you a good doctrine, forsake not my Torah."

This paragraph aims to create a feeling of genuine respect for Torah by honoring anyone from whom something can be learned. It need not necessarily be a sage or a scholar. Any human being who enriches his fellow-man through teaching even a single letter should be honored. Such action is intended to emulate King David, who honored Ahitophel from whom he learned two things. The commentators declare that following were the two things:

1. Ahitophel found David studying Torah alone and he advised him that Torah study is greater and of more benefit when in company of other men.

2. David walked to the house of the Lord dressed as a king and surrounded with royal formality and Ahitophel told him that God's house requires humility.

ד. כך היא דרכה של תורה: פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל. אם אתה עושה כן אשריך וטוב לך; אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא.

This is the Torah way: You shall eat bread with salt and drink water by measure and sleep on the ground and live a life of hardshi while you toil in Torah. If you do so

receives the heritage and from the heritage he reaches the high places".

Rabbi Joshua ben Levi — a mystery man and a great admirer of Torah study emphasizes the duty of study in sharp words. He compares those who have knowledge of Torah and are neglecting it to a swine with a golden ring in his sonut and a fair woman without discretion.

He declares the only free man is the one who occupies himself with Torah study. He starts with a statement that a divine voice comes out from Mount Sinai crying out in protest against neglect of Torah.

Famous expressions from Scripture are quoted to support his statement.

ג. הלומד מחברו פרק אחד, או הלכה אחת, או פסוק אחד, או דבור אחד, או אפילו אות אחת, צריך לנהוג בו כבוד, שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד, קראו רבו, אלופו ומיודעו, שנאמר: ואתה אנוש כערכי, אלופי ומיודעי. והלא דברים קל וחומר: ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד, קראו רבו, אלופו ומיודעו, הלומד מחברו פרק אחד, או הלכה אחת, או פסוק אחד, או דבור אחד, או אפילו אות אחת, על אחת כמה וכמה שצריך לנהוג בו כבוד. ואין כבוד אלא תורה, שנאמר: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו.

He who learns from his friends a single chapter, a single regulation, a single verse, a single expression, or even a single letter should honor him. So we found with David, King of Israel, who learned from Ahitophel only two things and called him his teacher, his companion and friend, as

"Avot" consists of five chapters. However, a sixth chapter was needed for the Sixth Sabbath before Shavuoth, so this collection of "Braitoth" was chosen to be studied on the Sabbath before the festival of the Torah giving because it contains warm praise and admiration for Torah.

The language of the Mishna is Hebrew; Gmara and Braitha are in Aramaic. It is therefore declared that in order that this chapter be included in Pirke Avot it was changed to Hebrew.

ב. אמר רבי יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת: אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף, שנאמר: נזם זהב באף חזיר, אשה יפה וסרת טעם. ואומר: והלחת מעשה אלהים המה. והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלחות: אל תקרא חרות אלא חרות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה, וכל מי שעוסק בתלמוד תורה, הרי זה מתעלה, שנאמר: וממתנה נחליאל ומנחליאל במות.

Rabbi Joshua ben Levi said: "Every day a heavenly voice resounds from Mount Horeb proclaiming the following: "Woe to mankind for their disregard of Torah; for whoever does not occupy himself with Torah study is called "Nazuf" — one who is cast out of the community as it is said: "Like a golden ring in the snout of a swine is a pretty woman lacking good manners". It is also said: "The tablets were the work of God, and the writing was the writing of God engraved upon the *tablets*". Do not read "Horuth" — engraved, but "Heruth" — freedom, for no one is considered free except those who occupy themselves with the study of Torah. And anyone who occupies himself with Torah shall be exalted, as it is said: "From the gift of Torah one

פרק ו׳

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר: ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי מעשי ידי להתפאר.

משנה א. שנו חכמים בלשון המשנה, ברוך שבחר בהם ובמשנתם. רבי מאיר אומר: כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה; ולא עוד, אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו: נקרא רע אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, משמח את המקום, משמח את הבריות, ומלבשתו ענוה ויראה ומכשרתו להיות צדיק, חסיד, ישר ונאמן; ומרחקתו מן החטא, ומקרבתו לידי זכות ונהנים ממנו עצה ותושיה, בינה וגבורה, שנאמר: לי עצה ותושיה, אני בינה, לי גבורה, ונותנת לו מלכות וממשלה, וחקור דין, ומגלים לו רזי תורה ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק. והוה צנוע וארך רוח, ומוחל על עלבונו, ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים.

The Sages taught in the language of the Mishna; blessed be he who selected them and their teaching. Rabbi Meir says: He who studies Torah for its own sake merits many things. Not only that, but the whole world is worthwhile for his sake. He is called beloved friend; he loves God, he loves mankind; he is a joy to God and to man; and the Torah clothes him with humility and reverence. It equips him to be righteous and saintly, upright and trustworthy. It keeps him away from sin and brings him close to virtue; and men profit from his counsel and advice, understanding and strength, as it is said: "Mine are counsel and wisdom, I am understanding and strength." And gives him royalty and ruling and ability to judge; and the mysteries of Torah are revealed to him; and he becomes like a flowing spring, and like a river of unceasing streams; and he is modest, patient and forgiving insults and it magnifies and raises him over all creatures.

tire life of a man. The Mishna concludes with the statement: "There is nothing better than it", meaning that nowhere can be found a teaching of the way of noble life as it is directed in the Torah.

כו. בן הא הא אומר: לפום צערא אגרא.

Ben Hay-Hay says: The reward is in accordance with the effort.

Ben Hay-Hay is another mysterious person. He also was a descendant of a true proselyte who adopted the way of life in accordance with the regulations of the Torah. Ben Hay-Hay follows the words of advice by Ben Bag-Bag and adds that "according to the painstaking is the reward". This too was expressed in Aramaic, as it was also a folk-saying. The meaning of this short sentence is, that no one can obtain perfection in learning or any other endeavour, unless he labors, and tries hard. The reward or the result is in proportion to the amount of effort.

רבי חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר: ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

ments, at fifteen he is to study Talmud, at eighteen he is ready for marriage, at twenty to seek a livelihood, at thirty he has his full strength, at forty his full understanding, at fifty he is ready to give advice, at sixty he attains old age, at seventy he is gray, at eighty he shows extra strength. at ninety he is bending over when walking, at a hundred he is as if he were already dead and had passed away from the world.

According to the schedule of this Mishna, man's life is divided into three periods : 1 — From birth to age eighteen. This is the time for preparation. 2 — From eighteen to sixty is a period of activity — practical cultural and good deeds. 3 — From sixty to the end is a period of decline both physically and mentally. In these times of scientific medical research, the period of activity may be prolonged.

כה. בן בג בג אומר: הפך בה והפך בה דכלא בה, ובה תחזי וסיב ובלה בה, ומנה לא תזוע, שאין לך מדה טובה הימנה.

Ben Bag-Bag says, turn over again and again and study Torah, for it contains everything, continue examining it and grow old over it and do not move away from it, for there is nothing better than it.

Ben Bag-Bag was a disciple of Hillel. He was a descendant of a proselyte, who accepted Judaism out of conviction.

He repeats here a folk saying in Aramaic, which was at that time the language of the masses : "Turn it again and again, for everything is in it." This sound advice, not to be satisfied with a superficial reading or elementary study of Torah but to keep on going over it and studying it, as each time new insights will be discovered. It should for this reason be continued during the en-

רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו, שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך.

Judah ben Tema says : Be bold as a leopard, light as an eagle, swift as a deer and strong as a lion to do the will of your Father in heaven. He used to say : the imprudent is going to Gehinom and the bashful going to Paradise.

There are two opposite ways to follow depending on circumstances. When the aim is to do good deeds, be bold as a leopard, light as an eagle, and strong as a lion.

However, in every day life one should be modest and even shy, for the shameless are for Gehenna and the bashful are destined for Paradise.

May it be thy will, Lord our God and God of our fathers, that the Holy Temple be built speedily in our days and grant us a share in thy Torah.

This prayer was originally the conclusion of Pirke Avot and the other paragraphs were added later.

כד. הוא היה אומר: בן חמש שנים למקרא; בן עשר שנים למשנה; בן שלש עשרה למצות; בן חמש עשרה לגמרא; בן שמונה עשרה לחופה; בן עשרים לרדוף; בן שלשים לכח; בן ארבעים לבינה; בן חמישים לעצה; בן ששים לזקנה; בן שבעים לשבה; בן שמונים לגבורה; בן תשעים לשוח; בן מאה כאלו מת ועבר ובטל מן העולם.

He used to say: At the age of five a child should study Scripture, at ten he is ready for study of Mishna, at thirteen he becomes a person for fulfillment of the command-

with possessions and I will fill their treasures". But the disciples of the wicked Balaam will inherit Gehinom and descend into the low pit, as it is said: Though, O God, will lower them into the deep pit; men of blood and fraud shall not live out half of their days, and I shall trust in thee.

The Mishna analyzes two famous personalities who represent two opposite ways of life. Abraham, our father is the bright personality — one who is liberal, of humble spirit and with a modest desire for things.

Balaam, the wicked, is envious, of an arrogant spirit and limitless appetite for things and pleasure. Those who possess the three fine qualities: a liberal outlook — he is satisfied with his lot and has no envy towards his friend who is wealthier and more fortunate. A humble spirit — he is modest and does not crave honor and praise.

A modest desire — he is satisfied easily and does not pursue riches and pleasures. Those who possess these virtues are the disciples of Abraham, who represent this noble way of life.

The three bad characteristics are a grudging eye, an arrogant spirit and an unlimited desire for riches and pleasure. Those who possess these faults are the disciples of Balaam, who according to Scripture lived an inferior way of life.

The disciples of Abraham are promised good life in this world and a reward in the world to come. The disciples of Balaam will be punished severely.

כג. יהודה בן תימא אומר: הוי עז כנמר וקל כנשר, רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים. הוא היה אומר: עז פנים לגיהנם, ובושת פנים לגן עדן. יהי

will never have the opportunity to repent for the same reason: it would be unfair to reward a man as a righteous person when he causes others to sin and be punished. The scriptures give credit to Moses for the righteousness and justice of the people whom he led and blame Jeroboam for the sins of Israel as a result of his revolt in dividing the Kingdom and causing the people to commit the sin of idolatry.

כב. כל מי שיש בו שלשה דברים הללו, הוא מתלמידיו של אברהם אבינו, ושלשה דברים אחרים, הוא מתלמידיו של בלעם הרשע: עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה — מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה, ורוח גבוהה ונפש רחבה — מתלמידיו של בלעם הרשע. מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע? תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין העולם הבא, שנאמר: „להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא". אבל תלמידיו של בלעם הרשע, יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת, שנאמר: „ואתה אלהים תורידם לבאר שחת, אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך".

Whoever possesses the following three virtues is of the disciples of Abraham our father and whoever possesses the opposite three things is of the disciples of Balaam, the wicked. The good virtues are: a good eye, a humble spirit, and a modest desire, and are the disciples of Abraham. Those who possess an evil eye, a proud spirit and unlimited desire are the disciples of Balaam the wicked. What is the difference between the disciples of our father Abraham and the disciples of the wicked Balaam? The disciples of our father Abraham are enjoying life in this world and inherit the world to come, as it is said: "To inherit my friends

However a controversy that is with the intention of personal gain will come to a tragic end. A true example is given in the Torah by Korah and his associates, whose ambition was to take away the leadership from Moses and Aaron, and place themselves as the heads of the Israelites. This quarrel did not succeed and they were punished severely as evil men.

כא. כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו, וכל המחטיא את הרבים, אין מספיקין בידו לעשות תשובה. משה זכה וזכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו, שנאמר: צדקת ה׳ עשה ומשפטיו עם ישראל. ירבעם בן נבט חטא והחטיא את הרבים, חטא הרבים תלוי בו, שנאמר: על חטאת ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל.

Whoever leads many people to righteousness, no sin shall come through him, and the one who leads numerous people to sin shall be unable to repent. Moses was righteous and let a magnitude of people to be righteous. The merit of the people is attributed to him, as it is said : "He performed justice of the Lord and his judgment with Israel". Jereboam, the son of Nebïat, sinned and caused many to sin, the sin of the people is attributed to him, as it is said: "For the sins of Jereboam which he sinned and caused Israel to sin".

There shall never come a sin through a leader of a multitude who leads them to virtue. The commentators elaborate on this statement by explaining that it would not be fair to have one's followers inherit a good name through his teachings and be rewarded when at the same time their teacher is punished for committing sins. If, however, one leads other people towards evil doing, he

Sensual attraction of a beautiful woman or the financial help of a wealthy friend, a time may come when the woman will lose her attractiveness and the friend his wealth, and then the love comes to an end. However, when love is genuine and does not depend on selfish gain, it will never fail.

An example of love with a selfish end is the love of Amnon David's son, who fell desperately in love with his step sister Tamar, and desired to possess her. When she refused his attention, intense hatred took the place of love. However, the sincere deep love between David and the prince Jonathan lasted a long time, for this love did not depend on personal gain. On the contrary, there was every reason for Jonathan to hate David, the popular hero who could have taken the crown away from him. In spite of this their love was sincere and endured.

כ. כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים. איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים, זו מחלוקת הלל ושמאי; ושאינה לשם שמים, זו מחלוקת קרח וכל עדתו.

Any controversy which is for the name of Heaven will endure ; any controversy that is not for the sake of the name of Heaven will not remain permanently. Which controversy was for the name of Heaven ?" The discussion between Hillel and Shamai. Which was not in the name of Heaven ? The quarrel of Korah and his associates.

A controversy for the sake of increasing knowledge, or a discussion for the purpose of helping human beings, even when disagreement is strong, will in the end bring good results. A good example is the continuous controversy between Hillel and Shamai and their disciples.

and lets out at the other; a strainer that lets out the wine and retains the dregs; a sieve, that lets out the dust and retains the fine flour.

The abilities of the students are here described by comparing them to four different objects that are mostly used to separate the desired element from the unnecessary one as follows:

1. The sponge, that soaks up everything — the useful as well as that of no value. It is the student who takes everything without discrimination.

2. The funnel takes in at one end and goes out at the other end. So is the one who learns and loses it quickly.

3. A strainer that lets the wine out and retains the valueless fees. This is the student who lets the good, wise thoughts pass, while he retains the cheap trivial element.

4. The sieve that retains the fine flour, so is the student who retains only that which is worth keeping.

יט. כל אהבה שהיא תלויה בדבר, בטל דבר בטלה אהבה; ושאינה תלויה בדבר, אינה בטלה לעולם. איזו היא אהבה שהיא תלויה בדבר, זו אהבת אמנון ותמר; ושאינה תלויה בדבר, זו אהבת דוד ויהונתן.

All love which depends on something disappears, when it passes, but if the love does not depend on something, it will never pass away, which depends on attraction ?" The love of Amnon and Tamar. Which love was pure and unselfish ?" The love of David and Jonathan.

Pure love must be unconditional. Only then will it last a long time. If love depends on some selfish end, such as :

יז. ארבע מדות בהולכי בית המדרש: הולך ואינו עושה, שכר הליכה בידו; עושה ואינו הולך, שכר מעשה בידו; הולך ועושה — חסיד; לא הולך ולא עושה — רשע.

There are four kinds in connection with learning at the Beth Hamidrash. He who goes to learn and does not practice it is getting the reward of attending. He who practices but does not attend at learning, is receiving the reward for practising. One who attends and also practices is noble. He who neither learns nor practices is wicked.

There are four types concerning study and observance of what the Torah teaches. One who goes to learn regularly but does not put into practice what he learns should receive the award for study alone. The one who does not study, but observes the rules of the Torah in accordance with his limited knowledge, should be given credit for doing good deeds. A person who does both — study Torah and perform good deeds — is a noble and Godly man. One who does not study, neither does he live in accordance with the teachings of the Torah is a wicked man.

Study of Torah, our sages tell us, is preferable to good deeds, because knowledge of Torah brings a person closer to living a noble life.

יח. ארבע מדות ביושבים לפני חכמים: ספוג, ומשפך, משמרת ונפה. ספוג — שהוא סופג את הכל; ומשפך שמכניס בזו ומוציא בזו; משמרת — שמוציאה את היין וקולטת את השמרים; ונפה — שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת.

There are four kinds of those who sit before scholars to learn : a sponge, a funnel, a strainer and a sieve. A sponge that keeps everything ; a funnel which receives at one end

The highest quality is learning quickly and not easily forgetting. The worst disadvantage is having difficulty in understanding and after acquiring some forgetting it easily. The Mishna does not call the person who has abilities — Saint. Neither is the one without ability evil, because the quality of learning depends on intellectual capacity and this is not within the person's power to change.

טז. ארבע מדות בנותני צדקה: הרוצה שיתן, ולא יתנו אחרים, עינו רעה בשל אחרים; יתנו אחרים והוא לא יתן עינו רעה בשלו; יתן ויתנו אחרים — חסיד; לא יתן, ולא יתנו אחרים — רשע.

There are four types of charity givers. He who desires to give himself but not that others also give resents the privilege of giving to others. One who wishes that others should give but will not give himself is cutting himself off from the privilege. He who gives and desires others to give is a noble person. One who does not give and does not want others to give is a wicked man.

The subject of charity occupies an important place in the Torah. Maimonides devotes a great part of his writings to "Zedakah". He enumerates eight degrees of charity. The highest is to help a poor man regain self-support. He emphasizes that giving graciously and cheerfully is more important than the size of the donation. There is a well-known saying regarding three types of givers: One who gives when he is in good health and happy is a golden giver. A person who gives when he is in trouble is a silver giver. One who did not give during his life and he leaves charity when he approaches the end of his life is a "brass giver". It is clear from this Mishna, that there is an obligation to make others give.

hard to become angry and easy to be pacified is a noble person. One who easily gets angry and is hard to be pacified is wicked.

This Mishna deals with the temperament of human beings. It requires hard work, diligence and wisdom for a man to control his temper. The one who is easily angered and easily pacified is somewhat of a gainer because he is easy to appease. The one who is hard to become angry which is a good quality, is a loser when it is hard to appease. The one who is hard to become angry and is ready to be pacified soon is a noble man. The one who gets angry quickly and is hard to be appeased is a wicked man. The terms "easy" and and are used, because even a saint should get angry in some situation, as the prophets did fight for justice.

טו. ארבע מדות בתלמידים: מהיר לשמוע ומהיר לאבד, יצא שכרו בהפסדו; קשה לשמוע וקשה לאבד, יצא הפסדו בשכרו; מהיר לשמוע וקשה לאבד — זה חלק טוב; קשה לשמוע ומהיר לאבד זה חלק רע.

There are four kinds of students: One who is quick to learn and quick to forget is a loser, for he cannot remember what he learned. Slow to learn and hard to forget, his loss is compensated by his gain. Quick to learn and hard to forget is a good quality. Slow to learn and quick to forget is the worst.

In this Mishna the ability to learn is discussed. The one who is quick to understand but also quick to forget is a loser, for the gain of rapid learning is cancelled by easy forgetting and his quick learning is wasted. One who has difficulty to learn, but hardly forgets it is a gainer, because the knowledge he acquired stays with him.

what is mine is yours and what is yours is mine, is the act of the ignorant. He who says : What is mine is yours and what is yours is yours, is a noble man. He who says what is yours is mine and what is mine is mine, is a wicked person.

The four characters are clearly defined here. The type of a man who says : Mine is mine and yours is yours, is very popular in modern times. It goes with the well-known slogan : "Mind your own business". However, it was not well received by many sages, who say that this is the Sodom type. The evil men of Sodom did not take away anything. What they practised as a rule was that no needy person should benefit from their possessions. "Mine is yours and yours is mine" is the way of the ignorant who never learned the quality of giving without expecting anything in return.

"Mine is yours and yours is yours" is the highest type of a noble person who enjoys giving and does not expect anything from others.

"Yours is mine and mine is mine" is the wicked kind, whose ambition is to grab all he can ; is jealous of everyone and uses every opportunity to gain at the expense of others. Such person is described as an evil man.

יד. ארבע מדות בדעות : נוח לכעוס ונוח לרצות, יצא הפסדו בשכרו ; קשה לכעוס וקשה לרצות, יצא שכרו בהפסדו ; קשה לכעוס ונוח לרצות — חסיד; נוח לכעוס וקשה לרצות — רשע.

There are four kinds of temperament. When one is quick to become angry and easy to be pacified, his loss is compensated by his gain. One who is hard to get angry and hard to be pacified is a loser by being angry too long. To be

At four periods the pestilence increases: in the fourth year, in the seventh, and the one following the seventh and at the conclusion of the festival of Tabernacles every year. In the fourth year for the failure of giving tithe to the poor in the third year; in the seventh for failing to give tithe in the sixth year; in the year following the seventh, for having made profit of the harvest of the Sabbatical year: at the conclusion of the festival every year, for having robbed the poor of the gifts due to them.

In order to undestand the statement of this Mishna, it is important to remember that charity is a fundamental obligation of the Jewish religion. The term "Zedaka" for charity means justice. When one holds back giving his share, this is like robbing the needy. In the old days there was a systematic way of giving tithes, one tenth of one's income The giving of charity was set for the third year after the Sabbatical year, and also on the sixth year. There were specific laws for the Sabbatical year. The most important season for the benefit of the poor was during the period of the festival of "Succoth" — the season of the ingathering of the harvest. The poor could look forward to benefits in the form of harvest gleaning, the forgotten sheaves which were left over at the corner of the field. Those who sinned by neglecting their duties toward the poor were punished promptly.

יג. ארבע מדות באדם: האומר שלי שלי ושלך שלך, זו מדה בינונית; ויש אומרים זו מדת סדום. שלי שלך, ושלך שלי — עם הארץ; שלי שלך, ושלך שלך — חסיד; שלך שלי ושלי שלי — רשע.

There are four characters among men. He who says what is mine is mine and what is yours is yours, is the average character. Others say it is the Sodom kind. He who says:

the court and for making use of the Sabbatical fruit. The sword comes to the world for delaying of justice and for the perversion of the Law, and those who misinterpret the Torah. The bad beasts come to the world for perjury and profanation of God's name. Exile come to the world for idolatry, immorality and bloodshed and for not observing the rules of the Sabbatical year.

The last four of the seven sins and their punishments are indicated in this Mishna, starting with the lighter one and concluding with the gravest.

The punishment of pestilence comes for grave sins committed, which are not within the function of a human tribunal. The pestilence comes and carries out the death penalty. To this is added the sin of dealing in the fruit of the Sabbatical year.

War comes upon the people as a punishment for delay and perversion of justice and on account of teachers who interpret the Law not in accordance with the truth. Evil beasts come for the sins of swearing falsely and for action that profanes the Name of God.

The severest punishment — Galuth exile come for committing the three gravest crimes: idolatry, unchastity and blood-shed. The sin of neglecting the laws of the Sabbatical year is also included.

יב. בארבעה פרקים הדבר מתרבה: ברביעית ובשביעית, ובמוצאי שביעית, ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה. ברביעית מפני מעשר עני שבשלישית; בשביעית מפני מעשר עני שבששית; במוצאי שביעית מפני פירות שביעית; במוצאי החג שבכל שנה ושנה, מפני גזל מתנות עניים.

give tithes, a famine from panic and lack of rain comes ; if they resolved not to set apart "Halaha, there comes a famine of extermination.

The intention of this and the following Mishna is to emphasize that punishment for sins comes promptly and that the punishment fits the evil doing. It is worth while to notice that almost all the sins are against society and human beings.

1. The transgression of those who do not give charity results in only a few of the hungry and needy being helped. It is therefore proper that punishment should have the same effect — a famine comes and only a few have food and others, probably the sinners, are hungry.

2. If everyone determines not to give charity a famine comes as a result of tumult and drought. If the entire community decides to adopt the evil ways of Sodom, then the punishment is severe.

3. When evil doing reaches the point where the women lose their compassion and morality and do not share their bread with the poor and needy, the community is indeed at a low ebb — a famine or total extermination, similar to the punishment of the people of Sodom arrives.

יא. דבר בא לעולם על מיתות האמורות בתורה, שלא נמסרו לבית דין, ועל פירות שביעית. חרב באה לעולם, על ענוי הדין, ועל עוות הדין, ועל המורים בתורה שלא כהלכה. חיה רעה באה לעולם, על שבועת שוא ועל חלול שם. גלות באה לעולם על עבודת כוכבים, ועל גלוי עריות, ועל שפיכת דמים, ועל שמיטת הארץ.

Pestilence comes to the world for the death penalties described in the Torah which are not within the function of

and he acknowledges the truth. The opposite actions are to be found in a stupid person.

After eight paragraphs which involve the figure ten this Mishna starts with sayings where the figure seven is dealt with: "There are seven characteristics in the Golem and seven in the wise man."

Maimonides analyses the characteristics of the Golem as follows: "He is a person in whom moral and intellectual virtues may be found, but in a state of incompetence confusion and disorganization. He is like an implement beginning to take shape in the hands of a craftsman, but still lacking completion. The wise man is a person in whom the virtues .. the intellectual and the moral are perfectly developed. He therefore acts in a wise manner when he is in the presence of wiser men and in the company of ordinary people, he listens carefully and deliberates before answering. His actions are in the line of the seven qualities of the wise man described in the Mishna. These qualities include the ethical virtues as well as the intellectual ones.

The opposite actions are the way of the Golem.

י. שבעה מיני פורעניות באים לעולם, על שבעה גופי עברה: מקצתם מעשרים, ומקצתם אינם מעשרים, רעב של בצורת בא, מקצתם רעבים ומקצתם שבעים. גמרו שלא לעשר, רעב של מהומה בא. ושלא לטול את החלה, רעב של כליה בא.

Seven kinds of punishments come to the world for seven grave transgressions. When some give tithes and some do not, there comes a famine from lack of rain ; some then go hungry and others have plenty. If all have decided not to

Friday at twilight, after the regular creation was completed and before the Sabbath arrived. Maimonides elaborates on this by saying: "From the very beginning the Creator included in every created thing the future of its function", whether it should behave in accordance with the laws of nature or act extraordinarily, that is to be a miracle. This is the meaning of this Mishna. At twilight God created the extra-ordinary things and arranged for them to perform later when the proper time should come. The mouth of the earth to swallow Korah and his associates, the well in the desert, the power of speech for Balaam's ass, the rainbow after the rain, the manna in the wilderness, the rod of Moses and Aaron, the little worm for the Temple stones, the letters and instruments for the tablets and the tablets for the Commandments. These ten unusual things plus a few others described in the Mishna, have not changed the order of Creation. We call them miracles, but they were created at twilight to function when their time arrives.

ט. שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם. חכם אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין, ואינו נכנס לתוך דברי חברו, ואינו נבהל להשיב, שואל כענין, ומשיב כהלכה, ואומר על ראשון ראשון, ועל אחרון אחרון, ועל מה שלא שמע, אמר לא שמעתי, ומודה על האמת, וחלופיהן בגולם.

There are seven characteristics of an uncultured person and seven of a wise man. A wise man does not speak in the presence of one who is older and greater in wisdom; he does not interrupt his friend when he talks; he is not hasty to answer; he asks and answers in the proper manner; he answers the first question first and the others in proper order; what he has not heard he says: "I have not heard",

of nature. The rain and the wind had no effect on the fire and smoke of the altar. Other miracles were concerned with the Omer for Passover, the two loaves for Shevuoth and the set of haloth put on the Holy table every Sabbath. All these had to be prepared in advance and no replacement was allowed if defective. So no defect occurred ever. No crowding ever happened when people in the Temple had to prostrate themselves in the holy services. Never was anyone injured by a serpent or scorpion in Jerusalem. The last miracle was that no man ever complained that he had no place to sleep in Jerusalem, in spite of the millions of visitors at the time of pilgrimage festivals. The miracle was that every one found a place to sleep, or the fact that no one complained even when he was unable to get a place.

ח. עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות, ואלו הן: פי הארץ, פי הבאר, פי האתון, הקשת, והמן, והמטה, והשמיר, הכתב והמכתב, והלוחות. ויש אומרים אף המזיקין, וקבורתו של משה רבנו,, ואילו של אברהם אבינו,ו ויש אומרים, אף צבת בצבת עשויה.

Ten things were created on the eve of Sabbath at twilight as follows : The mouth of the earth, the mouth of the well, the mouth of the ass, the rainbow, the manna, the staff, the shamir, the written characters ; the engraving instrument and the tablets. Some say : also the demons, the grave of Moses and the ram of Abraham our father. Others say : also the first tongs to make other tongs.

The ten things and the few additional ones mentioned here are mostly of an unusual character and are not involved in the description of the Creation in the Torah. It is therefore understood that they were created on the first

ז. עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש. לא הפילה אשה מריח בשר הקודש, ולא הסריח בשר הקודש מעולם, ולא נראה זבוב בבית המטבחים, ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים, ולא כבו הגשמים אש של עצי המערכה, ולא נצחה הרוח את עמוד העשן, ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, עומדים צפופים ומשתחוים רוחים, ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם, ולא אמר אדם צר לי המקום שאלין בירושלים.

Ten miracles were done for our fathers in the holy Temple : No woman miscarried from the smell of the holy meat ; the holy meat never became putrid, no fly was seen in the slaughter house, nothing unclean ever happened to the high priest on the Day of Atonement, the rain never extinguished the fire of the wood-pile, neither did the wind prevail against the smoke-columns, no defect was ever found in the Omer, the two loaves or in the shew bread.

In spite of the crowds of people pressed together they found ample space to prostrate themselves. Never did a serpent or scorpion do injury in Jerusalem. And no man ever complained to his friend saying : "I have no room to lodge in Jerusalem.

It is interesting to analyse the ten miracles of the Temple. The first three are in connection with the flesh of the sacrifices; the first:"No woman miscarried because of the meat". This is important because no ordinary person was allowed to eat it. The next two miracles were necessary in order that the meat should be kept fresh and clean. The high priest prepared himself for his most holy performance on Yom Kippur in the Holy of Holies. It would have been a grave calamity if he should have become impure on the Day of Atonement The fifth and sixth miracles are

blessed be He, upon the Egyptians in Egypt and ten at the sea.

The miracles and plagues in Egypt came from the same actions. The ten plagues took place in the land where the Jews also lived and most of the plagues should have made them suffer, especially darkness. The Torah clearly expresses the miracle: "They did not see one another for three days but all the children of Israel had light in their dwellings." For our ancestors in Egypt the miracles and plagues at the sea are based on expressions in the Torah given either explicitly or by hints in the famous song of Moses and the children of Israel at the Red Sea.

ו. עשרה נסיונות נסו אבותינו את הקדוש ברוך הוא במדבר, שנאמר: וינסו אותי זה עשר פעמים, ולא שמעו בקולי.

With ten trials did our fathers try the Holy One blessed be He in the desert, as it is said: "They have tried me ten times and they have not obeyed my voice."

The term "trials" is really not the precise word. They did in fact commit sinful acts. In spite of the miracles in Egypt and at the Red Sed and in the desert, our ancestors continued their rebelious acts. The mixed multitude that joined the Israelites in their Exodus from Egypt was especially active in such actions. There are ten specific revolts recorded in the Torah. Most of them resulted in severe punishments. The problems were mainly: shortage of water and dissatisfaction with the food. The most serious acts, however, were: Korah's revolution, the spies' report, and, of course, the greatest sin was the Golden Calf.

of the world and thereby saved all mankind. When Abraham the righteous came at the end of the ten wicked generations he received all the blessings and rewards of all ten generations before him which would have been theirs had they been righteous.

ד. עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכלם, להודיע כמה חבתו של אברהם אבינו.

With ten trials was Abraham our father tried and he stood up to all of them. This is to make known how great was the love of our father Abraham.

Most of the trials are clearly recorded in the Torah such as Abraham's leaving his home and birth place, the famine, the problems of Sarah and Hagar, the war, his circumcision and his readiness for the sacrifice of Isaac. However, the trial in Ur of the Chaldees, when he was thrown into the furnace by Nimrod is not told in the Torah. It is hinted by the statement "I am the Lord, that brought you out of Ur of the Chaldees". The commentators give a complete, clear list of all ten trials.

However, the greatness of Abraham was in being the first rebel against idolatry practise. He dedicated his life to the dissemination of his great spiritual discovery and made many converts to his faith, serving the Lord, the Creator of heaven and earth.

ה. עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים, עשר מכות הביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים ועשר על הים.

Ten miracles were performed for our fathers in Egypt and ten at the sea. Ten plagues brought the Holy One,

ב. עשרה דורות מאדם ועד נח, להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין לפניו עד שהביא עליהם את מי המבול.

There were ten generations from Adam to Noah as evidence of how long God's patience is, for all those generations continued provoking Him until He brought the waters of the flood upon them.

The Torah indicates the crimes of Noah's generation. They lived a life of immorality, robbery and murder. However the fact is that all preceding generations had also lived a sinful life. God had ptience with the evil doers in order to set a good example for human beings. Perhaps another motive for His patience was that in each generation a few righteous people lived. However the generation of Noah was evil in its entirety. The only exception was Noah, so he was commanded to build an ark to save himself, his family and pairs of each living creature.

ג. עשרה דורות מנח ועד אברהם, להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שבא אברהם וקבל שכר כלם.

There were ten generations from Noah to Abraham, as evidence of God's patience, for all those generations had provoked Him, until Abraham our father came and received the reward for all the generations.

The ten generations from Noah to Abraham, like the previous generations continued to provoke the Lord with their sinful ways of life. However the Lord was patiently awaiting the arrival of our father Abraham who brought to the pagan world the ways of the One God, Creator

פרק ה'

CHAPTER V

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר: ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי מעשי ידי להתפאר.

משנה א. בעשרה מאמרות נברא העולם. ומה תלמוד לומר, והלא במאמר אחד יכול להבראות, אלא להפרע מן הרשעים, שמאבדין את העולם, שנברא בעשרה מאמרות, ולתן שכר טוב לצדיקים, שמקימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות.

By ten sayings was the world created. Why this indication ? No doubt the world could have been created by one divine utterance. It is to emphasize that the Creator will punish the wicked, who destroy the world, which was created by ten sayings ; and then He will reward the righteous, who maintain the world which was created by ten sayings.

The sources and authors of the thoughts expressed in this chapter are anonymous with the exception of the last few paragraphs. They are mostly legends and folk-lore. They follow a system of mathematical figures, such as ten seven and four, perhaps of some special significance of them in Jewish tradition.

It starts with the figure ten, which is a number that makes up a "Minyan" for each important religious service. The Creator took the trouble to give instructions ten times to complete the creation of the world, in spite of the fact that He could have created a complete world by a single utterance, in order that evil people should be severely punished and the righteous greatly rewarded for acting respectively toward destruction or maintaining the world created by 10 sayings.

Rabbi Elazar concludes the fourth chapter with deep religious philosophical thoughts. He declares first that all human beings are destined to die to live again and are to give account of themselves. He then states that everyone should know and believe that God is the Creator and Ruler of the world, and that he is fair in His Judgment.

It should be remembered that we all are guests in this world to which we have come by the will of God. We were never asked whether or not we desire to come. We stay in this world just as it is destined for us. We are not asked whether or not we desire to stay, and we die despite our will to live.

It is, however, important to remember that in spite of the fact that a human being has nothing to say about his existence in this world, he is given free choice to do good or evil and that he alone is responsible for his behavior.

רבי חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר: ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

his soul. Craving for glory — when one's ambition in life is to acquire more and more glory and special recognition, he will in the end lose his honor and will be despised by his fellow-men.

People who are in the category, who cannot control their desires and evil inclinations will shorten their life physically and spiritually.

כט. הוא היה אומר: הילודים למות, והמתים לחיות, והחיים לדון, לידע ולהודיע ולהודע שהוא אל, הוא היוצר, הוא הבורא, הוא המבין, הוא הדיין, הוא העד, הוא בעל דין, הוא עתיד לדון; ברוך הוא שאין לפניו לא עולה, ולא שכחה, ולא משוא פנים, ולא מקח שוחד, שהכל שלו. ודע שהכל לפי החשבון. ואל יבטיחך יצרך שהשאול בית מנוס לך. שעל כרחך אתה נוצר, ועל כרחך אתה נולד ועל כרחך אתה חי, ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא.

He used to say : They that have been born are to die, and those that are dead are destined to live again, and they that live are to be judged. All men may know and make known and understand that He is God, He is the maker, He is the Creator. He is the discerner, He is the Judge. He is the witness, He is the Complainant, and it is He who shall judge. Blessed be He in whose presence there is no wrong-doing, nor forgetting, nor respect for special persons, nor taking of bribes. And you shall know that everything is in accordance with the recokning and let not your imagination promise you that the grave will be your refuge, for despite yourself you were fashioned and in spite of yourself you live and despite yourself you will die and despite yourself you shall have to give account before the King of Kings, the Holy one, blessed be He.

Rabbi Meir says: Do not look at the jar, but at what it contains: There is a new flask that is filled with old wine and an old container may be empty even of a new wine.

Rabbi Meir, who followed his heretic teacher to learn from him Torah in spite of Elisha's wrong behavior, obviously does not agree with Rabbi Yose, that one should select his teacher a man of ripe age and perhaps noble living. Rabbi Meir declares: Do not look at the jug, but at its contents. He practised it by learning from an heretic, deciding to secure all the knowledge from his teacher without regard to his age and even his behavior.

כח. רבי אלעזר הקפר אומר: הקנאה, והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם.

Rabbi Elazar Hakapor says: Jealousy lust and ambition for glory shorten man's life.

Rabbi Elazar warns against three evil inclinations, which are harmful to human beings by saying: "Envy, lust and desire for personal glory shorten a man's life".

The jealousy that is indicated here refers to personal ambition — to envy someone, who is richer or has a higher social status. It excludes, however, the envy of a person greater than himself in knowledge. This kind of jealousy is desirable because it creates a desire for more study.

Lust is a human weakness, which may drag down a person to the lowest level. When a man follows his lusts and allows his desires to master his better thoughts until he falls to the level of the beast — eating, drinking and engaging in sexual intercourse excessively, he will then lose

proper time to start learning is when one is young and able to absorb and remember what he learns. He is compared to ink written on new clean paper. When one neglects to study until he reaches ripe old age, he is likened to ink written on worn out paper, where the written words do not show up clearly. The results of an older person's study are meager. The words will not penetrate into his mind, which is already crowded with various thoughts, and he will hardly be able to digest new ideas.

כו. רבי יוסי בר יהודה, איש כפר הבבלי אומר: הלומד מן הקטנים למה הוא דומה, לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו; והלומד מן הזקנים למה הוא דומה, לאוכל ענבים בשלות ושותה יין ישן.

Rabbi Yose bar Yehuda of Kfar Habavli says: One who learns from the young what is he like? Like the one who eats unripe grapes and drinks wine from its vat. He, who learns from the old, what is he like? Like one who eats ripe grapes and drinks old wine.

Rabbi Yose deals here with the subject of teachers. In the previous Mishna it was emphasized that the best results can be obtained when the student is young. However, to be a successful teacher, says Rabbi Yose, one must be of ripe age and rich in experience. He compares the teaching by a young person to unripe grapes and wine from the vat. The teaching of an old experienced teacher is like ripe grapes and old wine.

כז. רבי מאיר אומר: אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו; יש קנקן חדש מלא ישן, וישן שאפילו חדש אין בו.

כד. שמואל הקטן אומר: בנפול אויבך אל תשמח, ובכשלו אל יגל לבך, פן יראה ה׳ ורע בעיניו והשיב מעליו אפו.

Samuel Hakatan says : When your enemy falls do not become happy and when he stumbles do not rejoice in your heart, for the Lord will see it and will be displeased and will divert his wrath from him.

Shmuel Hakatan was a great admirer of scripture and often quoted its words. Love of humanity was the foundation of his teaching. He emphasizes in this Mishna the sin of vengeance by quoting the statement from Proverbs : "Rejoice not when your enemy falls." The penalty for rejoicing when a human being is in trouble may be that "The Lord will divert his anger from your enemy to you".

כה. אלישע בן אבויה אומר: הלומד ילד למה הוא דומה, לדיו כתובה על ניר חדש, והלומד זקן למה הוא דומה, לדיו כתובה על ניר מחוק.

Elisha ben Avuya says : When one learns as a child to what is he like ? To ink written on new paper. If one starts learning when he is old to what is he like ? To ink written on blotted paper.

Elisha ben Avuya, a colleague of Rabbi Akiva and teacher of Rabbi Meir, turned heretic under the influence of Greek philosophy. He has been removed from the Jewish community and named "Acher" the other, Rabbi Meir, however, continued his association with him and followed him to learn from him Laws.

In this Mishna under his original name probably before he turned away from traditional Judaism, he says that the

כג. רבי שמעון בן אלעזר אומר: אל תרצה את חברך בשעת כעסו, ואל תנחמהו בשעה שמתו מוטל לפניו, ואל תשאל לו בשעת נדרו, ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו.

Rabbi Simeon ben Elazar says: Do not make an attempt to pacify your friend when he is angry, and do not comfort him while his dead one lies before him; and do not question him at the moment he made a vow; and do not try to see him in the hour of his disgrace.

Rabbi Simeon instructs people how to act on special occasions. His words contain wisdom and good guidance for each of the following situations:

1. "Do not try to appease a man in his hour of anger". When one is excited and displays a great deal of anger over some unpleasant matter he will not listen to reason. To argue with him at that crucial time will only result in worsening the situation.

2. "Do not attempt to comfort your friend when the dead is still before him". At such a time it is cruel to try to bring comfort. It is for this reason Jewish tradition teaches us to comfort the mourners after the funeral services.

3. "Do not question your friend at the time of making his vow". It would result in harming him and making his vow too difficult. Later when he becomes calm he may find a way to lighten it under certain conditions. Then is the proper time to question him and help him to lighten the burden.

4. "Do not be eager to see him in his disgrace". When a man is in trouble as a result of his wrong-doing, your presence will add to his shame and suffering. Better wait until later and help him to correct his wrong-doing.

This world, according to Rabbi Yaakov, is only a place to prepare one's self for the world to come. It is important to remember that the time of preparation — study and good deeds — is now and the place is here.

The same idea can be applied to practical benefits. One should work diligently while he is young to prepare himself for the position he desires — financially, politically and spiritually.

כב. הוא היה אומר: יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה.

He used to say: It is better the one hour of repentance and good deeds in this world than the whole life in the world to come; and one hour of satisfaction in the world to come than a whole life in this world.

Rabbi Yaakov analyses in his spiritual way the opportunities of this and the other world by saying that one hour of repentance and good deeds in this world is better than all of the existence and satisfaction in the world to come. This statement can be understood in the sense that in the other world there is no more opportunity of deriving spiritual pleasure from doing good deeds. It is there that you receive the rewards for having done noble deeds in this world.

However, Rabbi Yaakov also says that one hour of calm in a spiritual atmosphere in the other world is better than all the pleasure enjoyed in this world. According to this statement a man can live so that he will be happy here and in the world to come.

This troublesome question has been bothering many throughout all generations. While there have been some answers, they have been accepted by a few, mainly the deeply religious. No satisfactory explanation has as yet been given to satisfy all. However, a great deal can be found in the scriptures and especially in the Talmud on this subject.

כ. רבי מתיא בן חרש אומר: הוי מקדים בשלום כל אדם, והוי זנב לאריות, ואל תהי ראש לשועלים.

Rabbi Matya ben Heresh says: Be first in greeting every man; and be a tail to lions and do not be a head to foxes.

When a person meets another he should not wait to be greeted and then reply. It is a noble habit to be first to greet everyone.

Another advice is to make every effort to join people who are superior and to learn from them. It is the nature of ordinary people to enjoy being ahead of the others. However, one should know that it is of greater benefit to be a disciple of those who are wiser than he, than to be the master of those who are inferior to him. The company of the wise will lead to spiritual improvement and that of the inferior, to cultural deterioration. The tail of a lion is still a lion and the head of a fox is still only a fox.

כא. רבי יעקב אומר: העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא. התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין.

Rabbi Yaakov says : This world is like a foyer leading into the world to come, prepare yourself in the foyer so that you may enter the banquet chamber.

It is not enough to be a learned man, a priest or even a king. He must build up a fine reputation which comes from a noble life in order to carry his crown with honor and dignity.

יח. רבי נהוראי אומר: הוי גולה למקום תורה, ואל תאמר שהיא תבוא אחריך, שחבריך יקימוה בידך, ואל בינתך אל תשען.

Rabbi Neorai says: Go as an exile to a place of Torah and do not say that the Torah will come to you, for only your fellow students will help you make it permanent, and do not depend on your own understanding.

Rabbi Neorai's warning is directed to both — the learned and the ordinary man. He advises the scholar to go to a place of Torah and not to depend upon his own knowledge and ability, for Torah study requires institutions of culture and what is most important an atmosphere of study and the company of learned teachers and colleagues.

The ordinary person should make every effort to live in a community where he and his children will have an opportunity to study and attend religious services. To our sorrow, numerous Jews have settled in isolated places, away from Jewish life. The results have been tragic. They have disrupted their association with the Jews and Judaism and their children have been lost to us.

יט. רבי ינאי אומר: אין בידינו לא משלות הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים.

Rabbi Yanai says: It is not clear to us to explain why the wicked enjoy a life of ease or why the righteous suffer.

Rabbi Yehuda says: Be careful when teaching, for even the unintentional error is considered as an intentional sin.

Rabbi Yehuda warns the heads of the houses of learning and teachers of Torah to be concerned that no error be made in their teaching and be sure that their judgment is right, because an error in teaching is accounted as a deliberate sin. He may not plead as an excuse that he made a mistake.

This is also true when the head of a government blunders into an unfortunate decision which brings war and destruction upon the people. He cannot be forgiven by pleading an error in judgment.

יז. רבי שמעון אומר: שלשה כתרים הן — כתר תורה, כתר כהונה, וכתר מלכות; וכתר שם טוב עולה על גביהן.

Rabbi Simeon says: There are three crowns: the crown of Torah, the crown of priesthood and the crown of royalty; but the crown of a good name excels all of them.

From the crowns mentioned, two are obtainable only by certain selected and qualified individuals. The priestly crown can only come to members of the family of Aaron and his descendants.

The crown of royalty is limited, like the priesthood, to the descendants of royal families or in rare cases to a few distinguished individuals. The crown of Torah alone is obtainable by anyone who craves for it. Everyone is eligible. All it requires is ability and hard study.

Rabbi Simeon emphasizes that the bearer of the three crowns must possess the additional crown in order to reach the height of real honor — the crown of a good name.

group of people gather for selfish reasons — to get financial benefits, glory as officers or power — such a group will not endure in the end. Since each individual thinks of his selfish gain, there must come a time when a clash among the group arises and their organization will break up and cease to exist.

טו. רבי אלעזר בן שמוע אומר: יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, וכבוד חברך כמורא רבך, ומורא רבך כמורא שמים.

Rabbi Elazar ben Shamua says: Let the honor of your pupil be as dear to you as your own, and the honor of your friend as the revenrence for your teacher, and the reverence for your teacher should be like the reverence for Heaven.

Rabbi Elazar classified those who study Torah into three categories:

1. Your disciple whom you teach. He deserves to be honored, and should be treated with the same respect that you would wish for yourself

2. Your colleague, who is equal to you in knowledge. You should go a step further and honor him as if he were your superior and teacher.

3. Your teacher, from whom you learn Torah and the fear of sin. You should revere him as you would the Lord, whose Torah and commandments your teacher teaches you.

The reason for this exaggerated behavior is in order to get away from the sin of excessive pride.

טז. רבי יהודה אומר: הוי זהיר בתלמוד, ששגגת תלמוד עולה זדון.

one transgression acquires for himself one accuser. Repentance and good deeds are as a shield against punishment.

It is generally understood to mean that when the time arrives to give an account before the Lord he will have an advocate for every mitzva he observes and an accuser for each transgression.

It could, however, be interpreted to mean that when a man does a good deed, he acquires friends and admirers. When he commits a wrong, he is degraded by his friends.

Rabbi Eliezer calls the attention of sinners to the fact that there is a way of helping one's self through sincere repentance and what is more important by actual doing of good deeds.

The commentators quote a sentence of the book of Jonah : "And God saw their work, that they turned from their evil ways". This refers to the Lord observing the repentance and actions of the evil people of Nineve — not their fasting and sack-cloth, but their good deeds.

יד. רבי יוחנן הסנדלר אומר: כל כנסיה שהיא לשם שמים, סופה להתקים, ושאינה לשם שמים, אין סופה להתקים.

Rabbi Yohnan Hasandlar says : Any assembly which is for the sake of Heaven will exist permanently, but the one which is not for the sake of Heaven will not long exist.

Rabbi Yohanan, the sandal maker, a great sage and famous disciple of Rabbi Akiva, says : An assembly for a noble cause such as for study or to help individuals or worthy institutions will succeed in their undertakings and will have permanent existence. It is so because all participants have the same noble intention. However, when a

יב. רבי מאיר אומר: הוי ממעט בעסק, ועסוק בתורה, והוי שפל רוח בפני כל האדם. ואם בטלת מן התורה, יש לך בטלים הרבה כנגדך, ואם עמלת בתורה, יש לו שכר הרבה ליתן לך.

Rabbi Meir says: Occupy yourself less with business and study more Torah. Be humble before all your fellow-men. If you neglect the study of Torah, you will have many disturbing causes for it in your way. But if you toil in Torah study, He has abundant reward to give you.

Rabbi Meir, the famous disciple of Rabbi Akiva, whose opinions in Halachic subjects are quoted throughout the Mishna says: Engage yourself as little as possible in business or work — just enough to gain a modest livelihood, and make your chief occupation and aim the study of Torah.

He warns against arrogance even when you have reached a high position as a scholar. It is important to receive your fellow-man humbly and feel as though he were superior to you. Rabbi Meir also warns against neglect of study for any reason, for if one will get into the habit of neglecting learning, he will find numerous excuses to keep him away, Howver, the one who continues persistently in spite of hardship will receive his reward in large measure.

יג. רבי אליעזר בן יעקב אומר: העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד, והעובר עברה אחת, קונה לו קטגור אחד. תשובה ומעשים טובים כתריס בפני הפורענות.

Rabbi Eliezer ben Jacob says: He who performs one precept obtains for himself one advocate and one who commits

than one judge, for there is always a possibility of making an error in judgment. Only God can judge alone and not a human being.

The chief Judge is warned not to force his opinion upon his colleagues. He should listen carefully to the opinion of the other judges and render a decision after careful deliberations.

יא. רבי יונתן אומר: כל המקים את התורה מעוני, סופו לקימה מעושר, וכל המבטל את התורה מעושר, סופו לבטלה מעוני.

Rabbi Jonathan says: Whoever observes the Torah in spite of poverty shall in the end be able to fulfil it in wealth, and whoever neglects the Torah because of wealth will in the end neglect it because of poverty.

There are usually two opposite reasons given as an excuse for neglecting the study of Torah and observing its commandments.

1. Poverty — A person who is poor and is occupied with hard work to support himself and his dependents will excuse himself that he cannot study and do good deeds for lack of time and energy.

2. Wealth — He is too busy with his deals to make money and has no time nor patience for study and good deeds. Rabbi Jonathan declares that the one who finds time for Torah and precepts in spite of poverty will be rewarded to be able to contnue his noble way by becoming wealthy.

The one who excuses himself for the neglect of deeds because of wealth will be punished, so that he will have to neglect Torah and goods deeds for the reason of poverty.

ט. רבי ישמעאל בנו אומר: החושך עצמו מן הדין, פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא, והגס לבו בהוראה, שוטה, רשע וגס רוח.

Rabbi Ishmael, his son, says: Whoever tries to avoid entering into litigation, throws off of himself hatred, robbery and perjury. He who proudly exhibits his power of decision is a fool wicked and arrogant man.

This is good advice to those who sit as judges. The judge who refrains from judgment and advises the litigants to try to come to an agreement is acting wisely, for by doing so he rids himself of the possibility of bringing upon himself enmity from the one who loses his case by the decision. There is also a possibility that by a wrong decision an innocent man might be robbed by the order of the judge. One of the litigants may be tempted to speak and swear falsely. All these blunders can be avoided by settlement of the litigants.

Rabbi Ishmael has harsh words for an arrogant judge who is eager to pronounce judgment. Such a judge is called a fool, a wicked and arrogant man.

י. הוא היה אומר: אל תהי דן יחידי, שאין דן יחידי אלא אחד, ואל תאמר קבלו דעתי, שהם רשאים ולא אתה.

He used to say: Do not judge alone, for no one can judge alone except One, and do not say: Accept my judgment, for they are entitled to their opinion, not you alone.

Rabbi Ishmael continues his advice to judges by saying: Do not judge alone, even cases that do not require more

calamity, he should throw his lot with the others who are involved.

The scriptures and Jewish history tells us of shining examples of such sacrifices. Among them are Moses, Queen Esther, Abarbanel and many others. In our own generation Jewish leaders in Nazi Germany, who could save themselves, chose to stay with their communities and suffer the same fate. Rabbi Zadok warns his disciples as judges not to act as counselors, which would damage the outcome. He also warns learned men not to use their knowledge as a crown of glory, nor as a means for financial gain.

For centuries no one was allowed to receive a reward for teaching. Only when conditions changed and no one could do it free, the practice of paying teachers and spiritual leaders became legal.

ח. רבי יוסי אומר: כל המכבד את התורה, גופו מכובד על הבריות; וכל המחלל את התורה, גופו מחלל על הבריות.

Rabbi Yose says : Whoever honors the Torah will himself be honored by human beings, and whoever dishonors the Torah will himself be dishonored by his fellow men.

When a learned man conducts himself in accordance with the rules and regulations of the Torah, he not only honors the laws of the Torah, but he himself is elevated and is honored by all. Men will think highly of his learning and of his person. However, when one studies Torah and conducts himself in a dishonorable manner, he brings shame upon himself and disregard for Torah. This is clearly a profanation of God, Torah and tradition.

It is indeed a disgrace for the learner and his learning.

Rabbi Ishmael, his son, says : He who studies in order to be able to teach will be granted the privilege to learn and teach others. The one who learns in order to practice it will be granted adequate ways to learn and to teach others, and also to observe and practice what he learned.

Rabbi Ishmael emphasizes here that Torah study alone is not sufficient, even when the intention is learning and not for personal gain. There should be a higher motive such as to enable the learner to teach others. It is still nobler when one's intention is to learn in order to know the right way of living a righteous life and to observe the commandment to do good towards God and man. One who studies Torah with this in mind will be blessed with success to become a learned man, to teach others and what is most important is he will find the right way of living.

ז. רבי צדוק אומר : אל תפרוש מן הצבור, ואל תעש עצמך כעורכי הדינים, ואל תעשה עטרה להתגדל בה, ולא קדרום לחפר בה, וכך היה הלל אומר : ודאשתמש בתגא חלף, הא למדת, כל הנהנה מדברי תורה, נוטל חייו מן העולם.

Rabbi Zadok says : Do not keep aloof from the community, and do not act as a Law Counselor, and do not make of the Torah a crown to feel magnified, nor a spade to dig with. And so Hillel used to say : He who makes unworthy use of the crown of the Torah shall perish. From this is to learn that whoever gains personally from the Torah takes his own life from the world.

Rabbi Zadok, who fasted for many years and prayed for Jerusalem not to be destroyed by the Romans, says : Do not stay away from the community. Even when a person is confident that no harm will come to him from the

It is, however, important to remember that this warning does not mean that one should humble himself to a degree that he will lose interest in natural human activiites, such as marriage, building a home and family and participating in the welfare of human beings.

ה. רבי יוחנן בן ברוקא אומר : כל המחלל שם שמים בסתר, נפרעים ממנו בגלוי, אחד שוגג ואחד מזיד בחלול השם.

Rabbi Yohanan ben Broika says : Whoever profanes God's name secretly is punished openly ; whether the profanity is committed intentionally or unintentionally.

It is understood to mean when a learned and prominent man commits a wrong secretly, thinking that no one would find out, he should be punished in broad daylight. When the transgressor is a scholar, he is profaning the Torah. People will associate him with his learning and will come to the conclusion that Torah study does not keep a man from sin. The punishment should therefore be more severe than that of an ordinary sinner. The scripture indicates where great leaders including Moses were punished severely for minor wrong-doing.

This is also practised in modern times with government officials who have been entrusted with leading the people. When wrong doing is discovered they are punished severely.

ו. רבי ישמעאל בר רבי יוסי אומר : הלומד על מנת ללמד מספיקים בידו ללמוד וללמד ; והלומד על מנת לעשות, מספיקים בידו ללמוד וללמד, לשמור ולעשות.

Morality which is motivated by commandment alone and based upon personal reward is not the highest type. We should choose to be good because of our genuine desire to be good

ג. הוא היה אומר: אל תהי בז לכל אדם, ואל תהי מפליג לכל דבר, שאין לך אדם שאין לו שעה, ואין לך דבר שאין לו מקום.

He used to say: Despise no man and do not deem anything impossible, for there is not a man who has not his hour, and there is not a thing that has not its place.

It is a warning not to degrade any man even if he is of the lowest type, thinking that he can never harm you and not to be sure that a certain thing can never happen. History proves that low evil men have risen to the highest positions and committed evil acts against others. Jews especially have learned from bitter experience. It is good advice for ordinary people to avoid making enemies.

ד. רבי לויטס איש יבנה אומר: מאד מאד הוי שפל רוח, שתקות אנוש רמה.

Rabbi Levitas of Yavneh says: Be exceedingly humble, since the hope of man is only worms.

The commentators emphasize the unusual doubling of the word מאד, מאד very very humble to mean that Rabbi Levitas wishes to impress upon arrogant people to stop and think twice about their arrogance. In spite of the fact that the middle of the road is advisable for most deeds, in case of pride it is advisable to go to extremes and remember the end of human beings, because the temptation is extremely strong toward pride in every one.

who subdues his evil inclination is indeed a mighty man. Every human being is born with an evil impulse with power to drag him down. It requires great spiritual strength to conquer the evil impulses.

3. Who is rich? He who is content with his lot. A wealthy man who is displeased with his portion is indeed poor and unhappy.

4. Who is honorable? He who honors others, is gentle and respects his fellowman, is honored by all sincerely.

Ben Zoma quotes the scriptures in support of his wise sayings.

ב. בן עזאי אומר: הוי רץ למצוה קלה כלחמורה, ובורח מן העברה. שמצוה גוררת מצוה ועברה גוררת עברה. ששכר מצוה מצוה, ושכר עברה עברה.

Ben Azai says: Run to fulfill the easy precept as well as the hard one; and flee from transgression, for one good deed draws another, and one transgression draws another misdeed, for the reward of one precept is another Mitzva, and the reward of one sin is another transgression.

Simeon ben Azai like his colleague ben Zoma was known only by his father's name because he did not live long enough to receive his "Smicha" from his rabbis.

Ben Azai gives a psychological reason for running after any Mitzva: It is natural for one who observes a commandment, even a light one, to find it easy to do another good deed, for he is accustomed to doing good. On the other hand one who is in the habit of doing wrong will commit another transgression for his nature is grown accustomed to wrong doing. Moreover, the rewards for a good deed is another good deed and the punishment for a transgression is another wrong doing. Maimonides says:

פרק ד׳

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר: ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי מעשי ידי להתפאר.

משנה א. בן זומא אומר: איזהו חכם, הלומד מכל אדם, שנאמר: מכל מלמדי השכלתי. איזהו גבור, הכובש את יצרו, שנאמר: טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר. איזהו עשיר, השמח בחלקו, שנאמר: יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא. איזהו מכבד המכבד את הבריות, שנאמר: כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו.

Ben Zoma says: "Who is wise?" He who learns from all men as it is said: "From all my teachers have I acquired understanding." Who is mighty ? He who subdues his evil inclination, as it is said : "He who is slow to anger is better than the mighty, and one who rules his spirit, than the one that conquered a city." Who is rich. "He who is content with his lot," as it is said: "When you eat from the labor of your hands, happy you shall be in this world and well with you in the world to come." Who is honored ? "He who honors mankind, as it is said: "Those who honor me, I will honor, and those who despise me shall be lightly treated."

Simeon ben Zoma, who died young, before receiving his degree from his Rabbis, was known by his father's name Ben Zoma. This Mishna marks some of his words of wisdom in the form of short questions and answers as follows :

1. Who is wise ? One who learns from all sources and from anyone who is familiar with the matter in question.

2. Who is strong ? Not the one who is strong physically, because the mule, the lion and other animals are mightier than the strongest human being. However, one,

is said: And he shall be like a tree planted by water that spreads out its roots, and fears not the coming of heat, and its leaves are fresh and for a year of draught it is not worried, and never ceases to bear fruit.

Rabbi Elazar ben Azarya compares good deeds to the roots of a tree, which are of greatest importance to the life of the tree. Wisdom is like the branches of the tree that come and go. One who prefers wisdom to deeds is in peril of losing his wisdom. One who prefers good deeds is safer, because his good deeds will hold him up just as the strong roots protect the tree from the strong winds. Rabbi Elazar quotes the scriptures to support his statements.

כג. רבי אלעזר בן חסמא אומר: קנין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות תקופות וגמטראות פרפראות לחכמה.

Rabbi Elazar ben Hisma says: The study of the laws about the sacrifices of birds and the purification of women at certain periods, is essential because they are important precepts; astronomy and geometry are additions to wisdom."

Rabbi Elazar ben Hisma emphasizes here that a scholar should occupy himself with deep learning even of subjects that are on the surface not attractive. The study of modern subjects like astronomy and geometry should be looked upon as a dessert after the meal.

When one has spent much time and effort for learning Torah and all about its laws and commandments then he is about ready for the secondary subjects of knowledge.

רבי חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות שנאמר: ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

since it would interfere with his evil way of life. Where there is no wisdom there is no piety. The two qualities, wisdom and piety, are a wonderful combination.

Knowledge and understanding can not be separated. When there is one the other follows. Knowledge comes from learning, which requires understanding. When a man is hungry or has no means to support his family, there can be no continuation of study. When a man is wealthy and ignorant, what good is his wealth. There is another interpretation to this: If all would occupy themselves with study alone or if all would be busy with ordinary work, the world could not survive.

כב. הוא היה אומר: כל שחכמתו מרבה ממעשיו למה הוא דומה לאילן שענפיו מרבים ושרשיו מעטים והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו שנאמר, והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבוא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב, אבל כל שמעשיו מרבים מחכמתו למה הוא דומה לאילן שענפיו מעטים ושרשיו מרבים שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזים אותו ממקומו שנאמר: והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חום והיה עלהו רענן ובשנת בצרת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי.

He used to say: One whose wisdom exceeds his deeds to what is he like. To a tree that has many branches and few roots, When the wind comes, it plucks it out and turns it over, as it is said: "And he shall be like a lonely tree in the desert, and shall not see any good coming; and he will dwell in the parched places of the wilderness, a salty and uninhabited land."

But one whose good deeds are more than his wisdom, what is he like: To a tree that has a few branches and many roots, so that when all the winds of the world come and blow upon it, they can not move it from its place as it

Rabbi Akiva compares the world to a store that sells on credit. The owner is liberal and extends credit to all. Every human being borrows from birth to the end of his life. He takes from the world what he desires. Moreover, the salesman — the "Yetzer Hora" — is working hard to sell him everything including evil things. However everyone is expected to repay with good deeds or be punished. The collectors, in the form of punishments, visit the borrowers occasionally and demand payment, whether the borrower admits his responsibility or not, since the judgment is right. He concludes that everything is prepared for the feast for all according to their action.

כא. רבי אלעזר בן עזריה אומר: אם אין תורה אין דרך ארץ, אם אין דרך ארץ אין תורה, אם אין חכמה אין יראה, אם אין יראה אין חכמה, אם אֵין דעת אֵין בינה אם אין בינה אין דעת, אם אין קמח אין תורה, אם אֵין תורה אין קמח.

Rabbi Elazar ben Azarya says: Where there is no Torah study there is no good behavior. Where there is no good behavior, there is no Torah. Where there is no wisdom there is no fear of Good; where there is no fear of God, there is no wisdom. Where there is no knowledge, there is no understanding. Where there is no understanding, there is no knowledge. Where there is no bread there is no Torah study. Where there is no Torah study, there is no bread.

Rabbi Elazar ben Azarya was at the head of the Sanhedrin. He was wealthy, still he was familiar with the life of an ordinary man. He says: The one who has never studied Torah would not know how to conduct himself properly, even if he is by nature a kind man. On the other hand, one who has no inclination toward good behavior, the study of Torah would not stay long with him

judged with goodness, yet all is according to the amount of good deeds.

Rabbi Akiva's brief statement contains deep religious thoughts. The words are vague and there are various interpretations. Maimonides explains the meaning of them as follows :

1. Everything is foreseen — The Lord sees and knows the deeds of all men — past, present and future.

2. Still everyone has the freedom of choice. His behavior — good or bad — is in his own hands.

3. The judgment of men is a merciful one.

4. The emphasis is on the number of good deeds performed.

It is Maimonides' opinion that it is better to give a small amount a thousand times than a large sum one time. When a man repeats a good action many times he forms a good habit and becomes by nature a charitable person.

כ. הוא היה אומר : הכל נתון בערבון ומצודה פרושה על כל החיים, החנות פתוחה והחנוני מקיף והפנקס פתוח והיד כותבת וכל הרוצה ללוות יבא וילוה, והגבאים מחזרים תדיר בכל יום ונפרעים מן האדם מדעתו ושלא מדעתו ויש להם על מה שיסמכו והדין דין אמת והכל מתקן לסעודה.

He used to say : All is given against a pledge and a net is cast over all living ; the shop is open and the shopkeeper gives on credit and the account book lies open and the hand writes and everyone who wishes to borrow let him come and borrow ; but the collectors visit occasionally and exact payment of man with their consent or not, for they have on what to rely, and the judgment is a true one, and all is made ready for the feast.

are Israel for they were called Children of God. Still greater was the love in that it was made known to them that they were called Children of God as it is said : "You are children of the Lord your God". Beloved are Israel, for to them was given a precious instrument, as it is said: For I gave you good doctrine, do not forsake my Law."

Rabbi Akiva who loved all human beings emphasizes the greatness of man, the special duties of Jews and the importance of the Torah :

1. Beloved is man for he was created in His image. It should be understood that this does not refer to physical likeness. The meaning is that man was created with special qualities above other creatures. He is distinguished from the beast by his stature, intelligence, understanding and feeling. This statement refers to all mankind — non-Jews as well as Jews.

2. Beloved is the Jewish people for they were called Children of God. The Jewish people are especially privileged in that in addition to being created in his image like other human beings, they have been selected to bear a responsibility, as His children, to carry God's message to all humanity.

3. Beloved are Israel that they were given a precious instrument : The Torah and its commandments, by which they are an example to all mankind. Rabbi Akiva quotes various phrases from the scriptures in support of his statements. He emphasizes here that the Almighty openly declares his love for human beings and for Israel.

יט. הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נדון, והכל לפי רב המעשה.

Everything is foreseen, yet free will is given; the world is

"Why are you excited"? The fish replied: We are afraid of the nets the people spread out to catch us. The fox then suggested that they come out on the dry land. The fish ridiculed the fox's suggestion as a studpid one, saying: If we are not safe in the water, which is our natural home, how much greater would be the danger if we left it. The same holds true, concluded Rabbi Akiva: If we are in peril when we live as Jews in our natural Torah environment how much greater would be the danger were we to forsake it. In this Mishna Rabbi Akiva warns against evil things such as merriment and frivolity which accustoms one to unchastity. Joy and happiness should be part of life, but the joy should be clean and hearty. He says that tradition is a step to Torah and should be observed even when it is not clear. Charity is a step to riches: When a man contributes to the needy, he will succeed in his dealings. He says that vows and self-restrain will help a man to abstain from evil doing. Rabbi Akiva concludes with the advice of silence, which is a help to wisdom. The subject of silence has been discussd by numerous sages in Pirke Avot.

יח. הוא היה אומר: חביב אדם שנברא בצלם, חבה יתרה נודעת לו שנברא בצלם שנאמר: כי בצלם אלקים עשה את האדם, חביבים ישראל שנקראו בנים למקום, חבה יתרה נודעת להם שנקראו בנים למקום שנאמר: בנים אתם לה׳ אלקיכם, חביבים ישראל שנתן להם כלי חמדה, חבה יתרה נודעת להם שנתן להם כלי חמדה שנאמר: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו.

He used to say: Beloved is man for he was created in the image of God. Still greater was the love in that it was made known to him that he was created in the image of God, as it is said "For in the image of God He made man." Beloved

Rabbi Ishmael goes a step further than Shamai, who said: Receive everyone cheerfully. More than cheer is needed. The reception should be with genuine happiness.

יז. רבי עקיבא אומר: שחוק וקלות ראש מרגילים את האדם לערוה, מסורת סיג לתורה, מעשרות סיג לעשר, נדרים סיג לפרישות, סיג לחכמה שתיקה.

Rabbi Akiva says: Jesting and light-headedness accustom the man to lewdness. Tradition is a fence around the Law: Tithes are a fence to wealth; Vows are a fence for self-restraint. A fence to wisdom is silence.

Rabbi Akiva, one of the greatest and most famous of the sages was ignorant to the age of forty. Upon the request of his beloved wife Rachel, he began his diligent study of Torah. In time he became one of the great Tanaim of the Mishna in Halacha decisions. It is told that his father-in-law, Kalba Savua, the wealthiest man in Jerusalem, opposed the marriage of his daughter to an ignorant shepherd and he drove her out to live in poverty.

Rabbi Akiva was also a true patriot and lover of his people and he joined Bar Kochba as the spiritual leader of the revolt against the Roman oppressors. He ended his life as a martyr — one of the ten famous martyrs, who were executed by the evil Roman government. The Talmud tells: The cruel government of Rome issued a decree forbidding the study of Torah under the penalty of death. Pappus ben Juda found Rabbi Akiva continuing the teaching of Torah and asked him "Are you not afraid of losing your life by breaking the Roman decree"? Rabbi Akiva answered him with the following parable: A fox standing on the banks of a river was watching the fish swimming rapidly. He called to the fish and asked them:

All five misdeeds enumerated by Rabbi Elazar were practised during those stormy days of war as follows:

1. Profaning objects sacred to tradition.
2. Despising or ignoring the holy festivals.
3. Disgracing men by false accusation that they are traitors.
4. Annuling the covenant of Abraham during the war.
5. Interpreting the words of the Torah falsely to suit the leaders.

Rabbi Elazar, who was jealous of Torah and tradition expresses bitter indignation against the violators by saying: Even when the person guilty of any of these sins is a learned man and otherwise lives a noble life, he desecrated the traditional sanctities and he has no share in the world to come.

טז. רבי ישמעאל אומר: הוי קל לראש ונוח לתשחורת, והוי מקבל את כל האדם בשמחה.

Rabbi Ishmael says: Be swift to a superior and kind to the young, and receive all men cheerfully.

Rabbi Ishmael's advice with reference to various types of people consists of three parts:

1. When you are in the presence of a person superior in learning and wisdom, consider yourself his intefrior. Serve him diligently and learn from him.
2. When you are in the company of a young inexperienced person whose hair is still black, act kindly toward him. Listen to his problems, give him advice and help him.
3. Receive every human being happily. This applies to everybody — rich and poor young and old, learned and ignorant, Jew and non-Jew.

morning sleep drinking wine during working hours, wasting time by prattle with children and ending up by sitting in gathering places of the ignorant and spending time in idle talk.

This is also true of the average person who reaches retirement. The learned and intelligent person welcomes retirement with pleasant anticipation. It gives him the opportunity to study or do some fine work. But the ignorant wastes his time like the rich and the idle. Rabbi Dosa warns that being idle and craving for easy life shortens man's life.

טו. רבי אלעזר המודעי אומר: המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמלבין פני חברו ברבים והמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא.

Rabbi Elazar of Modin says: When one profanes the holy objects and despises the feasts, and puts his fellowman to shame publicly, and voids the covenant of our father Abraham and misinterprets the Torah — not according to the "Halacha", even if he is a learned man and does good deeds, he has no share in the world to come.

Rabbi Elazar lived in the violent days of Bar Kochba's revolt against the Romans to free the land and the people from their brutal oppressors. He disagreed with his famous colleague Rabbi Akiva, who stood by and supported the revolution, because he disapproved of bloodshed even in a war of liberation. In the end he was put to death upon the order of Bar Kochba, having been falsely accused of treason.

יג. הוא היה אומר: כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו, וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו.

He used to say: He who is liked by his fellow-men is also liked by God. Anyone who is not liked by men is not liked by God.

Rabbi Hanina points out that one's behavior and kind association with his fellow-man is of greatest importance. Hillel the Prince anticipated it in his statement to the pagan, who wanted to learn the whole Torah while standing on one foot. Hillel said to him: "What you dislike to be done to you, do not do to others", is the foundation of the Torah. When people are pleased with a man's behavior it proves that the person has carried out the commandments of the Torah. When a learned man treats his fellow-men with justice and love, he is loved and respected and with this love and respect for Torah increase. But when a man of learning treats human beings badly and his reputation is low, he loses the love and respect of men and his Torah study is wasted.

יד. רבי דוסא בן הרכינס אומר: שנה של שחרית ויין של צהרים ושיחת ילדים וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ מוציאים את האדם מן העולם.

Rabbi Dosa ben Horkenas says: Morning sleep, midday wine childish talk and sitting in the meeting places of the ignorant put a man out of the world.

Rabbi Dosa as a wealthy man observed the life of the rich and the idle and admonished them to improve their ways. He describes their schedule which consists of late

dom comes before his fear of sin, his wisdom does not endure.

Maimonides states that cultivation of good habits takes precedence over the pursuit of knowledge. When one leads a noble life and follows it up with study about it, it will strengthen his noble habits. But if one lives a life of pleasure and acquires bad habits, the study of wisdom and good life will soon become a burden to him and in the end he will abandon his studies.

This principle applies also to children's education. It is the duty of the parents to instill good habits and Jewish tradition in the children even before they start school. This would make it easier for the teacher to obtain better results.

יב. הוא היה אומר: כל שמעשיו מרבים מחכמתו חכמתו מתקימת וכל שחכמתו מרבה ממעשיו אין חכמתו מתקימת.

He used to say: He whose good deeds exceed his wisdom, his wisdom endures. But he whose wisdom exceeds his deeds, his wisdom does not endure.

Rabbi Hanina continues his statement on the value of doing good in preference to learning about good deeds. In the previous Mishna he emphasized running away from sin. Here he goes a step further and discusses the preference of good deeds over learning about them. Rabbi Hanina emphasizes that the purpose of study is to follow the commandments and good behavior in practice.

Jewish study especially, must bring fruit. When a person studies all his life and acquires a wealth of knowledge but he does nothing with it, he has accomplished nothing. Torah and wisdom must be a means to action and good deeds.

days of your life." So his sin counts only when he deliberately removes the words from his heart.

The reason for forgetting is probably the lack of reviewing what he learned. Moreover, it proves that the person permitted Torah to be crowded out of his mind by replacing it with worthless thoughts. Our mental capacity is limited and when the mind is filled with other matters, Torah study usually stops.

In modern times we meet people who say that in their younger days they occupied themselves with Torah study. But in their strong desire for financial success, they have spent their energy in accumulating wealth. In this process they neglected the study of Torah and culture and became ignorant.

The sages say that it is better to ignore the commandments than to forget the Torah through neglect. Since there are always some who will keep the Laws and carry on Jewish tradition there is no danger that Judaism will fail. However, when the study of Torah is stopped then there is danger of Judaism falling to the lowest level. The fundamental things would be ignored and a few ceremonial observances would take the place of the great inheritance. Rabbi Meir excludes those who neglect study because of poor health. Only those who deliberately remove study from their hearts are guilty as sinners to their own souls and their people.

יא. רבי חנינא בן דוסא אומר: כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקימת, וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקימת.

Rabbi Hanina ben Dosa says: He whose fear of sin comes before his wisdom, his wisdom endures, but he whose wis-

is this tree, how nice is this field, the scripture considers it as if he is guilty against his soul.

In spite of the fact that admiration of nature is praiseworthy, as seen from the numerous blessings for various occasions in nature and for the creation of such, nevertheless, the study of Torah should not be interrupted for it. Rabbi Jacob therefore says: When one is studying as he walk along the way and he interrupts his study and exclaims: "How beautiful is this tree, how handsome this field", he is committing a sin.

The Hassidic Rabbi of Kotzk interpreted this Mishna as a warning against research into the creation of the world, the trees, the fields, etc. He insists that one should believe in God as Creator and Ruler of the world in accordance with the teaching of the Torah. Otherwise there is danger of losing one's way and turning into the false path of the heretics. There is an example in the Talmud about a great sage Elisha ben Avuya who lost his way through the study of science.

י. רבי דוסתאי בר ינאי משום רבי מאיר אומר: כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאלו מתחיב בנפשו שנאמר: רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך. יכל אפילו תקפה עליו משנתו תלמוד לומר: ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך. הא אינו מתחיב בנפשו עד שישב ויסירם מלבו.

Rabbi Dostay bar Yanay says in the name of Rabbi Meir: He who forgets one thing of his study, the Scripture regards him as if he were guilty against his soul, as it is said: "Only watch yourself and your soul not to forget the words which your eyes saw".

Could this mean even if the study was too hard for him. Scripture says: "Lest they be removed from your heart all the

Psalms: "In the midst of Judges He judged. For two he quotes the words of Malachi: "The Lord hearkened when they spoke to each other about the Lord. Even one individual who studies alone receives his reward in accordance with the words from Exodus: "In every place where I cause my name to be mentioned, I will come to you and bless you." The commentators are elaborating on the quotations to fit to each group. It can be readily seen that the larger the group, the longer and greater is God's presence.

ח. רבי אלעזר איש ברתותא אומר: תן לו משלו שאתה ושלך שלו וכן בדוד הוא אומר: כי ממך הכל ומידך נתנו לך.

Rabbi Elazar of Bartota says: Give Him what is His, for you and what you possess are His. And so it is said by David: "For all things come from Thee and we give Thee what is Thine".

Every human being, especially the wealthy and successful one, should remember that it is not his wisdom and skill that brought him success. He should believe that God gave him what he possesses to manage for the time being. This is true not only with financial accumulation, but also his body, his mind, his talent, his knowledge and ability should be shared with others for mankind. He quotes the words of King David, who said: "Everything is from You and of Yours we give you."

ט. רבי יעקב אומר: המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר: מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה מעלה עליו הכתוב כאילו מתחיב בנפשו.

Rabbi Jacob says: When one was walking by the way and studying and he ceased his study and says: How nice

There is another interpretation: The learned man has no worry about the laws and behavior since he possesses knowledge of the right way of life. The ignorant, however, must carry the burden of learning about the fundamental regulations of the government and behavior with his fellow man.

ז. רבי חלפתא בן דוסא איש כפר חנניא אומר: עשרה שיושבים ועוסקים בתורה שכינה שרויה ביניהם שנאמר: אלקים נצב בעדת א־ל. ומנין אפילו חמשה שנאמר: ואגדתו על ארץ יסדה. ומנין אפילו שלשה שנאמר: בקרב אלקים ישפט. ומנין אפילו שנים שנאמר: אז נדברו יראי ה׳ איש אל רעהו ויקשב ה׳ וישמע. ומנין אפילו אחד שנאמר: בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך.

Rabbi Halafta ben Dosa of Kfar Hananya says: When ten people sit together and occupy themselves with Torah, the Shehina rests among them, as it is said: "God stands in a congregation of God". How do we know that it also applies to five? — it is said: "He has founded His band upon the earth; and how about three, it is said: "In the midst of the judges He judges", and how about two, it is said: "Then those who revered the Lord spoke to each other, and the Lord listened and heard". How do we know that the same applies even to one? It is said: "In every place that I will cause to have my name mentioned, I will come to you and bless you".

Rabbi Halafta enumerates groups of various sizes who are engaged in Torah study. He starts with ten which is a famous figure in religious life and is known as a "Minyan". He quotes for this group an expression from Psalms: "God stands in the Godly congregation." For five he quotes a phrase from Amos: This band of God He established on earth". For three he brings up a sentence from

altar of God. Rabbi Simeon quotes phrases from the Bible in support of his statement.

ה. רבי חנינא בן חכינאי אומר: הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה הרי זה מתחיב בנפשו.

Rabbi Hanina ben Chachinai says: He that wakes in the night or walks alone by the way and turns his heart to vanity, is guilty against his soul.

Sleep is necessary for the rejuvenation of the body and mind. Some travelling is essential for a livelihood or recreation. However, a part of the time shall be given to study. Moreover, the night hours or when a person is alone, when one is not disturbed by other people, should be utilized for thoughts of Torah and wisdom. When one ignores this advice and engages in idle thoughts or indulges in worries about unpleasant matters or sinful imagination, he is guilty of dragging himself into melancholy or sins and shortens his life.

ו. רבי נחוניא בן הקנה אומר: כל המקבל עליו עול תורה מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ וכל הפורק ממנו עול תורה נותנים עליו עול מלכות ועול דרך ארץ.

Rabbi Nechunya ben Hakana says: He that takes upon himself the yoke of Torah, the yoke of the rulers and worldly duties be taken away from him. But he who throws off the yoke of the Torah, the yoke of the government and wordly care be laid upon him.

Students of Torah and wisdom and religious leaders are usually exempted from various burdens that the average citizen is liable for. They are relieved of financial burdens by having some costs reduced for them.

them. It is interesting to notice that Rabbi Hananya does not recommend study in large groups, as he himself practised, so as not to endanger the lives of the people. He encourages the study by individuals when no group is possible.

ד. רבי שמעון אומר: שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים, שנאמר: כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום. אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו משלחנו של מקום, שנאמר: וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה׳.

Rabbi Simeon says: When three have eaten at one table and have not spoken words of Torah, it is at if they had eaten of the sacrifices to the dead, as it says: "for all tables are full of vomit and filthiness without God." But when three have eaten at one table and discussed words of Torah, it is as if they had eaten from the table of God, as it is said: "And he said into me — "this is the table that is before the Lord."

Rabbi Simeon ben Yahai was one of the famous disciples of Rabbi Akiva. Like his famous teacher he was an enthusiastic patriot and hated the Romans. He participated in the historic revolt led by Bar Kochba against the Romans. According to legend he was forced to hide in a cave for 13 years. Some believe that during this period he composed the "Zohar", the mystical commentary on the Torah. His death is commemorated on Lag B'omer as a special day throughout the religious world. It is observed yearly with indescribable enthusiasm on Mount Miron in Israel.

He says in this Mishna that when three eat at one table, and do not say anything about Torah, their table is like an unclean place of pagans who sacrifice to their dead idols. But if they discuss Torah, their table is compared to the

דברי תורה שכינה שרויה ביניהם, שנאמר: אז נדברו יראי ה׳ איש אל רעהו ויקשב ה׳ וישמע ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי ה׳ ולחושבי שמו. אין לי אלא שנים מנין אפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר, שנאמר: ישב בדד וידם כי נטל עליו.

Rabbi Hananya ben Tradyon says: When two sit together and no words of Torah are spoken, it is a seat of the scornful as it is said: "and in the seat of the scornful he did not sit." If two sit together and the words of the Law are between them the Divine presence rests between them as it is said: Then they that feared the Lord spoke to each other and the Lord hearkened and heard and wrote in the book of remembrance for them that feared the Lord and thought of His name". Here it is only about two : how do we know that even when one studdies that the Holy one sets a reward for him. It is said: 'Let him sit alone and silently yet he receives the reward."

Rabbi Hananya ben Teradyon, father of the famous Brurya, the wife of Rabbi Meir, lived at the time of Roman persecution of Jews after Bar Kochba's unsuccessful revolt. It was then decreed that whoever was caught studying Torah in a group should be put to death. Rabbi Hananya ignored the warnings and suffered martyrdom at the hands of the Romans. They wrapped a Torah scroll around his body and burned him. His dying words to his disciples were: "I see the parchment burning, but the letters are soaring upward." This symbol was a source of strength to the Jewish people during the long exile. In spite of mass murder and the burning of the holy books, the Torah has remain indestructible. In this Mishna Rabbi Hananya preaches the importance of Torah study when two people meet, saying that without Torah it is a scornful one. When they discuss words of Law the "Shehina" abides between

Akavya then turns to ordinary people who struggle with their bad inclination and frequently fall into sin, advising them to think where they come from: from putrid drop. This may help them to become humble. Remembering that all go to a place of dust and worms will diminish the ambition to accumulate great wealth and crave for unlimited pleasure. Last but not least, think that an account of behavior will have to be given in the end.

ב. רבי חנינא סגן הכהנים אומר: הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו.

Rabbi Hanina, Assistant High Priest, says: Pray for the peace of the ruling power, since were it not for the fear of it, men would have swallowed up each other alive.

Rabbi Hanina lived at the time when the Romans ruled the land of Israel and oppressed the people. Still he advised Jews to pray for the welfare of the rulers. He believed that as long as the Romans were there by the will of God and had the responsibility of keeping order in the land by punishing wrong doers, the people should pray for their welfare, because were it not for fear of punishment, some criminals might commit robbery, rape and murder. This coincides with the words of Jeremiah who said: "Seek the welfare of the city to which I have banished you and pray on its behalf". During the centuries of exile Jews prayed for the well being of their rulers even when they ruled unjustly by evil decrees and brought about degradation and murderous attacks.

ג. רבי חנניא בן תרדיון אומר: שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים שנאמר: ובמושב לצים לא ישב. אבל שנים שיושבים ויש ביניהם

פרק ג׳

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר: ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי מעשי ידי להתפאר.

משנה א. עקביא בן מהללאל אומר: הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה: דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון. מאין באת מטפה סרוחה. ולאן אתה הולך למקום עפר, רמה ותולעה. ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

Akavya ben Mahalalel says : Consider three things and you will not fall into the hands of transgression. Know where you come from, and where you are going to and before whom you are to give account and reckoning. Where you come from ? from a putrid drop ; and where are you going ? to the place of dust and worms ; and before whom you are to give account ? before the King of Kings, the Holy One, blessed be He.

Akavya's advice to reflect upon three things as a precaution to keep from falling into sin consists of two sentences. The second one obviously elaborates on the first one. However, it is interesting to interpret the Mishna as two separte parts, referring to two different classes of people. The first part has in mind the righteous men, who study Torah and observe its commandments, saying to them in the first sentence : "Know where you come from," meaning the high holy chamber where the souls come from. "Where you are going to" — to heaven — to be rewarded for good deeds and to give account to the King of Kings. The righteous have no fear. These happy thoughts would encourage the good people to continue their noble way of life.

He used to say it is not your duty to finish the task, yet you are not free to neglect it. If you studied much Torah, great reward will be given you and your taskmaster is faithful to reward you for your labor. You should know that the rewarding the reighteous is for the time to come.

Rabbi Tarfon continues on the subject of the previous Mishna by saying : "It is not your duty to complete the job. In spite of the fact that human life is short and work is plentiful a man should not say or think. Since it is impossible to finish the tremendous task in the short time he has, perhaps it is not worthwhile to start it. Rabbi Tarfon therefore emphasizes : You need not complete the job that you started. Each individual person should do all he can. each generation takes over from the previous one, adds to it and turns it over to the next generation, who picks up where this one stopped. However, the more diligently one works and adds to the welfare of humanity the greater is his reward. The Creator should be trusted to reward everyone according to his good work. Even when the righteous are not rewarded immediately, the reward will surely come in the days to come.

רבי חנניא בן עקשיא אומר : רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות שנאמר : ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

Study like prayer requires diligence, eagerness and concentration. Only by having a hearty and earnest desire for learning, will one succeed. In order to be able to debate with an unbeliever, a person should acquaint himself with the study of science and philosophy so that he be able to refute the arguments of the atheist. Both, deep knowledge of Torah and science are required for success. One should be on guard not to be influenced by study of secular subjects and by the arguments of the atheist. He should remain a strong, steadfast believer that there is a Creator and Ruler, who will reward the righteous for their good deeds.

כ. רבי טרפון אומר: היום קצר, והמלאכה מרבה, והפועלים עצלים והשכר הרבה, ובעל הבית דוחק.

Rabbi Tarfon says : The day is short and the task is great and the workers are lazy, and the pay is abundant and the Master is urgent.

Rabbi Tarfon describes the life of human beings in a few short impressive sentences : The day is short and the work plentiful. Man's life even if he lives a full long life, is too short. The task of obtaining knowledge and wisdom and performing good deeds is limitless. Most human beings are by nature slow and hesitant to do hard work and prefer an easy life of pleasure. The Creator of the world, however, insists that people should study Torah and perform good deeds."

כא. הוא היה אומר: לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין להבטל ממנה. אם למדת תורה הרבה, נותנים לך שכר הרבה, ונאמן בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך. ודע שמתן שכרם של צדיקים לעתיד לבוא.

יח. רבי שמעון אומר: הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה, וכשאתה מתפלל, אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום, שנאמר כי חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה, ואל תהי רשע בפני עצמך.

Rabbi Simeon says : Be careful in the reciting of the Shema and in prayer, and when you pray do not make your prayer a fixed form, but a plea for mercies and supplications before God as it is said : He is gracious and full of compassion slow to anger abounding in kindness. Be not wicked in your own eyes.

The first three disciples emphasized behavior toward men. The last two indicate the right way of praying and Torah study. Rabbi Simeon says : Be alert in reciting the reading of Shema and the important prayers. These prayers have a prescribed time of the day and night and should not be neglected because of business or other reasons. "Do not make your praying mechanical. "A man should recite his prayers as if pleading for something he needs. "Do not be wicked in your own esteem. One should not regard himself as hopelessly wicked. Our sages' advice is that everyone should regard himself as though he were half righteous and half wicked so that a good deed outweigh on the good side.

יט. רבי אלעזר אומר: הוי שקוד ללמוד תורה, ודע מה שתשוב לאפיקורוס, ודע לפני מי אתה עמל ומי הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך.

Rabbi Elazar says : Be alert to study Torah. Know what to answer to an unbeliever. Know before whom you toil, and who is your taskmaster who shall pay you the reward of your labor.

The above three evil inclinations are closely associated. First one begrudges his friend, then the Yetzer Hara persuades him to take away the possessions of his friend and when he does not succeed in accomplishing it, hatred of his friend will follow. Rabbi Joshua declares that the evil inclinations will bring suffering, loneliness and will shorten his life.

יז. רבי יוסי אומר: יהי ממון חברך חביב עליך כשלך, והתקן עצמך ללמד תורה שאינה ירשה לך, וכל מעשיך יהיו לשם שמים.

Rabbi Yose says : Let the possessions of your fellow-man be dear to you as your own ; and prepare yourself to the study of Torah for it is not yours by inheritance; and let all your deeds be done for the sake of Heaven.

Rabbi Yose gives good advice in the following matters : Let your friend's money be as precious to you as your own. A person should exercise the same care when handling some body else's money as he would with his own.

In order to acquire knowledge everyone must work hard, for it does not come by inheritance. Even when one's ancestors were all learned men he should not take for granted that Torah will come easy to him. Everyone must work diligently in order to obtain knowledge and wisdom. History records facts that numerous great leaders were forced to turn over leadership to their disciples because their children were not fit. All actions of men should be for the sake of Heaven. This applies to every day activities that they should be fair and righteous. It is especially important in community work to act with honest intentions and not for personal gain.

learning much from his distinguished teachers and famous colleagues, but at the end he suffered from loneliness being excluded from his friends, because of his constant stubbornness in legal decisions. He therefore advises others to warm themselves in the light of the wise sages and to learn from them, but to be cautious not to come too close to them by aggravating them because their bite is a bite of a fox ; their hiss is like that of a serpent and their words are like coal of fire. The honor of the Torah and of the learners must be respected.

טז. רבי יהושע אומר: עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם.

Rabbi Joshua says : The evil eye and the evil inclination and the hatred of mankind put a man out of the world.

Rabbi Joshua warns against the following three evil things : A grudging eye. He who is not content with his lot and is constantly envying his friend who is richer, happier and honored by his fellow-men.

"Yetzer Hara" ; the evil impulse. Our sages say that the evil inclination begins to develop in the mother's womb and is born with the child. When the child becomes thirteen years old, the good inclination begins functioning. It is then thirteen years behind the evil impulse. Only the strong and courageous can conquer the old experienced Yetzer Hara. This coincides with the saying of Ben Zoma : He who subdues the evil inclination is considered a strong man."

Hatred of mankind. This is a grave sin against God and man. The late Rabbi Kook, Chief Rabbi of Israel, popularized the slogan "Ahavat Hinom". Love people without a good reason, even when they do not deserve it.

טו. הם אמרו שלשה דברים: רבי אליעזר אומר: יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך, ואל תהי נוח לכעוס, ושוב יום אחד לפני מיתתך, והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים, והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה, שנשיכתן נשיכת שועל, ועקיצתן עקיצת עקרב, ולחישתן לחישת שרף, וכל דבריהם כגחלי אש.

They said three things. Rabbi Eliezer said: "Let the honor of your fellow-man be as dear to you as your own; and do not get angry quickly; and repent one day before your death; and warm yourself before the fire of the wise, but be watchful of their glowing coals, lest you will be burned, for their bite is a bite of a jackal, and their sting is a sting of a scorpion and their hiss is the hiss of a serpent, and all their words are like coals of fire.

Each one of the five disciples said three things in the field of ethics and religion. Rabbi Eliezer warned to be on guard for the fellow man's honor. His advice is to consider the other's reputation as if it were his own. This coincides with the words of Hillel: "What is hateful to you do not do to others". This is the foundation of Torah and its commandments".

"Be not easily angered". One should be patient and not give way to anger. When a person is too quick to anger he will probably say or do things that he will later regret.

"Repent one day before your death". Since no man knows when his last day in this world is, he should not delay in straightening out and setting right whatever wrongs he may have committed against God and man.

Rabbi Eliezer concludes with good advice and a warning based on personal experience. He had the privilege of

He said to them: Go out and see which is the evil way a man should shun. Rabbi Eliezer says : An evil eye ; Rabbi Joshua says : an evil companion ; Rabbi Yosi says : an evil neighbor ; Rabbi Simeon says : He who borrows and does not repay. He that borrows from man is as one who borrows from God, as it is written : "The wicked borrows and will not repay, but the righteous deals graciously and gives". Rabbi Elazar says : an evil heart. He said to them : I approve the words of Elazar ben Aroch more than yours, for in his words your words are included.

The replies of Rabban Yohanan's disciples to his question : "Which is the evil way a man should shun", were as expected, with one exception, the precise opposite of the answers for the good way.

Rabbi Eliezer, who previously said : a liberal eye, now said : an evil eye. The other disciples acted likewise, stating their answers as follows :

Rabbi Joshua's reply was : a bad companion. Rabbi Yose said : a bad neighbor ; and Rabbi Elazar said : an evil heart. Rabbi Simeon was the only one of the disciples who stated that would seem on the surface as a new idea. He said in the previous Mishna on what is a good principle : "Foresight", and his reply now on what is an evil way is : Borrowing and not repaying. The commentators interpreted this reply in such a way that it would be the exat opposite of the answer on the good way — "Foresight", since the man who borrows money with the intention not to repay it has no foresight as to what the results of such an action will be, as he will never again be able to obtain any money when needed. Rabban Yohanan again expressed his preference for Rabbi Elazar's opinion, who em phasized both times that the heart is the center of man's behavior and all other opinions are included in this one.

cide which is the right way. A person should then set a fundamental principle to follow. Rabbi Yohanan asked his famous disciples what is the right way a man should choose as his principle. "A liberal eye" when one is contented with his lot and does not begrudge his friend's wealth and good fortune, he has reached the height of human character, and can be sure that his path is noble. This was Rabbi Eliezer's reply. Rabbi Joshua says. A good friend who can serve as an example of a noble way of life is the best choice.

Rabbi Yose says that a good neighbor is more important because he lives with him and would have more opportunity to learn his ways.

Rabbi Simeon declares that foresight is a great principle to follow. By anticipating and weighing actions, one can avoid mistakes and spare himself a great deal of trouble and grievances.

Rabbi Elazar says: A good heart is the greatest possession. The heart is the center of all human behavior: good and bad, love and hatred, kindness and cruelty. Rabban Yohanan declared frankly that Rabbi Elazar's reply he likes best and that he agrees with his beloved disciple fully. Rabban Yohanan states that in the words of Rabbi Elazar all the words of the others are included.

יד. אמר להם: צאו וראו איזו היא דרך רעה שיתרחק ממנה האדם. רבי אליעזר אומר: עין רעה. רבי יוסי אומר: שכן רע. רבי שמעון אומר: הלוה ואינו משלם, אחד הלוה מן האדם כלוה מן המקום, שנאמר: לוה רשע ולא ישלם, וצדיק חונן ונותן. רבי אלעזר אומר, לב רע. אמר להם: רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם.

the other sages. One version is: "If all the sages of Israel were in the scale of balance and Eliezer ben Horknus in the other, he would outweigh them all. Another version is: "If all the sages of Israel including Eliezer ben Horknus were in one scale, and Elazar ben Aroch in the other, he would outweigh them all.

The commentators are pointing out that both versions could be right, explaining that Eliezer's greatness was in his remarkable memory that no one could match. However, Elazar ben Aroch was so great in sharpness of his mind that no one could compare with him. Each quality — memory or sharpness may contribute greatly under various conditions.

יג. אמר להם: צאו וראו איזו היא דרך טובה שידבק בה האדם. רבי אליעזר אומר: עין טובה, רבי יהושע אומר: חבר טוב, רבי יוסי אומר: שכן טוב, רבי שמעון אומר: הרואה את הנולד, רבי אלעזר אומר: לב טוב. אמר להם, רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם, שבכלל דבריו דבריכם.

He said to them: Go out and see which is the good way to which a man should cleave. Rabbi Eliezer says: a good eye. Rabbbi Joshua says: a good companion; Rabbi Yose says: a good neibhbor; Rabbi Simeon says: one who foresees the future; Rabbi Elazar says: a good heart. He said to them: I approve the words of Elazar ben Aroch more than your words, for in his words your words are included.

The expression "Go out and see", shows that one should not depend on learning from books alone. In addition to learning there is the necessity to go out into the world and observe practical life. Only then, is he in a position to de-

gend that when Joshua's mother was pregnant with him, she spent most of her time visiting academies of Torah in order that her unborn child should be in an atmosphere of Torah.

Yose the priest, was crowned by his teacher with the high title of "Hasid", saint, for his noble and saintly ways towards God and man. The title of Simeon was " fearer of sin", as he ran away from the very shadow of sin. Simeon possessed all the qualities required for such behavior: Knowledge of the law, strength of character and wisdom.

The beloved disciple Elazar ben Aroch was compared by his teacher to a flowing stream, as his mind was extremely sharp and overflowing with new ideas, which he used mainly to enrich the understanding of the laws of the Mishna. He became known as one of the great Tanaim of the Talmud.

יב: הוא היה אומר: אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה, מכריע את כלם. אבא שאול אומר משמו: אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס אף עמהם ואלעזר בן ערך בכף שניה, מכריע את כלם.

He used to say: If all the wise men of Israel were in one scale, and Eliezer ben Horknus in the other, he would outweigh them all. Aba Shaoul says in his name: If all the Sages of Israel were in one scale and Eliezer ben Horknus with them, and Elazar ben Aroch in the other, he would outweigh them all.

Rabban Yohanan ben Zakai in his enthusiasm for learning and his pride in his beloved disciples, made what seem to be somewhat exaggerated comparisons in wisdom with

knowledge of their teacher by their sharp questions and discussion. All five of them became great Tanaim of the Mishna. They were probably the ones who participated in the historic conspiracy and dangerous adventure of carrying their teacher in a coffin outside of the walls of Jerusalem and brought him before Vaspasian the Roman general and thus they helped in the founding of the Sanhedrin in Yavneh.

יא. הוא היה מונה שבחם: רבי אליעזר בן הורקנוס בור סוד שאינו מאבד טפה, רבי יהושע בן חנניא אשרי יולדתו, רבי יוסי הכהן חסיד, רבי שמעון בן נתנאל ירא חטא, רבי אלעזר בן ערך כמעין המתגבר.

Rabban Yohanan recounted their praise: Eliezer ben Horknus is a plastered cistern which does not lose a drop; Joshua ben Hananya, happy is the one that bore him; Yose the Priest is a saintly man; Simeon ben Nathaniel is fearful of sin; Elazar ben Aroch is an ever flowing spring.

Rabban Yohanan was proud of his beloved disciples and praised them for their fine qualities and great accomplishments in the study of Torah and for their noble way of life. He had special praise for each one. Eliezer ben Horknus he compared to a plastered cistern. He was blessed with such a remarkable memory that he did not forget a single thing that he learned. In those days when the sayings were not allowed to be written down, a good memory was indeed the greatest gift one could possess for his own good and for the good of the community.

For Joshua, who was famous as a scholar in Torah and also learned in science, Rabban Yohanan used only two Hebrew words: "Ashre Yoladto". Happy is his mother who bore such a wonderful son. There is a well-known le-

living Rabban Yohanan outside the walls of Jerusalem. They brought him into the camp of the Roman commander. Rabban Yohanan succeeded in obtaining a permit to found the Yavneh academy. The sages under Rabban Yohanan's leadership labored on a "constitution" which in later years rescued the Jews in exile from disappearing as a people, and kept them alive spiritually as a united people in spite of the fact that they had no land, no government and no army. This foundation was continued energetically by the sages of the Talmud and the Rabbis.

In this Mishna Rabban Yohanan says: "If you learned a great deal of Torah, do not claim much credit because you were created for this purpose." Man alone among all creatures was created in God's image. He possesses the ability to think and to learn. He should not keep his knowledge for himself. It is his duty to share his abilities and learning with others, because he was created to work to learn and to build for humanity.

י. חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי, ואלו הן: רבי אליעזר בן הורקנוס, רבי יהושע בן חנניא, רבי יוסי הכהן, רבי שמעון בן נתנאל ורבי אלעזר בן ערך.

Rabban Yohanan ben Zakai had five disciples as follows: R. Eliezer ben Horknus, R. Joshua ben Hananya, R. Yose the priest, R. Simeon ben Nathaniel and R. Elazar ben Aroch.

The above names are probably a selected group of the many students of Yavneh. They probably increased the learning of their teacher in accordance with the words of a sage: "I learned much from my teachers, more from my colleagues and the most from my pupils." When the students are bright and capable, they add a great deal to the

worries and anxiety about how to hold on and increase it. "The more wives the more witchcraft". In the olden times it was allowed to marry more than one wife. Hillel says that trouble develops when there are many wives. Too many servants bring on immorality and thievery.

Maimonides states that one of the evil things human life is exposed to is that we bring upon ourselves excesses in eating, drinking, sex and other luxuries.

The other way of life Hillel describes here as a blessing: The more Torah, schooling counsel and righteousness, the more good life. All these qualities bring happy life, wisdom, peace and happiness. Every Jew should acquire this way of life for his peace of mind and happiness.

ט. רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי. הוא היה אומר: אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת.

Rabban Yohanan ben Zakai received the leadership from Hillel and Shamai. He used to say: If you acquired a great deal of Torah do not claim much credit for yourself, for you were created for this purpose.

Rabban Yohanan ben Zakai lived at the time of the great tragedy of the Jewish people — the destruction of the Temple by the Romans and the loss of independence in the year 70. He foresaw the impossibility of winning the war against the mighty Romans. In order to save the Jews in the future generations, he concentrated on an undertaking which would serve such purpose.

In order to carry out his plan, he arranged to spread a rumor that he died. After great difficulties his devoted disciples were permitted by the Zealots to carry the coffin with the

in the end those who killed you will themselves be killed by their own "friends" or by law.

It is interesting to notice that Hillel expressed this thought not in Hebrew, but in the Aramaic tongue which in his time was the language of the masses, in order that everyone should understand and learn the consequences of an evil way of life.

ח. הוא היה אומר, מרבה בשר מרבה רמה, מרבה נכסים מרבה דאגה, מרבה נשים מרבה כשפים, מרבה שפחות מרבה זמה, מרבה עבדים מרבה גזל. מרבה תורה מרבה חיים, מרבה ישיבה מרבה חכמה, מרבה עצה מרבה תבונה, מרבה צדקה מרבה שלום. קנה שם טוב קנה לעצמו, קנה דברי תורה קנה לו חיי העולם הבא.

He used to say: "The more flesh the more worms; the more possessions the more worry; the more wives the more witchcraft; the more maid-servants the more lewdness; the more men-servants the more robbery. The more study of Torah the more life; the more schooling the more wisdom; the more council the more understanding; the more charity the more peace. If a man has gained a good name he has gained it for himself; if he has gained for himself words of the Torah he has gained for himself life in the world to come.

Hillel continues his analysis of sensible living, describing vividly the two ways of life. The one brings trouble and misery. The other provides a good life and happiness: The wrong way of life follows: "The more flesh the more worms. Excessive food does not improve health. It provides food for worms. "The more possessions the more worry." One who accumulates wealth brings upon himself

ז. אף הוא ראה גלגלת אחת שצפה על פני המים
אמר לה: על דאטפת אטפוך, וסוף מטיפיך יטופון.

Moreover he saw a skull floating on the face of the water. He said to it : because you drowned others, they drowned you, and at the end those that drowned you shall be drowned.

The incident of the skull floating on the face of the water is described here along with Hillel's remarks to the skull. Both the dramatic story and Hillel's strong words have a profound effect upon those who read the description. It brings out with force the fact that evil-doing against human beings will not long go unpunished. Maimonides says : "This is borne out by experience at all times and in all places : Whoever does evil and introduces violence is sooner or later himself a victim of the harm caused by the very evil he introduced. The Bible describes numerous incidents of evil-doers and their punishment. In our own generation we have experienced the indescribable crimes of the evil and cruel Hitler and his Nazi followers, perhaps the lowest criminals of all times, who committed the most cruel acts against Jews and humanity. It is true that he carried on his criminal activities for some time successfully. But in the end Hitler and his associates paid heavily for their crimes. Even in normal times in free democratic law-abiding countries such as the United States, there exist underworld gangs who rob and kill innocent people. Quite often a "war" breaks out among these evil gangs. The criminals in their jealousy liquidate each other. Many of them are killed by their own brothers in crime.

The words of Hillel over two millenia ago fit precisely these conditions : "For killing others you were killed and

no fear of sin, since he has no knowledge and no moral sense to keep him from immoral acts. The ignorant possesses no learning, but he may be by nature a man of good morals in dealing with people. Such a person will refrain from committing wrong acts. But not knowing Torah, he cannot rise to the heights of a Hasid, who practises saintliness.

The timid one cannot learn. Modesty and bashfulness is considered a virtue in Jewish life. However, in the case of study it may be an hindrance. When one is too timid to ask for an explanation of what he does not understand, he will remain in ignorance.

"The short-tempered cannot teach". When a teacher displays impatience and ridicules his students, who ask questions, he will not succeed in teaching. His pupils will remain ignorant, because of fear or shame about asking about points they do not understand lest they suffer embarrassment and ridicule.

"He who is deep in trading will not grow wise". This is contrary to the popular opinion that captains of industry, who have no learning are nevertheless wise because of their numerous business activities. Hillel believes that both study and trade make a wise personality. It seems that in our days they have accepted Hillel's advice and that in order to be successful in any business enterprise a college education is required.

"When there are no men, strive to be a man" Modesty is a fine virtue in Jewish life. However, when there is no one to take the initiative to work for the good of the community or to teach others, Hillel, a man of deep modesty, advises that under such circumstances it is necessary to put modesty aside and the one who has the ability to lead should take over.

3.— When your fellow-man has committed a transgression, you should not be hasty in condemning him, as it is possible that you yourelf might act likewise under similar circumstances. A Hassidac rabbi interpreted the phrase "unless you are in his place" to mean in God's place, the one who knows true conditions and has a right to judge.

4.— Hillel advises not to say anything that cannot be understood immediately, thinking that it will be understood later. There is another interpretation: One should not say: No one will hear me what I say secretly to a trusted friend, as sooner or later the secret will be known to all.

5.— A man should not say: When I finish my work or put my business on a solid basis, I will have time for study, as he may never have the time and opportunity.

ו. הוא היה אומר: אין בור ירא חטא, ולא עַם הארץ חסיד, ולא הבישן למד, ולא הקפדן מלמד, ולא כל המרבה בסחורה מחכים ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש.

He used to say: An empty-headed man cannot fear sin and an ignorant man cannot be saintly and the bashful one cannot learn, and the impatient man cannot teach and one who is too deeply involved in trading cannot become wise and where there are no men strive to be a man.

The statement by Hillel regarding the characteristic of various types of people is of great significance and should serve as a guide for the way of Torah study and good behavior. Maimonides clarifies the distinction of the two types — Boor and am-Haretz. Boor is a person, who is empty of learning and far from virtue. Such a person has

and do not judge your fellow-man until you are in his place; and do not say anything which cannot be understood in the hope that it will be understood in the end, and do not say when I will have leisure, I will study; perhaps you will never have leisure.

The sayings of Hillel were interrupted in the previous chapter, in order to quote words of wisdom of his colleague Shammai and those of his own descendants down to Judah the Prince and his son Gamaliel. In this and in the following Mishnas the wonderful sayings of Hillel are resumed. In his characteristic manner, Hillel states five warnings:

1.— Do not separate yourself from the community. Every Jew should think of himself as a part of his people sharing their joys and troubles. Even when the individual is so situated that no harm can come to him, nevertheless, he should join his fellow Jews in their trials and not be satisfied with his personal advantage. There are numerous such examples in Jewish history, starting with Moses who pleaded for his people and declared that if God would not forgive them the sin of the Golden Calf, he would perish with them. Queen Esther placed her life in jeopardy in order to save her people. Don Isaac Abarbanel has left his high position in Spain to join his wandering people in exile. Many devoted leaders refused to leave their communities in Nazi Germany and stayed on to suffer the same fate-death and destruction together with others.

2.— Hillel warns that even when one has reached a ripe age and achieved prominence, he should not think that no harm can come to him. There are facts that great men have lost their balance in their old age and turned to evil ways. One example is the great wise king Solomon who had confidence in his wisdom yet toward the end of his life he let himself be influenced by his wives and became a sinner.

the welfare of the people. When the candidates achieve their ambitions in most cases they forget their promises. Rabban Gamaliel's words, spoken many centuries ago are as true today as then or even more so.

ד. הוא היה אומר: עשה רצונו כרצונך, כדי שיעשה רצונך כרצונו. בטל רצונך מפני רצונו, כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך.

He used to say: Do His will as if it were your will that He may do your will as if it were His will. Sacrifice your will before His will, that He may remove the will of others before your will.

A man should so live that the will of God should be his own desire. By training one's self to do good deeds and live a noble life, doing Mitzvot will become a habit and a spiritual pleasure. Moreover, he will be rewarded in that God will also make the person's desire His own. If, however, the doing of a good deed results in an immediate financial loss or in other difficulties, he should nevertheless obey the law in the hope that he will be rewarded so that God will grant him his wish in spite of the opposite desire of others. Some interpret, "the will of others" to mean the will of God, who would undo his own decree in order to carry out the wish of the righteous man.

ה. הלל אומר: אל תפרוש מן הצבור, ואל תאמין בעצמך עד יום מותך, ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע, ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה.

Hillel says: Do not separate yourself from the Congregation and do not trust yourself until the day of your death,

for it will in the end fail, and there is the danger of falling into the hands of sin. Maimonides elaborates on this subject, saying that there should not be a social division in which some will engage in learning only, while other confine themselves entirely to physical work for the necessities of life. The learned man must strive for economic security through gainful occupation just as the sages of the Talmud practised.

Rabban Gamaliel concludes with advice to the leaders of the community to serve the cause purely for the good of the people and not for personal gain. By doing so they will prove that they follow in the footsteps of their forefathers and the sages of old and shall succeed in their undertakings. If for some reason the results of their work are not as hoped for they will be rewarded for their good intentions and effort just as if the results were as expected.

ג. הוו זהירין ברשות, שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן. נראין כאוהבין בשעת הנאתן, ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו.

Be on guard with rulers for they are friendly to men only for their personal need. They act like friends at a time when it is to their gain, but they do not stand with a man in his time of distress.

Rabban Gamaliel, who lived during the time of the Roman occupation of the Jewish land, warned not to take seriously the promises of the Romans because they were only expedient and not intended to be kept. It is even more so in our own days in a democratic society. Candidates for offices make exaggerated pledges during the campaign with the intent of convincing the voters that their chief interest lies in

nides warns against taking the description of the Lord being like a human being with a body and acting like one literally. The phrases of God with hands, eyes, etc., are only to make actions of God understandable to the masses. We must determine that our power of thinking is limited. There must be a strong belief that there is a Creator and a Ruler over us and that we should choose the right way of living.

ב. רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר: יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עון, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון. וכל העוסקים עם הצבור יהיו עוסקים עמהם לשם שמים, שזכות אבותם מסיעתם וצדקתם עומדת לעד, ואתם מעלה אני עליכם שכר הרבה כאילו עשיתם.

Rabban Gamaliel, the son of Rabbi Judah the Prince, says : It is good the study of Torah together with worldly occupation, for the toil of both will cause to forget sin, and all study of Torah without work will end up without results and will bring sin. Let all that labor with the community do it for the sake of Heaven, for the merit of their fathers will help them and their righteousness will endure forever, and as for you, I consider you worthy of great reward as though you accomplished your undertaking.

Rabban Gamaliel was raised in an atmosphere of Torah. luxury and glory. Nevertheless, he says that the knowledge of Torah alone is not sufficient and it must be combined with worldly occupation : work or trade. Besides the importance of support, there is an additional sound reason for it, namely, that the time and energy taken up by both study and labor will keep sin away.

Rabban Gamaliel continues on this subject saying that Torah study cannot go on with good results without work,

In this Mishna Rabbi counsels to follow the path of moderation in living : eating, drinking and legitimate sexual relations. In charity a man should neither be tight-fisted nor a reckless giver. When he gives away all or most of his possessions or earnings to charity, he is harming himself and his dependents. If, on the other hand, he fails to give his proper share, he commits a sin toward the poor, the sick and other needs of the community.

Rabbi, therefore, says, a person should choose the sensible right way, good and honorable for himself and others. Rabbi advises that one should not be selective in performing goods deeds, for no one knows the rewards for Mitzvot. The Torah specifies the various punishments for various sins committed in accordance with their severity, but does not specify rewards for good deeds. Moreover, the results of a minor good deed like feeding a hungry man or even just giving good advice or a good word of encouragement to a down-hearted person may be of greater value than giving a sizeable contribution.

Rabbi advises everyone not to be concerned with profit and loss at the time of performing a good deed or committing a sin. As a rule, a good deed requires a strong will and a loss of money or convenience. An evil thing, on the contrary, usually provides pleasure or financial gain. The eventual results, however, spiritually and even financially are beneficial for those who have done noble things and detrimental to the wrong-doers. Rabbi, therefore, says : Weigh the loss resulting from performing a Mitzva against the reward that will come later and the present gain from a sin against the coming loss. The Mishna concludes with advice as how to avoid evil doing by thinking about three things ; a person should remember that there is a power above : an eye that sees, an ear that hears and a recording book. Maimo-

CHAPTER II

פרק ב׳

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר: ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי מעשי ידי להתפאר.

משנה א. רבי אומר: איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעשה ותפארת לו מן האדם. והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות, והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עברה כנגד הפסדה. הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה: דע מה למעלה ממך, עין רואה ואזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבים.

Rabbi says: Which is the straight way a man should choose. That which is creditable to the person who adopted it and brings honor to him from others.

Be eager to do a minor Mitzva with the same enthusiasm as a major one, because you do not know the rewards given for precepts. Consider the loss by fulfilling the Mitzva against its reward and the reward from transgression against its loss. Think of three things and you will not fall into the hands of sin; know what is above you a seeing eye and a hearing ear and all your deeds are recorded in a book.

Rabbi, who is known as Rabbi Judah the Prince, was recognized as a great authority in law. He was also famous as an excellent political leader and enjoyed the friendship and respect of the Roman emperor. His greatest achievement, however, was the collecting and arranging of the opinions and decisions of the earlier sages in Jewish law into the famous Mishnais, which to this day is the basis of Jewish law and is being studied daily in the synagogues and Yeshivot thoughout the world. Because of his greatness and popularity as a teacher of law, he became known by the title Rabbi.

liel's statement is indeed true today as well as it was many centuries ago. He quotes the words of the prophet Zacharia: "You shall administer truth, justice and peace within your gates."

רבי חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות שנאמר: ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

Rabbi Hananiya ben Akashya says: "The Holy one blessed be he, desired to purify Israel, he therefore gave them a great Torah with many commandments, as it is said: "The Lord wished for the sake of His righteousness to make the Torah great and glorious".

This Mishna is not a part of "Avot". It comes from the tractate "Makkot". It is used as an epilogue after each chapter for the same reason as "Kol Israel" is read as a foreword before each chapter. Both are appropriate to start and conclude "Avot". Rabbi Hananya points out that the Lord loves his chosen people, Israel, and desired to grant them special merit, so He presented them with the precious gift of Torah and its many commandments which earned them the title of "The Chosen People". It is Israel's privilege to set a good example to all nations of the world. He quotes the words of the prophet Isaiah: The Lord was pleased for the sake of His righteousness to render to them the Torah great and glorious.

deeds. Simeon comes back in conclusion to emphasize again the quality of silence by saying: "He who talks much brings upon himself sin. A famous wise man said: A human being has two ears and only one tongue, which proves that talks should be at a minimum and listening twice as much.

יח. שמעון בן גמליאל אומר: על שלשה דברים העולם עומד על האמת, על הדין ועל השלום שנאמר: אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם.

Rabban Simeon ben Gamaliel says: "By three things is the world sustained : by truth, by justice and by peace, as it is said : "Execute the judgment of truth and peace".

Rabban Simeon ben Gamaliel was the father of the famous Rabbi Judah HaNasi, the editor of the Mishna. In this Mishna he emphasizes the three fundamental principles by which the world is preserved as follows:

When people speak the truth, they help in preserving the good way of life. When the judges of the court of law are honest, deliberate carefully, and render impartial and just decisions and when the rulers of the government are honest and sincere, every one is safe and life is worthwhile. When peace prevails among men : in family life, in society and among the nations, God's blessing is upon the world.

Moreover when a world organization of all nations which is dealing with world problems in order to keep the peace is doing its work conscientiously, then the peace of the world is assured.

But if the participants who represent the nations are dishonest and make false accusations against each other in order to gain power for their particular people, then the peace of the world is in danger. Rabban Simeon ben Gam-

Simeon his son says : All my days I have grown up among the wise men and I have found nothing better for myself than silence, and that not the deep study is the most important but the actual doing, and he that uses a lot of words brings sin.

Simeon the son of Rabban Gamaliel the Nasi grew up in an atmosphere of Torah, wisdom and luxury. Based on his wide experience, Simeon makes the following observations ; My whole life I lived among the wise and the great sages where deliberations were going on steadily ; still I found nothing better for myself than silence.

Maimonides in his commentary declares that there are five kinds of discourse. The one which is praiseworthy is the one that deals with Torah study and praying. The more of this kind the better. The lowest type is the conversation which creates quarrels, spreads evil rumors and causes bad blood and hatred. Such talk is considered a great sin, and is strictly forbidden in the Torah. The other three types are between the good and the evil, but are in most cases harmful even if not intended to be so. When Simeon said in this Mishna that silence is best, he probably had in mind the three middle types of talk. His advice of silence is in cases of ordinary idle and innocent talk in order to avoid unpleasant results. He may also had in mind based on experience not to interrupt a wise man when he discusses a subject of interest.

Simeon continues with a somewhat surprising statement, namely, that study is not the most important thing, but practice is. It is surprising because of the fact that he spent his life in an atmosphere of Thorah study. While study has been considered an obligation and had been practiced diligently in his father's house. Simeon declares here that the importance of Torah study is the fact that it leads to good

3.— "Receive all men cheerfully". Friendliness, sometimes just a good word, is more important than financial help. When one gives charity with a downcast face his donation is worthless. On the other hand when a man receives his fellow-man with a cheerful smile, even if he give him nothing of material value it is nevertheless a great gift.

טז. רבן גמליאל אומר: עשה לך רב והסתלק מן הספק, ואל תרבה לעשר אמדות.

Rabban Gamaliel says : Provide yourself with a teacher and you will be removed from doubt. Do not tithe much by guesswork.

Rabban Gamaliel the Nasi advises everyone to acquire a man of higher learning and experience to consult him when he is in doubt. In life there are matters that require thinking and deliberation before a decision can be made. Moreover in studying of Torah, there are quite often points to be clarified. It is good then to have someone in whom a person has confidence to help him solve the matter.

In the early days, the Torah established a system of "Maaser". One tenth for the poor and the needy. Now when charity is given voluntarily in accordance with a man's conscience and feelings, he should give in systematic way. Too much would do harm to himself and those who are dependent on him. Too little would rob the poor and unfortunate. Maimonides elaborates in full detail on the subject of charity and teaches the middle way.

יז. שמעון בנו אומר: כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה, ולא המדרש עיקר אלא המעשה וכל המרבה דברים מביא חטא.

1.— If I am not for myself who will be for me — Everyone shall make every effort to improve himself materially and spiritually, for no one else will do it for him.

2.— "If I am only for myself what am I". The world cannot exist without association with each other. No individual human being can live and exist for himself alone.

3. If not now when? One shall not put off for later or tomorrow what he can do today. It includes every kind of activity such as study, marriage and good deeds. No one knows when another opportunity will present itself again.

טו. שמאי אומר: עשה תורתך קבע, אמר מעט ועשה הרבה, והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות.

Shammai says: Make your study of Torah a fixed matter. Say little and do much, and receive all men cheerfully..

1.— Learning should be an important daily occupation in one's life and should not be looked upon as a burden or a luxury to be pursued only when a person is free from his work. Only by making study an integral part of his activities, will he succeed in his spiritual advancement.

2.— Say little and do much. The commentators indicate we should follow the example of our father Abraham who in his invitation to his guests — the angels — indicated only a morsel of bread, but in reality he prepared a full meal for them.

On the other hand the wicked Efron stated at the start that he desired no payment from Abraham for the parcel of land, but before closing the deal he demanded and received the high price of 400 Shekolim of silver.

He used to say, A name-made great is a name destroyed, and he that does not increase is decreasing and he who does not learn is worthy of death and he who makes use of the crown shall perish.

Hard and stern are the words of Hillel in this Mishna. not at all characteristic of the gentle spirit of the friendly and loveable Hillel. It is therefore acceptable that Hillel is quoting here a folk-saying popular in those days. It explains also why the phrasing of this saying is not in the regular Hebrew of the Mishna but in the Aramaic vernacular, used by the masses. The interpretation of the words in a somewhat milder way is as follows :

1.— One who seeks wide publicity for himself will soon lose his good name and reputation.

2.— He who studied in his youth and made no effort to increase it, will soon forget the Torah and wisdom and will end up as an ignorant man.

3.— A person who never studies is dead to the world if knowledge and wisdom.

4.— Whoever makes use of his knowledge as a crown of pride and personal gain, shall in the end disappear from among the learned and honorable men.

יד. הוא היה אומר : אם אין אני לי מי לי, וכשאני לעצמי מה אני, ואם לא עכשיו אימתי.

He used to say: If I am not for myself, who is for me? And being only for myself what am I ? and if not now, when ?

These wonderful short phrases expressed by Hillel over two thousands years ago have become popular proverbs and are being repeated by many today :

יב. הלל ושמאי קבלו מהם. הלל אומר: הוי מתלמידיו של אהרן: אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה.

Hillel and Shammai received the leadership from them. Hillel says: "Be of the disciples of Aaron loving peace and pursuing peace, loving mankind and bringing them close to the Torah.

Hillel and Shammai were the last of the five pairs of sages. Hillel was a friendly and easy-going person. Shammai was strict and restless. Both of them, however, enjoyed deep admiration. They established famous institutions of learning that became the foundation for the Mishna and Talmud.

Hillel, true to his admirable character, says: "Be of the disciples of Aaron, who was famous in the ways of peace. There are numerous legends told about Aaron. When he found out that two men had a quarrel, he would get busy running to one and then to the other telling each of them that the man who offended him felt sorry and regretted his behavior.

When the two met, they embraced each other and became good loyal friends.

When Aaron found out that a person committed a wrong, Aaron became friendly with him with the result that the wrong-doer decided to mend his ways to be worthy of Aaron's friendship. The late Chief Rabbi of Israel, Rabbi A. Kook adopted the same method and succeeded in gaining many friends who became followers of Jewish tradition.

יג. הוא היה אומר: נגד שמא אבד שמא, ודלא מוסיף יסף, ודלא יסף קטלא חיב, ודאשתמש בתגא חלף.

Shemaya advises everyone to hate ruling over others; also not to associate with professional politicians, those who are known as idle men who live by dishonest means.

יא. אבטליון אומר: חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות, ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו ונמצא שם שמים מתחלל.

Avtalyon says: "You wise men, be cautious with your words, lest you will incur the penalty of exile and you will be exiled to a place of evil water, and the disciples that will come after you will drink of it and die and the name of Heaven will be profaned.

Avtalyon lived at a stormy time. The Jewish people were pressed by a powerful enemy from without and a serious struggle existed among the parties within. The Sadducees headed the government and they also had a majority in the Sanhedrin.

The Pharisees who loved Torah and tradition were persecuted. Some of their leaders were forced to flee for their lives, mostly to Alexandria, Egypt, where hellenistic Judaism was in full bloom.

Avtalyon was concerned over the danger of misinterpretation of the Torah. He therefore warned his colleagues and disciples to express their words and thoughts clearly. He phrased his words in a manner comparing the Hellenistic Judaism to evil water that may influence the future sages by misinterpretation of words and thoughts of their teachers. The name of Heaven would then be profaned. The only way to avoid the danger is by expressing the words clearly.

at the Sanhedrin — the highest court of the land, there was a sharp division among the sages and justice was at the lowest level. Simeon who was a brother of the then ruling Jewish queen Salome Alexandra, was the Chief Justice of the Sanhedrin. He made good use of his power to restore order and bring back dignity to the High Court. He warned the Judges to be extremely cautious when examining the witnesses in order not to give them an opportunity to use some of the words to their advantage by falsifying facts to win a favorable verdict.

Simeon ben Shetah is credited with the great achievement of being the first to open schools for Torah study for those children who had no opportunity to be taught by their fathers and making attendance obligatory by law.

י. שמעיה ואבטליון קבלו מהם. שמעיה אומר: אהב את המלאכה ושנא את הרבנות, ואל תתודע לרשות.

Shemaya and Avtaliyan received the leadership from them. Shemaya says: "Love labor and hate ruling, and do not seek association with the ruling element.

Shemaya and Avtaliyan, heads of the Sanhedrin of their generation were the descendants of proselytes, who embraced Judaism out of love of Torah and its commandments. They were rewarded by having their descendants become leaders of Torah and famous heads of the Sanhedrin. Shemaya instructed his disciples to love work. Even when a person is rich and famous he should occupy himself with some labor or trade. The sages interpreted the sentence: "Six days you should work and rest on the seventh", to mean that just as you are commanded to rest on Shabbat, so you are required to work the other six days.

ח. יהודה בן טבי ושמעון בן שטח קבלו מהם. יהודה בן טבי אומר: אל תעש עצמך כעורכי הדינים וכשיהיו בעלי הדין עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים, וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאים כשקבלו עליהם את הדין.

Judah ben Tabai and Simeon ben Shetah received the leadership from them. Judah ben Tabai says : "Do not make yourself a counselor, and when the two parties stand before you let them be in your eyes as wicked men, and when they have departed from you let them be then in your eyes as innocent people as soon as they accepted the judgment.

Judah ben Tabai instructs his disciples to be strictly neutral as judges in their dealings with the litigants. The judge should look upon both parties with the same suspicion until the very end of the trial in order to enable him to make an impartial investigation which would lead to a fair and just decision. At the end of the trial when all the arguments are presented and the investigation completed and the decision has been rendered by the judge and only when both litigants have accepted the ruling of the court and agreed to obey and carry it out all suspicion should disappear and both parties should be regarded as innocent.

ט. שמעון בן שטח אומר: הוי מרבה לחקר את העדים, והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר.

Simeon ben Shetah says : "Examine the witnesses diligently and be careful with your words lest they will learn from them to testify falsely.

Simeon ben Shetah lived at a time when the quarrel between the Pharisees and Sadducees was at its height. Even

also good to obtain a good companion even at a financial sacrifice in order to follow his noble path of life.

Joshua also says: "Judge all men favorably even in the face of an obvious wrong committed by another man. It may well be that unfortunate conditions forced him to do the wrong things. Before a person expresses unfavorable judgment upon another he should be certain without a doubt that the evil thing has been committed deliberately and that he himself would not act so in the same circumstances.

ז. נתי הארבלי אומר: הרחק משכן רע, ואל תתחבר לרשע ואל תתיאש מן הפורענות.

Nitai the Arbelite says: "Keep yourself far away from an evil neighbor, and do not associate with a wicked person, and do not give up the belief in retribution.

Nitai agrees with his colleague Joshua that a man should seek a learned man as a teacher and a worthy friend as a companion. However, he goes a step further by emphasizing the negative side in warning to keep away from a bad neighbor. The danger of being influenced by an evil neighbor and a bad companion is very great. Besides the serious danger of learning from them evil ways, there is the peril of suffering the same punishment that would come upon them for their evil doing. The case of Korah and his associates is a vivid example.

Nitai says that a man shall not give up the belief in punishment for evil doing even when he sees that the evil man is successful. History demonstrates again and again that the triumph of tyranny is short. In the end the wicked will pay for their crimes.

hold ; and do not talk much with a woman, even of a man's own wife ; how much more of his fellow's wife. From this the Sages have said : he that talks much with a woman brings evil upon himself and negelects the study of Torah and at the end he will inherit Gehenna.

Yose ben Yohanan goes a step further than his colleague Yose ben Yoezer saying : it is not enough to make one's house attractive to learned men. The poor and the homeless should also be heartily welcomed and made to feel at home.

He advised men not to talk much with women, not only with some one else's wife, where there is the possibility that it will lead to immorality, but even with his own wife it is advisable to be careful in his conversation, in order not to bring evil results. It is, however, important to remember that in accordance with the teachings of the Talmud a husband should discuss personal matters with his wife and even ask her advice. The warning here is understood to mean not to elaborate on matters which may bring quarrels and hatred towards some one.

ו. יהושע בן פרחיה ונתי הארבלי קבלו מהם. יהושע בן פרחיה אומר : עשה לך רב, וקנה לך חבר והוי דן את כל האדם לכף זכות.

Joshua ben Perachya and Nitai the Arbelite received the leadership from them, Joshua ben Perachya says : "Provide yourself with a teacher and obtain for yourself a friend, and judge every man with balance in his favor.

It is excellent advice for everyone to provide himself with a person in whom he has confidence so that he may learn from him and who can help him to resolve doubts. It is

Yose ben Yoezer of Zereda and Yose ben Yohanan of Jerusalem received the leadership from them. Yose ben Yoezer of Zereda says : "Let your house be a meeting-house for the wise, and sit at the dust of their feet and drink in their words with thirst.

The two Yoses and the following four pairs of sages were the spiritual leaders of their genertions. The first one was the head — Nasi — and the second one his assistant with the title "Chief Justice" of the "Sanhedrin".

Yose ben Yoezer says: "Let your house be a meeting place for the Wise, "Every person should strive to make his home attractive to the learned men. Great is the privilege of the one who has succeeded in having his home known as the assembly place of the learned and the wise. He should follow them wherever they are and sit at their feet in order to learn from their wisdom. "He should drink in their words thirstingly." Torah and wisdom have always been the highest ambition of the Jew through the generations. Not bodily strength nor material wealth could take the place of Torah. The deepest wish and hope of a Jewish mother and father has been that their child become a great scholar. Obviously, Torah includes good deeds and fulfilling of the Commandments.

ה. יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר: יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך, ואל תרבה שיחה עם האשה. באשתו אמרו קל וחמר באשת חברו. מכאן אמרו חכמים כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנם.

Yose ben Yohanan of Jerusalem says : "Let your house be wide open ; and let the needy be members of your house-

even with a word of encouragement. All these good deeds are included in the famous term "G'milat Hasadim".

In this brief statement Simeon the Just expressed centuries ago the three fundamentals for the sound existence of the world.

משנה ג. אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק. הוא היה אומר: אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס. ויהי מורא שמים עליכם.

Antigonus of Socho received the leadership from Simeon the Just. He used to say : "Be not like servants that minister to the master for the sake of receiving a reward, but be like servants who serve their master not for the sake of being rewarded and let the fear of Heaven be upon you.

Antigonus emphasizes the importance of serving God by observing his commandments without expecting a reward, but with the desire to live right and do good. As we advance in right living, we learn to choose the good and shun the evil. Doing good becomes a habit. Reward and punishment do not figure then. The reward for food deeds and punishment for evil doing will eventually come. But this should not the sole motive for doing what is right. Antigonus recommends also fear of Heaven. Love of God plus reverence — Yirat Shomaim — should be the basic reason for observing the commandments.

ד. יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם. יוסי בן יועזר איש צרדה אומר: יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם.

the holy garments. He impressed the warrior to such a degree that he came off his horse to the ground and kneeled before Simeon with deep somlemnity

Simeon the Righteous emphasized the following three things as a basis of the world's existence:

1.— Torah — knowledge of the Law is a basic need for the orderly existence of humanity: Without laws and regulations people would live in darkness without knowing justice and proper living. This is true for non-Jews as well as Jews because all laws, rules and regulations for decent behavior are based on the ten commandments and other Torah teachings.

2.— Worship service — In the early days men knew only one way of religious service — sacrifices.— The pagans behaved in an immoral way during the services, practis-ing immoral sexual acts, and committing terrible, cruel things such as burning alive their own children in the name of religion. The Jews, however, performed their sacrificial services with beauty, dignity and holiness in accordance with Torah regulations. In our days when the sacrifice of animals is abolished, the prayers at the synagogues and temples and in traditional homes are replacing sacrifices. Together with the practice of prayers and blessings are the observ-ances associated. The celebration of Shabbat, festivals and holidays is included in the part of service together with the observance of the Torah commandments and is a basic need for the Jewish way of life.

3.— Kindliness — The behavior between man and man is basic in Jewish religion. It is the duty of every Jew to be helpful to his fellow-man in time of need. This could be done in many ways — financially or with good advice or

ment or decision without thorough examination of the facts and complete deliberation, in order to avoid a wrong decision and thereby do injustice to someone.

2. "Raise up many students" All who desire learning shall be given an opportunity and be accepted. It may very well be that the ignorant and the sinners of today may later become learned and righteous men and even be great leaders of their communities. This has happened numerous times in the history of our people.

3. "Make a fence for the law". The laws are compared to valuable trees in a beautiful garden, which requires a fence around it in order to keep out undesirable elements who would do damage to the priceless trees. Our great sages of the Talmud and the leaders of Torah have in their wisdom analyzed the laws and prepared a set of rules and regulations regarding the major and minor observances and restrictions that help every Jew to lead a life of right behavior.

משנה ב. שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה. הוא היה אומר: על שלשה דברים העולם עומד: על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים.

Simeon the Just was one of the remnants of the Great Assembly. He used to say : "By three things is the world sustained : by the Law, by the service and by deeds of loving-kindness.

Simeon the Just, according to the Talmud, was a High Priest at the second temple for forty years. The Talmud describes a miracle as follows :

When Alexander the Great was about to invade Jerusalem, the High Priest Simeon came out to meet him dressed in

WISDOM OF THE SAGES

פרק א.

משנה א. משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים, ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלשה דברים: הוו מתונים בדין, והעמידו תלמידים הרבה ועשו סיג לתורה.

Moses received the Torah from Sinai and committed it to Joshua, and Joshua to the elders;; the elders to the prophets; and the prophets handed it down to the Men of the Great Assembly

They said three things : Be deliberate in judgment, raise up many disciples and make a fence around the Law.

The statement in the first Mishna is to emphasize the following three essential things :

1.— The Torah we possess today — the oral and the written — is the same that Moses received at Sinai and that it is not a literature developed by human beings. It can therefore not be altered or changed fundamentally.

2.— That the great Jewish leaders, beginning with Moses down to the Great Assembly founded by Ezra, have led the people in accordance with the teachings of the Torah, and thereby set an example to the leaders of all generations.

3.— To declare that even though "Avot" deals with ethics and not with Law like the other Mishnas, it is nevertheless as important and sacred as the rest of the Torah.

The three things the men of the Great Assembly said to their disciples are as follows :

1. "Be deliberate in Judgment". When a case comes before a judge or a question of law before a Rabbi, even one which looks familiar to him he shall not render judg-

CHAPTER I

It starts with the phrase : "Arise, give light" and follows with stirring expressions regarding the return of the Children of Israel : "Lift up thy eyes and see they all are assembled, they come to thee ; thy sons are coming from afar and thy daughters are brought along in arms." It follows with the declaration : "and they shall come into thee bent down-the sons of those who afflicted thee, and they shall bow themselves down and they shall call thee the city of the Lord, Zion of the Holy one of Israel". The chapter concludes with the famous statement : "And thy people shall all be righteous ; forever shall they possess the land."

This prophecy may very well be a continuation of the famous prophecy of Isaiah in chapter two about the Messianic age : "At the end of days when Zion will become the center into which all nations shall flow to learn the word of God".

The Messiah according to Maimonides will bring peace to the world. When Israel is restored to his land as a free people he will be dedicated to peaceful ends. His sole aim will be to know the Lord, as it is said : "And the earth will be full of the knowledge of the LORD as the waters cover the sea".

The great sage Samuel of the Babylonian Talmud said many centuries before Maimonides : "The Messianic age will differ from the present in nothing except that Israel will throw off the yoke of nations and regain its political independence."

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר : ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי מעשי ידי להתפאר.

All Israel has a share in the world to come, as it is said: Thy people shall all be righteous, they shall inherit the land forever, the branch of my planting, the work of my hands, wherein I glory.

MISHNAH KOL ISRAEL

This Mishna is not a part of tractate AVOT. Nevertheless it is studied or read before each chapter on Shabbat during the *Perek* season. It is because of the deeply religious material it contains which makes it an appropriate foreword to the teaching of love of Torah and the moral conduct which pervades Pirke Avot.

The Mishna "Kol Israel" from the last chapter of the tractate "Sanhedrin" declares that all Israel (with the exception of extraordinary sinners) have a share in the world to come i.e., in the *Messianic* age of the revival of the dead. In order to sustain this statement, the Mishna quotes an expression of the prophet Isaiah, chapter 60 : "Thy people are all righteous." We are not concerned with certain individual Jews, but Isaiah rather views Israel as a whole at that moment. Isaiah concludes this statement with the famous phrase : "They are a branch of my planting, the work of my hands, that I may be glorified" speaking in the name of the Lord.

It is, however, important to remember that the above quotation comes from a chapter of the Bible, which contains an impassioned prophecy concerning the redemption of Zion—Jerusalem.

in St. Louis I made an earnest effort to imbue Jewish children with love of Torah and Jewish tradition.

During the last ten years as spiritual leader of Beth Yehuda Congregation I have taught "Perek" to a large group of men every Shabbat afternoon during the summer months.

Moreover, my attempt to teach a group of men and women at the Jewish community center Pirke Avot in a modern way has met with success. This has been proven by the steady increase in attendance week after week for the last three years.

This pleasant experience added to my desire to write this volume in the hope that it will in a small measure add to the understanding of the Wisdom of the Sages.

I am happy to acknowledge the helpfulness of my daughter Shoshana Washtien, who read the manuscript and made some valuable suggestions.

This Fifth day of Iyar 5728,
the 20th anniversary
of the establishment of the
State of Israel

LEON LANDER

was usually well versed in its contents, since he could find it in the Siddur with a popular Yiddish translation and commentaries. To our sorrow this is no longer true. The great majority of Jews have no knowledge whatsoever of this classic of Jewish literature. All the seventy two sages whose wisdom is recorded in "Avot", with one exception — Hillel — are unknown to the Jewish masses.

In order to bring it back to the attention of the modern Jewish generation, constant interpretation at the popular level is necessary.

This volume seeks to do this by means of commentary written in the language of today. The two special features are:

1. The contents are in three languages: the original Hebrew and the translation and commentary in Yiddish for those who enjoy it and in English. They are separated and are in fact two books in one.

2. The translation and commentary in both languages are in modern style and spirit, written in simple terms understandable to men and women in all walks of life.

While I have constantly kept in mind the fact that "Pirke Avot" is a religious book and a part of the Mishna, nevertheless, because the character of the sayings is of a nature that has meaning for everyone, I have taken the liberty of interpreting some sayings in a manner which would have relevance whatever the reader's level of understanding of Jewish tradition.

It may be of interest to the reader to know that my training as a "Yeshiva Bochur" at the famous Kishinev Yeshiva, where Torah and fear of Heaven prevailed, has influenced my life throughout the years. Later when I served as executive director of the Associated Hebrew schools

ב"ה

FOREWORD

In preparing this volume, I have been fully aware that there have been numerous excellent commentaries on *"Pirke Avot"*, written over the centuries.

First and foremost is the oldest and elaborate work "The Fathers according to Rabbi Nathan" which consists of forty one chapters with special commentaries. Then come the great giants, such as Maimonides, Rashi, Ovadya of Bartenura and many others.

In recent years several praiseworthy translations and commentaries in various languages have appeared. I have constantly drawn upon some of these works. Without this material this volume could never have been written. Why then this book ?

In order to answer this question, a brief explanation of Pirke Avot is necessary :

The tractate "Avot" stands in sharp contrast to the other sixty two tractates in subject matter. The Mishna as a rule deals primarily with legal matters as a code of Law. "Avot", however, is almost entirely concerned with moral conduct.

Although the sages, whose sayings appear in it, lived many centuries ago, namely, between 300 B.C.E. and 200 C.E., a period spread over a five hundred year span, there is a great deal for the Jew of today to learn from it. He can find wisdom and light therein to help him solve many problems of life and conduct. For ages Jews have studied "Perek" every Shabbat beginning with the Shabbat after Pesach and extending to Rosh Hashana. Formerly even the Jew who had no opportunity for deep Talmudic study,

INTRODUCTION

The handbook which guided almost hundred generations of Jews in the art of moral action is Pirke Avot. Its practical wisdom has been an integral part of the thinking and living of the whole Jewish people for nearly 2,000 years.

In our day, however, other types of handbooks advising totally different approaches to life present themselves to Jews and, particularly, to Jewish youth. The result is not only a severing of the ties that bind the generations one to another, but a level of moral action not nearly as distinctive or as distinguished.

Means must be found to help modern Jews rediscover Pirke Avot and its wisdom.

It is for this reason that we greet with considerable pleasure the appearance of Mr. Lander's new edition of Pirke Avot. Not only does Mr. Lander provide the traditional text with translation, but drawing upon the depths of his scholarships and a lifetime of service to and involvement in Jewish community, he adds a commentary and interpretation designed to enable the text to speak to Jews in the idiom of our age.

The work, of course, deserves to be studied and pondered. For Pirke Avot, refracted, as it is here, through the heart and head of an authentic Jew, still has much to offer.

May its words inspire and elevate all who read them and may the traditional Jewish sources of wisdom operate ever more effectively for the enhancement of human life.

BERNARD LIPNICK
Spiritual leader of
Congregation Bnai Amoona, St. Louis,
Missouri

PREFACE

In a generation when so much of Jewish living and Jewish learning has become professionalized and when we are beginning to depend more and more on the Rabbi in the pulpit and the academician in the school to carry on the work of Jewish scholarship, it is refreshing, indeed, to come across the commentary on the PIRKAY ABOT by Leon Lander.

It has been my pleasure to meet Mr. Lander on a number of occasions when he visits his children who are members of my Congregation in Chicago. I have found him to be a warm Jew with the highest commitment to Jewish learning and with the highest sensitivity to Jewish living. It is always a delight to exchange a "gut vort" with him.

Mr. Lander's commentary is a very fine contribution to the work of making the Wisdom of our Sages more meaningful and relevant to our contemporary American Jewish generation.

Rabbi BENZION C. KAGANOFF
Congregation Ezras Israel
Chicago, Illinois

CONTENTS :

DEDICATED TO THE
20TH ANNIVERSARY
OF
THE STATE OF ISRAEL

Printed in Israel
"AHVA" Cooperative Printing Press, Ltd.
JERUSALEM, ISRAEL

WISDOM OF THE SAGES

פרקי אבות

COMMENTARY

LEON LANDER

Author of "Jewish Life in America"

1968 5729

To my dear friend
with heartfelt best wishes
for good health and happiness

Leon Lander
Author

